

УКРАЇНСЬКА ДУХОВНА БІБЛІОТЕКА

О. АНДРІЙ ТРУХ, Ч.С.В.В.

**СВІТИЛА
ХРИСТИЯНСЬКОГО СХОДУ**

ВИБІР З «ЖИТІЙ СВЯТИХ»

ВИДАВНИЦТВО О. О. ВАСИЛІЯН

ПРУДЕНТОПІЛЬ — 1968 — БРАЗИЛІЯ

BIBLIOTECA ESPIRITUAL UCRAINA

P. ANDRÉ TRUCH, OSBM

**LUMINARES
DO ORIENTE CRISTÃO**

SELEÇÃO DE « VIDA DOS SANTOS »

EDITÔRA DOS PADRES BASILIANOS

PRUDENTÓPOLIS - 1968 - BRASIL

УКРАЇНСЬКА ДУХОВНА БІБЛІОТЕКА

О. АНДРІЙ ТРУХ, ЧСВВ

**СВІТИЛА
ХРИСТИЯНСЬКОГО СХОДУ**

ВИБІР З “ЖИТІЙ СВЯТИХ”

ВИДАВНИЦТВО ОО. ВАСИЛІЯН
ПРУДЕНТОПЛЬ — 1968 — БРАЗИЛІЯ

Ч. 21/68

МОЖНА ДРУКУВАТИ

Понта Гросса, від Протоігumenату ОО. Василіян, дня 31. 1. 1968.

о. ЙОСИП ПРИЙМА, ЧСВВ

Протоігумен

Ч. 583/68

ДОЗВОЛЯЄТЬСЯ ДРУКУВАТИ

Куртиба, від Апостольського Екзархату, дня 29. 2. 1968.

† ЙОСИП, ЧСВВ

Єп. Судацький

Тексти: о. Андрій Г. Трух, ЧСВВ, **Життя Святих на кожний день Божого року**, Видавництво ОО. Василіян, Торонто, Канада; т. I — 1952; т. II — 1956; т. III — 1958; т. IV — 1960.

Приготовив до друку: о. Атанасій Г. Великий, ЧСВВ.

Друкарня: ОО. Василіян, Прудентополіс, Бразилія.

ВСТУПНЕ СЛОВО

”Життя Святих“ — це настільна книга українського народу від самих початків його християнського існування, аж до наших днів. Українська людина за любки вчитувалася в ці книги, які подавали їй описували діла і дні цих великих подвижників Христового Царства. I в тому українські люди вповні зрозуміли правду про почитання Святих, яке Церква Христова ввела від самих початків свого існування.

Культ Святих — це видимий знак дозрівання Божого діла в людських душах, і як такий він став невід'ємною частиною християнства; так як і культ народних багатирів став знаменом дозріlosti даного народу.

Пам'ять померлих — це одна з притаманностей християнства, яке вірити у так звану спільноту Святих, тобто оту сполуку, яка існує між живучими і померлими. Вона — Свята Церква — вірити у життя і його вічну незнищимість: вона вірює у вічність. I тому де та віра жевріє в людському серці — там заіновує культ померлих, і не тільки як природне життя, але як віра в надприроду дійність у Богі.

Тому подаємо оцио маленьку книжечку-збірку нашим читачам. Наша церковна історія всіяна виданнями ”Життій Святих“. Остання повна поява в тій ділянці — це ”Життя Святих“ зладжені о. Андрієм Григорієм Трухом, ЧСВВ, і видана в Канаді. Це книга, яка обнимає 5 томів, і в ній зібрані всі святі нашого церковного календаря: святі великі і менші, тобто більше і менше знані і почитані. Та з-за об'єму тієї книги, вона не легко попадає до хат наших людей, для спасенного читання і розважання.

В цій книзі поміщені життя і тих святих, з якими ми стрічаємося на кожний день, які в нас популярні. Отож ми бажали зробити принайменше цих Святих більше приступними нашим людям, зладивши вибір, і в ньому поміщуємо тих Святих Божих Угодників, які проживали на Сході та надали своїм жит-

там і своїми подвигами-ділами окремого характеру нашій Церкві. Це ті "Святіла Сходу", які освічують шлях нашого християнства.

І зокрема сьогодні, коли Свята Церква звертається знову до тих первісних, героїчних часів історії Христової Церкви, треба і нам зокрема пригадати собі ці Постаті, які є нашою славою — славою християнського Сходу.

Тому і видаємо оту збірку — "Світила Християнського Сходу", з виразним відкликом до повних "Житій Святих", яких читання і почитання Церква поручає своїм авторитетом.

Нехай же іде ця книжечка між наш народ, та стане для нас щоденною християнською потребою: прикладу, знання, пошани та подиву, та спомагає нас на житейських християнських шляхах українського народу, який з своїм хрещенням перейняв велику евангельську істину та видав з поміж себе і своїх святих Угодників Божих.

Про них та їхні діла — ми скажемо в одному з наступних випусків нашої "Української Духовної Бібліотеки".

Прудентопіль, Бразилія

Року Божого 1968.

Видавництво ОО. Василіян

"ЖИТТЯ СВЯТИХ"

Бог — Дух, а Божа істина — вічна. Боже сотворіння постало в часі, і воно історичне — має своє вчора, сьогодні і завтра.

І коли сповнились часи, послав Бог Сина свого, щоб спас людину від її дочасності, і довів її до Божої вічності, до Божої істини, до Божого блага.

Для цього прийняв Божий Син людське тіло, став Бого-чоловіком. Він передав людям Божу істину — об'являючи її в часі, живши між людьми.

І святі свідки його життя на землі записали його науку, його життя і його діла у Свягих Євангеліях, щоб передати їх людським словом і образами людям, християнам, по віки вічні.

Христос оснував свою Церкву, для продовжування його спасительної місії, і дав місію своїм апостолам і учням: іти й проповідати царство Боже.

І вони пішли й проповідали всім слово Боже, а свідки їх благовістування записали їх труди в *Діяннях Апостольських*.

І множилося число учнів Христових, а Царство Боже зростало і утверджувалось між людьми і народами, перемагаючи світ і даючи свідчення правді Божій, Христовій.

І в цьому змаганні за царство Боже на землі, багато учнів Христових віддали все, і своє життя. І свідки цих страждань записали ці діла в так званих *Актах Мучеників*, а їх самих пошановували святим шануванням.

А згодом Христова істина опанувала край і народи, і люди здійснювали Христові заповіді й ради, перемагаючи світ і природу. І свідки цього духовного змагання записали ці подвиги Божих людей. І постали *Життя Святих*.

А вкінці, їх списано в великі книги, на науку іншим, грядучим. Так постали *"Життя Святих"*, виводячи свої початки від Бога і того, кого Він послав — Ісуса Христа.

І кожний народ старався засвоїти собі ці скарби Христової Церкви, і докладав до них кожний з сво-

го християнського багатства, аж до наших днів. Так постала агіографія — життєписання Святих Божих Угодників.

І наш український народ, від самих початків своєго християнства, залюбки зачитувався в *Життях Святих*, та складав свої *Життя*, своїх святих мужів і жінок, починаючи від св. Ольги і Володимира, від страждань св. Бориса і Гліба, і від подвигів своїх Праведників — печерських подвижників, склавши так звані *Патерики*, чи *Отечники*, а згодом записуючи діла своїх кращих людей.

Це й є отої шлях християнського священного життєписання.

Так дійшла наша Церква аж до останнього видання *"Житій Святих"* пера о. Андрія Григорія Груха, ЧСВВ, яке матиме 5 томів життєписів Святих.

І з цього багаточного скарбу подаємо оцей вибр, під заголовком: *"Світила Християнського Сходу"*, щоб полегшити нашим людям користування з цієї скарбниці, та щоб звернути увагу на деякі світліші Постаті, які оформили нашу віру і наш обряд — Східню Христову Церкву, якої наш народ становить невід емну цілість.

І передаємо цю книгу нашим читачам саме сьогодні, по другому Ватиканському Вселенському Соборі, на якому звернено окрему увагу на християнський Схід, на його вчення та на його світлі постаті.

В оцих коротких сильветках східних Святих першого тисячоліття, які ми уклали за століттями, читач знайде краще освідомлення нашої східної християнської сутності та ваги Східної Церкви в історії Христової Церкви взагалі, і заохоту, щоби свою Церкву краще піznати, її духом жити, та зберегти її свою вірність, доклавши і свою частку жертви, праці і труду, ідучи слідами наших батьків у вірі.

Нехай же ці Світила Сходу просвічують нам на шляхах екуменічних змагань до того, щоб усі були одне і щоб був один Пастир і одне стадо, як було й є в Божих задумах, і як було колись у першому християнському тисячоліттю.

Рим, дня 1 січня 1968

В празник св. Василія В.

о. Атанасій Г. Великий, ЧСВВ
Протоархимандрит

... — 100
20 грудня

ІГНАТИЙ БОГОНОСЕЦЬ

Святий Ігнатій,званий Богоносець, був, мабуть, учнем св. Івана Богослова, а згодом сорок літ епископом Антіохії.

Ігнатій був добрий пастир своїх вірних. В часі Доміціянового переслідування християн він молитвою й постом підтримував духа свого стада, але жалував, що не мав такої чести, щоб умерти мученицькою смертю за віру свого Спасителя.

Діждався Ігнатій цієї слави за цісаря Траяна, що казав ув'язнити його і, після допитів, в кайданах ыдіслати до Риму та кинути на жир диким звірятам, щоб улаштувати поганам цікаве видовище. Кажуть, що як Ігнатій почув цісарський присуд, то радісно скрикнув: "Дякую Тобі, Господи, що Ти зробив можливим для мене виявити Тобі свою досконалу любов та дозволив мені бути зв'язаним за Тебе залишними кайданами, так як Твій апостол Павло". Після того завели Ігнатія до корабля і повезли до Риму. Ця подорож була для Ігнатія надзвичайно прикра, бо його вдень і вночі стерегли вояки, що поводилися з ним дуже жорстоко й без милосердя. Ці вояки були, як говорив опісля сам Ігнатій, наче "десять леопардів", так що він "боровся з дикими звірами на морі й суші, вдень і вночі", та що вони "ставали тим гіршими, що ченіше він з ними поводився". Однак для християнської

справи була Ігнатієва подорож корисна, бо в часі численних затримок по різних пристанях він мав нагоду стрічатися з місцевими християнами та закріплювати тих малоазійських вірних у св. правді. Де тільки задержався корабель, зараз прибували на розмову з Ігнатієм епископи й священики, а також численні юрби вірних, що з радістю приймали архиерейське благословення від того, який, по правді, був уже св. мучеником. Деякі християни були призначувані до того, щоб товаришити йому в дальшій подорожі. Були й такі, що з Антіохії коротшою дорогою дісталися були скоріше до Риму і там вижидали свого дорогого пастыря.

У місті Смирні мав Ігнатій велику радість, бо стрінув св. Полікарпа, колишнього учня св. Івана Богослова й свого побратима, а тепер місцевого епископа. Прибули були туди й три інші епископи, щоб стрінутися зі св. визнавцем. В часі тієї затримки в Смирні написав Ігнатій чотири листи до різних церковних громад.

У листі до єфесян він хвалить місцевих християн за їх ревний спротив ересі та пригадує їм, що їхні звичайні дії стільки освячуються, скільки вони були зроблені з любові до Христа. Одночасно заохочує їх, щоб перебували в згоді зі своїм епископом і всім духовенством, часто збиралися на спільну молитву, були лагідні й покірні та терпіли кривду без нарікання. Він називає їх своїми товаришами подорожі до Бога та підкresлює, що вони носять Христа в своїх сеюцях. Подібно писав у листах і до інших церковних громад. Крім цього в листі до тракійців повчав їх, що "хто є злучений з вівтарем, той є чистий, але хто є без вівтаря, тобто хто діє незалежно від епископа, священиків і дияконів, не є чистий".

У листі до римських християн Ігнатій сердечно просить їх, щоб не старалися через впливових осіб виєднати для нього злагіднення присуду та перешкодити йому здобути мученицький вінець. Він пише: "Я ніколи не матиму іншої подібної нагоди дістатися до свого Господа... Тому ви не можете зробити мені більшу ласку, як коли дозволите мені бути принесеним як жертва Богові, коли вівтар є готовий; щоб ви,

з'єднані в хорі любови, могли дякувати Отцеві через Ісуса Христа, що Бог дозволив привести мене, сирійського єпископа, зі Сходу на Захід, щоб я вийшов з цього світу а згодом знову в Нім ожив.. Тільки молітися за мене, щоб Бог дав мені як внутрішню, так і зовнішню ласку, щоб я не тільки говорив, але й бажав того, щоб мене не тільки так називали, але й пересвідчилися, що я дійсний християнин... Дозвольте мені стати поживою диких звірів, щоб таким чином я дістався до Господа. Я Боже зерно, і мене мають змолоти зуби звірів, щоб я міг стати чистим Христовим хлібом. Ви скоріш роздражняйте звірів, щоб стали моїм гробом і ніщо не оставили з моого тіла, щоб після моєї смерті я не був ні для кого клопотом... Я не приказую вам, так як це робили Петро й Павло: вони були апостоли, а я засуджений, як злочинець; вони були вільні, а я досі невільник. Але як я буду замучений, тоді стану визволенцем Ісуса Христа і в Нім я воскресну вільний... Я тішуся дикими звірами, що приготовані для мене, і я сердечно бажаю, щоб вони скоро пожерли мене: щобільше, я хотів би навіть додавати їм охоти, щоб вони пожерли мене скоро й повністю та щоб не зробили мені таку прислугу, яку вони зробили деяким іншим, що їх вони боялися доторкнутися. Якщо вони не хотіли б займатися мною, то я навіть наганятиму їх до цього. Будьте мені вибачні в цій справі. Я знаю що для мене добре. Тепер я дійсно починаю бути учнем. Щоб тільки ніщо видиме чи невидиме не перешкодило мені дійти до Ісуса Христа. Нехай прийде вогонь і хрест, рани і шматування, ломання костей, виривання членів і роздирання на кусники всього моого тіла; нехай спадуть на мене всі жорстокі муки диявола, щоб я тільки добився до Ісуса Христа... Князь цього світу намагається зловити мене й зіпсувати побожні прямування моєї душі до Бога. Нехай ніхто з вас тут присутніх у цім йому не помагає. Ви скоріш стійте по моїм, тобто по Божім боці. Не носіть ім'я Ісуса Христа в своїх устах, а світові бажання в своїх серцях. Навіть якби я сам, тоді як прийду до вас, благав у вас помочі, не слухайте мене, але скоріш вірте тому, що я пишу вам у листі. Я пишу це в повноті життя, але тужу за смертю. Моя любов розп'ята“.

Сторожа, яка везла Ігнатія до Риму, хотіла якнайскоріше виїхати зі Смирни, щоб прибути до Риму ще перед закінченням ігрищ, бо славні й достойні жертви завжди викликали в амфітеатрі велике зацікавлення. Ігнатій охоче на це погоджувався, бо бажав якнайскоріше віддати своє життя за Христову віру.

Коли незабаром вони приплили кораблем до Троади, Ігнатій негайно написав іще три листи. В листі до філлядельфійців перестерігав їх перед роз'єднанням і ерессю. Він писав: “Уживайте однієї Євхаристії, бо Тіло Господа Ісуса Христа є одно, і одна чаша, яка має єдната нас у Його Крові. Один є вівтар, так як один є єпископ, разом зі збором священиків і дияконів, моїх співслужників, щоб усе, що ви робите, ви робили по-Божому“. Також у листі до смирнян перестерігав Ігнатій вірних перед ерессю та напоминав їх, щоб уникали зустрічі з фальшивими вчителями і тільки молилися за їх навернення.

Останнього листа написав Ігнатій до св. Полікарпа. В тім листі він заохочував Полікарпа, щоб трудився для Христа, усуваючи ересь, опікувався вдовами, відправляв часто богослужби, бо від того залежатиме його вічна нагорода. Тому, що Ігнатій не мав часу писати листи до інших церковних громад, то просив Полікарпа, щоб він зробив це в його імені.

Свою подорож з Антіохії, а водночас і своє святе життя, закінчив Ігнатій у Римі мученицькою смертю. Оповідають, що його пожерли два люті леви.

Після смерті св. Ігнатія побожні християни позбирали його кости і завезли в Антіохію, де вони були у великому почитанні місцевих християн. Св. Іван Золотоуст, який працював в Антіохії як священик, звеличував св. Ігнатія своєю проповіддю. В цім похвальнім слові він говорив народові, що римська земля була зрошена кров'ю св. Ігнатія, а Антіохія втішається постійним посіданням його св. мощів. “Ви позичили його на час, а одержали назад з лихвою. Ви вислали його як єпископа, а відзискали як мученика. Ви відпроваджували його з молитвами, а привезли його додому з лавровим вінком перемоги“.

Учені дослідники християнської старовини при-

кладають велику вагу до сімох листів, що їх св. Ігнатій написав під час своєї передсмертної подорожі до Риму. Ці листи мають надзвичайну вартість, бо подають нам певну вістку про те, яке було вірування і внутрішня організація Христової Церкви під кінець першого сторіччя по Вознесенню Ісуса Христа. Св. Ігнатій Богоносець був першим письменником по св. евангелістах, що підкresлював народження Божого Сина з Матері-Дівиці. В листі до ефесян він писав: “Від князя цього світу було приховане дівицтво Mariї й Її материнство, а так само смерть Господня”. Про Ісуса Христа він говорить у цім самім листі: “Ісус один Лікар, зложений з тіла і духа, створений і нестворений, Бог у чоловіці, правдиве життя в смерті, син Mariї і син Бога, спочатку терплячий, а олісля непідлеглий терпінню, Ісус Христос, наш Господь”.

Про Пресв. Євхаристію він пише: “Це Христове Тіло, Божий дар, лік на безсмертність”. Водночас осуджує еретиків, “які не вірять, що Євхаристія с Тілом нашого Спасителя Ісуса Христа, що Воно потерпіло смерть за наші гріхи та що Йому Отець у Своїй ласкавості привернув життя”.

Особливо важливим є те, що саме св. Ігнатій Богоносець, у своєму листі до смирнян, перший раз у християнськім письменстві вжив висказу: “Католицька Церква”. Він пише: “де появляється єпископ, там нехай будуть і вірні, подібно де є Ісус Христос, там є Католицька Церква”.

Св. Ігнатій рішуче виступав проти фальшивого вчення тодішніх еретиків, що загрожували розбиттям християнської віри. Можна сказати, що головною точкою в його поученнях була вимога вдергати єдність віри й духа в усіх християн. Але хоч він якнайгостріше виступав проти ересі, то для блудячих людей казав бути ласкавим і вирозумілим, а одночасно заохочував до любові й терпеливого несення хреста.

У листі до ефесян він говорив їм: “А за решту людей моліться безперервно — бо в них є надія на покаяння, щоб вони знайшли Бога. Навчайте їх прикладом своїх діл. На їх вибухи гніву відповідайте лагідністю; їх зневажування зустрічайте молитвою;

тоді, коли вони блудять, ви будьте постійні в ырі: на їх лютъ відповідайте чемністю. Не мстіться на них. Наша ласкавість нехай виявляє, що ми їх брати. Страймось наслідувати Господа Ісуса, змагаючись за те, хто гoden витерпіти більшу кривду, бути ощуканим, знівеченим, щоб у вас не можна було знайти ніяке лихе зілля диявола. Але, в усякій чистоті й праведності, перебувайте в Ісусі Христі“.

Св. Ігнатій Богоносець прославив Христа мученицькою смертю приблизно 107 року. Певні вістки про нього знаходимо тільки в його листах.

ПОЛІКАРП МУЧЕНИК

Св. Полікарп був одним із найславніших мужів між першими католицькими єпископами, що відомі в історії Христової Церкви як "Апостольські Отці". Вони були безпосередніми учнями самих апостолів і одержали найчистішу науку Ісуса Христа.

Ставши замолоду християнином, був св. Полікарп учнем св. апостола Івана Богослова, який висвятив його на єпископа міста Смирни в Малій Азії, мабуть перед своїм засланням на острів Патмос, коло 96 року. Він міг бути тим ангелом-єпископом, що його єдиного сам Христос звеличував в "Об'явленні"

св. Іvana як мужа бездоганного. Св. Полікарпа нарід надзвичайно любив і ціро почитав. Він виховав для Церкви багато слуг, між ними св. Іринея й Папіяса.

Коли Флорин, що часто відвідував св. Іринея, почав виявляти фальшиві, еретицькі погляди, св. Іриней написав йому ось-що: "Таких речей не вчили тебе ті єпископи, що були перед нами. Я можу показати тобі те місце, де блаженний Полікарп сидів, як проповідував Боже слово. Я тепер іще пам'ятаю, з якою повагою він усюди входив і виходив; яка святість пробивалась у його поводженні; який маєstat на йо-

го обличчі й усій його поверховності; які святі були його науки для людей. Мені здається, що я тепер чую, як він розмовляв із св. Іваном і багатьома іншими, що бачили Ісуса Христа, що чую ті слова, що іх він чув із їхніх уст. Я можу заявити перед Богом, що як той святий епископ був би почув про який фальш, такий, як твої, він був би зараз заткав собі вуха і, своїм звичаем, голосно скрикнув: Добрий Боже! чому я дожив тих часів, щоб почути такі речі! І в тій хвилині він був би втік із того місця, де почув таку науку“.

Св. Єронім згадує, що коли св. Полікарп стрінув у Римі на вулиці еретика Маркіяна, який невдоволений тим, що св. епископ не звертає на нього ніякої уваги, перший заговорив: — “Чи ти Полікарпе, не знаєш мене?” — Святий відповів: “Так, я знаю, ти первородний син сатани”. Він навчився тієї відрази до творців ересі, що свідомо й добровільно фальшують Божі правила, від свого вчителя св. Івана, що втік із купелі, як побачив там еретика Керинта.

Св. Полікарп цілавав з пошаною кайдани св. Ігнатія, як він переходитив через Смирну на мученицьку смерть і просив св. Полікарпа, щоб він заопікувався його далекою Церквою в Антіохії, до чого згодом ддав іще прохання, щоб св. Полікарп написав до тих церков в Азії відповідні послання, яких він сам не міг написати. Після того св. Полікарп написав, досі сбережене, послання до філіппян, що його надзвичайно цінили св. Іриней, св. Єронім, Євсевій і навіть Фотій. Те послання, що його за часів св. Єроніма читали по азійських церквах, подивляють так за глибокі вказівки, як і за прозорий стиль.

Коло 154 року св. Полікарп відбув далеку подорож до Риму, щоб із Папою Анецитом порозумітись у справі деяких приписів церковної карності, а головно про час святкування Великодня, бо в Азії святкували його разом із жидами, навіть на будному дні, а в Римі в неділю, тиждень пізніше. Справу вирішили обидва таким чином, що кожний може святкувати свята без нарушенння любові, згідно з дотеперішнім звичаем. Після того, на знак згоди й пошани, запросив Папа св. Полікарпа, щоб у його присутності відправив у папській церкві Службу Божу.

За цісаря Марка Аврелія розгорілось в Азії, де проконсулем був Квадрат, криваве переслідування християн, що своєю вірністю Христові й відвагою здивували поган. Коли їхне тіло розривали кати бичуванням на кусні, коли крізь рані в тілі видно було кишки, а присутній нарід ронив слізози зо співчуття до жорстоко мучених, ні один із них, як виглядає, навіть не зойкнув; в тому часі, коли ходило про Богу справу, тіло не відігравало в них ніякої ролі. Мучителі не здергувались ні від одного способу муки ні від однієї видумки жорстокости, щоб тільки примусити їх до зłożення жертви поганським божкам; та ніщо з того поганам не вдалося. Молодий Германник, що його з іншими одинадцятьма християнами привели до Смирни на муки, свою відвагою додавав духа своїм затривоженим побратимам. Проконсул пробував вплинути на св. юнака, щоб пожалів своєї молодості й не тратив марно життя, що могло принести йому ще стільки радощів, та Германник із святою нетерпеливістю сам дразнив диких звірів, щоб помогли йому щонайскоріше покинути цей зіпсований світ.

Св. Полікарп не наражав себе самовільно на смерть, але, по прикладу Христа, ждав, аж гонителі самі наложать на нього свої руки. Коли св. Германник своїм геройським поводженням у час муки розбудив у поган кровожадність, вони закричали: "Геть із безбожниками! Пошукайте Полікарпа!" Хоч Святий не лякався муки, проте за намовою приятелів заховався в сусіднім селі на час тієї кривавої бурі й проводив більшу частину свого часу на молитві. На три дні перед своїм мучеництвом він бачив у видінні свою подушку в огні, з чого догадався, і це переповів свою довкіллю, що його спалять живцем. Коли вояки мали прийти по нього, він перейшов в інше місце, та незабаром, його відшукали через зраду одного юнака, якому грозили мукаами, якщо не скаже, де перебуває епископ. Уночі його мешкання обступили кіннотчики. Святий спочивав тоді нагорі. Йому радили тікати, та тоді він уже відмовився, кажучи: "Нехай діється Божа воля!" Зійшовши надолину, прийняв вояків до-

брою вечерею, а опісля попросив дозволу помолитися перед відходом. Одержавши на те дозвіл, почав молитися стоячи. Молитва тривала дві години. Його постава й сердечні благання за його вірних і всю Церкву були такі зворушливі, що деякі з вояків жалували, що прийшли по нього. Коли Святий скінчив свою молитву, вояки посадили його на віслиока й повезли до міста. Дорогою стрінув його цісарський урядник Ірод, що вислав по Святого вояків, і його батько. Взявши Святого на візок, пробували намовити його, щоб пішов на уступки. Вони говорили йому:

— Що це зашкодить назвати Цезаря Господом або принести богам кадило, щоб вирятуватись від смерті?

Святий, за прикладом Христа, спочатку мовчав, та коли вони сильно налягали, відповів:

— Я постановив не зробити цього, що ви дораджуєте мені.

Почувши ті слова, вони скинули маску приятелів і почали глумитись із нього, а вкінці викинули його з візка так нагально, що Святий упав на землю і зломив собі ногу. Проте, не зважавши на біль, св. Полікарп пішов байдором на місце, де був зібраний нарід. При вході сказав йому голос із неба, що його чули люди: “Будь сильний, Полікарпе, і грай ролю мужа”.

Коли Святого привели перед проконсула Квадрата, той почав намовляти його, щоб уважав на свій вік, присягнув на генія Цезара й сказав на християн: “Геть із безбожниками!” Тоді св. Полікарп обернувся до безбожників людей, що ждали його смерті, і сказав: “Геть із безбожниками!”, але в християнськім розумінні. Проконсул повторив своє домагання:

— Присягни на генія Цезаря і я звільню тебе; лихослов Христа.

Св. Полікарп відповів:

— Вісімдесят літ я служив Йому й Він не зробив мені нічого злого; як же ж я міг би лихословити свого Царя й Спасителя? Якщо хочеш, щоб я присягнув на генія Цезаря, як це ти кажеш, то послухай моє добровільного визнання: Я християнин; та якщо бажаєш піznати науку християнства, призначи час і послухай мене.

Проконсул сказав:

— Переконай народ.

Та Святий відповів:

— Я звертаюсь із своєю мовою до тебе; бо нас учили так довго віддавати належну пошану князям, як довго це годиться з релігією. Та народ не є уповноваженим трибуналом для мене, щоб я перед ним міг себе виправдувати.

Повна ненависті товпа не була спосібна спокійно вислухати його. Тоді проконсул прибрав сувору міну й сказав:

— Я маю диких звірів.

А Святий йому відповідь:

— Кажи пригнати їх сюди, бо ми незмінно вирішили не робити зміни від доброго до злого. Дозволено переходити тільки від злого до доброго.

На те проконсул:

— Якщо ти погоржуеш звірами, я скажу спалити тебе огнем.

Св. Полікарп відповів:

— Ти погоржуеш мені огнем, що горить часок, а опісля гасне; але ти не знаєш правди про будучий суд і огонь вічної карі, що приготований для злих. Чого ж зволікаш? Роби зо мною, що хочеш.

А коли це говорив, то був повний радости й певності, а його обличчя виглядало осяянє небесною ласкою так, що сам проконсул дивувався. Проте сказав вістунові, як це було в звичаю в римлян, коли ходило про кару смерти, тричі проголосити з підвищення: "Полікарп признався, що він християнин". Після того проголошення товпа жидів і поган підняли великий крик, а головно ті останні вигукували:

— "Це великий учитель Азії, батько християн, руйнник наших богів, що навчає народ не приносити жертви ні не почитати богів!"

Товпа домагалася, щоб пустити на св. Полікарпа лева; коли ж їхне бажання не могло бути сповнене, вони наче один закричали, щоб Святого спалити живцем. Одержавши згоду проконсула, кожний із товпи побіг по дрова. Головно жиди виявилися тоді ревними палічами. Коли костір був уже готовий, Полікарп зняв із себе одежду й хотів іще зняти череви-

ки, та це св. старцеві було трудно зробити; звичайно робили це з любов'ю християни, щасливі, що таким чином можуть діткнути тіла свого св. єпископа. Катій хотіли прив'язати його до стовпа, та він сказав їм: "Дозвольте мені остатись так, як я є. Хто дає мені ласку видержати огонь, поможе мені бути непорушним на костири". Тоді зв'язали вже йому тільки назад руки, а він підніс очі до неба й у такій поставі молився: "Всемогутній Господи Боже, Отче Своего любого й блаженного Сина, Ісуса Христа, що через Нього ми пізнали Тебе, Бога ангелів і сил, всякого творива й усієї краси праведних, що живуть у Твоїй присутності! Я благословлю Тебе, що Твоїй доброті сподобалось заховати мене до цієї години, щоб я міг одержати частину між Твоїми численними мучениками й напитись із чаші Твого Христа для воскресіння вічного життя, душі й тіла, у нетлінності св. Духа. Прийми мене між них цього дня, як милу жертву, таку, яку Ти сам приготував, щоб таким чином Ти міг, правдивий і вірний Боже, сповнити те, що Ти попереду об'явив. Тому я за все славлю Тебе, благословлю й прославляю, через вічного Первосвященика, Ісуса Христа, Твого любого Сина, що з Ним і Святым Духом нехай буде Тобі слава тепер і навіки. Амінь".

Ледве св. Полікарп вимовив "амінь", як під костири підложені огонь, щоб розгорівся в сильне полум'я. Та сталося чудо. Полум'я перемінилося наче в лук, як би вітрила корабля, напняті вітром, що лагідно оточили тіло св. мученика, який стояв посередині не як спечене м'ясо, але очищене в огні золото або срібло, сяючи крізь полум'я, а з нього виходив такий милий запах, як би кадила й дорогої коріння. Незрячі погани були мов у розпуці, як побачили, що тіло св. Полікарпа не може згоріти, тому казали воякові, щоб проколов його, що він і зробив; від того стільки виплило крові, що зараз погас огонь.

Але злоба духа тьми на тому не закінчилася: він хотів іще перешкодити, щоб християни не забрали мощів Святого, бо багато хотіло забрати їх, щоб віддати їм належну почесть. Микита, батько вищезгаданого Ірода, порадив проконсулеві, щоб не давав тіла

християнам, бо вони готові оставити "Роспятого" і почитати Полікарпа. І кажуть життєписці св. Полікарпа: "Жиди піддали таку думку, бо не знали, що ми ніколи не можемо відректися Христа ні віддавати Божої чести кому іншому, хоч ми любимо мучеників, як Його учнів і наслідувачів, за ту велику любов їх, що її вони мали для свого Царя й Учителя". Коли сотник побачив, що жиди починають сварку, казав покласти тіло Святого на огонь і спалити на попіл. "А ми", кажуть самовидці, "забрали кості, цінніші від найдорожчих перел або золота, і зложили їх із пошаною в такому місці, що в ньому, дастъ Бог, ми зберемось із радістю, щоб святкувати народження мученика". Так писали учні св. Полікарпа й самовидці його мучеництва.

Сталось це в 2-ій годині сполудня, у великонощ суботу, 156 року. Гріб св. священомученика Полікарпа довго почитали в Смирні в малій каплиці.

Лист св. Полікарпа до філіппян, що одинокий зберігся досі з того, що він написав, хоч це тільки мертві букви, є постійним доказом апостольського духа, що оживляв Божого мужа, і тієї самої лагідності, покори, любові й ревности, яких прикладом було його життя.

ЮСТИН АПОЛОГЕТ

Першим церковним письменником, що розвинув поважну письменницьку діяльність, і найвизначнішим апологетом другого сторіччя, що сміло обороняв Христову віру перед поганами й жидами, був св. мученик Юстин.

Народився він близько 100 року в Палестині, в колишньому самарійському місті Сіхемі. Його батьки були багатими колоністами, мабуть грецького походження, поганської віри. Бувши з природи бистрого розуму, Юстин охоче віддавався науці. Спочатку він завчав красномовство, поезію й історію, а опісля, жадний пізнання правди, почав займатися філософією. Цю науку він високо цінив, на що вказують його власні слова: "Філософія є без сумніву дуже великим і цінним добром у Божих очах, бо вона єдина веде і наближає нас до Бога; а це, що ввесь свій ум заглибили в філософії, це люди справді святі".

В тім часі, коли жив св. Юстин, були різні філософічні школи, що подавали своїм учням відмінні погляди на світ і людське життя. Молодий Юстин

обійшов тоді всі поганські філософічні школи: стоїків, періпатетиків, пітагорейців і платоніків, однак ні в одній із них він не знайшов бажаної правди й щастя. Стоїків він покинув, як пізнав, що вони нічого не вчили його про Бога. До періпатетиків він відразу почув неохоту, бо їхній учитель занадто турбувався заплатою за науку. Пітагорейці казали йому перше завчти музику, геометрію й астрономію, що для нього було безкорисним. Одні платоніки зацікавили його, і він набрав надії, що їхнє філософічне вчення доведе його до пізнання Бога. Але й цю філософічну школу він незабаром покинув завдяки надзвичайному випадкові. Коли одного дня — може в Ефесі — він відвував свою улюблену самітню прохідку над морем і застосовлявся над учненям платоніків, несподівано зустрінув поважного й милого старця. Коли Юстин зайшов із ним в розмову незнайомий старець, звернув його увагу на іншу філософію, що її сам Бог об'явив старозавітнім пророкам, а завершив у науці Ісуса Христа. Воднораз заохочував його, щоб сердечно молився до вічного Творця, що єдиний може подати людині потрібне світло до пізнання Бога. Юстин уже попереду був зацікавлений християнами, які робили на нього сильне враження тим, що безбоязно йшли незустріч мукам і смерті з рук поган. Він думав собі також, що християни, що так охоче й відважно віддавали своє життя за свою віру, не могли бути такими нечесними розкішниками, як це про них говорили погани. Завдяки таким спостереженням і роздумуванням, читанню св. Письма і діянню Божої ласки Юстин прийшов до широго переконання, що "християнська філософія є єдина, певна й корисна", і став християнином. Св. Тайну Хрищення прийняв приблизно 130 року по Христі.

Після свого навернення був Юстин не тільки філософом, але й світським апостолом, що почав поширювати Христову науку між поганами. До того часу мало були відомі жидам і поганам правди віри й релігійні обряди християн. Щоб не наражати своїх таїнств на зневаги, обкідувані наклепами перші християни звичайно мовчали й терпіли. Юстин навчений своїм власним досвідом, був такого переконання, що

Багато поган охоче прийняли б св. Христову віру, якби хтось у відповідний спосіб повчив їх про неї. І тоді він почав говорити християнам, що "це є наш обов'язок зробити нашу науку відомою, бо як ні, то на нас спаде кара тих, що згрішили несвідомістю... Хто може говорити правду, а мовчить, той стягає на себе Божий гнів". Згідно з цим переконанням, Юстин почав проповідати й писати поганам про християнсько-католицьку віру і все те, що діється на сходинах християн, а з чим християни попереду дбайливо ховалися. Згодом у тозі філософа він помандрував із Палестини через Малу Азію й Грецію до Риму. Під час подорожі він при кожній нагоді заводив диспути з єретиками, жидами й поганами та засівав зерно євангельської науки. Люди, що досі з погордою дивилися на християн і не хотіли слухати невибагливої мови християнських єпископів, з зацікавленням задержувалися коло красномовного філософа, що в добре їм відомій тозі філософа перемагав у диспуті й найсильнішого противника та говорив їм щось цілком відмінне від того, що вони чули досі, і щось таке, що примушувало людину до глибокої застанови над собою.

Крім живого слова, вживав Юстин до освідомлення не-християнської суспільності та до розвіяння їхнього упередження до релігії розп'ятого Бога також і писаного слова. З писаних творів Юстіна є добре відома "Апологія", тобто оборона християнської віри, що була звернена до римського цісаря Антоніна Пія, його двох синів, римського сенату і всього римського народу. В "Апології" домагався, щоб християн не засуджувано без судового додідження за саме ім'я християн. Не годиться, щоб володарі й філософи, не пізнавши справи християн, засуджували їх тільки на основі поголоск про них. Християни не є ні безбожні, ні неморальні, ні лихі громадяни; вони справді християни-хрестості, тобто чесні люди. Воднораз Юстин подав у своїй 'Апології' виклад історії й змісту християнського об'явлення, а навіть християнського культу, якнаприклад: св. Хрищення, Пресв. Евхаристії й св. Літургії. Згадує теж, що в християнській релігії самовбійство недозволене, бо людина обов'язана

видергати на тому становищі, що його призначило йому Боже Провидіння. Про переслідування християн говорить, що це справа демонів, що завжди ненавиділи правду й переслідували за неї навіть поганських філософів. Свою славну оборону кінчить Юстин песторогою володарів: "Заповідаемо вам, що не уйдете майбутнього Божого суду, якщо далі будете держатися безправ'я. Щодо нас, то ми скажемо: Нехай діється Божа воля!" Юстинова оборона мала той наслідок, що цісар заборонив в'язнити християн тільки за те, що вони християни. У своїм іншім творі, "Діялозі з жидом Трифоном", Юстин переповідає свій життєпис, доводить, що: 1) сторазавітній закон уже перестав обов'язувати з проголошенням вічного Христового закону; 2) Бог, що в Старім Заповіті являвся патріярхам і пророкам, є Божим Словом, воплощеним із Пресв. Діви Марії; 3) правдивим ізраїлем, обіцянним сіменем Авраама й спадкоємцем всіх старозавітних обітниць, є Христова Церква, що до неї покликані всі люди, також і погани.

Під час своєї апостольської мандрівки був Юстин двічі в Римі. Тут він заснував свою школу для навчання Христової віри. Довкола нього зібрався незабаром гурток учнів, що іх він з'єднав для християнства.

Приблизно 165 року ув'язнлив Юстин префект Рустик, кілька днів по переданні другої оборони.

З Юстином ув'язнили також його учнів: Харитона і Хариту, його жінку, Юстину, Євелпіста, Еракса, Пеона й Валеріяна. Коли їх завели перед префекта Рустика, колишнього вчителя самого цісаря, всі вони вголос заявили, що вони християни. Злобний префект почав насміхатися з Юстина:

— Чи думаєш, що як я скажу збити тебе бичами й відрубати твою голову, то ти підеш до неба?

— Я не тільки так думаю — відповів Юстин, — але я цілком певний, бо маю обітницю самого Христа Спасителя.

— Я приказую вам, щоб ви принесли жертву богам — сказав префект.

— Розумна людина не покине правди, щоб поклонитися фальшам — відповів за всіх Юстин — ми го-

тові на смерть, роби скоро, що до тебе належить, нас ніщо не відлучить від Христа, нашого Спасителя:

Тоді казав префект бичувати їх, а опісля повідрубувати їм голови.

На смерть вони йшли зо співом псалмів, з'єднані братерством однієї віри й побратимством спільноІ долі, що іменем святої дружини мучеників так велично, висказав св. Юстин перед суддею: "Ми бажаємо тільки цього одного, щоб нас замучено за Ісуса Христа та щоб ми таким чином дісталися до вічного щастя; бо це мучеництво буде нашим спасінням і нашою надією перед трибуналом нашого Господа, що перед ним кожна людина мусить разстати". Дорогінні писані акта про суд і мучеництво св. Юстина збереглися досі.

Св. Юстин є однією з наймиліших постатей християнської старовини. Наше серце він здобуває собі невтомним шуканням правди, щирістю своїх переконань та апостольською ревністю, що її він виявив у проповідуванні правди, до якої він сам дійшов із таким трудом, а також і обороною невинно переслідуваних християн. Юстин говорив сміливe слово правди про фальшивість поганської релігії й змарнування жидівством свого великого покликання, але в боротьбі з ворогами християнства він зберігав міру і широко признавав за ними ту частину правди, що її вони зберігали в своєму навчанні. Його писані твори мають особливу богословську вартість, бо він, перший із католицьких письменників, обороňав християнську правду докладним викладом її та переконливими доводами з об'явлення і розуму. В своїх творах кинув Юстин поміст між християнською наукою і поганською філософією своїм навчанням про Слово, що Йому він надав християнський вираз. З хвилиною, коли Боже Слово воплотилося, тобто з'єдналося в Христі з людською природою та подало людям через об'явлення й віру усю правду без домішки й найменшого фальшу, повинністю кожної людини є прийняти цю правду в християнстві для свого спасіння. В творах св. Юстина найлегше читати ті місця, що їх він писав із оживленним релігійним почуванням.

АНТОНІЙ ВЕЛИКИЙ

В Горішнім Єгипті, в містечку Комі, прийшов у багатій, а одночасно й побожній родині, 251 року на світ хлопчик, що йому при хрещенні дали ім'я Антін. Добрі батьки бажали виховати сина в правдивій християнській побожності, тому держали його вдома й не пускали між інших дітей, щоб не зіпсувався між лихими товаришами. Через те він не мав високої світової освіти і знав тільки свою рідну, мабуть арабську, мову. Зате за опкою дбайливих батьків зростав малий Антін у християнських чеснотах, визначався великою повздережністю, послухом і точним виконенням всіх релігійно-церковних обов'язків.

Коли св. Антін виріс на гарного юнака, вмерли його батьки і він став дідичем досить значного майна, а водночас і опікуном молодшої сестри та її спадщини... Не мав він іще тоді навіть двадцяти літ. Шість місяців після смерті батьків зробили на нього під час читання св. евангелія особливе враження слова Ісуса Христа до багатого юнака: "Коли хочеш бути досконалій, іди продай що маєш, і дай убогим, а матимеш скарб у небі; і приди та йди за Мною". (Мат. 19: 21). Ті слова прийняв побожний юнак як Божий поклик звернений до нього; тож як прийшов додому, подарував частину землі своїм сусідам, щоб во-

ни оплачували за нього й сестру всякі податки, а решту роздав між убогих, задержавши з усього маєтку тільки те, що було конечно потрібне на прожиток йому й сестрі. Коли ж почув у церкві ще й Христові слова: "Не журіться завтрішнім днем", вирішив великолідно зробити ще більшу жертву: сестру примістив у жіночім монастирі, вбогим роздав і решту майна, а сам 272 року замешкав у самітньому місці близько Коми, де вже й інші побожні люди вели на самоті бого米尔не життя.

Молитва, побожне читання й ручна робота стали тепер одиноким його зайняттям, а поступ у чеснотах гарячим бажанням його юнацького серця. І така надзвичайна була його ревність, що коли почув, що десь є якийсь побожний пустинник, зараз старався відшукати його й скористати з його прикладу та спасенних поучень так, що не було між пустинниками ні однієї побожної практики, щоб у ній не вправлявся наш св. юнак. Таким чином став св. Антін незабаром досконалим зразком покори, любови близьких, постійности в молитві й інших християнських чеснот.

На молодого пустинника зробив тепер свій ворожий наступ відвічний ворог спасіння людських душ. Насамперед навів на нього думки про світ, роздане людям майно й ті успіхи, що їх він міг мати при допомозі того маєтку, як би був остався на світі, а та-кож усі невигоди теперішнього пустинного життя; тим хотів сатана розбудити в серці молодого пустинника знехочуту до покликання, що його подав йому Господь Бог. Та св. Антін зрозумів, що це тільки диявольська спокуса, тому зараз мужно відкинув її. По тій спокусі лакімства й гордости почав злий дух спопкушувати св. юнака вдень і вночі до нечистоти. Непристойні виображення дразнили йому змисли, не давали молитись і раз-у-раз заманювали до вплодоби в них і грішного призволу. Та св. Антін не подався. Чував іще сильніше над своїми змислами, звертав свої думки й уяву до інших речей, постив іще строгіше, а визнавши покірно перед Богом свою неміц, молився гаряче, щоб Бог поміг йому перемогти спокусника. І Бог порятував його. Св. Антін відкинув із обридженням усі нечисті спокуси, навіть і в тій найбільш не-

безпечній хвилині, коли сатана підійшов до нього в постаті розкішної жінки, що занаджуvalа його до злого. Переможений спокусник мусів оставить св. юнака в спокою.

Після тієї духовної боротьби життя св. Антона поплило знову звичайним ладом. Живився тільки хлібом із дрібкою соли, пив тільки чисту воду. Не їздила перед заходом сонця, а деколи приймав поживу тільки раз на три-чотири дні. Спочивав на твердій плетінці або просто на голій землі. Забажавши ще більшої самоти, св. Антін покинув Кому і перейшов на один цвинтар, куди заходив тільки деколи один його приятель що приносив йому трохи хліба. Тут диявол поновив свій наступ на Святого, пробував залякати його всякими криками, а одного часу, то навіть побив його тяжко й поранив аж до крові так, що його приятель застав його напів мертвим. Святий не міг навіть піднятись, але й тоді заховав спокій душі і, лежавши на голій землі, говорив до злих духів: "Оце я тут; робіть, що можете найгірше, та знайте, що ніщо не в силі відлучити мене від Христа Господа!" З великим криком, у постаті страшних диких звірюк, кинулись знову дияволи на Святого, щоб залякати його і привести до якої малодушності чи розпути, та св. Антін великим упованням на Бога кріпився в боротьбі з ворогами своєї душі, аж поки з неба не освітило його ясне світло, що від нього затривожені дияволи мусіли відступитись і остатити Святого в спокою. Тоді явився йому сам Христос. Побачивши Ісуса, Святий промовив:

— Де Ти був, мій Боже й Господи? Чому Ти не прийшов мені на підмогу з самого початку?

А голос відповів:

— Антоне, Я був тут увесь час. Я стояв біля тебе й приглядався твоїй боротьбі; за те, що ти так мужно опирався своїм ворогам, я хоронитиму тебе завжди і прославлю твое ім'я по всій землі.

Ті слова Христа Господа так дуже оживили й скріпили св. Антона, що він зараз піднявся й почав молитись та дякувати своєму небесному Оборонцеві.

Таке життя вів св. Антін біля Коми до 35 років, а тоді перейшов на східній берег Ніла й там замеш-

кав у розвалинах старого замку, де проживав самітньо майже 20 літ. У тому часі рідко коли стрічався з якою людиною, за винятком одного чоловіка, що двічі до року приносив йому сухарів.

Спонуканий іневпинними проханнями різних людей, що бажали вести далеко від світового гамору досконаліше християнське життя, св. Антін зійшов коло 305 року зо своєї гори й оснував свій перший монастир у Фаюм, положений над рікою Нілем, де монахи жили в поодиноких, віддалених від себе келіях. Сам він не перебував постійно в тім монастирі, а тільки коли-не-коли сходив із своєї гори, щоб дати монахам духовну науку.

В монастирі придержувався своїм давнім звичаєм суворого вмертвіння в іді; його поживою був хліб, сіль, вода, часом кілька дактилів. На старість брав дрібку оливи. За одежу служила йому міховина й намітка з білої овечої шкури. Не зважавши на всяку суворість життя, він виглядав завжди здоровий і веселий; захожі люди пізнавали його скоро між іншими монахами з веселості його лиця, що була наслідком великого душевного спокою душі. Перебування в самітній келії — це була його розкіш, а роздуми над Божими речами була його головним зайняттям. Коли доводилось йому посвятити трохи часу на іду, то Святий робив це із деяким засоромленням, згадавши тих небесних духів, що без перерви прославляють Бога. Тому напомінав братів, щоб якнайменше часу витрачали на тілесні потреби. Розумів однаке добре, що християнська досконалість основується на Божій любові, тож ставався зростати в ній щораз-то-більше. Заохочував братів-монахів, щоб постійно мали в пам'яті вічність і зранку думали про це, що може не доживуть вечора, а ввечері щоб думали, що може не діждуть дня. Кожне діло казав їм робити так точно й досконало, наче б воно мало бути останнім у житті, а до того ще з найбільшим жаром духа, щоб таким чином прославити щонайбільше Господа Бога. Святий часто остерігав своїх ченців, щоб чуванням забезпечувати себе від спокус і силою свого духа ставили бадьоро опір злому духові, добре знаючи його велику неміч.

"Він не годен навіть зачинити мені уст, коли я говорю проти нього", переконував своїх учнів, "він боїться посту, молитви, покори й добрих діл, а його омані зникають скоро, особливо, коли зробимо знак св. хреста. Дияволи дрижать перед тим знаком, що через нього наш Спаситель тріумфував над ними й розброй іх. Одного дня явився мені сатана в величнім вигляді і сказав: Проси, чого тільки бажаєш; я Божа сила; та спокусник зараз зник, як тільки я згадав святе Ісусове ім'я".

В 331 році відновив цар Максиміян переслідування християн. Св. Антін бажав і собі прославити Христа мучеництвом, тому покинув монастир і вибрався до Олександрії, щоб там додати відваги мученикам по копальннях і тюрямах, перед поганськими трибуналами й на місці страчення. В своїй білій чернечій одежі ходив по місті, ставав перед намісником, та ніколи не наражав себе на смерть легкодушно ні не оскаржував сам себе, як це робили нерозважно інші.

Коли наступного року настало для християн полегшення, Святий вернувся до своєї келії і віддавався з новою ревністю своєму монашому життю. Згодом поставив над Нілем новий просторий монастир, сам однак і далі мешкав у своїй келії на горі, мавши з собою тільки одного учня Макара, що приймав замість свого вчителя захожих людей.

Св. Антін завжди вважав себе за останнього, наче за шумовиння людського роду. Охоче слухав поучень інших і старався віднести користь із завважень найпростіших людей. Біля своєї печери мав малий городець, щоб завжди мати під рукою трохи городини для своїх гостей, які мусіли відвідвати далеку й гомлячу дорогу через дику пустиню та спинатись на високу й недоступну гору, як бажали побачити його й почути з його уст слово спасенної науки чи поради. Св. Атанасій каже, що крім праці в тім городі св. Антін звичайно займався робленням плетінок, під час чого старався продовжати свою молитву; того навчив його в видінні сам ангел. Більшу частину ночі проводив Святий на роздумі Божих речей.

В 339 році бачив св. Антін у видінні мула, що копав ногами вівтар; був це образ тієї шкоди, що незабаром мала наробити католицькій вірі в Олександрії аріянська ересь. Те видіння зробило на Святого таке сильне й сумне враження, що він ніколи не хотів заговорити до еретика, хіба щоб навернути його до правдивої віри, а зо своєї гори проганяв їх наче їдовитих зміїв. В 355 році запросили його єпископи до міста Олександрії на місію проти аріян. З великою силою духа говорив там св. Антін про божество Ісуса Христа. Аріянам доводив, що вони не різняться від поган, що "віddавали Божу честь і служили охотніше твориву, ніж Творцеві". Люди, навіть погани, спішили почути слово Божої науки й "побачити Божого чоловіка". Багато з них навернулись до правдивої Христової віри.

Поганські й інші філософи часто приходили до св. Антона на філософічні розмови й не могли надиуватись його ласкавості та мудрості. Коли деякі з них питали його, як він може стільки часу проводити на самоті, без ніяких учених книжок, він відповідав їм, що природа є тією великою книгою, що заступає йому все інше. Вистане мати здоровий розум, говорив іншим, що мали його за неука, щоб подати добру науку навіть без книжок. Приходили до Святого також різні люди зо своїми терпіннями; св. Атанасій каже, що ніхто не відійшов від св. Антона без потіхи.

В 342 році відвідав св. Антін першого пустинника, преподобного нашого о. Павла Тивайського, а коли той умер, поховав його тіло.

Перед своєю власною смертю відвідав іще раз своїх братів-монахів і під час останньої науки сказав їм, що незабаром покличе його Бог до себе; не хотів однак умирati між ними, але в своїй печері на горі, над Червоним морем. У тім часі почали бути християни вводити поганський звичай бальзамування небіщників, проти чого, як проти пустої слави, а навіть забобону, св. Антін сильно виступав. Щоб забезпечитись перед подібною пустотою, приказав двом своїм учням Макареві й Аматові, що впродовж п'ятнадцяти останіх літ жили з ним, щоб після його смерти похо-

вали його тіло в таємнім місці в землі так, як ховали колись патріярхів. "В дні воскресіння", говорив до учнів, "я одержу його незнищине з рук Христа". Потім доручив іще учням, щоб після його смерти дали одну овечу намітку й плаща, що на ньому спочине в хвилині смерти, св. Атанасієві в Олександрії на знак злуки з ним у св. вірі, а другу єпископові Сепрапіонові; учням оставил міховину, що її носив під шкуряною одяжею. Вкінці сказав до своїх учнів: "Прощайте, мої діти; Антін відходить і вже не буде з вами". Коли вони останній раз обняли на прощання свого св. учителя, він випростувався на своїй постелі і спокійно, без найменшого смертного знаку, перестав дихати. Сталось це мабуть 17 січня 356 року.

Св. Антін прожив на землі 105 літ. Через усе своє довге життя, від ранньої молодості аж до смерті, він був мужем великої суворости, вмертвіння та самозречення і завжди з такою самою ревністю духа робив свої аскетичні вправи. Завжди в такій самій одежі, майже завжди при такій самій поживі. Ніколи не хворів, завжди мав добрий зір і ясний, бісерний ум так, що аж до смерті приемно було стрінутись із ним і поговорити.

Вірні учні поховали свого незабутнього вчителя в таємнім місці. Та коло 361 року, за володіння цісаря Юстиніяна, удалось мабуть віднайти його гріб, і тоді перенесли мощі св. Антона до Олександрії, опісля до Царгороду, а може навіть до Вени у Франції. Так за життя як і після смерті Святого робив Бог за його причиною багато чудес.

Головний життєпис св. Антона написав його приятель і сучасник, олександрійський архієпископ, св. Атанасій. Життя нашого преподобного о. Антона — це книга відчинена для всіх сторіч. Св. Іван Золотоуст заохочував побожних християн, щоб читали життя св. Антона, бо "це життя, то ніщо інше, як тільки св. евангеліє Ісуса Христа введене ділом у життя. Той св. Антін, такий близький апостолам, живе до сьогодні в устах всіх".

МИКОЛАЙ ЧУДОТВОРЕЦЬ

Велике почитання, що ним св. Микола втішався довгі сторіччя між християнами обох обрядів, є засвідченням його надзвичайної святости й небесної слави. Св. Бонавентура так пише про нього: "Микола, вибраний вже в лоні своєї матері, святий з дитинства, був славою юнаків, честю старців, похвалою священиків, соняшним блиском єпископів. Микола є той, що його чуда розійшлися по всій землі, що його величає вся земля і всі, що живуть на ній. Щодня помножуються ці чуда, а Божий Дух не перестає для вивищення свого Слуги робити нові чуда. Св. Миколу прославляють на морі, величають на суші, призывають у всіх небезпеках. Коли загрожує страшна туча й казиться море, тоді всі зі слезами призывають св. Миколу; коли нас навіщає нещастя, тоді св. Микола є нашим заступником. І не тільки до християн, але й до поган дійшла слава його імені і він у них у такім великім почитанні, що вони громадами сходяться величати та прославляти його ім'я. Між багатьома й великими чудами, що його він робив, найбільшим чудом — був він сам".

А ще скоріше, в сьомім сторіччі, над гробом св. Миколи, у владичій мирській церкві, похвальне сло-

во сказав св. Андрій Критський. Між іншим, він говорив: "Не стільки освічує нутро церкви світильник, поставлений на золотім, високім свічнику, скільки ти, св. Миколо, поставлений Христом, правдивим Світлом, на святительськім престолі, просвічував у темній стороні світу свою череду та вів її до незаходячого Світла і наче з високого місця ти освічував чистим світлом духовного пізнання не тільки близьких, але й дальших".

Про св. Миколу маємо певну вістку, що він був у четвертому сторіччі епископом у Малій Азії, в місті Мирі, в давній лікійській провінції, та що довгі сторіччя він був у загальнім і надзвичайнім почитанню. Крім того є ще різні оповідання про св. Миколу, а в тому теж передання й легенди.

Ці давні оповідання про св. Миколу подають, що він народився в місті Патарі, де його стрий був епископом. Побожні батьки дбайливо виховували його в християнськім дусі, а його стрий дбав про його освіту. По передчасній смерті батьків, Микола, що був тоді ще юнаком, вирішив передати одідичений по батьках маєток на діла християнської любові. Саме тоді один патарський громадянин утратив був усі свої гроші. Тому, що через убогість він не міг віддати заміж свої дочки, а навіть хотів пустити їх на злу дорогу, то Микола, щоб помогти цій родині, однієїночи кинув потайки до хати мішечок золота. Так він зробив тричі. Дівчата скористали з тієї допомоги, бо всі три вийшли заміж. Тільки як Микола підкидав дарунок третій раз, то батько дівчат побачив його і довідався, хто був його добродієм.

У своїй душпастирській праці св. Микола ревно працював над спасінням душ своїх вірних, а також з любов'ю помагав людям у всяких їхніх потребах, часто навіть чудесним способом. Так, наприклад, він явився в сні цісареві Константинові і казав йому випустити на волю трьох старшин, які несправедливо були засуджені на смерть.

Всі передання подають однозгідно, що св. Микола вмер у Мирі та що там згодом поставлено над його гробом церкву і святковано на його честь окреме свято. Один грецький життеписець написав у

десятому сторіччі про св. Миколу, що "Захід так як і Схід вихваляє його й прославляє. Де тільки є люди, на селі чи в місті, на островах і в найдальших частинах землі, почитають його ім'я і ставлять церкви на його честь. Завіщують його образи, виголошують на його честь проповіді та святкують свята. Всі християни, молоді і старі, чоловіки й жінки, хлопці й дівчата почитають його пам'ять та просять у нього опіки. Його ласки, що їх не обмежує ніякий час і тривають зроду-врід, спливають на всю землю: їх знають скити, так як їх знають індіяни й варвари, африканці так само, як італійці".

Коли місто Мира дісталося в руки мохаммедан, то 1087 року вдалося італійцям перевезти мощі св. Миколи з Мири до італійського міста Барі. Це причинилося до зросту почитання св. Миколи на католицькім Заході. В середньовіччі було, наприклад, у самій Англії чотириста церков св. Миколи. Кажуть, що, по Божій Матері, мадяри малювали більше образів св. Миколи, ніж якого іншого святого. Як свого особливого небесного заступника, почитають і закликають собі св. Миколу на поміч на Сході моряки, а на Заході діти, які знають "гостину св. Миколи" й дарунки від нього за добру поведінку. Просять собі в св. Миколи помочі також в'язні й полонені. Всі ці заступництва зродилися на основі тих добрих діл і чудес, що про них згадують оповідання про цього великого чудотворця.

В українськім народі був св. Микола здавна в великому почитанні. Багато було по наших парохіях церков св. Миколи, а в кожнім іконостасі й майже в кожній хаті його св. образ. В церковних богослужбах часто згадується св. Миколу, а кожний четвер посвячений у нашім богослуженні його особливому почитанню. Добре відома нашему народові пісня: "О хто, хто Николая любить". А хто годен угадати, скільки сердечних молитов поплило з українських сердець до св. Миколи в усяких горях і потребах!

У Львові, під горою, де колись стояв славний княжий замок, стоїть церковця св. Миколи. Кажуть, що одного дня зайшов до цієї церковці малий учень, став перед образом св. Миколи і залився слізьми. Він

гірко плакав, бо йому тяжко йшла в школі наука, хоч він вдень і вночі сидів над книжкою. Але, на щастя, він був таким юнаком, що знов, де шукати потіхи: в церкві, молитві, перед образом св. Миколи, так як це здавна робив наш побожний народ. І св. Чудотворець вислухав молитву, впала роса небесної потіхи в серце доброго юнака. Він щасливо закінчив школу, а по літах цей, що молився перед образом св. Миколи, засів у Львові на владичім престолі як — митрополит Григорій Яхимович, визначний церковний і народний діяч.

Велике почитання св. Миколи в нашому українському народі походить з того, що св. Микола був зразком таких чеснот, що виказують його велику любов до Бога й близького. Якраз на тих двох чеснотах стоїть "увесь закон і пророки", себто сама істота християнської досконалості.

З любови до Бога і близького випливала в св. Миколи чеснота великого милосердя до близького. І ось так немале багатство, що його св. Микола унаслідив по своїх батьках, він не уважав за свою власність, але за добро приналежне для всіх бідних і потребуючих. Св. Микола не ждав, щоб бідний чи потребуючий прийшов до нього і прохав помочі, але він сам випитував про потреби других, вишкував бідних, щоб їм помогти. А робив це переважно так, "об бідні навіть і не знали, хто є їх добродієм. Св. Микола придержувався тут евангельської засади: "nehaj ne знає лівиця, що дає правиця" та пильнував дуже, щоб на ньому сповнилися Христові слова: "Бережіться того, щоб не виконували ви своєї праведности перед людьми, щоб вони вас бачили і хвалили за те; пильнуйте того, щоб знов про ваші добрі діла Отець ваш небесний".

Свій вибір на єпископа св. Микола завдячував якраз своїй милосердній любові до близького. Коли в Мирах помер дотеперішній єпископ Іва, то зібралися довколишні єпископи на вибір нового єпископа і просили вони Бога, щоб показав їм чоловіка, найгіднішого на таке велике і відповідальне достойнство. І передання каже, що найстарший єпископ мав видіння у сні, щоб чоловіка, який перший прийде вранці

до церкви на молитву, вибрati і висвятити на єпископа, бо це праведна людина, що горить любов'ю до Бога і ближнього.

I стала дивна подія. Першим, що прийшов вранці до церкви на молитву був св. Микола. Тоді найстарший з єпископів сказав до св. Миколи, що він, за Божим приказом, має прийняти священня на єпископа. I хоч св. Микола був дуже смирний і покірний, ніколи і не думав про таке високе церковне достоїнство, то не міг опиратися виразній Божій волі. Тоді він прозрадив найстаршому єпископові, що і він мав дивний сон, бо явилися йому у сні Ісус Христос і Пресвята Діва Марія: Ісус Христос передав йому св. Євангелію, а Божа Мати єпископський омофор. I ось він встав рано, щоб піти до церкви і просити в Бога ласки і світла, чи має поважно брати цей сон, а тут його повідомляють, що він выбрали на єпископа.

Св. Микола після вибору на єпископа не тільки не змінив своєї милосердної поведінки з людьми, але ще більше засяяла його добродійність. На його діяльності в єпископському стані сповнилися слова Христові: "Нехай просвітиться світло ваше перед людьми, щоб бачили ваші добri діла і прославляли Отця вашого, що на небі" (Мат. 5, 16). Сам св. Микола, уже як єпископ, жив дуже скромно і бідно. Одіж його була простенька, ів тільки раз на день і то вечером, а ввесь час посвячував молитві і ділам християнського милосердя. Кожного року на день 1-го вересня скликував соборчик свого духовенства і тут радив з ними над потребами народу і наказував усім дбати про бідних, заявляючи що це бажання Христової віри: "Нехай не буде бідних між вами..." А Бог помагав св. Миколі в його добродійності, нераз і виразними чудами. Ось і так, коли в Мирах одного року настав був голод і люди не мали що їсти, св. Микола ревно прохав Бога, щоб скоро поміг бідному народові. I дивно, у далекій Сицилії одному торгівцеві збіжжям являється в сні св. Микола і дає йому добрий грошевий завдаток та замовляє корабель збіжжя для голодуючих у Мирах. Пробудившись зо сну купець на своє велике здивування знайшов у свому кулаку завдаток на збіжжя і це його переконало, що це не звичайний сон, а Божа з'ява. I так цей купець зараз нала-

дував корабель збіжжям, приплив до Мирів і тут св. Микола закупив це збіжжя для голодуючих.

З цього оповідання бачимо, яким був св. Микола у відношенню до близьких. Не дивно, що з його ім'ям зв'язався давній звичай: дарувати дітей у навечір'я св. Миколая різними дарунками. З того пішли вистави св. Миколая, що були такі популярні між нашим народом. Шкода тільки, що у наші часи, серед протестантського і не християнського світу цей гарний і повний глибокого значення звичай перетворився на неповажну карикатуру св. Миколая в формі вже ославленого "Санта Класа". Усі добрі християни повинні пам'ятати, що той "Санта" — це карикатура, виставлений на сміх св. Микола, а з тим і та висока ідея християнського милосердя добродійності. У новочасному світі панує вже не закон безкорисного милосердя, але дух "бизнесу", реклами, заробітку навіть на святих речах і тому новочасні погани бажають до того використати і саму особу історичного св. Миколи, називаючи його "Ноел" чи "Санта-Класом". Християнські батьки повинні самі знати і своїм дітям вяснити, чим був св. Микола, звідки походить звичай давати дітям дарунки в день св. Миколая, і що всі історії про "Санта Класа" це людські видумки, а ще до того неповажні і просто кили з святих речей.

Св. Микола був дуже ревний за Божі справи, за свободу Церкви, за чистоту християнської віри, за поширення царства Божого на землі. Якийсь час довелося йому страждати за Христа у в'язниці за безбожного цісаря Лікинія. Він вийшов на волю, коли новий цісар Константин Великий переміг Лікинія і невинно ув'язнених християн висвободив з тюрми, а Церкви Христовій дав свободу.

Існує давнє передання, що св. Микола, засідаючи з Отцями Церкви на першому Соборі в Нікеї (325 р.) виступав проти еретика Арія, який безбожно заперечував у Христі Божу природу і навчав, що Христос не був Богочоловіком, але тільки чоловіком, хоч і великим пророком і післанцем Божим. Коли ж і на Соборі Арій вперто хулив проти Христа, тоді св. Миколі урвався терпець і він вдарив Арія в лицце. Справді Отці Собору не похвалили св. Миколи за це і на-

віть наложили на нього церковну покуту. Однак, інші життєписці св. Миколая уважають це оповідання за видумане, бо св. Микола через ціле життя виказав себе надзвичайно спокійним і лагідним чоловіком. Та всетаки, навіть у цьому вигаданому оповіданню є зерно правди, а саме, що св. Микола був дуже ревний за справи Божі і св. Церкви.

Бог прославив св. Миколу великими чудами і за життя і по смерті і так увійшов він в історію Церкви під іменням "Великий Чудотворець". Так теж відзначається до св. Миколи наша Церква в богослужбових піснях на честь св. Миколи, напр. в акафісті чи в стихирах, що приходять у свято св. Миколи і кожного четверга. Слава про св. Миколая як великого чудотворця була така велика, що давніше навіть погани взивали помочі св. Миколи в своїх потребах. Ось що записав про св. Миколу св. Андрій Критський (з 8-го сторіччя):

"Св. Микола ще за життя являвся тим, що були в клопотах, бідах і журбах і подавав їм скору поміч". Той сам св. Андрій, промовляючи на честь св. Миколи в церкві, де св. Микола був єпископом, прославляв його такими словами: "Будь славна митрополіє Лікії, поважане місто Мири, бо ти мало доброго Пастиря, бо ти причяло на свою голову дорогий і нетлінний вінець. А цим вінцем — це св. Микола, — це той, що несе кожному небесну потіху в потребах і нужді; великий він чудами, славний через об'язи і рятування людей від погибелі. Блаженне це місто, Мири, що мало щастя мати в себе такого великого доброчинця..."

Коли ж мова про велике почитання св. Миколи в нашому українському народі, то треба згадати, що в багатьох місцях були в почитанні чудотворні ікони св. Миколая. На окрему згадку заслугує ікона св. Миколи Мокрого (себто Морського), опікуна вояків-моряків. Із моців св. Миколи, що сьогодні спочивають в катедрі італійського міста Барі, ще і дотепер випливає цілюще миро і діються при них чуда. Ось і тому слушно і оправдано кличе наша св. Церква до св. Миколая: "Радуйся, св. Миколаю, великий чудотвор-

ПАХОМІЙ ВЕЛИКИЙ

Мабуть 312 року по Христі записався до римського війська молодий поганин, що називався Пахомій. Походив він із Тебаїди Горішньої і мав коло 20 літ. Як новобранець, він відбував свій військовий вишкіл над рікою Нілем, де молоді вояки нераз бідували через брак доброго прохарчування. Коли одного разу примаршували новобранці до міста Теб, місцеві християни, побачивши, що вояки терплять недостаток, з любов'ю прийняли їх і погостили, наче своїх рідних. На Пахомія, що був тоді з вояками, щира християнська любов і гостинність зробили таке сильне враження, що коли його армія була розв'язана, він просто з війська помандрував до одного з міст у Тебаїді, де була католицька церква, і там записався між катехуменів, тобто тих "оглащених" поган, що завчали правди християнської віри і приготовлялися до Хрищення.

Прийнявши св. Тайну Хрищення, Пахомій зрозумів, що він одержав велику ласку. Він зараз почав застановлятися над тим, як уладити своє життя, щоб зберегти цей Божий дар ненарушеним до самої смерті. Довідавшись, що один старий пустельник, на ім'я Палемон, досконало служить Богу на пустині, він негайно вибрався в пустинню, щоб стати його учнем. че..."

Коли Пахомій знайшов Палемона та став сердечно просити його, щоб дозволив йому остатися біля нього і разом з ним служити Господу Богу, старий пустельник почав представляти Пахомієві різні труднощі пустельного життя. Робив це навмисне, щоб випробувати його покликання та готовість до досконалого самозречення. Побачивши, що Пахомій на все готовий і не лякається ніяких прикрощів, казав йому Палемон скласти приречення досконалого послуху і одягнув його в чернечу рясу.

Після того почав Пахомій відразу вести з своїм духовним провідником якнайсуворіше життя. Їхньою поживою став хліб, сіль і вода; вина ні оліви не вживали ніколи. Звичайно чували й молилися до півночі, а нераз, то й усю ніч проводили на спільній молитві. Деколи разом проказували цілого Псалтиря. По молитві, решту вільного часу проводили на ручній праці, з якою лучили святу роздуму.

Наоколо гори, що на ній вони перебували, була пустиня, в яку Палемон часто посылав Пахомія збирати дрова. Тому, що він ходив босоніж, то нераз терни ранило йому ноги. Пахомій охоче терпів той біль, згадавши ті цвяхи, що ними пробито колись Христові ноги. Проходячи пустиню, мав Пахомій звичай молитися на самоті за себе й людей. Коли одного разу він так серед молитви зайшов у безлюдну пустиню Табенне над берегом Ніла, несподівано почув голос, що казав йому збудувати на тім місці монастир. Здається, що тоді явився Пахомієві ангел, який дав йому деякі вказівки щодо уладження чернечого життя. Коли опісля він розказав своє видіння Палемонові, той прибув із ним до Табенни, поміг йому поставити келію і остався з ним якийсь час на новому місці. Перед поворотом Палемона до келії на горі вони пообіцяли один одному, що кожного року будуть відвідувати себе. Своє приречення вони додержували аж до смерті Палемона. Коли Палемон занедужав, Пахомій з любов'ю доглядав його, а по смерті набожно поховав.

Першим учнем Пахомія на новому місці був його брат Іван; він прибув до Пахомія мабуть уже після смерті Палемона. Пахомій прийняв брата з ра-

дістю, бо з того часу, як він покинув світ, він не бачив іще нікого з рідні. Коли почали працювати при розбудові монастиря, Іван не хотів такого великого монастиря, як Пахомій, і з цієї причини почав йому дорікати. Пахомій на те трохи обурився, але згодом каявся того невладнаного почування, вправлявся в покорі й поводився вже з братом лагідно й згідливо до самої смерти. За братом Іваном прибуло до Пахомія багато інших мужчин, що просили прийняття до монастиря на службу Богові. Незабаром мав Пахомій коло себе поверх сто ченців, що їх він провадив і навчав досконалого чернечого життя головно своїм прикладом і великою ревністю свого духа.

Найсуворішим провідником був Пахомій для себе самого: він п'ятнадцять літ ніколи не лягав спати, тільки спочивав сидячи на камені. З часу свого навернення він ніколи не їв досита. Від інших черців він домагався тільки такого самозречення, що до нього вони були спосібні; це тому, бо він приймав також старих і слабосиличих людей.

В Тебаїді збудував Пахомій шість монастирів. За порадою епископа Серафіона він поставив церкву для вбогих місцевих пастухів і якийсь час сам послуговував там, як церковний чтець, однак ні сам ніколи не старався стати священиком ні нікого з своїх черців не послав до висвячення на священика, хоч завжди був готовий прийняти священиків до монастиря та постригти в черці. Коли еретики аріяни почали обманювати народ, що Ісус Христос не був правдивим Богом, Пахомій дуже ревно ставав в обороні св. правди. В 333 році відвідав його провідник католиків у боротьбі з аріянами — олександрійський патріарх св. Атанасій. Для своєї рідної сестри збудував Пахомій монастир на другім березі Ніла, але тоді він не хотів бачитися з нею, як той, що вже вмер для родинних зв'язків. Коли якісь противники оскаржили Пахомія перед єпископами, він на церковнім суді так покірно відповідав своїм обвинникам, що всі присутні дивувалися з його чесноти. Цокора й терпеливість були особливими чеснотами Пахомія, що їх він сам виконував по-геройськи й інших заохочував до вправи в них. Коли деякі черці просили його, щоб він, так як ін-

ших, чудесним способом оздоровив від постійного болю голови свого улюблена учня Теодора, він відповів: "Хоч стриманість і молитва є великої заслуги, проте терпеливо переношена недуга багато більшої". Мав також Пахомій дар передбачування майбутніх подій і був надзвичайно засмучений, бо бачив майбутній занепад первісної ревности між черцями.

Умер св. Пахомій від пошести 346 року. Перед смертю жило під його проводом в різних монастирях сім тисяч черців. Св. Іван Касіян засвідчує, що щобільші були монастири, то більша процвітала в них ревність, а настоятеля там слухалися багато черців краще, ніж деінде можна б було знайти таку послушну одну особу. В одинадцятому сторіччі було в Царгороді ще п'ятсот Пахомієвих черців. Коли св. Бенедикт складав устав для своїх західних черців, то при тім багато користав з чернечих правил св. Пахомія.

Св. Пахомія треба вважати за основоположника спільногого чернечого життя черців, що жили в різних монастирях, але злучені проводом спільногого найвищого настоятеля-protoархимандрита та одним спільним чернечим уставом. Учні св. Антона жили в пустині поодиноко або в малих спільнотах, однак без спільногого правила й настоятеля; це дав своїм черцям св. Пахомій.

Згідно з уставом св. Пахомія, кожний його монастир мав свого настоятеля-господаря. Монастири були поділені на більше домів або родин, що мали до сорок черців. Кожний дім мав свого наставника і займався особливим ремеслом. Спільні служби виконували родини чергою. В келії мешкали три черці. Хто бажав стати черцем, мусів відбути трилітню пробувновіцтвя.

З убору мали верхню одежду з козячої шкури — милоту, каптур із овочної шкури без вовни, що сягав по рамена, і параман-шаклір, що вкривав плечі і мав два шкуряні пояси до стягання одежі, щоб руки були вільні до роботи. На голові носили м'які клобуки або льняні мітри, з багряним хрестиком.

В суботи, неділі й свята були всі черці на спільній Службі Божій і разом приступали до св. Причастя. Кожного дня спільно проказували вдень, уве-

чорі й уночі по двадцять молитов; Касіян подає, що вони читали по дванадцять псалмів. Великодні свята святкували всі черці разом з Пахомієм у великім монастирі в Пабау, де він звичайно перебував. Кожного року в серпні відбувалися в Пабау загальні збори Чину, і тоді настоятелі здавали рахунковий звіт головному господареві, одержували від Пахомія різні розпорядження, а також були назначувані нові настоятелі.

Спочатку, для вдереждання між черцями більшого духа покори, не було в монастирі Пахомія ніякого священика; коли-не-коли запрошували одного з поблизької церкви. Настоятель родини мав двічі або тричі в тиждень духовну науку для всіх своїх черців; по науці всі розходилися по келіях на роздуму над цією наукою, а по Вечірні сходилися разом, щоб повторити попередню науку та поговорити про неї з настоятелем. За великі провини карали бичем, а кепоправних позбавляли чернечої ряси і проганяли з монастиря. При обіді зберігали суворе мовчання. Що оставлялося в монастирі понад потребу черців, давали вбогим і подорожнім.

Св. Пахомій був душою свого чернечого Чину. Для черців був прикладом чеснот, обходив всі свої монастирі і служив їм відповідно до потреби. Коли не міг відвідати якого монастиря, писав послання до настоятелів. Захоплені потягаючим прикладом свого духовного батька, його черці щирим серцем служили Богові, жили в спокою й радості, і хоч іхнє життя було дуже суворе, раз-у-раз поставали нові монастири, що приймали чернечий устав св. Пахомія. Окрімі правил написав св. Пахомій для черниць, які свою першою ігуменею мали сестру св. Пахомія.

Коли св. Пахомій давав своїм черцям поуки, то заохочував їх, щоб відразу виявляли свої спокуси поважним черцям та вчилися від них персмагати ворога своєї душі. Він запевняв своїх учнів, що багато черців марно загинули тому, що носили свої спокуси в серці й ховали їх від своїх братів.

На плекання покори й лагідности звертав св. Па-

хомій особливу увагу, а за провини проти тих чеснот накладав на черців сувору покуту.

В уставі св. Пахомія було таке правило, що кожний чернець мав виплести за день одну рогожу. Один чернець зробив раз дві рогожі, а щоб похвалитися перед іншими черцями своєю ревністю й зручиністю, по-клав їх у такому місці, де Пахомій й інші черці мусіли їх побачити. Пізнавши чванливість свого черця, Пахомій зідхнув і сказав до своїх побратимів: "Бачите цього брата, що зранку доночі працював для диявола і, натрудивши своєю працею тіло, позбавив душу всякої користі?" Опісля прикладав того брата та приказав йому, щоб тоді, як черці будуть у їдалльні, представився з обома рогожами і просив їх молитися за того окаянника, що цінів собі більше дві рогожі, ніж небесне царство. Потім казав йому жити п'ять місяців на самоті самим хлібом, сіллю й водою та виплітати кожного дня дві рогожі.

Одного разу прийняв Пахомій до монастиря юнака від комедіянтів, на ім'я Сильвана, що спочатку добре поводився, але згодом вернувся до своїх невідповідних для монастиря штучок. Деякі черці почали й собі наслідувати в тім Сильвана. Коли штукаря не могли опам'ятати ні молитви ні напімнення, тоді Пахомій казав перед цілим збором черців, і на їхню вимогу, здерти з нього чернечу одежду і хотів відіслати Сильвана до його батьків. Дуже зворушений таким присудом, Сильван припав Пахомієві до стіп і крізь сльози став просити прощення. Коли за нього вставився ще чернець Петроній, Пахомій дозволив Сильванові остатися в монастирі на дальшу пробу. Після того Сильван дуже змінився: ревно виконував покаянні діла, був лагідний і покірний, зберігав гочно мовчання і постійно плакав, навіть у трапезі, і майже ніколи не підносив очей догори. Коли його одного разу спитали, чому він так раз-у-раз плаче, він відповів: "Як не маю плакати, коли бачу, як мені служать святі, що їхніх слідів у піску я негідний цілувати. Потім Пахомій сказав: "Теодор й інші зв'язали диявола і кинули, як пташка, під свої ноги, але він може ще вирватися і з великою люттю кинути-ся на них. А Сильван своєю покорою так переміг йо-

го, що вже не може явитися перед ним“. По вісъмох роках покаянного життя Сильван спокійно спочив у Бозі.

Один з учнів Пахомія гаряче бажав стати мучеником і тому просив Святого, щоб випросив йому в Бога таку ласку. Пахомій перестерігав його, щоб відкидав думки про мучеництво і старався зробити себе мучеником вірним виконуванням усіх чернечих обов'язків. Коли ж той учень не переставав просити Пахомія, щоб таки випросив йому таку ласку, сказав йому Пахомій, що помолиться за нього, але нехай уважає, щоб тоді, коли матиме нагоду згинути за Христа мученицькою смертю, не став відступником. Після того вислав Пахомій того учня на село за тростиною, до роблення рогож. Дорогою зловили його поганські етіопці, зневажили його, а вкінці стали силувати його, щоб поклонився їхнім божкам. Чернець спочатку противився поганським намовам, але над його головою блиснув меч, він так налякався смерті, що вилив вино на жертву поганським ідолам, ів з ними жертвеннє м'ясо, чим убив свою душу. Тоді погани випустили його на волю. Під час повороту до монастиря цей нещасний чернець почав каятися, що понижив свою віру ідолопоклонством, рвав на собі рясу та бив лицо кулаками. Коли прийшов до монастиря, Пахомій сказав йому: “Встань, окаянний, та признай свою нещасну погибелю: Тобі справді був приготований вінець мучеництва, але ти його відкинув... Кайся, отже, щоб ти знайшов милосердя“. Після того казав йому за покуту жити хлібом, сіллю і водою, щодня виробляти по дві рогожі та плакати, чувати, молитися й зіхнати. Упавший чернець охоче прийняв ту покуту і серед неї прожив ще десять літ, після чого вмер, як мученик каяття.

Коли одного разу Бог об'явив Пахомієві, що з помноженням числа черців упаде між ними побожність, бракуватиме добрих настоителів і будуть відступства, він пішов з усіма опівночі на відправу Полунощниці, а опісля звернувся до всіх черців із словом перестороги й поуки: “Диявол завжди наступає, щоб убити, а ми завжди противимося його зраді й підступам, щоб ми не були вбиті. Передусім згадуймо останній день

і в поодиноких хвилинах лякаймося вічних мук. Коли йдемо на спочинок, нехай душа напоминає всі члени свого тіла, кажучи їм: Поки ми вкупі, слухайтеесь мене, що заохочує вас до доброго, та служіть Господу Богу; ноги, стійте і поступайте в добрім, заки смерть випростує вас і зробить непорушними. Руки, стягайтеесь до добра, заки будете сковані смертю. Очі, проливайте слези. Тіло, покажи шляхетне підданство та потрудися зо мною в молитвах, щоб ти сонністю не стягнуло на нас вічної муки і колись не почуло зойку душі, що оплакуватиме своє подруження з тобою“.

Після Великого Посту 346 року заразлива пошкість забрала в монастирі в Пабау поверх сто черців. Тоді занедужав також Паҳомій і по сорокденній слабості віддав Богу духа.

Св. Паҳомій був великим Божим слугою, що вмів зберігати Божу ласку й сторицею помножувати її. З його вірності Божій ласці та посвяти на службі Богові скористали тисячі духовних дітей. Не так небо сяє багатством ясних зір і небесних тіл, як єгипетська пустиня сяла колись полками його учнів, борців за правду й чистоту. За те правиця Всевишнього Творця сплела йому, як переможцеві, вінець слави, щоб він між усіма тими, що мають Бога за Отця, був видомий і почитаний як — св. Паҳомій Великий.

ІЛАРІОН ВЕЛИКИЙ

Св. Іларіон Бєликий народився 291 року в Палестині, близько міста Гази. Хоч він був поганським юнаком, проте мав добру вдачу й визначався такою милою поведінкою, що як ходив в Олександриї до школи, то всі його любили.

Коли пізнав Христову віру, то прийняв її ширим серцем і охрестився. Було йому тоді приблизно п'ятнадцять років. В тому часі жив у пустині славний пустельник св. Антоній. Оповідання про його святе життя так захопило Іларіона, що він одного дня вибрався до нього в відвідини. Зустріч із ним зробила на Іларіона таке сильне враження, що він одягнувся в чернечу рясу і прожив зі св. Антонієм два місяці в пустині, намагаючись наслідувати його чернече життя. Згодом, як побачив, що до св. Антонія приходить багато людей, які шукали уздо-

ровлення від своїх недуг, то вирішив пошукати собі спокійнішого місця, де міг би вести Богу посвячене життя на самоті. Попрощавшись зі св. Антонієм, він вернувся з кількома ченцями додому, де вже не застав при життю своїх батьків. Тоді він частину на-

лежного йому маєтку роздав між братів, решту між убогих, а сам, без ніяких засобів, пішов у пустиню і оселився над морем, недалеко палестинського міста Маюма. Сталося це приблизно 307 року.

Хоч Іларіон був делікатної будови й дуже вразливий на холод та спеку, проте провадив у пустині тверде життя. Він мізерно одягався й мало їв; спочатку ів тільки раз-у-день по заході сонця, і тоді споживав усього п'ятнадцять фіг. Коли йому докучали тілесні спокуси, то він говорив до свого тіла: "Я подбаю про те, щоб ти, осле, не копав. Я годуватиму тебе соломою, замість кукурудзою; я доти обтяжуватиму тебе й мучитиму, аж ти зачнеш думати про те, якби то роздобути скоріше трохи іди ніж розкоши". Водночас він почав іще менше їсти і деколи по три-чотири дні не брав поживи до уст, а при цьому, в дусі вмертвіння, перекупував землю. Щоб заробити собі на хліб, то, за звичаєм єгипетських черців, виплітав кошики і продавав їх. Чотири перші роки він мав тільки буду, сплетену з очерету, а згодом поставив собі маленьку келію. Коли мав двадцять перший рік, то побачив, що самими фігами трудно піддерживати життя, і тоді почав уживати городини, хліба й олив. Але як почав старітися, то став подвоювати свою покуту, щоб добре приготовитися до смерті.

Крім зовнішньої твердої покути, маг Іларіон чимало душевних страждань. Раз мучила його душевна посуха й тривога, іншим разом нечисті зображення. Коли такий тягар спадав на його душу, він доти гаряче молився, аж спокуса уступилася і спокій вернувся до його душі.

По двадцяти роках життя в пустині почав Іларіон помагати людям чудами в їхніх стражданнях. Це зробило широко відомим його ім'я, і до нього почали прибувати мужчини з бажанням вести з ним спільне чернече життя. Тоді, за почином Іларіона, постав у Палестині перший манастир. Таким чином став Іларіон батьком християнського чернецтва в Палестині, так як св. Антоній в Єгипті. Згодом, на зразок першого Іларіонового манастиря, збудовано в Палестині ще більше манастирів, що їх Іларіон відвідував у назначені дні. Одного разу під час таких відві-

дин він побачив велику юрбу поган, що походилися були, щоб спільно принести жертву своїм поганським божкам. Засмучений їх ідолопоклонством, Іларіон залився слізми та почав молитися за них до правдивого Бога. Побачивши Іларіона, що приймав їх з любов'ю і оздоровляв їх недужих, вони прийшли до нього просити собі його благословення. Тоді він почав повчати їх і просити, щоб віддали честь правдивому Богові, замість камінню. За Божою ласкою його сердечні слова зробили на них таке сильне враження, що вони відразу заявили готовість стати християнами і навіть попросили його, щоб їм вибрав місце під будову церкви. Їх жрець, що вже був зібраний до приношення поганської жертви, зголосився на науку катехизму.

Коли Іларіонові було шітдесят п'ять літ, то його святе життя й чуда зробили його таким славним у Палестині, що люди, духовні і світські, цілими юрбами почали приходити до нього. Ці відвідини, а також духовний провід численних черців, стали йому таким тягарем, що він вирішив покинути Галестину та перейти в якесь відлюдне, спокійне місце. Коли люди довідалися про те, то десять тисяч народу зібралися перед монастирем, щоб його задержати на старому місці. Тоді він сказав їм, що він доти не буде істи й пити, доки вони не дозволять йому відійти. Люди далі не вступалися з-перед монастиря. Коли ж опісля побачили, що він справді перестав істи й пити, то по сімох днях вижидання всі порозходилися додому.

Коли люди відійшли, Іларіон узяв із собою найсильніших черців та помандрував з ними в Єгипет. Тут зайшов у те місце над Червоним морем, де колись проживав св. Антоній, та з великою любов'ю відвідав кожне місце, де св. Антоній молився, управляв городець, насаджував виноград, спочивав по денних трудах. Після того він тільки з двома учнями замешкав у пустині коло Афродитополя, де почав на самоті вести життя молитви й стриманості. Коли ж по якомусь часі люди почали звертатися до нього, так як до наступника св. Антонія, він тайком пустився в напрямі міста Олександриї, щоб там знайти собі спокійне місце.

У тому часі став цісарем Юліян Відступник. Тоді погани з Гази, які пам'ятали скільки їх людей навернув Іларіон до Христової віри, розвалили з пімсті його монастир, а його самого вирішили вбити. На щастя, вислані за ним у погоню вояки не могли його знайти, і він остався між живими. Після того він перейшов з Єгипту до Сицилії, а опісля до Дальмації, щоб на самоті провести решту свого життя. Та хоч як він бажав остатися нікому невідомим, то це йому не вдавалося, бо його робили славним його чуда, а також його безкорисливість, бо він ні від кого не приймав за свою поміч ніякого дару. Коли він перебував у Дальмації, великий землетрус навістив цю країну, а після того була ще велика небезпека, що море залле місто Епідавр. Налякані мешканці привели Іларіона над берег моря, щоб він вирятував їх від нещастя. Він зараз зробив на піску три хрестики, а опісля простягнув свої руки в сторону моря. Морські хвилі, наче висока гора, негайно відвернулися від берега і не залили міста.

Після того чуда Іларіон однієї ночі сів до човна і поплив до острова Кипру. Тут він оселився на самоті коло міста Пафос. Коли йому було вісімдесят літ, він написав до св. Гесихія, свого вірного учня, листа-заповіт, що ним передавав йому все своє багатство, тобто: свою евангелію, міховину, сорочку, каптура й короткого плаща. Коли Іларіон занедужав, його почали відвідувати багато людей із Пафос. Між ними був теж св. Епіфаній, що опісля написав його життепис, а також жінка Констанція, що її дочку й зятя він урятував від смерті, помазавши їх оливою. Св. Іларіон казав їм присягнути, що зараз по смерті вони поховають його в його власнім городі. Перед самою смертю він говорив своїй душі: "Виходь! Чого боїшся? Виходь, моя душа! Чого сумніваєшся? Це вже буде близько сімдесяти літ, як ти служиш Богу, і ти боїшся смерті?" По цих словах він відразу віддав Богу духа і був негайно похований, так як він цього собі бажав.

Св. Іларіон Великий, батько християнського чернецтва в Палестині, великий чудотворець і святий, закінчив своє життя приблизно 371 року. Його життя, крім св. Епіфанія, описав теж св. Єронім.

АТАНАСІЙ ВЕЛИКИЙ

Перед нами історія життя такого мужа, що належить до найславніших людей, які жили досі на світі. Тією людиною був св. Атанасій, архиєпископ олександрійський. Св. Василій Великий називає Атанасія "лікарем, що його поставив Бог для лікування церковних ран". Св. Григорій Назіянський писав про св. Атанасія: "Великий той архиерей, те око всієї замешкалої землі, той стовп і світильник Церкви, той другий Предтеча Ісуса Христа був покликаний Пресв. Трійцею, що за Неї боровся, трудився і терпів так багато, щоб прийшов і в небеснім царстві прийняв вінець нагороди, призначений йому за геройську оборону віри". А сам Ісус Христос у своєму об'явленні св. Пахомієві сказав: "Я вибрав Атанасія на стовпа й світильника своїй Церкві. Він перетерпить від людей багато лиха й наклепів за

оборону св. віри й богоочітання; але скріплений моєю ласкою переможе все і проповідуватиме Церкві правду св. Євангелія“.

Св. Атанасій прийшов на світ коло 297 року, в єгипетськім місті Олександриї. Походив з християнсько-католицької родини і мав брата Петра. Визнався таким бистрим розумом і пильністю, що вже як юнак здобув собі високу освіту; він знов грецьке письменство і філософію, реторику, право й усе тодішнє навчання Католицької Церкви. Його знання св. Письма було надзвичайне. Крім цього, вже з молодих літ був Атанасій добре знайомий з тодішніми єгипетськими пустельниками, а головно з св. Антоном Великим. „Я був його учнем“, пише про себе Атанасій, „і наче Єлісей я зливав воду на руки другого Іллі“. Це знайомство стало йому в пізніших літах дуже в пригоді.

Серед оточення, що живо зберігало спомини про геройство християнських мучеників і визнаців, виростав Атанасій на мужа, що все більше та більше наповняв свою душу великою любов'ю до божественно-го Спасителя й Його Церкви. Виростав на мужа твердого як криця, незрушимого як скеля, бо все його життя мало бути геройською боротьбою або скоріше довгим мучеництвом. Він житиме в таких часах, коли зранку до вечора скрізь лунатиме наче звук боєвих сурм. Він не творитиме чудес, як його старий приятель у пустині св. Антін, ні не згине, як мученик, від вістря меча, але його тривала й геройська ревність зрушуватиме серця та викликатиме щирий подив. Надходили часи, коли страшна хуртовина так мала потрясти стовпами Католицької Церкви, що вони захищаються і зачнуть падати, коли святі мури загрожуватимуть упадком та коли людям здаватиметься, що сили в глибинах і сили вгорі зметуть Церкву з лиця землі. І на ті тривожні часи Боже Провидіння приготовляло світові Атанасія, що в днях жахливого й нищівного буревію мав один стояти непохитно як скеля, один заскакувати в загрозливу прогалину, сам один піднімати Божий меч над Сходом і Заходом.

Коли йому було 15 літ, він почав виступати під

час богослужби як церковний "чтець", а 318 року став дияконом і писарем патріярха Олександра. Мав він тоді 21 рік. Мабуть у тому часі він написав свій перший релігійний твір проти поган, що в ньому він змалював сумну картину нужди й проступку людства, відлученого від Бога через гріх, а водночас подав католицьку науку про воплочення Божого Сина та Пресв. Трійцю. Тільки при цьому Спасителеві може душа вільно вигоїтися зо смертельних ран, бо він правдивий Бог.

Коли Атанасій почав докладніше пізнавати церковні справи в Єгипті, то зрозумів, що між єгипетськими християнами йшла боротьба двох духових сил: одна, за проводом патріярха, вірно обороняла чисте католицьке навчання й церковне передання; друга, що до неї належали тодішні науковці, мало звертала уваги на церковне передання, але проповідувала необмежену вільність у богословських розправах і виступала проти опіки церковної влади над їхнім богословським навчанням.

Те роз'єднання, що заторкало справу управи Церквою, вже й так досить клопоту завдавало католицькому єпископатові, коли єпископ став проти єпископа; але справжнє лихо прийшло тоді, коли противники виступили проти основної правди віри в Христовій Церкві і треба було змагатися за саме існування християнства.

Започаткувала те лихо одна людина, що коло 323 року прийшла з Любії в Олександрию. Людина ця була висока, худа й понурого вигляду, аскет. Він недбало накидав на себе східні звичаєм своє рядно. Але його мова була солодка й приманчива, і жінки охоче слухали його. Хоч він був священиком, то в його словах і піснях скривалася смертоносна отрута. Він був добре вищколений до словної боротьби, тільки недоставало йому глибини. Повелося йому, як неодному в наші дні: він не міг пояснити собі різниці, що зародилася в його розумі між вірою і наукою. І тоді, той священик, що йому на ім'я було Арій, у своїй плитності й легкодушності, викинув із скарбниці Христової Церкви св. таїнства християнства та почав, уже як пустий вільнодумець, навчати нарід у своїй церкві

в Олександрії, що Боже Слово не є вічне, що Його в часі створив вічний Отець та що Його тільки образово-переносно можна називати Божим Сином. Між народ був кинений фальш, що Христос не є Богом та що Він не має одного ества з Богом Отцем. Цим Арій поцілив християнство в саме серце.

Свою фальшиву науку прикращував побожною релігійною окрасою повираваних із зв'язку з цілістю та перекрученіх місць св. Письма. Не дивниця, що зведені цією побожною покришкою, а ще більше його суворим способом життя, в Олександрії приолучилися до Арія навіть одинадцять священиків і дияконів. Аріеві люди не жаліли ніяких трудів і засобів, щоб з'єднати йому нових прихильників. Вони йшли до жінок по хатах і на торговиці або до моряків у пристані і ловили їх крутими питаннями. Зустріли кого на вулиці, то питали його зо сміхом: “Ти, чи ти маєш сина?” Коли він сказав, що так, то вони питали підступно далі: “Чи він те саме, що ти?” А коли запитаний заперечив це зо здивуванням, тоді вони пускали в його душу затруену стрілу сумніву новим питанням: “То як може бути Христос рівним Богом з Отцем?” Так використовували вони несвідомість людей. Падала іскра, що поволі розпалювалася в огонь.

Патріярх Олександер казав предложити собі точний зміст нової науки і відбув над нею нараду на самперед з духовенством Олександрії, а згодом з єгипетськими єпископами. На тому синоді єпископи осудили науку Арія як цілком фальшиву ересь і відлучили його від церковної спільноти з тими священиками й дияконами, що стали його приклонниками. Були однак на синоді два єпископи, що не осудили Арія. Здається, що й сам патріярх початково не збагнув був небезпеки Арієвого навчання і не спинив відразу фальшивої пропаганди, так що Арій кілька літ безкарно закидав свої еретицькі сіті. Коли патріярх став до оборони чистої католицької віри, аріянський кукіль був уже засіяний.

Як писар і архидиякон патріярха, Атанасій не тільки був добре обізнаний з тодішніми церковними справами й свідомий того, що найвищі добра християнства були загрожені, але без сумніву брав також

діяльну участь у боротьбі за Божу правду. Можна прийняти за певне, що пастирський лист з осудженням фальшивої науки Арія вийшов з-під його пера.

В 325 році відбувся в Нікеї славний Вселенський Собор. Атанасій на Соборі ще не голосував. Але він там був, все бачив і все чув, а що найголовніше, в своєму серці зберігав слова правди й любові. Він у Нікеї, у промінні огненних слів і недавно загоєних ран єпископів-визнавців, найкраще з усіх учасників пройшов великий курс живої віри й геройської посвяти для Божої справи й вічного щастя багатьох душ. Того історичного 325 Божого року було в Нікеї так, наче б ті геройські старці, коли від'їзджали з Собору додому, щоб там умерти, при прощанні передали олександрійському дияконові в спадщині свого духа і святий заповіт: "Тобі віддаємо несплямований прапор нашої старої віри. Держи його високо кріпкою рукою, на ньому наша кров. Ти мусиш із ним упасти або перемогти".

По тім славнім Соборі в Нікеї боевим правилом найближчих п'ятдесяти літ стало т. зв. нікейське правило. Тоді було так: по одному боці все, що йшло з Арієм, по другому все, що держалося нікейського правила. Атанасій, після свого повороту до Олександриї, все своє дальнє життя зробив живим засвідченням божества Ісуса Христа, а водночас і геройським засвідченням віровизнання Отців у Нікеї. Близько п'ятдесяти літ був Атанасій справді великим провідником католицького фронту, що несплямований прапор віри нікейських Отців ніс непохитно аж до славної перемоги прихильників партії превічного Божого Сина.

Три роки по Соборі в Нікеї закінчив життя архієпископ Олександер. Коли він 328 року заплющував очі, вся єгипетська церква була вже в полум'ї та роздорі. Слабим ужеголосом назвав він іще Атанасія, як свого наступника на архієпископськім престолі.

Тоді Атанасій упав духом. Один раз у житті. Він не був честилибний і не бажав єпископського достоїнства. А що знов, який великий тягар хочут вложить на його молоді рамена, то злякався і втік з міста перед надзвичайною відповідальністю. Однак це не було згідне з Божою волею і ніщо не помагло: ю-

го знайшли і, згідно з тодішнім звичаєм, привели до церкви на вибори. Противники не могли зиборів розбити. Весь вірний народ тиснувся до церкви і нагально домагався Атанасія на архипастыря. Люди вдень і вночі благали Христа і не вступалися, поки закінчився вибір.

Що Атанасій лякався стати єпископом, то це природна річ. І в спокійних часах не легко було бути єпископом Олександриї. Він мав найвищу церковну владу над Єгиптом, Лібією й Пентаполісом, тобто в тому часі над 9-ма митрополитами й 103-ма єпископами. Атанасієві здавалося, що він не буде в силі успішно керувати ними. Але Бог хотів його ним мати, то він покірно скилив голову під архиерейську мітру. Нарід був щасливий вибором і вдячний Богу, що дав йому такого архипастыря, про якого св. Григорій Назіянзький міг опісля написати: "Він був перший над усіма не завдяки своєму високому достоїству, але завдяки своїм чеснотам, а вважав себе за останнього, бо в його серці була надзвичайна покора. Він був добросердній, лагідний, милосердний, приязний та мілій у розмові, а ще миліший у своїх ділах; виглядав як ангел і ангельської був вдачі, всіх навчав своїм прикладом, так що вчити словами він уже багато не потребував. Невтомний був він у нічному чуванні і співі псалмів; він так молився й постив, що подобав на людину без тіла. Він був опікуном засмучених і терплячих, підпорою немічних, учителем і провідником юнацтва, батьком убогих і сиріт, що про них найбільше дбав". Такого архипастыря дав Бог вірному народові в особі Атанасія.

Противники відчували, що з такою повносилою, неспособною до податливості в боротьбі зо злом людиною, як Атанасій, їм не піде так легко, тому не хотіли терпіти його на патріяршім престолі. Але поки вони приготують удар на ту найтвердшу скелю, вони оставлять Атанасія в спокою.

Спокійний час перед ворожим наступом використовує Атанасій на те, щоб, як добрий вождь, оглянути, підготовити та скріпити свої лави. Майже зараз по висвяченні Атанасій вирушив на оглядини свого просторого патріярхату. Він перейшов Пентаполіс

і долішній Єгипет і всюди давав поучення та вводив лад у церковних справах. Для Абісинії, що недавно звернулася до Христа, він назначив окремого єпископа. А як горі Нілем поїхав у Тебаїду, вибрану землю єгипетських пустельників, вийшов напроти нього св. ігумен Пахомій з ченцями та зо співом псалмів. Ці ченці мали незабаром ще частіше появлятися на його шляхах.

Архиерейські відвідини Атанасія були для архієпархії великої ваги, бо вони принесли їй управильнення різних справ і скріплення духа духовенства й вірних. Тепер могла надходити буря.

А вона висіла в повітрі. Нікейський Собор, що-правда, сильно потряс аріянізмом, проте він не був знищений; незабаром він ударить по Христовій Церкві в Єгипті й Малій Азії з новою силою. Хоч аріанам бракувало правди і внутрішньої з'єднуючої сили наукового будування, проте, як це раз-у-раз виказує історія фальшивих наук, її заступало сильне зовнішнє товариське з'єднання, що, на час, давало їм силу до наступу на Католицьку Церкву.

Друге підкріплення свого табору в боротьбі з католицькою правдою знайшли аріяни в тодішній державній владі, яка покликала св. Церкву вийти з темряви катакомб, щоб грітися в сонці імперіаторської прихильності Константина Великого. Цісар, тоді ще нехрищений, хоч був головою держави, однак не мав права видавать рішення у церковних справах, бо це належало до установленого Христом уряду Папи. Він і не був до таких справ спосібний, бо для богословського боку церковних справ, зокрема в спорі католиків з аріанами, він не мав потрібного розуміння. Йому, як голові держави, дуже ходило про спокій і єдність між громадянами; а що нікейське правило було в силі створити між християнами єдність, то Константин, з політичних спонук, стояв по боці об'єднуючих постанов Нікейського Собору. Це використали хитрі аріяни. Вони були в тому щасливому положенні, що їхній голова, єпископ Євсевій з Нікомидії, гладкий і досвідчений муж, був люблений на дворі Константина, що мав в епархії Євсевія улюблену палату. А що цей відступник не перебирав у засобах, то йо-

му легко вдалося вмовити в цісаря, що це не аріяни, але нікеїська партія розбиває християнську єдність.

Цісар, замість порозумітися в такій важливій справі з Папою, пішов за думкою еретика Євсевія, і аріянізм став панівною вірою на дворі Константина, де знайшов собі сильні державні засоби, щоб з успіхом вести свою шкідливу душам роботу. Аріяни поверталися з заслання, і тоді багато єпископів стали по їхньому боці. Деякі з них упали жертвою сповидної правди в еретицькім виясненні правд віри, але більше відступників продали св. віру за майбутні дочасні зиски й цісарську ласку. Скріплені прихильністю Константина й чисельним зростом свого табору, пішли аріяни до наступу.

Першим ударом аріян по св. Церкві була їхня вимога щоб Арія знову прийняти до Католицької Церкви. З цим аріяни зв'язували надію, що згодом ім удастся всю Церкву перетворити по думці Арієвого еретицького навчання. Однак ця могутня шумка розбилася об одного мужа з сильним церковним почуттям, що йому на імення було Атанасій. Цісар Константин Великий, за намовою відступника Євсевія, написав до Атанасія листа з домаганням, щоб він прийняв Арія до церковної спільноти. Атанасій відповів, що Католицька Церква не може мати ніякої спільноти з еретиками, які нападають на божество Христа. Опісля написав листа в тій справі Євсевій і солідними словами пробував з'єднати собі патріярха та вибілити Арія. Однак Атанасій добре знов духа Арія й Євсевія, тому відповів: "Люди, що винайшли фальшиву науку і противляться правді та на яких Вселенський Собор наложив клятъбу, не належать до Церкви". Не лякався Атанасій і погроз цісаря Константина, який загрозив йому, що як не прийме Арія до Церкви, то скине його з патріяршого престола, але сміливо відповів: "Ересъ, що бореться проти Христа, не хоче ніякої єдності з Церквою". Молодий єпископ, що робив враження немічної людини, в обороні католицької правди ставав людиною левиного серця.

Після першої невдачі, відступник Євсевій повів наступ на Атанасія при помочі єгипетських мелетіян.

Він написав до них листа з намовою, щоб якнайскоро виступили проти Атанасія з прилюдним оскарженням, що він допустився насилия й різних злочинів, а навіть убивства й змови проти цісаря. Атанасій виїхав до Царгороду і там перед самим цісарем очистив себе з усіх закидів, вигаданих мелетіянами. Після того, навіть з похвальною грамотою, вернувся Атанасій у тріумфі до Олександрії.

Тепер аріянам стало ясним, що коли вони хочуть перемогти, то мусять усунути з свого шляху могутнього патріярха Єгипту. Нікомидія й Царгород разом не в силі були нічого зробити, як довго Атанасій сидів в Олександрії. Він держав у руках прапор усіх правовірних на Сході. Аж як ті руки опадуть, так думали противники, над усім світом замає прапор аріянізму.

Щоб позбутися Атанасія, почали новий наступ на клепів і підступів. Мавши вплив у Царгороді, вони кинули на Атанасія оскарження, що він убив епископа з партії своїх противників мелетіян. На виразний приказ цісаря мусів Атанасій іхати на синод у Тирі, де мав відбутися над ним суд покликаних епископів (335 р.). На тім суді аріяни почали робити Атанасієві фальшиві закиди. Побачивши, що його противники вже наперед вирішили осудити його і скинути з патріяршого престола, Атанасій нагло покинув синод, сів у човен і поїхав просто до Царгороду, щоб представити всю справу цісареві, який недавно оправдав його і дав йому похвальну грамоту.

Зворушлива стріча відбулася на одній з вулиць Царгороду. Коли одного дня їхав цісар містом, раптом побачив мужа в благальній поставі. Коли цісареві сказали, що це славний епископ Олександрії Константин не хотів його вислухати і вже казав йому відійти. Але Атанасій не відійшов. Він остався і сміливо сказав цісареві, щоб для вирішення його справи скликав законний синод до Царгороду або сам вислухав його оборони. Цісар погодився прийняти Атанасія на послухання. Тоді Атанасій так вимовно вияснив усю справу і оборонив свою невинність, що Констан-

тин зараз казав вислати на синод у Тирі суворого листа з покликом усіх єпископів на новий синод у Царгороді. Але раптом щось сталося. Константин змінив свою гадку і поки перший лист дійшов до Тиру, він вислав другого листа, що ним одобрив несправедливий присуд аріянських єпископів та прогнав Атанасія з Олександрії на заслання до міста Трієр (335 року). Церковні історики й досі не можуть вяслити причини такої наглої зміни в поглядах Константина. Можливо, що аріянам таки вдалося вмовити в цісаря, що Атанасій є його ворогом і руйнівником миру, а може цісаря вразила смілива мова оборонця св. правди.

Вороги Католицької Церкви раділи, осягнувши свою найближчу мету. Атанасій перебував на засланні в західній Європі, а на Сході осталися діти без батька. Щоправда, вони не прийняли мовчки насилля над своїм святим і дорогим архипастырем. Коли прийшла вістка про заслання Атанасія, на вулицях Олександрії прийшло до бурхливих подій. За сім літ зібрав Атанасій довкола себе всі сили правовірності: сотня єпископів, священики, черніці, нарід, навіть вояки й робітники по пристанях любили Атанасія. Вони знали, що він був провідником, на якого можна було надіятися в хвилині небезпеки. І цього мужа заслав їм цісар на скитальщину! Єпископи застереглися проти цього, нарід благав і противився цьому по церквах, старенький Отець пустині, св. Антін, вислав прохання до цісаря. Але все те було ударом по воді, Атанасій остався на засланні, а фальшива наука й роз'єднання панували далі. Зайшли вже навіть так далеко, що Арій, проти волі тамошніх єпископів, мав бути вроною прийнятий у Царгороді до св. Церкви, щоб міг далі розбивати її. Але тоді досягнула його Божа правиця: поки вступив у Божий дім, нагло вмер (336 р.).

На засланні перебував Атанасій поверх два роки. Тревірський єпископ Максимін прийняв Атанасія побратньому і своєю гостинністю злагоднював його скитальчі прикроці. А він, свідомий небезпеки, що загрожувала душам його вірних, кріпив їхнього духа своїми молитвами і пастирськими листами, що їх посылав до Єгипту зного заслання. Аріяни намагалися

обсадити патріярший престол в Олександрії своїм єпископом, але ціsar Константин тому спротивився. Олександрія осталася вірна своєму законному пастореві і молилася за його скорий поворот.

В тому часі занедужав ціsar Константин Великий. Перед смертю приказав приклікати Атанасія з заслання назад до Олександрії (337 р.). Вернувся Атанасій аж за рік, вже після смерті цісаря, коли батьковою державою почали володіти його три сини: Константин II на Заході, в Британії й Еспанії, Констанцій на Сході, а наймолодший Констанс на півдні в Італії, Македонії й східній Африці.

Поворот Атанасія до Олександрії наповнив єгипетських єпископів, священиків і католицький народ щирою радістю. Дні свого побуту в Єгипті використав Атанасій на те, щоб обі релігійні сили Єгипту, єпископів і черців, зв'язати ще тіснійше з нікейською справою. Тим часом найбільший противник патріярха, єпископ Євсевій з Нікомидії, вмовив у молодого цісаря Константина II, що Атанасій є злочинцем і особистим вором цісаря. Крім цього постарався, що новий синод аріянських єпископів в Антіохії признав Атанасія винним різних злочинів та відсудив його від патріяршого престола. Синод вислав листа й до Папи Юлія з проханням, щоб Папа скликав синод і покликав на суд Атанасія. Папа пристав на це. Одночасно вірні Атанасієві єгипетські єпископи вислали до Папи листа в його обороні. Заки відбувся синод, аріяни, жиди й погани злучилися проти католиків і при помочі цісарського префекта Філагрія ввели до Олександрії Григорія з Кападокії, щоб посадити його на Атанасієвім престолі. Вночі 18 березня 340 року префект прогнав Атанасія з єпископської палати. Довідавшись про це, народ у грізній поставі обляг церкви. Атанасій не хотів допустити до найгіршого, тому в поспіху охристив іще катехуменів, що приготовлялися до хрещення, а потім утік. Тоді з віddілом війська в'їхав до Олександрії еретицький єпископ Григорій; його радісно вітали аріяни, жиди й погани.

Коли Григорій серед жажливої жорстокости захопив католицькі церкви, між віоним народом понеслося глухе невдоволення й крик розпуки. Це було в

Велику П'ятницю. Прогнаний патріярх чув у своєму укритті під містом, як смертельний крик убиваних Григорієм заглушував великомісце "Христос воскрес". Приходили післанці і доносили йому з тривожним жахом, що сотні вірних затягнули з церков у тюрму, посвячених Богу дівиць перед святынями на майданах зневажали і били до нестягами. А на небі бачив Атанасій заграву палених католицьких святынь.

З серцем переповненим безмежним болем і готовим до бою, пише Атанасій до всіх своїх єпископів послання. Він закликає їх на любов до Спасителя. "Не оставляйте на боці таких злочинців, не допустіть, щоб славну церкву олександристів топтали еретики, щоб незабаром не загинули віра й закони Церкви". Після цього пастирського заклику пустився Атанасій в дорогу до Риму, щоб на синоді перед самим Папою з'ясувати свою особисту діяльність і важке положення католицького Сходу. Дорогою заохочував духовенство й вірний народ до св. війни в обороні християнської правди.

В Римі Папа Юлій прийняв Атанасія з повною любов'ю (339 р.). Він був би охоче поміг патріярхові, але хоч Схід і Захід признавали Папу своїм найвищим пастирем, в тих днях завзятущої боротьби його напімнення були без впливу. На всякий випадок Папа скликав синод, що мав розглянути справу Атанасія. Коли противники Атанасія, хоч самі відкликалися до Папи, на синод не прибули, присутні там католицькі єпископи відбули свої наради без них. Ви слухавши оборонної промови Атанасія, синод проголосив його невинним. Коли ж аріяни й далі не представляли робити заколоту, звернулися Папа й Атанасій до цісаря Констанса з проханням, щоб він причинився до закінчення релігійної боротьби своїм впливом. Констанс, що саме тоді перейняв був після смерті брата Константина II, владу над усім Заходом і півднем, впливнув на брата Констанція і той қазав скликати великий синод єпископів до Сардики (сьогодні Софія в Болгарії). Там був провідником католицький єпископ Гозій. Як тільки аріянські єпископи побачили, що на тому синоді вони не зможуть воювати своєю зброєю несправедливих наклепів на Ата-

насія, вони покинули синод. Сто католицьких єпископів, що прибули до Сардики (343 р.), розглянули справу Атанасія й інших жертв аріянської напасти та потвердили рішення римського синоду про їхню невинність. Крім того, на прохання Атанасія, відновили постанови Нікейського Собору без ніяких змін та домагалися привернення оправданих єпископів на їхні престоли.

Папа Юлій з радістю потвердив постанови Собору в Сардиці. Але Атанасій не міг відразу вернутися до Олександрії, бо там цісарем був Констанцій, прихильник аріян. Треба було аж сильної загрози цісаря Констанса, що піде проти брата війною, щоб Констанцій поступився і попросив Атанасія вернутися на патріярший престол. Навіть самі аріяни радили цісареві це зробити.

Лист Констанція застав Атанасія в Аквілії. Атанасій не був певний, чи він може відразу вертатися до Олександрії, тому тим часом виїхав до Риму, щоб іще раз поздоровити Папу, з Риму пустився в подорож до Царгороду, де його прийняли з усією пошаною.

На Сході бачив Атанасій сліди переслідування, що лютувало над тими, що скріплени його прикладом і захотовою відважно ставили опір аріянському наступові. В Адріянополі показували йому могили десяткох ковалів зброї, яких убили за те, що не хотіли віддати пошани тим аріянам, які їхали на собор у Сардику. Сумні думи й почуття налягали на душу Атанасія-скитальця, коли застиковався над тими шкодами, що їх заподіяли еретики Католицької Церкви, та над тією непевною майбутністю, що залежала від хиткої волі цісаря Констанція.

В тому часі вмер жорстокий єпископ Григорій, що його силою ввело було військо на Атанасіїв патріярший престол в Олександрії. Тоді цісар Констанцій написав іще три ласкаві листи до Атанасія. Мавши таке цісарське запевнення прихильності, вибрався Атанасій до цісаря, що перебував в Антіохії. Цісар прийняв його з ознаками зичливості і під час розмови з Атанасієм присягою потвердив свої обітниці, що

оставить Атанасія в спокою. З надією на кращу майбутність виrushив Атанасій з Антioхії до Єрусалиму. А до народу в Олександрії написав цісар листа, яким поздоровив їх з великим щастям, що вертається до них пастир, що його дав їм сам Бог. Там прийняв його з любов'ю св. Максим, єрусалимський патріярх, який скликав синод своїх єпископів, що признали Атанасія невинним і правовірним та написали похвального листа про Атанасія до церкви в Олександрії й усіх єгипетських єпископів. Подорож Атанасія по Палестині й Єгипті ставала наче тріумфальним походом. Пригноблені переслідуванням єпископи скрізь зважувалися на відверті виступи та сердечно вітали свого патріярха по 8 роках скитання на чужині.

Вершка досягла радість вірних в Олександрії (346 року). Від окраїн пустині аж до столиці наче плив один бурхливий струмок любови, зрив радощів по довгому терпінні. Міський уряд цілі години вижидав свого зневаженого колись єпископа, щоб тепер з пошаною повітати його. Атанасій в'їхав, як колись Спаситель, в улиці міста. І знову йшли поперед нього ряди з пальмовим гіллям у руках і радісними окликами. Про той час писали: "Громада Олександрії бачила саму себе в великому єпископові, відчуvalа, що він слава її: з неї він вийшов, був її єпископом. В небезпеці втрати майна й крові вона осталася йому вірюю. Та й якже він міг би був перемогти, коли б вона була покинула його? Поворот Атанасія був святом геройства в Христі як для вірних, так і для єпископа".

Про свій поворт і почування народу в тому часі пише сам Атанасій: "Скільки то дівиць з нагоди тієї вроочистості посвятили Богу своє дівицтво! Скільки юнаків вибрали пустельне життя! Скільки батьків напоминали своїх дітей, щоб заправляли своє життя до найбільшої досконалості! Скільки вдовиць і сиріт, що досі примирали з голоду, нараз побачили себе в достатках, бо люди роздавали з любови до Христа своє майно! В цілім місті все прямувало до чесноти так, що кожний дім виглядав наче церква". Найбільшою радістю для Атанасія було те, що багато противників, між ними два єпископи, навернулися і прилюдно за-

явили, що без основи оскаржували св. владику.

Тепер могла знову відновитися вільна невсипуща пастирська праця; скрізь мав наново ожити довго не-волений дух правдивої Церкви. Передусім треба було осиротілим стадам післати нових пастирів, скріпiti ряд епископів і священиків. Усе те було по повороті полагоджене в першому великоцьому посланні Атанасія, що дзвенить наче молитва подяки й оклик перемоги. Опісля зібрав Атанасій усіх вірних пастирів єгипетської країни довкола себе та промовив до них сердечними словами, що ціляли в одну точку: однодушно й кріпко стояти за віру Нікейського Собору.

Коли дужий і величний дух патріярха знову був у повному розмаху, то було так, наче б весною за-світило життедайне сонце. Було так, наче б найглиб-ші релігійні сили бажали проломити ті скиби, що вкривали їх і давили. А піднесена побожність народу була подібна до ріки Ніла, коли він у час повені ви-ступає з берегів. Церкви стали затисні, лави вірних були готові покинути місто і піти в пустиню, щоб там святкувати свята. І не було це легке, м'яке, хвилеве зворушення, але поважне підготовлення до жертви, що ждала прихильників партії Божого Сина.

Сторіччя Атанасія — це вершок єгипетського чер-ничого життя. Сотні кидали й передові становища та прямували слідами пустельників. Великий наставник пустельників Пахомій умер, але його дух жив далі. А на горах над Червоним морем, там столітній Антін суворістю свого життя й веселістю обличчя дивував світ. І всі ті тисячі самітніх келій, ті мужі, що відмовляли собі всього, всі були відданими приятелями великого епископа. Всі вони, а також і всі Богу по-свячені дівиці Олександрії, слухалися Атанасія і були готові до жертви за Божого Сина і його св. запо-віти. Атанасій, може вперше, вибирав з героїв пустині найвідповідніших мужів на епископські престоли. Він потребував помічників, що не були спосібні ні до якої боязької уступчivости, і він мужам царського двору мусів протиставити мужів пустині.

В усім тім мав Атанасій одну велику ціль перед очима, ввесь Єгипет назад привести до єдностi чистої віри. Звідти вийшов лиховісний фальш, тут відбули-

ся головні бої, тут були зложені найтяжчі жертви й святковані найбільші перемоги. Чи ж доля Нікеї й далі не зависла була на Атанасію й Єгипті?

Сkrізь розходилися повчальні й остерігаючі по-слання. Під Абдель-Курною знайшли печеру, що перше була гробом, а пізніше келією. На стіні печери відчитали одне з тих палких послань. Чернець вирив його там, щоб завжди мати його перед очима.

І далеко поза межі Єгипту сягала запопадня журба вождя в час передишкі.

Палестинські епископи підписали відновлене в Сардиці закріплення нікейського правила. За ними епископи Кипра й 663 епископи Азії, Фригії й Ісаврії стали однодушно поруч великого оборонця Нікейського Собору. Атанасій радів непохитною вірою й готовістю до оборони католицьких становищ, але одночасно бистрим зором вождя охоплював усе поле бою і бачив, що найбільше горе тільки-но наближається.

Доки брати-цісарі були зайняті війнами, доти Атанасій мав спокій. Констанцій написав навіть листа, що Атанасія вже ніколи не скинути з престола. Але як тільки згинув цісар Констанс і Констанцій став володарем Сходу й Заходу, він відразу змінив своє наставлення до Атанасія. На двох синодах, в Арлес (353 р.), і Міляні (355 р.), він приневолив західних епископів засудити Атанасія. Тільки небагато було таких епископів, що не лякалися, коли цісар добув меча. Вони мусіли піти на заслання: Папа Ліберій, наступник Юлія, столітній Гозій з Кордови, Ілярій з Поатіє, Євсевій з Верчелі, Діонісій з Міляну і епископ Люцифер з Каліярі. За цим ударом наступив другий: на Сході примусив Констанцій епископів зірвати всякі зв'язки з Атанасієм, щоб позбавити його всякої допомоги.

На самого Атанасія спав цісарський удар взимку 356 року. В лютні прибули до Олександрії цісарські нотарі, щоб хітрощами вивести його з міста. За ними прибув Сиріян, начальний вождь провінції, з військовою силою. На вулицях могло прийти до зриву народного гніву. Сиріян дав заспокоююче запевнення. Нарід сторожив і ждав. Вночі 8 лютня, коли св. Атанасій відправляв Літію в церкві св. Теоні, на ву-

лиці з'явився раптом Сиріян з військом, що з голими мечами в руках ввійшло до церкви, позасувало двері і вдарило на нарід. Закривавилися рани, на долівку церкви впало кілька католицьких трупів. Єпископ зінав, що ніякий капітан не кидає корабля, що потапає, поки не вирятуються всі. Спокійно казав дияконові почати 136 псалом, що на нього нарід мав відповідати: "Бо в вічності панує його милосердя". Опісля приказав, щоб усі розійшлися до своїх домів. Коли напасники підійшли з мечами до престола, деякі черці й священики взяли Атанасія між себе і наче чудом вивели з-поміж цісарських вояків. Тут треба було ще багато намови й сили, щоб спонукати непопитного єпископа оставити єпископську столицю. Чи підняти догори руки й піддатися противникам Божого Сина? Атанасій мав іще терпіти і боротися, палким словом і геройським прикладом піддержувати духа вірних. Наче Мойсей, він вихопився з рук ворогів і пішов на пустиню, щоб бути провідником свого народу. Противники радили і насміхалися з Атанасія, що він утік зо страху, а він, наче пустинний лев, на новому становищі готувався до оборони св. Церкви, що її, як здавалося тієї сумної ночі, почали аріяни зсувати цісарською рукою над пропасть.

Першим задумом вождя-скитальця було його рішення поговорити віч-на-віч із самим цісарем та сказати йому слово правди про себе і св. віру. З цією думкою він почав поволі наблизатися до моря. Але тоді дійшла до його відома сумна новина про насильне зірвання Заходу з ним і Нікейським Собором. А з Олександрії жахлива вістка, що як на Великдень вірні молилися на майдані коло цвінтаря, ударив на них відділ війська. Вояки порубали Богу посвяченіх дівиць і викинули ще дрижучі тіла собакам. Потім прийшла інша вістка, що бідному народові повідбирали серед жорстокостей їхні церкви. А потім вістка про страшну Божу зневагу, що її допустився один безстыдник у церкві. Сівши на єпископськім престолі, він співав сороміцьких пісень: опісля розторощили вівтар і престол та спалили перед ворітами церкви, де погани радили з глумом: "Констанцій поганин, а аріяни з нами!"

Згодом довідався борець-скиталець, що в Єгипті скрізь проганяють єпископів, а їхнє місце займають аріяни й погани. Доповідали йому й про те, що в його любій Олександрії Григорій, ласий на зиск, промошував собі дорогу жорстокістю й кров'ю. Всі ті страшні вісті доходили одна за одною до безборонного втікача. Але хоч вони роздирали його серце, то не зломали його духа. Він не міг потішати і покріпляти свого стада й християнського світу своїм живим словом, але міг писати. І Атанасій писав, а ці його писання ставали його зброєю. Його вірні не ждали від нього майстерно різьблених думок і квітистих висказів, і він їм цього не давав. Їм треба було правди і головних основ, спонук цієї пам'ятної боротьби та поглиблення любові до Божого Сина і Його Католицької Церкви, і те приносили їм писання Атанасія. Люди починали горіти, коли брали їх до рук.

Щоб покріпити братів, він написав "Окружне послання до єпископів Єгипту й Лібії". В ньому Атанасій, з силою св. Павла, відтягав їх від аріян: "Ніщо не спонукає нас розстatisя з любов'ю до Христа, хоча б фальшиві вчителі грозили нам смертю! Брати, нам тепер дуже треба побожності! — Ti, що є в цій околиці, рішенні опиратися аж до смерти, коли довідаються про вашу постійність."

А одного дня 357 року почала мандрувати по монастирях пустині нова книга вождя-скитальця. Вона зверталася до всіх, що жили чернечим життям, що, кріпкі в вірі й освячені в Христі, говорять: "Дивись, ми все кинули і пішли за Тобою". Один чернець приніс мовчки в келію брата, як дбайливо бережену таємницю, заховану в рясі книги. На книжці була остерога: "Відішліть мені книжку назад, не давайте ні кому з людей! Читайте, читайте її багато разів але не відписуйте її. Вона не для будучини!" Це "Історія аріян для черців". Самітні мешканці пустині повинні довідатися, хто ті люди, що прогнали їхнього єпископа. Близькавкою проходить жарке полум'я крізь стрічки. Це не холодний хід думок, але пристрасне оправдання, що має кинути полум'я в серце і заохотити та скріпiti людей до опору аж до крові, аж до смерти. І перед їхніми очима розвивається вся гра, з Тиру

почавши, аж до сучасної хвилини. А той, що стоїть за всією тією гидотою, це цісар Констанцій. Цей Констанцій, що важиться називати себе християнином, а він справжній антихрист.

Після того пустиня побачила ще й головний твір Атанасія: "Три головні мови проти аріян". Це вже не боєвий заклик, що його вождь кидав у піднесеному тоні, але основне й глибоке вияснення нікейського правила в ясному викладі віри св. Письма й св. Отців. В тодішньому положенні вождя-скитальника його писання були єдиним засобом, щоб він міг стояти сторожем Господньої правди на межах пустині.

А тим часом на широкому полі бою падали удар за ударом на св. Церкву. Вживано всяких засобів, щоб Атанасія піймати. Цісар обіцяв за його голову велику нагороду і казав переслідувати його аж до Етіопії.

Аріяни все брали в свої руки. Правда, між ними не було бажаної згоди, бо з того часу, як відреклися єдиноправдивого нікейського правила, хиталися від одного до другого правила віри. Але цісар держав їх укупі.

Самому ж Констанцієві здавалося, що він уже дійшов до своєї мети, коли примусивувесь епископат Сходу й Заходу прийняти аріянське правило віри. Впали останні стовпи правовірності. Навіть старенького епископа Гозія привели хитрощами та довгими муками до того, що він закинув ці провідні слова, що їм він колись у Нікеї поміг здобути перемогу, Церква опинилася над глибокою пропастю. Тоді з пустині (359 р.) залунав голос перестороги сторожів правди в "Посланні про синоди, що відбулися в Ріміні в Італії і Селевкії в Ісаврії".

Але незабаром почала минати година темряви, а прийшла Божа година. Несподівано вмер цісар Констанцій (361 р.), що був головною підпоровою аріян. З рук поган згинув під час одного з народніх повстань протиепископ Григорій. Цісар Юліян Відступник, хоч ворог християнства, хотів перемогти його лагіднішими засобами. В надії, що християни самі винищуватимуть себе релгійними спорами, він відклікав з заслання епископів.

Однієї днини вернувся до Олександрії й Атанасій, перебувши в пустині шість літ. Олександрійські католики прийняли його з великою радістю та заповнили всі церкви в місті; аріяни мусіли збиратися по домах. З приходом Атанасія вірні забули колишні терпіння й кров, що ними мусіли оплачувати свою вірність Христовій вірі. Вони знову мали тепер свого любого батька, що за ним, наче за злочинцем, ганялися вороги по пустині. Олександрійці осталися йому вірні. З усіх церков Сходу, вони майже одинокі встоялися при вірі Нікейського Собору, бо в днях перемир'я Атанасій кріпив їх і пляново підготовляв. Він скистався по пустині, але завжди посылав їм огністі слова, коли зростала небезпека, коли лилася їхня кров. З цієї вірної Олександрії мала тепер вийти для світу спасенна релігійна обнова.

В 362 році радив у мурах Олександрії надзвичайний "синод визнавців". Тоді бачили люди на вулицях старих, твердих як криця, єпископів-героїв, що витерпіли всі страхіття за віру. Тепер вийшли вони з темряви заслання, числом 21, щоб згуртуватися біля свого вождя та нарадитися, що робити, щоб знову поставити на ноги достойну, святу віру минулого. Тверді вони були всі, тверді, коли йшло про те, щоб обороняти віру. Але тепер вони бажали бути лагідні до всіх тих, що з каяттям верталися до Нікейського Собору і віри в божество Христа. З особливою ласкавістю вони дивилися на такі країни, як Сирія, Тракія й Мала Азія, де аріанізм запустив був глибше коріння. Тут, покищо, мусіли вдоволятися меншою мірою і всі вони згодилися з думкою Атанасія, що не треба безпосередньо зобов'язувати їх до тонких висловів нікейського віроісповідання. Обережними були єпископи в своїх висказах і про ересь аполінаристів, що тоді почала була ширитися.

Атанасій не відступав ні від якого правила. Але в тому мужеві, що 17 літ вів завзятий бій, коли було треба, було видно м'яке батьківське серце. Боротьба мала свій час, тепер усі тужили за миром. Крім Антиохії, все приступило до лагідних правил собору єпископів-визнавців. Відновна праця Атанасія виходила й поза Єгипет: всюди був він з порадою, проводом і

покріпленням. Старий вождь, що понад вік людини встоявся в усіх боях, ішов назустріч перемозі.

Перемога християнства нівечила пляни цісаря Юліяна, що відступив від Христа і намагався відновити старе поганство. Коли недописали хитроці, Юліян мусів хопитися насилля. Насамперед він вирішив зробити нешкідливим Атанасія. На нього впав перший удар цісаря-відступника. В жовтні 362 року читали на вулицях Олександрії оголошення: цісар Юліян проганяє на заслання єпископа Атанасія. Ще того самого дня покинув Атанасій Олександрію. При прощанні сказав заплаканим християнам: "Будьте спокійні, це тільки невеличка хмарка, що незабаром перейде". Опісля доручив свою церкву дбайливості найспосібніших приятелів, а сам всів на корабель і відплів рікою Нілем у Тебайську пустиню. Коли одного дня припадком причалив до берега, довідався від проходжих людей, що за ним пливе рікою цісарська погоня. Коли всі товариші подорожі дораджували йому відразу тікати в пустиню, він сів на корабель і казав плисти назустріч погоні. Це врятувало Атанасія. Коли обидва кораблі порівнялися, цісарські післанці, без найменшого підозріння, що на спокійно пливучім кораблі може бути переслідуваний цісарем Атанасій, тільки спітали моряків:

— Чи не бачили ви де Атанасія?

— Мусить бути недалеко, бо недавно сюди плив — почули відповідь з корабля. Ідьте скоро, як хочете його дігнати.

Ця влучна відповідь врятувала Атанасія від смерті. Цісарські висланники поплили далі в погоні за Атанасієм, а він подався на пустиню вижидати спокійного часу. Церкву знову навістило криваве переслідування й заслання оборонців св. віри. В пустині Атанасій мусів перед убійниками тікати з монастиря до монастиря. Однак ця буря тривала коротко, бо по кількох місяцях цісар Юліян Відступник згинув у бою від перської стріли, а Йовіян, його наступник на цісарськім престолі (363 р.), закликав Атанасія до повороту на патріарший престол. Водночас просив прислати йому докладне поучення про Христову віру. Атанасій скликав своїх єпископів на синод, склав з

ними послання до цісаря і разом з Нікейським Символом віри вислав цісаєві та просив його стати в обороні св. правди. В посланні до цісаря Атанасій подав воднораз основний виклад науки про святого Духа. Одержані по послання, цісар запросив св. Атанасія до себе в відвідини. Атанасій відвідав цісаря в Антіохії, де був дуже добре прийнятий. Аріяни пробували вплинути на цісаря в некористь Атанасія, але він не послухався їхніх намов і відправив Атанасія з пошаною в Олександрію.

Атанасій видержав на полі бою, а з ним і завдяки йому віра нікейських Отців. Навіть епископ Антіохії і його приклонники заповіли, що вони готові прийняти пікейське визнання віри та відкинути всі правила, що витворилися по Соборі в Нікеї. Аріянізм був переможений на всій лінії й вирваний з корінням, хоч по скорій смерті Йовіяна цісар Валенс прийняв був аріянізм і переслідував католиків. На приказ 'Валенса мусів Атанасій, вже п'ятий раз, іти на заслання, що тривало чотири місяці. Весь той час провів Атанасій в одній віллі на передмістю Олександрії, або, як деякі пишуть, у нагробнику свого батька. По 4 місяцях цісар відкликав Атанасія з-заслання, маєтъ з боязни перед повстанням єгиптян, що були щиро прив'язані до свого переслідуваного владики.

Нaborовшишсь доволі, міг тепер Атанасій сім останніх літ провести в неперерванім діянні. Олександрія стала столицею християнського Сходу, а старенький патріарх, борець-переможець, його славним осередком. З усіх сторін звертаються до нього, він у зв'язках з усім світом. Це наче на тих старечих плечах спочиває ще вага всієї Церкви. Гаряча юнацька кров втихомирилася. Крізь писання останніх років уже не пробивається боєвий поклик вождя. Його життя пливе мирно й привітно, хоч і тепер ще висіли чорні хмари на західньому небі. Атанасій виконав своє життєве завдання. Він усе своє життя був вірним Божим слугою, а на епископському престолі невтомним і безбоязким борцем за славу Божого Сина й католицьку віру. Він боровся, переміг і свій незаплямований прапор, що його передали йому колись св. Отці Нікейського Собору, передав молодшим борцям,

що тим часом попідростали в Кападокії й Сирії. Найбільший муж свого часу й один з найбільших церковних провідників усіх часів, св. Атанасій, патріярх Олександрії, зробив Христовій Церкві таку послугу, що її завжди можна щиро величати, бо він боронив св. віри проти переважаючої сили противників і вийшов з неї переможцем, а в тій своїй боротьбі не віддав ні однієї йоти з вікових прав Церкви й віри св. мучеників, щоб собі самому купити за них волю й безпеку. Кардинал Нюмен говорив про св. Атанасія як про "головне знаряддя по апостолах, що ним священні правди християнства були передані й забезпечені для світу". Багатьом людям, за їхні заслуги, надали названня "Великий"; св. Атанасій належить до тих небагатьох, що ім ця почесна назва належиться перед усіма іншими.

Св. Атанасій Великий відійшов у вічність 2 травня 373 року. Його св. мощі перевезли згодом з Олександрії до Царгороду, а опісля до Венеції.

ЄФРЕМ СИРІЕЦЬ

Голосне ім'я мав за життя св. Єфрем як великий учитель, проповідник, поет, викладник св. Письма й оборонець Христової віри. З сирійських Отців він одиночний тішиться досі почуттям усіх християн. Католики заражаютимуть його до святих учителів Церкви, а різні сирійські церкви називають його "арфою Святого Духа" і в своїх богослужбах уживають його духовних наук, гомілій і пісень. Св. Єфрем не був мужем великої науки, але загиблий у читанні св. Письма він дійшов до глибокого розуміння Божих таємниць.

Св. Василій Великий говорить про св. Єфрема, що це "славний сирієць, мезопотамець і добре обізнаний із знанням усього того, що правдиве". А св. Єронім, у своїм списі великих християнських письменників, згадує його ось-якими словами: "Єфрем, диякон церкви в Єдесі, написав багато творів по-сирійськи і став славний, що його писання прилюдно читають по деяких церквах по св. Письмі. Я читав по-грецьки його твір про Святого Духа і хоч це був тільки переклад, я пізнав там піднесленого генія того мужа". Для нас він цікавий тому, бо йому ми завдаємо в значній мірі введення в церковних богослужбах набожних пісень, як визначальної черти церковного богопочитання й призначеного засобу навчання

релігійних правд. Цей звичай промостиив собі скоро дорогу з Єдеси до всіх східних церков, а ступнево поширився й на Заході.

Народився св. Єфрем на початку 4 віку в сирійській Нисибії, що тоді була під владою римлян. Його батьки мали бути християнами. Таку вістку подають деякі життєписці на основі слів, що їх мав написати сам Єфрем. "Я народився на дорозі правди, хоч мое дитинство не розуміло великоності тієї справи; я зрозумів це, як прийшов досвід. Від своїх предків хліборобів я навчився пізнавати Христа; мої батьки були визнавцями перед суддею — я свояк мучеників". Однак загальна думка є така, що батьки св. Єфрема були паганами та що вони, довідавшися про навернення Єфрема до Христової віри, прогнали його з хати. В 18 році життя він прийняв св. Тайну Хрищення і тоді став учнем св. Якова, нисибійського єпископа, що з ним він мав бути 325 року на Соборі в Нікеї.

Після смерти св. Якова Єфрем стояв близько трьох наступних владик, мабуть як наставник славної єпископської школи в Нисибії. В тім часі перебув Єфрем три перські облоги міста Нисибії, що їх описав опісля віршом. Коли по смерті Юліяна Відступника цісар Йовіян мусів заключити з персами дуже не-корисний мир, християни опустили місто Нисибію, а з ними пішов і св. Єфрем, що по побуті в кількох місцевинах замешкав вкінці в печері серед скелистої височини близько міста Єдесси.

В своїм новім затишку вів св. Єфрем дуже сувере життя, живився ячмінним хлібом і городиною, спав на голій землі. Там написав він більшу частину своїх духовних творів.

Вигляд святого Єфрема був справді аскетичний. Він був малого росту, лисий, без бороди. Його одяgom були самі лати, болотяної краски. При згадці про останній суд потоки сліз плили з його очей. "Плакати для Єфрема", пише Григорій Ніський, "було те саме, що для інших віддихати повітрям; вдень і вночі були сльози на його очах". Та ще більше було його вповання на Бога так, що при всіх ділах і гадках виривалися з його серця й уст слова св. псалма: "Коли

кладуся на спочинок, Твоя любов до людей, Господи, приходить мені на гадку, і я встаю серед ночі, щоб дякувати Тобі. Та згадка на гріхи лякає мене і я починаю проливати слези; я готов навіть упасти духом, якщо не поспішили б скріпити мене півмертвого — розбійник, митар, явногрішниця, хананейська жінка, самарянка й інші...“ Був він такий убогий, що як каже його заповіт, він не мав навіть палиці: ”Єфрем не мав ніколи ні золота, ні срібла, ні торби, послушний словам доброго вчителя Христа: ”Не ховайте собі скарбів на землі“. Бувши з природи скильним до гніву, з літами так переміг себе й так умів засвоїти собі лагідність, що його називали ”мужем спокою“. Одного разу, після кількаденного посту, казав св. Єфрем своєму учневі, щоб приніс йому зварену страву; на нещастия той ніс миску так необережно, що вона впала й розбилася. Замість розгніватися, Святий тільки усміхнувся і сказав: ”Не хотіла миска зо стравою прийти до мене, то я піду до неї“. Потім сів над чепецьми і спокійно спожив розсипану по землі страву.

Всі життєписці св. Єфрема згадують, що коли Святий перший раз входив до міста Едесси, то стрінув прачку, що прала в річці близину. Коли вона почала надто сміливо дивлятися в нього, св. Єфрем перестеріг її шорстко, щоб спустила стидливо очі до землі. ”Ні, це ти маєш дивитися в землю, бо ти з неї взята; щодо мене, то це зовсім відповідне, щоб я дивилася на тебе, бо з тебе (чоловіка) я була взята“. Єфремові сподобалася та її проста відповідь і він сказав голосно: ”Якщо жінки в цім місті такі розумні, то які дуже розумні мусять тут бути чоловіки!“ Іншим разом, коли святий прийшов із своєї печери до міста, напроти його вікна станула грізна жінка й питалася його, чого йому ще бракує? ”Бракує мені ще цегли й вапна, щоб замурувати те вікно й не дивитися на тебе“, відповів Святий.

Хоч його головною домівкою була печера, то однак Святий не був затворником, але займався всіма церковними справами в Едесси, що її він називав ”містом благословення“, ѿде він мав великий вплив. Там він проповідував часто, а коли з огненною вимовою говорив про другий прихід Христа й страшний

суд, нарід так плакав, що ридання заглушували його слова. В однім місці він так пише: "Вставши раз дуже рано, піdnіс я очі на небо, що було подібне до чистого дзеркала, а славою озаряло землю. І я сказав із подивом: Якщо зорі сяють із такою славою, то чи не більше засяють невимовним світлом Спасителя праведні й святі, що сповнюють Божу волю, а засяють тоді, як прийде Господь. Та ледве я згадав про той страшний прихід Господа, як стряслися мої kostі, затріпотіла душа й тіло, я заплакав із сердечним болем і промовив із тихим зідханням: Яким покажусь я грішний у той страшний час? Як стану перед престолом страшного Суду? Як стати мені коло досконаліх? Як мені безплідному ставати в рядах тих, що принесли плоди праведності? Що робити тоді мені, як святі в небесній палаті будуть пізнаватися обопільно? Хто пізнає мене? Мученики покажуть свої рани, погані жники покажуть свою чесноту, а що я покажу, крім лінощів і недбайливості?"

В пізніших літах, коли слава його святості рознеслася дуже широко, одного разу під час роздуми про смерть і суд св. Єфрем розплакався і сказав до своїх учнів: "Боюсь дуже, мої брати, щоб ті, що сьогодні звуть мене блаженним, не сміялися колись із мене, як побачать мене в вічнім вогні. Бо я знаю своє лінівство!" Його покора була така велика, що як хотіли зробити його епископом, то він навмисне вдавав помішання рузум, щоб таким чином попасти в людей у погорду і захоронитися від високої епископської гідності. В своїй покорі св. Єфрем відтягався від усяких вищих духовних свяченъ і аж у пізніших літах його життя висвятив його епископ Едесси на диякона. З того часу його так і називали — диякон Єфрем. Та є в його творах такі вискази, що вказують, що він був висвячений на священика.

Як диякон, проповідав св. Єфрем Боже слово з такою ревністю, що найбільші грішники наверталися і свята віра так закріплялася, що навіть ціsar Юліян Відступник не важився переслідувати там нікого за віру й намовляти до відступства. А еретиків перемагав не тільки науками, голошеними по церквах, але також розумними писаними розправами, що ними за-

кріплював Христову віру. Був у еретиків такий звичай, що вони вживали під час своїх відправ еретицьких віршів і тим потягали за собою народ. Тоді почав св. Єфрем сам складати духовні пісні, що їх співали опісля по католицьких церквах добре вишколені жіночі хори. Ті пісні мали великий успіх і причинялися багато до піддержання в вірних правдивої віри. Життєписці св. Єфрема зазначають, що за життя св. Єфрем поборював аж дев'ять різних ересей, що розбивали єдність Католицької Церкви.

Коло 370 року вибрався св. Єфрем у дорогу з Едесси до кападокійської Кесарії, в відвідини до св. Василія Великого, що про нього він чув багато великих похвал. Вже попереду, під час згадки про св. Василія, він побачив у видінні огненного стовпа, що сягав від землі, аж до неба і почув голос: "Єфреме, Єфреме! Як бачиш цей стовп, такий є св. Василій!" Крім того бачив св. Єфрем на рамені св. Василія сидячого голуба. Прийшовши до Кесарії в саме свято Богоявлення, побачив він св. Василія в церкві оточеного численним духівництвом. Єфремові здавалося, що св. Василій любується в пустім блиску, тому подумав собі: "Шкода моого труду, бо чи ж цей мав би бути тим огненим стовпом," Але як тільки св. Василій почав проповідати, побачив св. Єфрем, що слова з уст св. Василія виходили як огонь і спалювали всяке зло. Здивований тим сказав: "Направду, великий є Василій, направду він є огненим стовпом, направду Святий Дух промовляє його устами!" Св. Василій мав пізнати тоді внутрішнім просвіченням, що св. Єфрем є в церкві, і запросив його до себе на розмову; згодом мав також висвятити його на священика. Однак св. Єфрем у своїй великій покорі й глибокій пошані до пресвятої Євхаристійної Жертви ніколи не смів відправляти Служби Божої.

Після повороту св. Єфрема до Едесси, зимою 372-3 року, настав там великий голод. Святому жаль було бідного народу, але багачі не хотіли давати своїх жертв для вбогих, оправдуючись тим, що нема певної людини, що її можна б віддати безбоязно до розподілу харчі й гроші. Тоді тією справою зайнявся сам Єфрем. Він зібрав стільки грошей і харчів, що обді-

лив усіх потребуючих; крім того постараався про 300 ношів для ношення хворих. Про це написав один його життеписець: "Бог дав йому нагоду здобути вінок на склоні життя".

Коли минув прикрай час голоду й настав урожайний рік, св. Єфрем вернувся до своєї печери і там за місяць умер. Можливо, що цю смерть приспішила виснажлива праця при рятуванні голодуючих. Перед смертю просив, щоб його поховали там, де ховають чужинців, бо грішник не варт великої похорону. За те просив молитов, а тих, що бажали справити йому крацій похорон, просив, щоб пам'ятали про вбогих. Умер коло 373 року. Деякі кажуть, що він жив довше, аж до 378-9 року.

Св. Єфрем написав багато творів. У тих творах пояснював св. Письмо Старого й Нового Заповітів, опрокидував фальшиву науку різних еретиків, викладав правдиву науку Католицької Церкви. Свої твори писав прозою, а також у віршовій формі. З тих найцікавіші "Нісібійські пісні", що з них заховалися досі 72 церковні пісні на різні церковні часи, що їх досі вживають у сирійських церквах. Його розправи про великі таємниці відкуплення людського роду й муку Спасителя визначаються великою природністю й людяно-сердечним спочуттям, подібним до того, що ним на Заході визначався св. Франциск із Асізі. Особливо цінним засвідченням покори і взагалі характеру святого є його твір-Заповіт св. Єфрема.

Ми, українці, маємо також спромогу користати з цінної пам'ятки, що нам осталася по св. Єфремові. Є нею дуже гарна молитва, що її прооказуємо з поклонами впродовж Великого Посту: "Господи і Владико живота моего, дух унинія, небреженія, любона-чалія і празнословія отжени от мене: дух же ціломудрія, смиреномудрія, терпнія і любве даруй ми недостойному рабу твоєму. Єй, Господи Царю, дажд ми зрити моя согрішенія і не осуждати брата моєго, яко благословен еси во віки віков, амінь".

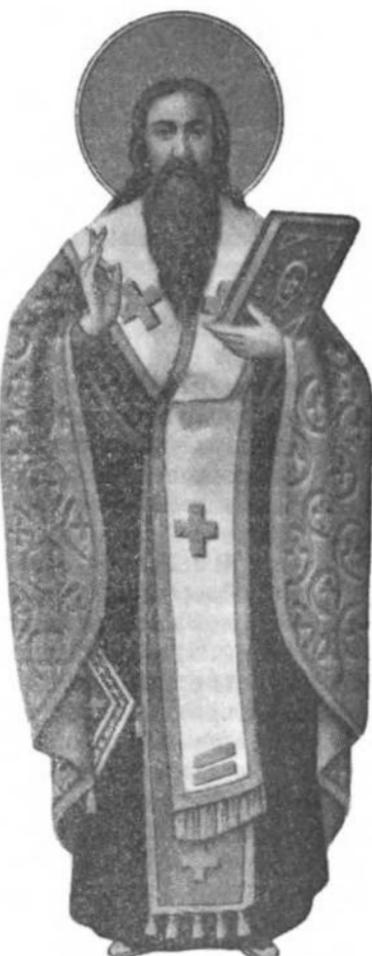
Мощі св. Єфрема мають спочивати в церкві не-з'единених вірмен у Урфі, колишній Едессі. Учителем св. Католицької Церкви проголосив св. Єфрема Папа Венедикт XV 1920 року.

ВАСИЛІЙ ВЕЛИКИЙ

Хто годен сказати, скільки українців носили досі ім'я — Василь? Багато їх! Між ними навіть сам наш великий монарх, святий князь Володимир, що при св. Хрищені прийняв те славне ім'я. Визначає воно — королівський.

Найбільшою славою вкрив те ім'я той Божий слуга, що вже 17 століть живе в пам'яті багатьох людей різних народів і країв славою своїх діл, науки й святости життя. Тим Божим угодником був — св. Василій Великий. Той Василій, що про нього св. Григорій із Назіанзу писав: “Небо наділило мене неоціненою ласкою, давши мені за друга наймудрішу, найбистроумнішу й найученішу людину. Як хто бажав би довідатись, кого я маю на думці, досить буде сказати: то Василій, найславніша людина нашого сторіччя”.

Народився св. Василій за часів давнього східньо-

римського цісарства, в малоазійській провінції Кападокії, в місті Кесарії, 329 Божого року. Його батько, також Василій, був адвокатом у Кесарії, де його по-важали за красномовність, освіту й чесноту. Адвокат Василій одружився з особою гідною себе. Була це сирота, що звалась Емелія, дочка мученика за Христову віру, гарна й багата. Все те притягало до неї без сумніву багато женихів, та Емелія поспішилась вибрати адвоката Василія, що його моральні прикмети й слава будили в ній довіря.

Батько адвоката Василія й мати, на ім'я Макрина, належали до сусідньої провінції Понту, де вели досить великопанське життя. Та, не зважавши на те, їхнім найбільшим скарбом була правдива, християнсько-католицька віра. Коли за Діоклєтіана настало гонення християн, дід св. Василія бажав скоріше все стратити, ніж наразити на небезпеку цінний скарб віри; він утік із дружиною Макриною в ліси Понту, полишивши свої добра на сваволю кривавих гонителів християнського народу. Сім літ побожні подруги, в товаристві кількох слуг, скиталися по горах і лісах Понту, удержанючись при житті Божим Провидінням і ловами птиць та диких звірів. Коли ж прийшов кінець гонення, вернулися святі скитальники на волю й до своїх давніх дібр.

Василій і Емелія були гідними дітьми своїх батьків. Бог обдарував ту святу родину десятьма діточками. Крім Василія, мали вони ще чотирьох синів і п'ять дочок. Із дочок відома тільки одна, що звалась Макрина, так як її св. бабуня. Інші були певне замужені й вели незамітноє своє щоденне життя. З хлопців найстарший був св. Василій, а потім ішли: Навкратій, Григорій, Петро й іще один, що вмер дитиною. Правдоподібно дочки прийшли перше на світ, бо найстаршого з п'яти братів, як писав Григорій, випросили гарячі молитви їхнього батька.

Василій у дитячому віці був певне ніжний, як на це вказує слабе здоров'я, що на нього він часом скаржився. Коли він був іще малий, одного разу він був так тяжко занедужав, що думали, що він уже вмре. Проте в сні батько почув голос Ісуса, що сказав йому: "Іди, твій син живий". Малий Василько справді видужав.

Свої перші роки провів св. Василій у одної няньки з поблизуких селян. Коли вернувся додому, батько з великою дбайливістю зайнявся його вихованням, керуючи його дитячими науками, не боячись говорити деколи до нього високими словами. В тому часі вони мабуть покинули Кесарію й перейшли жити до Понту, до родинного маєтку при старій бабуні Макрині, що мешкала в Аннесії, в околицях Ново-Кесарії. Там провів св. Василій свої дитячі літа, слухавши наук батька й оповідань бабуні, що мала в своєму житті багато пригод і брала участь у великій боротьбі за віру. Свята визнавиця могла викликати в уяві свого малого внука геройські події з великого гонення, або повторяти йому слова основника церкви в Назиянзі, св. Григорія Чудотворця, що його учні вона знала та одержала від них науку. В серці малого Василія засіялось тоді спасенне християнське зерно, що в слушному часі мало зробити з нього св. Василія Великого.

Скоро й щасливо минали дитячі роки Василія в батьківськім домі. Та настав час, коли юнакові треба було почати прилюдне виховання, щоб підготувати людину з вищою культурою до громадських урядів, або державних чи суспільних обов'язків. І так Василій перейшов на науку філософії й красномовства до Кесарії в Кападокії, що була не тільки столицею управління провінції, але й красного письменства. Приготований науками свого батька, Василій станув там невдовзі в першому ряді. Григорій із Назиянзу, що познайомився з Василієм на науці в Кесарії, каже, що Василій перевищував усіх товаришів і дорівнював своїм учителям; був досконалим промовцем уже у стіп катедри красномовства, філософом, хоч тільки но прислухався до лекцій філософії. Через повагу своїх обичаїв ішов навипередки з самими священиками. Нарід і старшина міста гордились таким учнем.

Коли Василій вичерпав джерела науки в Кесарії, виїхав, як це було тоді в звичаю, до славних шкіл у Костянтинополі, а звідти на університетські науки до славних Атен, де студенти пристрасно віддавались науці, але й забавам.

Під час свого побуту в Атенах Василій так близько зійшовся з св. Григорієм із Назіанзу, що обидва стали щирими, нерозлучними другами. Про ту дружбу так пише сам Григорій: “Усе в нас було спільне, ми разом мешкали, разом училися і одна тільки душа оживляла два тіла; нашою метою була чеснота; Божий закон був нашим провідником. Ми не приставали зовсім із товаришами легких обичаїв, бо ми знали, що легше впасти в хибу, як навернути кого до чесноти. Ми знали тільки дві дороги: одну до церкви й святих її учителів, і другу, що на неї ми менше зважали, до прилюдних шкіл і учителів світової мудrosti; дороги, що вели до розривок, театрів, бенкетів і розвеселень, ми оставляли іншим. Найбільшим нашим намаганням і найбільшою нашою славою було: не тільки зватись християнами, але й бути ними на ділі”. В Атенах так Василій як і його друг Григорій здобули собі велику славу між товаришами, а навіть професорами, так у Греції, як і поза її межами. По п'ятьох близько роках науки в Атенах Василій вернувсь до Малої Азії. Мав тоді біля 26 років.

Після повороту з Атен до рідні в Аннесії, Василій не застав уже між живими ні батька ні бабуні Макрини. Мати Емелія, при помочі сестри Макрини, сама порядкувала великою господаркою й опікувалась усією родиною. По короткім побуті між ріднею Василій виїхав до Кесарії, де громадяни передали йому катедру красномовства. Там поважали його й славили. Василій гордів своєю вимовою й знанням, він легковажив усіх тих, що стояли високо достойнствами, ставляв себе в своєму серці понад достойниками міста.

Бистре око сестри Макрини скоро спостерегло ті блиски пустої слави. Вона знала колишнього Василія й уважала його спосібним до вищого життя, як те, що його ведуть звичайні люди. Вирішила отже вказати йому марноту світу й ніство самого красномовства, звеличати покору й убожество, запалити його бажанням християнської досконалости, що ним вона сама горіла з кожним днем щораз-то-більше. Перееконана, що Василій покликаний до чого іншого та що примани світу зводили його зо шляху його справж-

нього звання, Макрина сказала йому це сміло і її щире та просте слово дійшло до цілі. Брат повірив сестрі та з неймовірною скорістю звернувся серцем і лицем до досконалішого життя.

Про ту свою переміну так пише сам Василій: “Прогайнувавши чимало часу на марнощах та зу жививши майже чи не всю молодість на те, щоб довгим, а марним трудом здобути знання мудrosti, осудженої Богом, я проснувся вкінці наче з глибокого сну; я спостеріг дивне світло євангельської чесноти; я пізнав беззвартність і порожнечу мудrosti князів цього світу, що проминають і гинуть. Я оплакував із невисказаним болем нужденне життя, що його я вів аж досі. В тому часі я бажав провідника, що вів би мене й повчав про основи побожностi. Найбільшим моїм старанням було те, щоб почати працю над будь якою поправою своїх обичаїв, що їх звихнуло довге перебування за злими. То ж я почав читати євангелію й пізнав, що нема відповіднішого орудника, щоб дійти до досконалостi, як продати своє майно, розділити його між наших убогих братів, позбувшись усіх журб цього життя так, щоб душа не далась замішати ніяким прив’язанням до дочасних дібр”. Можна сказати, що аж тоді, коли розвіялись перші дими марної слави, коли Василій відрікся геть чисто світу, щоб посвятитись Богу, епископ Кесарії Діянті злив на його голову воду св. Хрищення. Сталось це на основі лихого тодішнього звичаю, що казав здергатись із св. Хрищенням до 25-30 року життя. Св. Василій, св. Григорій із Нісси й Назиянзу виступлять згодом із усією силою проти такої нещасної практики.

Тією переміною брата найбільше раділа сестра Макрина, що в тому часі разом із матір’ю й кількома вірними слугами посвятились були досконалому чернечому життю.

Заки Василій самий почав нове, богомільне життя, задумав піznати його правила та зблизька приглянутись його зразкам. Не зважавши на слабке здоров’я, він пустився в повну труду подорож по всім Сходi. Про це згадав він в одному своєму листі. “В Олександрії і Єгипті, Палестині, Келисирії і Мезопотамії” він подивляв у монахів “їхню повздержність

у їді, повагу в праці, видержливість у їхній молитві, те високе й непереможне розположення душі, що помогало ім погорджувати голодом, спрагою, наче б вони були без тіла, справжні подорожні на цій землі й уже громадяни неба“.

Приглядаючись із великою пошаною побожному життю монахів, Василій із більшою ще увагою прислухався до оповідань про страшне, криваве переслідування католиків тими фальшивниками християнства — аріянами, що сильні ласкою лихих царів, в'язнили, мучили й убивали правовірний народ. Тому то “в своїх довгих подорожах по морі й суші” він обминав усіякі стрічі з приклонниками аріянізму й “признавав отцями й керманичами своєї душі тільки тих, що йшли традиційною дорогою правдивої побожності“.

До Понту вернувся Василій із сильною постановою наслідувати суворе життя монахів. Він вибрав собі мешкання на березі річки Ірис, проти Аннесії, де жили, як монахині, Емелія, Макрина й іхні товаришки. Те місце було близько Ново-Кесарії. “Ніяке інше місце“ каже св. Василій, “не дало мені такого глибокого спокою; не тільки не доходить сюди гамір міста, але це місце далеке від шляху подорожніх; тільки кілька ловців приходять оживити нашу пустиню“.

Василій не довго був самітній. У Понті він знайшов кількох християн, що пробували своїх сил у аскетичному житті. Він зібрав їх коло себе і поволі перемінив свою пустельню на монастир. Тепер учень став учителем не світового, голосного красномовства, але тихого, чернечого життя, посвяченого Богу.

Незабаром загостив туди Григорій із Назіянзу і перебував якийсь час із Василієм. У листі, що його він написав Василієві після повороту до Кападокії, Григорій зворушений пригадує собі життя, що його вони провели недавно разом: “іхні невпинні молитви, спів псальмів, святі чування, згідливість малої громадки, що її Василій заохочував до досконалості своїм прикладом і своїми радами; іхні студії св. Письма, навіть ручні роботи, що їх вони виконували як справ-

жні монахи; як вони носили дерево, лупали каміння, копали, поливали".

Василій вибрав собі справді тверде життя. Той багатий громадянин вибрав собі життя вбогою. Одна туніка й один плащ були його одягом. Його ліжком — дошка або килим розстелений на землі. Хліб, сіль, кілька ярин — вистачали йому за поживу. Чиста гірська вода гасила його спрагу. По словах друга Григорія, була це людина чиста, вбога, висушена довгими постами, бліда від вічних чувань, без жінки, без майна, що не мала майже ні тіла ні крові. В своєму затишку вів св. Василій суворе, аскетичне життя, заправляючи до нього своїх братів-монахів живим прикладом і словом своїх поучень. Хто хоче бути справжнім аскетом-монахом, — говорив новий провідник, його душа повинна старатись забути все минуле, свої почування, справи, погляди, приемності, привички та створити в собі порожнечу. Вона має стати мов та воскова таблиця, що з неї стирається старі букви й є готова прийняти нове письмо. Першою умовиною, щоб дійти до такого стану, є віддалення від світу, як це зробив Василій. Потім приайде молитва, ручна праця, наука.

Такі то гадки кидав Василій на початках свого монашого життя в листі до свого друга. Згодом склав св. Василій дві збірки 55 і 313 правил, що стали й досі є правильником монашого життя, головно на Сході. До духовної праці над власним спасінням додав св. Василій і ширшу діяльність, а головно виховання молоді. Від нього взяли початок монастирські школи, що у вчаснім середньовіччі були осередками християнської культури.

В тім часі, коли св. Василій переживав у пустині свої перші роки монашого життя, в Кесарії кінчив життя епископ Діяній, христитель св. Василія. Тому, що Діяній лучивсь із аріянами, Василій зірвав із ним усякі зв'язки. Та коли Діяній почув свій кінець, не хотів умирати в розлуці з Василієм; післав по нього і склав перед ним визнання правдивої віри, щоб не бути відлученим від 318 епископів, що проголосили світові ту святу науку. Таку повагу мав св. Василій через своє знання й святість життя, що хоч

іще не був священиком, то його єпископ не хотів умиряти, не бувши з ним у духовній злуці.

Після смерти Діянія, під час надзвичайно бурхливого вибору, вибрали й висвятили на єпископа Кесарії Євсевія, гідну й чесну світську людину. Євсевій, ще коли був світською людиною, знов добрі прикмети Василія, тому невдовзі висвятив його на священика, щоб мати доброго помічника. Св. Василій широ працював для спасіння душ. Та коли Євсевій став показувати своє невдоволення, що нарід більше звертається до Василія, ніж до нього, Василій, побачивши те, несподівано опустив Кападокію й вернувся до монастиря в Аннесії. Аж коли нова небезпека з боку аріян і нового аріянського цісаря Валента почали чимало загрожувати Кападокії й один тільки Василій міг з'єднати кругом себе нарід для мужнього опору противникам Христової віри, Василій оставив у монастирі настоятелем свого брата Петра, пізнішого єпископа Севасти, а сам вернувся 362 року знову до Євсевія, щоб стати його найревнішим, а одночасно й найпокірнішим та щирозичливим помічником.

Позискавши довіру єпископа, Василій без труднощів усунув роздор, що був між народом, і згуртував усіх правовірних до спільногопору ворожому наступові. Одних загрівав, у інших здергував надмірний запал, усіх заохочував до боротьби. Аріяни мусили відійти, досвідчивши на собі з соромом і гірким досвідом, що не так легко захитити кападокійський нарід та що він непохитно зберігає віру в Пресвяту Трійцю, відкинувши аріянську ересь, що відбирала в Ісуса Христа божество.

В тому часі впорядкував св. Василій богослужбу в своїй церкві й тим витиснув незатертий знак на літургіях східних церков. У всіх грецьких патріярхатах послуговуються ще літургією, що її приписують св. Василієві, а в нас відправляють її 10 разів до року.

Поза чисто церковними справами займався св. Василій у Кесарії також багатьома зовнішніми, головно доброчинними, ділами. Він став опікуном убогих та зорганізував допомогу чужинцям, недужим і старим людям. Коли в 367-8 рр. навістив Кападокію жахли-

вий голод, а урядники наче оставили з причини небувалого нещастя й не пробували зарадити загальній нужді, один св. Василій поспішив із рятунком жертвам голоду. Продав усе, що мав, за придбані гроші спровадив усікі харчі й рятував голодних. За старанням о. Василія можна було бачити, як на майдані в Кесарії збиралась товпа бідняг, люди бліді з голоду, виснажені невісти, марні діти, що ледве держались на ногах; допустили навіть жидів. А Василій, підперезавши себе фартухом, при помочі своїх слуг і милосердних людей сам роздавав пайки. А як надійшла година богослужби, він спішив до церкви, а там зворушливим голосом роздавав усім, убогим і багатим, іще цінніший хліб Божого слова. І так, хоч Василій був у тому часі тільки звичайним священиком, його чесноти опромінювали ввесь християнський Схід. Коли ж 370 року вмер епископ Євсевій, правовірні епископи й народ, не зважавши на кирино аріян і злих католиків, віддали свої серця й голоси св. Василієві. Старий і хворий епископ Назияну, батько св. Григорія, наче самим небом скріплений надзвичайно в тому тяжкому часі, сам висвятив і посадив на престолі нового епископа.

Коли св. Василій став епископом і архієпископом-митрополитом Кападокії, знайшлися такі духовні, що спротивились св. Василієві й не сповняли його митрополичих наказів. За кілька літ терпеливості, лагідності й любові св. Василій з'єднав собі тих противників, що прийшли до тієї свідомості, що "хто противиться Василієві, противиться Богові". Та це не дало Святому бажаного спокою, бо з іншого боку надходила ще гірша буря, ворожий наступ єуетиків-аріян і переслідування католиків.

Лячна буря надходила під високим покровом цісаря Валента, що за намовою жінки став аріянином і старався всюди зашептити нещасну ересь. Перед тією справою уступали всі державні справи. Урядники, військова старшина, вояки, — все те служило цісареві в поширенні аріянства й переслідуванні правовірних християн. Вісімдесят священиків із Царгороду спалили з кораблем на морі. В усіх містах, куди переходив імператор і його двір, католики терпіли тяж-

кий глум. Церкви передавали еретикам, поганам або жидам. Дівиць зневажали, вірних кидали на жир звірятам, єпископів роздирали кліщами, християнська кров зливала долівку святынь.

Сплямлений кров'ю в одній провінції, скріплений відступством у другій, наближався тепер ціsar до Каппадокії, де св. Василій був архієпископом. Василій ріждав його без ляку. Єпископам, дворянам і всяким урядникам, що їх ціsar посылав із облесними намовами до св. Василія, він ставив рішучий опір.

Найбільшу відправу, записану св. Григоріем Назіянським, дав св. Василій найстрашнішому противникові, префектові преторії, Дометіеві-Модестові, що казав спалити 80 священиків на кораблі. Він прийняв був хрещення з рук аріянина й увесь палав фанатизмом аріянської секти. Коли св. Василія привели перед Модестом, він не дав Василіеві титулу єпископа, як годилося, але закричав по-простацьки:

— З якої то причини ти опираєшся зухвало такому великому ціsarеві й сам один із-поміж усіх не слухаєшся його?

— Що мають значити ці слова? — спитав св. Василій. — Про яку зухвалість та про який непослух ти властиво говориш? Я не розумію.

— Ти не визнаєш віри цісаря тоді, коли всі інші їй піддалися добровільно або з примусу.

— Мій ціsar заборонює мені це. Я не можу ніяк почитати творива, коли мене Бог створив і призначив до участі в Божій природі.

Розлючений префект почав тоді погрожувати Василіеві віді branням майна, засланням, муками, смертю.

— Грози мені чим іншим, ніяка з тих кар не зворуше мене — відповів Святий спокійно.

— Чому ні?

— Тому, що віді branня дібр не може досягнути того, що не має нічого. Хіба не хочеш цього витерто-го одягу й тих кількох книжок, що є моїм багатством. Не більше лякаєшся заслання. Я не зв'язаний із ніяким місцем. Ця земля, що на ній я тепер, не моя; б'якийнебудь зашлють мене край, я завжди буду вдома; або краще сказати, я знаю, що вся земля належить до Бога й усюди вважаю себе тут чужинцем і

подорожнім. Щодо мук, то вони мало роблять на мене враження; мое тіло таке немічне, що й перший удар повалить його. Смерть буде мені доброчинством. вона візьме мене скоріше до Бога, що для Нього живу, що Йому служу, що для Нього я вже напів мертвий і що до Нього мені спішно дістатися.

— Ніхто ще до сьогодні не говорив до мене так сміло — відповів оставпілій префект.

— Це тому, що може бути ти ніколи не стрінув іще епископа. В усіх речах, префекте, ми лагідні, мирні. Проте, коли ходить про нашого Бога, тоді ми не знаємо нічого більше й ні на що не дивимось тільки на Нього одного. Огонь, меч, дики звірі, кліщі, що роздирають тіло, більше додають нам заохоти, ніж страху. Обсип мене зневагами, грози, роби, що хочеш, ужий своєї влади, однак нехай цісар добре це знає, що ти не зможеш перемогти нас і підчинити своїм безбожним наукам, коли б ти навіть грозив нам іще більшими карами.

Знеохочений префект прийшов скласти звіт цісареві.

— Пане — говорив до Валента — епископ переміг нас. Він вищий понад усякі погрози... Остается тільки один засіб — насилия.

Після того цісар Валент не тільки перестав напастувати св. Василія, але навіть старався піддерживати зв'язок із св. Василієм присутністю на його богослужбах. У 372 році прийшов у день свята Богоявлення до катедральної церкви в Кесарії й зайняв місце між вірним народом. Коли почув спів псалмів у Божім домі й побачив численний побожний народ і повних Божого страху та подібних до ангелів церковних служителів, а серед них самого св. Василія тілом нерухомого, зором піднесленого, а духом злученого з Богом, непомірно здивувався. Голова йому закрутилася. Коли ж у час приносу чесних дарів мав сам нести свій дар до вівтаря, а ніхто з церковної прислуги, не знавши приказу св. Василія, не вийшов, щоб прийняти дар цісаря, він захитався, почав дрижати й бувби піддерживав його, подавши йому руку. Можна було

надіятися, що Валент і на далі буде приязно ставитися до св. Василія, та згодом аріяни вплинули на цісаря, щоб прогнав святого з краю. Коли св. Василій мав уже вночі вийхати з міста, нагло занедужав цісарський син Галат. Цариця Домника стривожилася, бо в сні мала пересторогу, що їхній син терпить за кривду св. єпископа. Приневолений конечністю, як засвідчає історик Теодорит, цісар закликав св. Василія до себе й просив його, щоб помолився за видужання сина. Св. Василій обіцяв, що Галат виздорові, якщо буде охищений у католицькій вірі. Цісар початково обіцяв це зробити й синові стало легше; та згодом спонуканий своєю присягою служити аріянам, проти перестороги св. Василія, дав сина охристити аріянам; син зараз умер. Переляканий цісар оставил св. Василія в спокою, а навіть розкаявся й прийшов до церкви та слухав науки Святого, що після Служби Божої запросив цісаря до себе й при "горнім сідалищі" размовляв із ним про віру. Захоплений мудрістю св. Василія цісар опісля подарував йому гарні землі для вбогих. Але по якомусь часі хиткий цісар знову послухався намови аріян і вирішив прогнати св. Василія з краю. Та коли вже мав підписати той несправедливий декрет, тричі зломилося йому перо, а вкінці почала його права рука так сильно дрижати, що переляканий цісар подер обіруч непідписаний декрет і лишив св. Василія в його церкві. А св. Григорій Назіянський подає, що в тому часі занедужав був також і відомий префект Модест; у недузі приклікав св. Василія, просив вибачення за давню зневагу, а видужавши за молитвами Святого, став його приятелем.

В тому часі, як це також подає св. Григорій (проп. 20), одна вдовиця високого роду терпіла прикроці від напасливого жениха; в тривозі просила захисту в св. Василія, а він вислав її до монастиря сестри Макрини. В справу вмішався намісник префекта, Євсевій, закликав св. Василія перед себе на суд, казав здерти з нього мантію й подерти її на кусні та погрожував йому бечами, залізними кігтями й вирванням печінки з його нутра. Св. Василій усміхнувся й сказав: "За те я буду тобі щиро вдячний, бо мені

їпечінка якраз докучає, то як вирвеш її, звільниш мене від досить болючої частини“. Тим часом по місті розійшлася вістка, що св. Василій знаходиться в смертній небезпеці в намісника. Почувши це, робітники й люди всякого стану та статі хапають, що їм попало під руки: смолоскипи, каміння й дручки та щосили біжать перед дім намісника. Навіть жінки з веретенами біжать на поміч, щоб на кусні подерти того нещасного противника їхнього владики. Побачивши такий обурений народ, суддя робиться покірним і маленьком і вже сам просить захисту в св. Василія. Святий, на превелику радість народу, виходить спокійно й велично з дому намісника, своїм словом успокоює своїх оборонців і рятує життя Євсевія.

Амфілохій, епископ іконійський, оповідає про різni чуда, що діялись за молитвами св. Василія. В місті Нікеї відібрали були аріяни католикам несправедливо церкву. Люди просили помочі св. Василія. Святий написав листа до цісаря, щоб казав віддати церкву католикам. Цісар передав справу до вирішення св. Василієві з застереженням, що він не буде стороночно судити. Тоді Святий скликав католиків і аріян на збори, повідомив їх про рішення цісаря й сказав аріянам, щоб запечатали церкву своїми печатками, поставили свою сторожу і три дні молилися; як від їхніх молитов церква сама відчиниться, церква буде їхня на віки; як їм церква не відчиниться, тоді зроблять те саме католики. Аріяни молились без успіху. Тоді св. Василій відправив уночі за містом, у церкві св. Діоміда, всеночне, а вранці пішов із людьми походом до запечатаної церкви. Станувши перед її дверми, всі разом заспівали: “Господи помилуй!” Опісля св. Василій перехрестив замкнені двері знаком св. хреста і промовив урочисто: “Благословен Бог християнський, всегда, нині, і присно і во віки віков”. А коли народ відповів на це: “Амінь”, тоді наче від вітру й бурі, двері самі відчинилися. Церква осталася при католиках, а багато аріян, побачивши те велике чудо, навернулися до католицької віри.

Водночас із геройською обороню правою Христової віри в своїй провінції св. Василій дбайливо організував свою митрополію. Пильно дбав про красу

церковної богослужби й виховання духовенства, бажавши, щоб була велика Божа слава й спасіння душ. Убогі, покривдені, переслідувані, всі загрожені на душі й тілі знаходили в св. Василієві опікуна і помічника, впливового роз'ємника і оборонця. До урядника, префекта, губернатора чи й самого цісаря йшли Василіеві усні або письменні прохання, що вінчались успіхом і приносили терплячим пільгу. Розгніався якийсь пан на своїх невільників? Василій виеднує їм прощення. Невдоволений який поганин із навернення свого сина? Василій заохочує його піддати батьківську повагу під закон сумління. Прийшли здалека подорожні, щоб спровадити до свого краю тіло вмерлого в Кападокії батька? Він старається для них про поміч цісарської пошти. Брак шляхів погіршує голод, що лютував на провінції? Він пише просто до цісаря й просить збудувати моста. Нема нужди, заслуженої чи незаслуженої, нема справи малої чи великої, прилюдної чи приватної, щоб він не був її речником.

Мабуть ніхто від перших часів християнства не збудував таких численних і таких великих доброчинних закладів, як св. Василій. В осередку митрополії, біля Кесарії, було видно ціле місто доброчинних забудовань, де кожна недуга мала свій відділ, свою домівку, свій особливий догляд, куди напливали нещасні, потребуючі помочі. Там зібрав св. Василій майже всі роди людської діяльності. На першому й найвиднішому місці стояла церква. Довкола неї були: дім епископа, що хотів мешкати коло своїх хворих і в bogих; потім будинки призначенні для різних ступенів священства й так уладжені, щоб служили широкій гостинності. Були там і кімнати застережені для губернатора провінції. Опісля йшли гостинниці для подорожніх і прочан, захисти для старців і лікарня для недужих; прокажені мали окрему дільницю. Були там мешкання для лікарів, доглядачів і прислуги; потім стайні, клуні і додаткові будинки. Тут були застурлені також усі ремесла; кругом гостинних будинків тягнулися різного роду варстати, а навіть робітні мистецтва. Частиною тих великанських забудовань були правдоподібно ремісничі й мистецькі школи, застережені

жені для сиріт. Заклади, збудовані св. Василіем, мали вигляд справжнього міста. Нарід називав їх — Василіядою. Так дбав св. Василій про добро інших, собі вибирав тільки те, що вбоге й конечне. Іншим оставляв багато заставлені столи, дорогі одяги та виставний запряг, а для нього виставністю було перебувати між прокаженими й тулити свої уста до їхніх кривавих ран.

В часах св. Василія багато мук і переслідувань мусили переносити католики від аріян, що не признавали Ісуса Христа правдивим Богом. Положення католиків було тим гірше, що до аріян приставали на віть цісарі. В однім із своїх листів до єпископів Заходу св. Василій представляє ті нещастя, спричинені аріянським переслідуванням. "Пастирі на вигнанні, стада розігнані, і що сумніше, нарід відмовляє жервам імені мучеників, тому, що гнобителі називають себе іменем християн. Найтяжче карається один тільки злочин: вірність батьківському переданню. Хто в тім винен, того проганяють із батьківщини, засилають на безлюддя. Хоч звичайно ніякого проступника не засуджується без доказів, вистачить найлегший на клеп, щоб проголосити засуд на єпископа й передати його на кару. Декого пірвали вночі, повели в далекі краї не ставивши його до очей позовників ані навіть перед лице суддів. Священики, диякони тікають; духовництво чисельно топтнє. Дні радості замінились на дні жалоби. Нема вже згромаджень християн, нема проповідників, нема побожних чувань, нема духовних радошців. Доми молитви позамикані, вівтарі стоять без жертв. Дітей виховують у безбожних науках. Учать про Трійцю, що в ній Син не має участі в Божій природі, а Святий Дух є творивом. Душі незрячих привикують до богохульств. Зло так поступає, що коли поспішно не спиниться його, не треба буде вертати католикам волі, бо багато зведених довготривалим фальшем, вже не вернуться до правди". Бачучи таке горе вірних християн, св. Василій разом із іншими єпископами посилають кілька разів посольство до Папи й єпископів Заходу та просята у них негайної помочі.

Поруч своїх численних праць і наук живим сло-

вом, св. Василій часто ймався за перо, щоб і писаним словом служити Божій справі та спасінню людських душ.

Щодо творів св. Василія, то були вони подиктовані тодішніми потребами й мають майже виключно практичний зміст. Писав він догматичні й аскетичні твори, мови, і гомілії та листи.

Догматичними творами були писання проти Евномія, аріянського епископа, з обороною божества Ісу-са Христа, й твір про Святого Духа, що є трактатом про божество й єдиносущність Святого Духа.

До аскетичних творів належать: Етика, 80 правил етичного життя, обоснованих текстами або фактами нового заповіту, що обов'язують усіх християн, на світі й у монастирі; Великий устав тобто 55 ширших правил монашого життя, і Малий устав або 313 коротших правил, що є наче катехизмом монаших обов'язків і чеснот, поданих у питаннях і відповідях. Ті устави збирають монаші практики, що були в уживанні вже до часів св. Василія, а які він мав на году пізнати в Єгипті й на інших місцях. Руфін переклав Василієві устави на латинську мову, а св. Венедикт і Іван Кассіян користувались ними й поручали їх при організації чернецтва латинського обряду. Таким чином вони стали не тільки основою нового монашого життя на Сході, замінюючи пустинне життя на монастирське, але мали також свій вплив на розвій і устрій монашого життя на Заході. Завдяки тим уставам, Василій став законодавцем етичного устрою східного монашества; свій юридичний устрій одержав Чин св. Василія Великого пізніше від Апостольської Столиці.

Проповідей написав св. Василій 24 на теми догматичні, моральні, екзегетичні, панегіричні й приналігідні; не мають вони штучного шкільнного викінчення, але вказують на те, що св. Василій був промовцем із Божої ласки.

Екзегетичні гомілії, це проповіді про Шестиднів'я, тобто створення світу в шістьох днях, і проповіді на основі псалмів. Шестиднів'я св. Василія звеличує створення світу волею всемогутнього Творця й обороною його перед поганськими й маніхейськими погля-

дами на створення. Григорій Богослов говорив про ці гомілії: "Скільки разів беру Шестиднів'я Василія до рук, відчуваю близькість Бога й здається мені, начеб я оглядав створення в його дійсному ході". Св. Амвросій наслідував його в творі того самого заголовку.

Гомілетичні проповіді св. Василія на псалми були зладжені в алегорично-дидактичному змислі.

Листів св. Василія заховалось 365 (від нього й до нього). Своїм змістом були це листи приватні, поручні, пастирські, догматичні й дисциплінарні. За стилістичного боку, листи св. Василія — це скінчені зразки листової літератури, а своїм змістом, то найкращі причинки до життепису Василія й сучасної йому церковної історії. Всі ті писані твори св. Василія були наче його другими устами, що з любови до Бога й близжніх промовляли до папи і цісаря, епископів, священиків і монахів, урядників і широких народніх мас — для більшої слави Бога й безсмертних людських душ.

Останні хвилини життя св. Василія роз'яснила велика радість. Заки Бог покликав його по вічну нагороду, він мав іще нагоду радіти тим, що міг бачити перемогу Церкви над аріянізмом, що в державі настав мир, закінчилися переслідування католиків і вони могли спокійніше визнавати правдиву Христову віру.

Слава св. Василія почалась іще за його життя. Коли одного разу св. Єфрем був у церкві й слухав проповіді св. Василія, так був нею захоплений, що скрикнув: "Направду великий Ти, Василіє, направду Божий Дух говорить через Тебе!" Провівши опісля ще кілька днів на розмові зо св. Василієм, написав на його честь похвальне слово.

Був у Кесарії лікар, жидовин Йосиф; лікарську штуку знав так досконало, що міг недужому на кілька днів наперед предсказати смерть. Св. Василій бажав навернути Йосифа до Христової віри, тому часто розмовляв із ним і заоочував до прийняття св. Хрищення, але надармо. Коли св. Василій занедужав уже смертельно, спитав Йосифа, що відвідував Святого:

— Коли я вмру?

— Не доживеш вечора — відповів Йосиф.

На те сказав св. Василій:

— А як я не вмру до завтра, чи дозволиш себе охристити?

Жидовин, бувши певним себе, відповів:

— Кленуся, що як так буде, то сповню твою волю.

Коли Йосиф відійшов, оставивши св. Василія вмираючим, він почав молитися, щоб Бог продовжив йому життя для спасіння жидовина. Бог прихилився до його молитви. Наступного дня прийшов Йосиф знову до св. Василія, а побачивши його живим скрикнув:

— Великий Бог християнський і нема іншого крім Нього! Відрікаюсь від сьогодні живіства, а ти, св. Отче, кажи мене охристити!

— Я сам охрищу тебе — сказав св. Василій, і хоч його сили були зовсім ослаблені так, що не міг рухнутись, при Божій помочі встав із постелі, пішов до церкви і на очах численного народу охристив жидовина з усією його родиною; опісля відправив іще Службу Божу. Останками сил висвятив також перед смертю кількох дияконів і священиків.

Коли розійшлась вістка про смертельну недугу св. Василія по Кесарії, де він був так люблений, нездовзі все місто облягло єпископське помешкання. Люди плакали, молилися. Кожний був би охоче відступив багато зо своїх днів, щоб тільки продовжити дні життя вмираючого Василія. Святий говорив іще з тими, що його оточували. Пригадував їм науки, що їх він проповідував усе життя, та заохочував їх, щоб ставали кращими християнами.

Накінець його голос ослаб і він уже шепотом проказал слова св. псалма: "Господи, в Твої руки передаю свого духа", після чого смертью праведника закінчив свою земну боротьбу й працю для прослави Бога та добра близніх, дні 1 січня, 379 року, на 9 році свого єпископства й 49 свого трудолюбного й святого життя.

Похорон св. Василія, що відбувся під проводом брата Григорія, єпископа Нісси, був справжнім тріумфом. Духівництво несло відрите тіло Святого. З усіх усюдів тиснувся нарід. Одні старалися зарвати хоч

ниточку з його одежі, інші діткнутися рукою його домовини. Були й такі, що напиралися, щоб у переході впала на них хоч тінь домовини, або цілували землю, куди переходили ті, що несли домовину. Маса народу, що йшов попереду й позаду домовини Святого, наповняла за чергою вулиці, майдани, присінки міста; всі поверхі домів були заповнені зорцями. Загальний біль вибухав так сильно, що зойки заглушували церковний спів. Усі йшли погружені в тім самім смутку. Чужинці, погани, жиди плакали так як католики. Глота була така велика, що деякі задушилися, та люди вважали їх щасливими, що вмерли разом із св. Василієм. Тільки з великим трудом удалось накінець вирвати домовину Святого з рук тих, що раз-у-раз імалися її, і спустити її до надгробника кесарійських епископів.

Старовинні письменники переказали нам навіть, як св. Василій виглядав: був він високого росту, жовтавого лиця, мовчазний; носив довгу бороду, що в останніх літах була вже трохи посивіла.

Святого Василія назвали вже за його життя "Великим" і Католицька Церква прийняла раз-на-завжди цю назву як признання за його велики заслуги та за-лічила його поміж своїх святих і великих вселенських учителів. Своїм характером, культурою, талантом, праведністю та невтомною службою Богу й близьньому св. Василій оправдано заслужив собі названня — Великого й Святого.

Св. Василій мав багато дарувань від Бога, що зливалися гармонійно в гарний, сильний характер. Мав дар панування над собою й ведення інших людей; умів приєднувати собі людей ніжно-приятельською й людяною вдачею. Завдяки тому був св. Василій зразковим епископом, організатором і законодавцем монашого життя та доброчинцем; здобував собі вирішальний вплив на сучасників. Він не зражувався серед труднощів і невдач; у прямуванні до своїх цілей не знав зневіри. Був людиною наскрізь практичною: робив тільки те, що було потрібне; так само говорив і писав. У проповідях старався навчити нарід розуміти правди віри і примінювати їх у

щоденному житті. Та все те, що говорив чи писав, подавав у гарній формі. Неначе розсипав перли.

Св. Григорій Богослов сказав про св. Василія: "Ти око вселеної, Ти звучна труба й голос, Ти палата науки. Одна весна в році, одне сонце між зорями, одне небо огортає собою все, один голос вище всього і (якщо я спосібний судити про подібні речі та як не обманює мене любов, чого не думаю), це Твій голос". А св. Амфілохій говорив: "Пошануймо тепер його пам'ять, як правдивого батька, що породив нас Євангелієм у Христі Ісусі, а своєю науковою перемінив нас на милих Богу дітей".

Далеко від нас той край, де жив св. Василій, давно минув і той час, коли він закінчив своє святе життя. Та св. Василій близький нам. Він далі живе в українськім народі через одне велике своє діло: Чин св. Василія Великого. В цій чернечій, релігійно-духовній організації, діти України, як українські василіяни й василіянки, поколіннями піддержують живою пам'ять свого славного патріярха й законодавця Василія, кріплять свої душі по своїх монастирях прикладом його святого життя й словами його науки, а водночас несуть ті скарби й між рідний український народ та роздають їх старим і малим через свої школи, часописи й книжки, через свої душпастирські й місіонарські науки.

І так живе в українськім народі пам'ять про св. Василія Великого, а одночасно розвивається й таке життя, що ним він самий жив колись, що його ревно навчав і багато інших із любові до Господа Бога.

А сам св. Василій утішається тією нагородою, що її обіцює св. Письмо за заховання заповідей (Мат. 5. 19): "А хто їх заховає й навчить, той великим назветься в царстві небеснім".

МЕЛЕТИЙ АНТІОХІЙСЬКИЙ

Антіохійський патріярх св. Мелетій був, як пише св. Григорій Богослов, "епископ найпо-божніший, простий, відвертих обичаїв, повний Бога, лагідний, мужний і покірний".

Походив він із славного роду в місті Мелітині, в Вірменії. Хоч зростав серед достатку й мав нагоду віддатися розгульному життю, проте вже як юнак вправлявся в умертвінній постах; тільки тоді він не брав ішо участі в живій віроісповідній діяльності. Його лагідність, щирість і ласкавість у приставанні з людьми з'єднали йому пошану так католиків як і еретиків-аріян і завдяки тій добрій славі його вибрали на єпископа міста Севасті. Та в тому місті він стрінувся з таким спротивом людей, що мусів зректися тієї єпископської столиці. Після того перебував якийсь час у пустині, а згодом у місті Береї в Сирії.

В тому часі робили аріяни великий заколот у сирійськім місті Антіохії, прогнали звідти 331 року антіохійського патріярха, св. Євстатія, а опісля пильнували, щоб мати своїм пастирем свого приклонника. Впродовж тих 30 літ католики були поділені: одні признавали разом із аріянами їхніх єпископів інші, за проводом єпископа Павлина держалися від них здалека, збиралися окремо на богослужби й називали

себе евстатіями або павлинінями. З ними, як непопулярними в вірі католиками, був у добрих взаєминах св. Атанасій олександрийський.

Коли аріяни прогнали з Антіохії свого єпископа Євстатія і патріярший престіл остався опорожненим, тоді за старанням самих аріян і деяких католиків вибрали 361 року на патріярха св. Мелетія, як мужа достойного, мудрого, праведного й любимця народу. Цісар Констанцій потвердив той вибір і покликав св. Мелетія до Антіохії. Частина католиків не хотіли признати його за свого архипастиря й уважали його вибір за незаконний із тієї причини, що в ньому брали участь еретики. В часі того першого побуту в Антіохії св. Мелетій висвятив на диякона св. Василія Великого.

Під час вибору св. Мелетія на патріярха Антіохії аріяни тому віддали на нього свої голоси, бо надіялися, що він дасть себе намовити до згоди з ними. Та сталося інакше. Незабаром після вибору прибув до Антіохії цісар Константій і приказав, щоб різні єпископи пояснили в його присутності слова св. Письма про Божу Премудрість: “Господь мав мене перед початком своїх доріг, перше, ніж що створив, із правіків. Від вічності мене він помазав, від почину, перед настанням землі”. (Кн. Прип. 8: 22) Юрій, лаодикійський єпископ, пояснив ті слова по-аріянськи, Акакій із Кесарії майже по-еретицьки, а св. Мелетій вияснив ті глибокі слова по-католицьки та відніс їх до воплочення Божого Сина. Це сміливе й прилюдне визнання правдивої Христової віри так розлютило аріян, що за їхньою намовою цісар, 30 днів після одобрення вибору Мелетія на патріярха, прогнав його з Антіохії до Вірменії меншої, а патріярхом став еретик Євзой. Тоді від аріян відлучилися й решта католиків, які тепер хотіли поєднатися з павлинінями; та ці не хотіли ні прийняти їх до своєї громади ні признати св. Мелетія своїм патріярхом тому, що бажаючих з'єднання католиків хрестили аріяни, а св. Мелетій був вибраний також і аріянськими голосами. Через таку непримиренну поставу павлиніян поглибилося роз'єдання католиків, що тепер мали двох душпастирів, бо павлиніяни вибрали собі проти св. Мелетія єпископом

свого провідника Павлина. Але більшість католиків осталися далі вірними св. Мелетієві, що здалека від своїх вірних молився за них Богу й вів святе життя, повне чесноти й добрих діл. Мелетіяни щиро любили свого святого пастыря, а свою любов заявляли св. Мелетієві таким чином, що своїм дітям давали його ім'я й уважали це прикрасою своїх родин, забезпекою своїх домів і спасінням тих, що носили ім'я св. патріярха. По хатах ставили образи св. Мелетія й потішали себе його подобою.

За наступного цісаря, Юліяна Відступника, св. Мелетій вернувся з заслання до Антіохії (362); мелетіяни прийняли його з радістю й увесь Схід признав св. Мелетія законним архипастырем Антіохії. Та роз'єднання тривало далі, бо проти св. Мелетія стояли далі павлиніяни, а з ними св. Атанасій олександрійський і ввесь католицький Захід. Відносини в Антіохії були надзвичайно прикірні. Аріяни позаймали були всі церкви, крім одної, що її відступили були добровільно Павлинові. Св. Мелетій не мав у місті ні однієї церкви й мусів відправляти Службу Божу для вірних поза містом у старовинній церкві свв. Апостолів.

Крім аріянської ересі й католицького роз'єднання смутило св. Мелетія після повороту з заслання ще й те, що Юліян Відступник зробив Антіохію головною столицею відновленого поганства та всієї його мерзоти. Коли св. Мелетій спротивився цісарським задумам, Юліян знову засудив його на заслання, звідки він однак незабаром вернувся після скорої смерті Юліяна в війні з Персами. За Юліянового наступника, цісаря Йовініяна, католики, що втішалися цісарською ласкою, закріпилися на своїх становищах проти аріян, а св. Мелетій із св. Євсевіем самосатським та св. Пелагієм лаодикійським відбули в Антіохії собор, що на ньому 27 єпископів визнали проти аріян віру в божество Ісуса Христа. В тому часі охристив св. Мелетій св. Івана Золотоуста і призначив його на церковного четця; при св. патріярці перебував тоді св. Іван три роки.

Наступник Йовініяна, цісар Валент, був спочатку католиком, але згодом, під впливом жінки, став арія-

нином і жорстоким гонителем католиків. Прибувши 372 року до Антіохії, він пробував перетягнути св. Мелетія в табір аріян, та коли це йому не вдалося, прогнав св. Мелетія третій раз із краю. Коли нарід довідався про ту сумну подію, зірвався до оборони свого несправедливо переслідуваного архіпастиря й обкидав камінням цісарського намісника, що вивозив св. Мелетія з Антіохії; намісник був би певне не вийшов із життям, якщо св. Мелетій не був би заслонив загроженого намісника своїм плащем. Після того цісарський урядник завіз св. Мелетія до Вірменії, де він перебував у своєму маєтку в Гетазі. Тим часом в Антіохії лютував Валент і переслідував католиків; але вони виявили себе вірними й постійними в вірі, як і їхній патріярх, хоч їх прогнали з міста, з-над ріки та з гір, де вони відбували свої збори. Деякі закінчили життя серед мук, інших вкинули до ріки Оронту.

Після смерти Валента 378 року, за цісаря Гракціана, втихло переслідування й настали для католиків часи волі. Св. Мелетій вернувся з заслання і третій раз перейняв свій патріярший престол. Усе місто вийшло йому назустріч і багато вірних уважали себе щасливими, що можуть бачити його лице або чути його голос.

У міжчасі роз'єднання між католиками через павлиніян поширилось із Антіохії й на дальші церкви в провінції. Вернувшись до Антіохії, старався св. Мелетій привернути між католиками церковну єдність, у чім помогав йому св. Василій Великий. До Антіохії прибув 379 року цісарський генерал Сапор, щоб помогти християнським пастырям вернутися до своїх церков, і в його присутності відбулася єпископська нарада, на якій був також і противник св. Мелетія, єпископ Павлин. Св. Мелетій піддав Павлинові думку, щоб поміж ними не було ніякого непорозуміння через старшинство, але щоб вони обидва згідно управляли вірними, а після смерти одного щоб другий був уже одним пастырем усіх вірних. Він говорив до свого противника: "Зберім своїх овець в одну вівчарню й бережім їх разом. Якщо єпископський престіл є причиною нашої суперечки, то положім на ньому

Євангелію й сідаймо по обох його боках. Хто з нас проживе довше, буде одним пастирем усього стада'. Павлин хитався, але опісля мабуть згодився на це. Історик Теодорит згадує, що генерал Сапор, який був суддею переговорів, повідбираав тоді церкви в аріян і передав їх св. Мелетієві. Після того св. патріарх ревно забрався до усунення всякого неладу, що його спричинили були аріянська ересь, віднова поганства й роз'єднання католиків. Розумними науками просвічував своїх вірних, а також багатьох аріян навернув до католицької віри. Святым життям і різними чеснотами, а головно лагідністю, покорою й силою духа перед труднощів він прославляв Католицьку Церкв' та перемагав її противників. Багато з антіохіян, його вірних учнів, що йшли за його науковою й прикладом св. життя, стали світилами Церкви, як Флавіян, його наступник на патріаршім престолі, Акакій, епископ вирійський, Діодор тарсійський і Елпідій лаодикійський, а головно св. Іван Золотоуст. Також св. Атанасій нав'язав згодом із св. Мелетіем приязні взаємини.

Кілька місяців після смерти св. Василія Великого, 379 року, відбувся в Антіохії, за проводом св. Мелетія, великий собор єпископів, що закріпив католицьку науку про Пресв. Трійцю та осудив ересь Аполінарія, який навчав, наче б то Христос мав тіло з неба й не мав правдивої людської душі.

Коли на місце Граціяна на Сході цісарем став Теодосій і 380 року прибув до Царгороду, казав відібрati від аріян царгородські церкви й передати їх св. Григорієві Богословові, що був тоді архіпастирем царгородських католиків. За порадою св. Григорія постараався цісар Теодосій, щоб 381 року відбувся в Царгороді Собор східних єпископів для поладнання пекучих церковних справ. У травні прибуло до Царгороду 150 єпископів, між ними багато святих і визнавців, а також 36 єпископів еретиків — македоніян, що не признавали Богом Святого Духа. Головою Собору вибрали за його святість і повагу св. Мелетія. Коли розпочалися наради Собору, еретицькі єпископи склали заяву проти нікейського Символу віри й опустили наради Собору.

Першою справою, що її вирішив той Собор, було

призначення св. Григорія Богослова царгородським патріярхом. Зараз після того занедужав св. Мелетій і вмер у Царгороді під час Собору, тід кінець травня 381 року.

Смерть св. Мелетія щиро засмутила всіх Отців Собору й самого цісаря. В Царгородові відбувся величний похорон, у якому взяли участь усі Отці Собору й усі католики Царгороду. Один із Отців Собору виголосив похвальне слово Святому на засіданні Собору, а св. Григорій Ніський виголосив похоронну проповідь перед цісарем у великій церкві. Завдяки щедрості однієї побожної пані, тіло Святого забальсамували й тимчасово зложили в церкві свв. Апостолів. Супроводжalo його незліченне число народу з свічками так, що як далеко сягав зір, видно було огонь свічок. Кілька хорів співали псалми в різних мовах. Полотно, що ним було накрите лице Святого, роздирали на куски й роздавали присутнім, що вірили в його чудотворну силу. Згодом, на кошт цісаря, привезли тіло св. Мелетія до Антіохії.

В Антіохії прийняв нарід тіло св. пастыря з надзвичайними ознаками жалю й болю та зложив його в церкві св. Вавили, побіч його св. мощів; ту церкву збудував був св. Мелетій ненадовго передтим. Любов до св. пастыря не погасла з його похороном і ще кілька літ пізніше нарід збирався з живим почуванням любови коло його гробу. І з того починав свою проповідь св. Іван Золотоуст, як по п'ятьох літах, у день перенесення мощів св. Мелетія, величав пам'ять св. патріярха, що мав “медове ім'я і медові обичаї“.

КИРИЛО ЄРУСАЛИМСЬКИЙ

Якщо св. Кирило не народився в самім Єрусалимі, то певне був там вихований і його батьки, мабуть християни, дали йому високу освіту. Він за своїх собі добре знання св. Письма й опісля робив із того добрий ужиток при своїх поуках, що їх переплітив майже самими біблійними висказами.

Висвятив його на священика мабуть єрусалимський патріярх, св. Максим, що призначив його на вчителя катехуменів, які приготовлялися до св. Хрищення. Свої катехитичні науки для

тих кандидатів св. Хрищення подавав св. Кирило впродовж кількох років в Константиновій базиліці св. Хреста, а для новохрищенців у ротунді Воскресіння. Виголошував він свої науки без книжки; згодом 27 наук його були записані і вони збереглися досі. Писання св. Кирила є цінним пам'ятником навчання й обрядів Церкви в 347 році та найдавнішим пам'ятником формальної системи богословія. Є в них і цікава загадка про віднайдення св. хреста, скелю, що зчиняла вхід до св. Гробу, тощо.

Після смерти св. Максима, що йому за св. віру викололи були одне око й перетяли стегна на нозі, висвятили єпископи провінції 351 року на єрусалимського патріярха св. Кирила. Між його святителями був також єпископ Кесарії Палестинської Акакій, що був приклонником аріянської ересі, а за згодою цісаря Констанція, аріянина, присвоїв був собі також зверхність над єрусалимською церквою; між двома єпископами прийшло скоро до сильного зудару.

Перший рік патріярхату св. Кирила був пам'ятний із того, що на небі над Єрусалимом з'явився знак Господнього хреста. Про ту чудесну з'яву написав був св. Кирило до цісаря листа, захованого досі. В тім листі він пише: “Дня 7 травня, коло 3 години, з'явився на небі великий ясний хрест саме над Голгофтою, який сягав аж до Олівної гори, що його бачили не одна-две особи, але ясно й певно все місто. І не була це з'ява, як міг би хто подумати, твором уяви й перехідним явищем, але тривала кілька годин, видима для наших очей і ясніша від сонця. Все місто, перейнятє воднораз жахом і радістю з приводу того чуда, збіглося відразу до церкви, де всі в один голос прославляли нашого Господа, Ісуса Христа, єдиного Божого Сина”.

Невдовзі після висвячення св. Кирила на єпископа почалися непорозуміння між ним і Акакієм, головно через право першости й судовластя їхніх єпископських столиць, а також через справи віри, бо Акакій став у міжчасі беззастережним еретиком-аріянином. Непорозуміння перемінилося в відверту боротьбу, а вкінці Акакій скликав малий собор єпископів своєї партії; на той собор він закликав й св. Кирила, але той не погодився на це. На тім соборі Акакій і його однодумці осудили св. Кирила наче б то за впертість і непослух, а також за те, що він віддав на зневагу церковні речі, що їх був продав для порятунку в bogих, хоч це робили свв. Амврос, Августин і інші єпископи. Хоч закиди були несправедливі, св. Кирила відсунули від престолу і прогнали з Єрусалиму. Святий зробив відклик від несправедливого присуду. На засланні перебував св. Кирило два роки, спочатку в Антіохії, а опісля в Тарсі, де його ласкаво прийняв пів-

аріянський епископ Сильван. В тому часі відбувся собор у Селевкії, що ладнав церковні справи християнського Сходу. На той собор з'їхались епископи пів-аріяни, аріяни й кілька католиків, усі з Єгипту. Св. Кирило сидів між пів-аріянами, що з ними він був добре заприязнений і тішився їхньою піддержкою в час свого заслання. Коли на той собор прибув Акакій, він сильно накинувся на св. Кирила за його присутність на тім соборі і вийшов у гніві з залі нарад; але він зараз вернувся і далі брав участь у нарадах собору, хоч його партія була в меншості. Наради собору закінчилися оправданням св. Кирила й зложенням із уряду Акакія. Тоді Акакій виїхав до Царгорода і там сильно оскаржив св. Кирила перед немічним цісарем, додавши до старих оскаржень нові. Найбільше роздратувало цісаря те, що золототкану церковну одежду, що її батько цісаря, Константин Великий, дав був колись патріярхові Макарієві для вжитку при св. Хрищенні, св. Кирило продав і її бачили на одному комедіяントові в театрі; підо впливом того роздратування цісар засудив св. Кирила на прогнання з краю, а воднораз і його приятеля, Сильвана з Тарсу.

За наступного цісаря, Юліяна Відступника, вернулися заслані Констанцієм епископи на свої престоли, а між ними й св. Кирило. В своїй боротьбі з християнством, щоб понизити релігію, яку він покинув, загадав був цісар відбудувати жидівську святиню в Єрусалимі, щоб таким чином висміяти Христове пророцтво про знищенння єрусалимської святині, що з неї не останеться камінь на камені. На ту ціль Юліян призначив велику суму грошей із державної каси. На поклик цісаря заметушилися жиди та почали з різних сторін і країв приїжджати до Єрусалиму; врадувані й роззухвалені цісарською ласкою, дорогою грабували християн і їхні церкви, як напр. у Дамаску й Олександрії. Було це 362 року. Цісар прислав своїх будівничих, а надзір над роботою передав своєму приятелеві Аліпієві. Жиди давали гроші, жидівки жертвували на будову свої дорогоцінні прикраси, а всі вони власноручно носили каміння й пісок. Християни зажурилися та стали падати духом, тільки св. Кирило був зовсім спокійний і самим жидам відверто скаже:

зав, що їхні задуми не здійсняться та що нічого во-ни не вдіють проти Христового слова про єрусалим-ську святиню: “Прийдуть дні, що в них не останеться з цього, що бачите, камінь на камені, щоб не розва-лився”. (Лук. XXX 21:6). Невдовзі самі жиди пере-коналися про правду тих слів. Церковні історики Со-крат і Теодорет, а особливо поганський філософ і вояк, Амміян Маркелін, засвідчують, що коли вже навезли жиди багато піску, вапна й гіпсу, тоді зір-вався великий вихор і порозносив усе до чиста. На-ступного дня землетрус повириав і порозкидав ос-танки підвалин старої жидівської святині, що її збу-рили були римляни. А коли жиди, не зважавши на ті події, почали закладати нові підвалини, новий зем-летрус знищив їхню роботу, порозваливав сусідні до-ми й побив багато робітників. З ровів вилітали огне-ні кулі, які на їхній одежі й тілі випалювали знак св. хреста, що його не можна було змити. А один великий хрест яснів уночі над розвалинами. Заляка-ні й переможені таким чудом жиди закинули даль-шу думку про віdbудову своєї святині, а багато з них і поган, що бачили те чудо, навернулися до Христо-вої віри.

За останнього цісаря-аріянина Валента мусів св. Кирило 367 року йти третій раз на заслання, але за цісаря Теодосія одержав дозвіл вернутися до Єрусалиму і ще вісім літ засідати на патріяршім престолі та керувати своєю Церквою, мавши тепер вільну ру-ку після смерти свого завзятого противника Акакія.

По повороті з заслання застав св. Кирило в Єру-салімі боротьбу партій і церковне роз'єднання, ересь і злочини. На його прохання собор у Антіохії піslав йому на помічника св. Григорія Ніського, але цей не міг дати патріярхові потрібної помочі і скоро виїхав з Єрусалиму.

На II Вселенськім Соборі в Царгороді, 381 року, св. Кирило виступав як митрополит і патріярх Єру-саліму разом із патріярхами Антіохії й Олександрії. На тім Соборі проголосили й підписали епископи, а між ними й св. Кирило, спрavлений Символ віри з додатком слова “гомоусіос-единосущний”, що його прийняття було визнанням правдивої католицької ві-

ри. Історики Сократ і Созомен були тієї думки, що це було каєття св. Кирила, що був у добрих відносинах із пів-аріянами. Але лист Собору, висланий із Царгороду до Папи Дамаза, вихвалює св. Кирила як передового оборонця правдивої віри перед аріянами; а св. Католицька Церква, що заличила св. Кирила до учителів Церкви, признала його правовірність духа, хоч могло заходити питання щодо висказів.

Закінчив св. патріярх своє життя вірної служби Божій справі коло 387 року, проживши близько 70 літ, із чого 35 літ був архиєпископом; на засланні карався 16 літ. Св. Кирило був лагідної, згідливої вдачі.

З писань св. Кирила заховалися досі катехитичні науки, проповідь про овечу купіль у Вitezзді, лист до цісаря й три малі уривки.

КОНДАК-ПІСНЯ СВ. КИРИЛА

Язиком твоїм, Мудре, божественними вдохновеньми, просвітил еси твоя люди, едину чести Тройцу естеством нераздільну, разділяєму же лице. Тімже радуючись, пресвятую твою пам'ять празнуєм, іже ко Богу молитвенника тя предлагающі.

ТЕОДОР ОСВЯЧЕНИЙ

Діялося це на початку 4 сторіччя. Одного року, в день свят Господнього Богоявлення, сердечно молився 12-літній юнак Теодор, син багатих батьків з єгипетської Тебаїди. Захоплений великою любов'ю до Бога, Теодор постановив під час тієї молитви покинути світ та посвятити себе на виключну службу Богові. Після того замешкав разом з такими мужами, що в своєму монастирі займалися тільки прославою Бога. Згодом відвідав той монастир старий чернець, учень св. Пахомія, і Теодор вибрався з ним до Табенни, де його з радістю прийняв св. Пахомій. Теодор так ревно забрався до наслідування його життя молитви і умертвлення, послуху і братньої любові, що незабаром став між побожними учнями св. Пахомія наче один із випробуваних у чеснотах черців. Св. Пахомій залюбки дивився на велику побожність ревного юнака і вже тоді вважав його за свого наступника на уряді наставника монастирів.

Коли мати Теодора довідалася, де він перебуває, прибула до Табенни з листами деяких єпископів, щоб їй віддали сина. По нараді з св. Пахомієм Теодор вирішив остатися в монастирі і ніколи вже не вертатися на світ. Тоді, на превелику радість Теодора, мати й сама вирішила вступити в поблизький монастир, щоб якнайкраще забезпечити спасіння своїй душі і хоч коли-не-коли побачити свого сина. Згодом мав Теодор іще й другу радість, бо до монастиря вступив і разом з Теодором посвятив себе на службу Господу Богу його рідний брат Пафнутій.

Коли св. Пахомій побачив Теодорову второпність і постійність у добрім, почав брати його з собою, коли вибирається в настоятельські відвідини монастирів, та вживати його до поправи недосконалих черців і виголошування духовних наук. У тих промовах Теодора св. Пахомій бачив чимало корисних поучень для черців, тому в однім монастирі скартав тих старих

черців, що під час промови Теодора вийшли були геть, бо не хотіли, як казали, слухати поучення дитини.

Як Теодорові було 25 літ, то св. Пахомій назначив його своїм заступником і вже самого вислав на перегляд монастирів. А на 30 році казав висвятити його на священика і назначив його господарем цілої Табенни, при чому оставил за ним далі обов'язок відвідування монастирів. Оповідають, що в тому часі прийшов був до монастиря один філософ на диспуту з св. Пахомієм. Святий вислав до філософа Теодора, який ішов на ту розмову зо страхом, бо не був певний, чи він зможе добре вив'язатися під час диспути. Філософ завдав йому три питання: "Хто не родився, а вмер? Хто народився, а не вмер? Хто вмер, а не зогнлив?" Теодор відразу відповів, що Адам не родився, а вмер. Еnoch народився, а не вмер, та що Лотова жінка вмерла, але не зогнила. По тих відповідях філософ відійшов, подивляючи бистроту розуму Теодора.

Два роки перед смертю св. Пахомія, коли він лежав хворий, почали його чільні учні радитися між собою, щоб після смерті св. Пахомія вибрати Теодора на його наступника. Коли вони звернулися з цією справою до Теодора, він обіцяв їм, що прийме настоятельство. Коли св. Пахомієві стало відомим, над чим радилися його учні з Теодором, постановив вилікувати свого наймилішого учня з його легкодушності й гордовитості. Прикладавши до себе всіх настоятелів, казав кожному визнати свої провини, що, для доброго прикладу, зробив насамперед сам, а опісля казав це зробити Теодорові. Теодор покірно визнав, що по останній нараді з братьми мав думки пустої слави. Тоді св. Пахомій звільнив його від обов'язку нагляду над іншими черцями та сказав йому думати про себе самого й покутувати. Теодор так щиро взяв собі до серця слова св. Пахомія, що в дусі каяття жив аж до його смерті. Черці, що бачили, як Теодор раз-ураз плаче, почали бути навіть боятися, що він може втратити зір. Перед самою смертю назначив св. Пахомій своїм наступником не Теодора, але побожного черця Орсинія. За його настоятельства число черців помножилося, але первісна ревність почала по мана-

стирях маліти. Зажурений цією сумною зміною, Орсиній почав сердечно благати в Бога світла, як оновити ревність між черцями, а опісля, по нараді з усіма ігуменами, покликав Теодора на свого помічника та здав на нього ввесь тягар настоятельства, так що з того часу він управляв Чином через Теодора.

Теодор керував черцями дуже покірно; себе вважав їхнім слугою, а всю честь начальства приписував самому Христові. Черці мали до нього велике довір'я. Коли остиглих черців хотів склонити до каїття, то нераз виявляв їм таємниці їхніх сердець, а непоправних виключав із манастиря; завдяки тому панував у Чині Божий страх. Коли число черців зросло, він оснував ішо чотири манастири для черців і один для черниць. Завдяки його молитвам і старанням, по манастирях знову запанувала єдність і любов.

Під час аріянського переслідування знаходив захист між тебайськими черцями св. Атанасій Олександрийський. Коли цісар Юліян Відступник приказав відшукати св. Атанасія і вбити, Теодор передрік йому під час утечі кораблем, що Юліян цієї самої години зійде zo світу, а його наступник дозволить йому вернутися на патріарший престол. Почувши від Теодора це пророцтво, Атанасій не плив уже далі кораблем, але вернувся потайки до Олександриї і тут дожидав спокійнішого часу. Коло 365 року св. Атанасій відвідав Тебаїду, тоді Теодор вийшов з своїми черцями на зустріч і привітання. Відвідавши кілька манастирів, св. Атанасій був дуже вдоволений тим порядком, що його бачив по манастирях.

Про Теодора Освяченого оповідають, що раз він зробив чудо при помочі свяченії води. Одного дня прийшов до манастиря в Табенні батько хворої дівчини та просив Теодора, щоб він прийшов помолитися над недужою за її видужання. Теодор відповів батькові, що Бог може вислухати його молитов на кожному місці. На те батько сказав, що він приніс із собою посудину з водою, щоб Божий Слуга принаймні призвав над нею Боже ім'я та щоб таким чином вода могла стати ліком для хворої дитини. Тоді Теодор помолився над водою, зробив над нею знак св. хреста і казав батькові взяти воду з собою додому. Вдома за-

став батько дівчину непрітомну. Розхиливши руками її уста, він налив трошки води до горла. Після цього хвора дівчина видужала. Це чудо є засвідченням про старовинний звичай уживання свяченої води, як благословення, для оздоровлення душі й тіла.

У Велику Суботу 368 року умирав один чернець. Теодор вийшов із богослужби, щоб бути при вмираючім в останніх хвилинах його життя. Присутнім там кільком черцям він сказав тоді: "За цією смертю скоро прийде друга, що її мало сподіваються." Цієїночі всі браття чували всю ніч при вмерлому і поховали його на Великдень уранці при співі псалмів. При кінці тижня мав Теодор науку для всіх тих черців, що на велиcodні свята з'їжджалися з усіх монастирів до обителі в Пабау, щоб разом відсвяткувати пам'ятку Христового воскресіння. Як тільки Теодор скінчив науку і відправив черців до їхніх монастирів, нагло занедужав і спокійно віддав Богу душу. Тіло св. Теодора Освяченого спочатку поховали були на спільнім чернечім цвинтарі на горі, а згодом перенесли його і зложили поруч тіла св. Пахомія. Коли св. Атанасій довідався про смерть св. Теодора, написав черцям послання, щоб потішити їх по цій великій страті. У своєму листі він заоочував їх, щоб звертали увагу на ту небесну славу, що нею вже втішався їхній настоятель.

ГРИГОРІЙ БОГОСЛОВ

Св. Григорій Богослов або Назиянзький — це один із найславніших святих Католицької Церкви грецького обряду,

Народився св. Григорій скоріше від св. Василія Великого, перед 329 роком, в Ариянзі, коло міста Назиянзу в Малій Азії. Батьком його був св. Григорій Старший, перше багатий дідич і урядник, довгі роки поганин, а згодом ревний, святий християнин і 45 літ єпископ міста Назиянзу. Матірю святого Григорія була св. Нонна. Була це жінка, що її можна назвати зразком досконалості. Насамперед вона навернула свого чоловіка до Христової віри; згодом, коли вже в пізніших лі-

тах подружнього життя випросила собі в Бога сина, щоб його посвятити на службу Богові, то вже як малу дитину вона вчила Григорія дотикатися святих книг, щоб хлопчик змаленьку привикав шукати святої забави. Свята Нонна була така милосердна, що говорила: "Я хотіла б продати себе й своїх дітей, щоб одержані за те гроші роздати вбогим". А коли молодому Григорієві подарувала першу святу Євангелію, то сказала: "Пам'ятай, що я випросила тебе в Бога і одного тільки хочу, щоб ти був досконалій".

Мав іще св. Григорій брата Кесарія й сестру Горгонію. Була це родина, що в ній усі розуміли й сповняли слова Господньої молитви: “Да будет воля Твоя, яко на небеси, так і на землі”. Всі троє дітей, виховані дбайливо й набожно, головно св. Нонною, стали святыми дітьми Католицької Церкви.

Молодий Григорій і його брат Кесарій училися в найвищих школах тодішніх часів. Свою науку почали в кападокійській Кесарії, де обидва брати познайомилися з св. Василієм Великим, що був там також на науці. Григорій займався особливо науковою красномовства й філософії, бо хотів стати правником. З Кесарії кападокійської Григорій виїхав на дальшу науку до Кесарії палестинської, потім до Олександриї, де вчився Кесарій, а опісля, по короткім побуті в Єгипті, вибрався на доповнення своєї науки до Атен.

Подорож до славної грецької столиці відбув Григорій морем. Під час тієї подорожі зірвалася була така страшна буря, що здавалося, що всіх жде неминучая смерть. Ту свою подорож так описує сам Григорій. “Час до плавби був найбільше недогідний, та мене гнала пристрасть до наук і додавало певності те, що моряки були свої люди. Та вже на початках постигла нас така буря, що моряки здавна не пам'ятали подібної. Двадцять днів і ночей ми погибали, а я навколішках призивав на поміч Бога, що царює на небі. Побачивши неминучу смерть, усі попали в тривогу, та я бідний боявся іще більше всіх за свою душу, бо я був у небезпеці вмерти нехрищеним і серед погубних вод я бажав духовної води. Тому просив я в Бога хоч малої проволоки. Так терпів я, а зо мною терпіли й мої батьки, бо в нічнім видінні пізнали були, в якій я був небезпеці. Вони з суші несли мені поміч своюю молитвою, про що я довідався пізніше. І море стало втихомирюватися. А тоді я прирік, що як врятууюся, то посвячу себе геть чисто Божій службі; і через те приречення я вирятувався”.

Коли Григорій прибув щасливо до Атен, то там знову стрінувся зо св. Василієм, що також прибув був до Атен на науку. Тепер обидва юнаки стали собі сердечними, невідступними другами так, що св. Григорій каже про ту дружбу: “Ми були одним серцем і од-

нією душою“. Та не тільки своєю дружбою були вони замітні. Своїми чеснотами й мудрістю Григорій і Василій перевищували своїх шкільних товаришів, дивували професорів, а всім давали добрий приклад. Разом із ними ходив тоді до школи пізніший цісар Юліян, що відступив від Христової віри й старався привернути в державі поганство. Про того Юліяна Відступника Григорій уже тоді казав сумне пророче слово: “Ох, яке нещастя виховує собі Греція!”

По скінченні науки в Атенах, де Григорій перебував довше від св. Василія, бо аж 10 літ, він через Царгород вернувся до батьківського дому. Було йому тоді 30 літ. Аж тепер, коло 359 року, прийняв він велику Тайну Хрищення.

З якими плянами вертався Григорій із Атен додому, трудно збагнути, але те певне, що не ту дорогу життя вибрал він собі тепер, що до неї приготовлявся в школі. Під час побуту в домі батьків Григорій забажав більш суворого життя, а коли в тім часі св. Василій, що в pontійській пустині над Чорним морем молитвою, працею, постом і роздумою над св. Письмом приготовлявся до свого післанництва, запросив Григорія до себе, він охоче пішов за покликом свого друга. Там провів Григорій із св. Василієм кілька щасливих років, що в них вони були якнайдалі від світу, а якнайближче Бога.

З того святого затишку вивів св. Григорія батьків поклик, щоб вертався додому й поміг старому, тоді вже понад 80-літньому епископові Назиянзу, в завідуванні епархією й усім господарством. А що батько думав, що більше помочі матиме він від сина священика, то на бажання й назиянських громадян під час одного свята висвятив несподівано Григорія в своїй катедрі на священика, на що Григорій і не зовсім погоджувався. Заскочений такою несподіванкою й заляканий новою гідністю, що від неї, в свідомості своєї негідності, він завжди відсувався, Григорій утік до св. Василія в pontську пустиню. Переїхав там від Богоявлення до Великодня. На благання батька вернувся Григорій по 10 тижнях до Назиянзу, осів там на довгий час і помогав старому батькові в його важливих обов'язках, до чого, як уже тепер думав, покликав його сам Бог.

Як священик став він ревним помічником батька й гарячим проповідником Божого слова. За порадою св. Василія написав він після смерти сумної пам'яти цісаря Юліяна Відступника (363 р.) дві мови, що в них із незрівняною красою описує перемогу християнства над паганством.

В 369 р. вмер його брат св. Кесарій, цісарський лікар у Царгороді. Був це муж, що серед розкошів цісарського двору, в час найбільшого переслідування, ересей і поганства, вів найсвятіше життя так, що опісля став зачислений між католицьких Святих. Свій природний біль і жаль по страті такого сина батьки жертували Богові. Св. Нонна під час поминальної богослужби й похвальної проповіді, що її виголосив Григорій, стояла не в жалібній, але в свіtlій одежі, бо смерть у християн, то не смуток, а радість для тих, що дивляться на неї очима віри. Згодом умерла також і сестра св. Григорія, св. Горгонія, що й її Григорій також попрощав надгробною проповіддю.

На той час припадає також одна велика заслуга св. Григорія. Старий епископ Григорій прийняв був неправовірні ухвали собору в Ріміні, що мали приєднати еретиків т. зв. піваріян. Той крок став причиною великого обурення між вірними католиками, головно монахами. Назрівала небезпека розбиття релігійної єдності. Тоді тією справою зайнявся св. Григорій Богослов і довів щасливо до порозуміння.

Між тим св. Василій Великий став 370 року, після смерті Євсевія, епископом Кесарії й митрополитом кападокійської провінції. В тім часі цісар Валент із префектом Модестом старалися закріпити в Кападокії аріянську ересь. Однак це ім не вдалося, головно завдяки поставі св. Василія, що сміливо ставав в обороні правдивої віри. Щоб зломити вплив св. Василія, цісар поділив Кападокію на дві провінції. Це використав Антим, епископ Тіяни, столиці новоствореної провінції. Він почав уважати себе за митрополита тієї провінції й виступати проти св. Василія. Щоб закріпити мабуть своє становище, св. Василій створив нове єпископство в Сазимі, малім, нездоровім містечку, що лежало на границі обидвох провінцій між Назианзом і Тіяною, і на єпископата тієї нової сто-

лиці призначив і висвятив св. Григорія. Григорій прийняв епископські свячення, але дуже неохоче, а що староста Сазими був явно противний тому епископству, то Григорій ніколи навіть не був у Сазимі, хоч св. Василій напоминав його, щоб обняв той владичий престіл. Через те два колишні други порізнилися. Згодом настала між ними знову згода, але не вернулася давня сердечність. Потім Григорій залишився далі в Назиянзі й був помічником свого батька, а коли наступного року батько вмер, Григорій, хоч дуже рвався до тихого, самітнього життя, управляв назиянською епархією. Між тим умерла й св. Нонна. Вільний тепер від епископських обов'язків, а крім того знеможений недугою, виїхав Григорій 375 року до ісаврійської Селевкії, де в монастирі св. Теклі провів 5 літ так милого йому аскетичного життя.

Коли так св. Григорій здалека від світу віддавався Богомільному життю в монастирі, прийшла до нього сумна вістка, що його друга, св. Василія Великого, покликав Бог 1 січня 379 року по небесну нагороду. А що між живими не було вже ні брата, ні сестри, ні батьків, то тепер св. Григорій остався самий.

Та в тім часі Бог покликав його до важливої справи. Саме тоді вмер ціsar Валент. Смерть того еретика й гонителя католиків принесла спокій Католицькій Церкві. Правовірні владики задумали відновити правдиву віру й релігійне життя по найбільш опущених провінціях і містах через обсаду тих станиць ревними душпастирями. В найбільшому упадку була церква в Царгороді, де близько 40 літ господарили аріани. Там горстка вірних католиків, що ще осталися були по аріянськім переслідуванню, не мали навіть своєї церковці для відправи богослужби. Ті епископи, що думали про релігійне відродження в Царгороді й знали св. Григорія, вислали до нього послів із проханням, щоб він замешкав у Царгороді й розпочав душпастирську працю. Григорій, що так дуже любив спокій, лякався царгородського заколоту, підкупства й насилля, тому не хотів згодитися на предложення спископів. Але вкінці зробив це для Божої справи й виїхав до Царгороду.

В тій пишній ціsarській столиці не прийняли лю-

ди св. Григорія з відвертими раменами. Вони привикли бути до пишності й виставності, а Григорій приїхав убого одягнений, передчасно похилений, лисий... Та мав Григорій за собою щось таке, чого не було в Царгороді: святу правду. Незабаром силою тієї католицької правди, а також своєї красномовності та ревности, той нуждар-епископ почав притягати до себе нарід тисячами. Не мавши готового місця для своєї святої праці, Григорій замешкав у своєї сестрінки Алипіяни і той дім, що в ньому проживав, перемінив на церковцю Христового Воскресіння (Анастазіс). З тієї малої твердині почав робити великий католицький наступ. В тій церковці виголосив св. Григорій свої славні проповіді про Пресвяту Трійцю.

Правовірний нарід зрадів. Відітхнув вільніше. По великім Царгороді розніс веселу новину про святого красномовця з церкви Воскресіння. А еретики-аріяни й аполінаристи заметушилися, залютували і тоді всю свою ненависть звернули проти св. Григорія. Розпускали про нього різні наклепи, вдиралися до його церкви, нападали на нього, били, обкідували камінням, волочили по судах як заколотника. А св. Григорій серед тих багатьох зневаг і терпінь потішав себе тими думками, що як його противники мають сильнішу партію, то він має кращу справу; як вони мають церкви, то з ним є сам Бог; як при них стоїть нарід, то при нім стоять святі ангели. Крім того він знайшов признання й потіху між кількома найславнішими людьми того часу.

Та настали ще кращі часи для Католицької Церкви й католицького народу. В 380 році цісар Теодосій прийняв св. Хрищення з рук католицького єпископа з Тесalonіки, а зараз потім видав декрет, що ним приказав усім своїм византійцям визнавати тільки ту одну віру, що її визнає Папа в Римі й патріярх в Олександриї. Коли цісар прибув згодом до Царгороду, дав тодішньому патріярхові, що був аріянином, до вибору: прийняти католицьку віру або покинути місто. Аріянин вибрав те друге, а тоді цісар вирішив посадити зараз св. Григорія на царгородськім патріяршім престолі. Бо хоч св. Григорій був як єпископ у Царгороді, та він не був іще єпископом Царгороду.

Коли найближчий синод потвердив те ціарське назначення, Григорій перейняв серед великої урочистості й окликів народу патріярший престіл. Та не багато місяців був св. Григорій патріярхом. Коли під час другого Всеесвітнього Собору, що відбувся в Царгороді 381 року, умер голова собору св. Мелетій, архієпископ антіохійський, і св. Григорій перейняв провід Собору, він піддав від себе думку, щоб наслідником Мелетія, для закінчення антіохійської схизми, вибрали Павлина, Мелетієвого противника; та члени собору відкинули ту думку. Згодом прибули на Собор єгипетські й македонські епископи, що видвигнули проти Григорія закид, що він не зрікся урядово епископства в Сазимі й тому, згідно з 15 каноном нікейського собору, не міг стати законним архієпископом Царгорода. З табору його противників було навіть настановня на його життя. Побачивши такий спротив, Григорій, що любив завжди спокій, вирішив зректися царгородського престолу й головства на Соборі. "Якщо мій побут на престолі столиці Константинополя веде до замішання", промовив на зборах до Отців Собору, "я готовий, як Йона, на те, щоб для втишення бурі, викинули мене в хвилі, хоч я не викликав її. Якщо всі йшли б за моїм прикладом, Церква мала б спокій. Я ніколи не бажав тієї гідності й прийняв тягар на себе з великою неохотою. Якщо ви вважаєте це за відповідне, я можу від'їхати".

Ціарську згоду на від'їзд одержав із трудом. Коли ж уже нішо не стояло на перешкоді, св. Григорій попрощався сердечно в зворушливій проповіді з Отцями Собору й народом у престольній церкві св. Софії та виїхав до Назиянзу.

Виїжджаючи з Царгороду, св. Григорій лишив по собі велику пам'ятку: врятовану й закрілену католицьку віру і це в найчорнішій годині католицької справи, головно на Сході. Осталося по кьому також добре відношення до наслідника на царгородськім престолі, Нектарія, хоч той стояв багато нижче від свого святого попередника.

В Назиянзі застав св. Григорій ще далі від смер-

ти батька необсаджений епископський престіл. Із кінечності управляв тією єпархією аж до часу приходу нового єпископа, що ним став 383 року за його старанням його кузен Евлалій. Тоді перенісся до свого родинного хутора в Назиянзі, де вже провадив зовсім тихе, приватне життя. Під кінець свого життя Григорій написав кілька побожних поем, почасти для своєї власної розривки, почасти для поуки інших. Ті вірші складав св. Григорій на те, щоб християнські молоді заступити твори поганських авторів-поетів, поборювати еретиків, або ще й тому, що сам любувався в поезії. Особливо цінна є його досить довга поема "Про себе самого", що в ній св. Григорій описує у гарних віршах своє власне життя й свої переживання. Крім того писав св. Григорій різні листи й проповіді. За його богословські проповіді про Пресвяту Трійцю, виголошенні в Царгороді, в церковці Господнього Воскресіння, Халкедонський Собор надав йому назву "Богослов" і та назва прийнялася загально в Церкві. Таку славну назву має ще тільки св. Іван Богослов.

Умер св. Григорій Богослов у 80 році життя, в тім самім Ариянзі, де й народився. А вмер у такім великім відокремленні від світу, що хоч належав до найславніших Святих Католицької Церкви, ми тепер навіть не знаємо певно, чи він умер 389 чи 390 року. Поховали св. Григорія коло могили батька, св. Григорія Старшого. В 950 році, за цісаря Константина Багрянородного, перенесли нетлінні мощі св. Григорія до Царгороду і зложили в церкві свв. Апостолів, при мощах св. Івана Золотоуста. Згодом перенесли частину св. мощів до Риму, де вони досі спочивають на вівтарі ватиканської церкви святого Петра.

Вже сам життєпис св. Григорія Богослова говорить нам, що був він людиною великих дарувань, а одночасно ніжної, покірної й миролюбної вдачі. При спокійному й приязнному середовищі він міг працювати з великим успіхом для добра Церкви. Такого середовища й оточення він не знаходив, за винятком хіба Назиянзу. Почувши себе в світі зле, він інстинктивно шукав самоти і там віддався богомільному життю й літературній праці. Прилюдна праця і утеча на

самоту чергувалися в його житті. Під цим оглядом він не подібний до св. Василія Великого, що нічим не зражувався, вмів видержувати труднощі й спокійно провадити до кінця почате діло. Зате він перевищує св. Василія своїм красномовством і літературним талантом. Св. Василій у слові й письмі визначався простотою, зате св. Григорій використовував усі засоби красномовства й стилістики. Його твори, навіть прозові, повні образовості й життя, а при тому всі вони писані з подиву гідною легкістю. В пізнішій, византійській добі, був тому св. Григорій Богослов найбільше ціненим християнським письменником.

МАКАРІЙ ЄГИПЕТСЬКИЙ

Св. Макар Єгипетський або Старший народився коло 300 року в Горішнім Єгипті. Свої молоді літа провів при випасі худоби. Як малий хлопчик, він зайшов був однією разу з дітьми в чужий сад, вирвав собі крадьком кілька фіг і одну з них з'їв; після свого навернення він д' самої смерті не переставав оплакувати того гріха.

Відчувши в своїй душі сильний поклик до життя посвяченого тільки Божій службі й спасінню душі, Макар уже в молодих літах покинув світ і зачинився на самоті в малій келії близько села, де віддався гарячій молитві й святым роздумуванням, а одночасно й великому вмертвінню-покуті. Щоб заробити собі на хліб, а також прогнати від себе нудьгу, що її могла викликати самота, він поза часом молитви плів пле-тінки й передавав їх одному чоловікові, а той продавав їх і за те купував Святому трохи хліба.

В тім першім часі пустинного життя стала св. Макареві дуже неприємна пригода. Одна грізна жінка розпустила між людьми наклеп, що він допустився на ній насилля. Люди, що легкодушно повірили словам негідниці, напали на самітню келію Святого, схопили його й поволікли вулицями міста; дорогою били

його й називали облудником у чернечій рясі. Св. Макар не боронився й не оправдував тільки мовчки переносив ту тяжку зневагу й кривду, здавшись у всюму на Господа Бога. Згодився навіть давати тій геїшниці допомогу на прожиток, а до себе говорив. "Що ж, Макаре, маєш одну особу більше на прожитку, мусиш тим важче працювати". Та Бог не опустив свого вірного слуги. Незабаром нечесна клеветниця захворіла, а коли не могла розв'язатись при породі, серед великих болів призналася, що св. Макар невинний та що хто інший є батько дитини.

Тоді нарід скаменувся, став подивляти покору й терпеливість Святого та задумав просити в нього прилюдного прощення. Коли про це довідався св. Макар, утік перед такою пошаною зо своєї келії й заховався в великий, непривітній Скитській пустині, що простягалась між Лібією і Єгиптом та була віддалена 80 миль від Нітрійської соляної пустині, а 120 миль від міста Олександрії. Св. Макар мав тоді 30 літ.

У Скитській пустині прожив св. Макар 60 літ і став духовним батьком багатьох святих пустинників, що проживали по келіях, порозкидуваних між Нітрійською й Скитською пустинями, та жили по правилах, що їх для них склав сам св. Макар. Із ним савмим перебував тільки один братчик, що приймав сторонніх людей, які приходили до св. Макара за порадою в своїх тілесних і душевних недугах. На сороковім році життя, коло 340 року, прийняв св. Макар за намовою одного з єгипетських єпископів св. Тайну Священства, щоб могти служити душам братів. Згодом, коли побільшилось число побожних монахів, збудували там чотири церкви, де чотири священики послуговували побожним пустинникам.

Життя св. Макара в пустині було дуже суворе. Звичайно їв він тільки раз у тиждень. Одного дня мав його учень Еваргій велику спрагу, тому просив св. Макара, щоб дозволив йому напитись трохи води; та Святий порадив йому, щоб не пив води, а тільки спочив трохи в тіні, при чим сказав: Впродовж останніх 20 літ я ніколи не їв, не пив ні не спав стільки, скільки домагалась природа".

Слав св. Макар стоячки, спершись тільки до сті-

ни. Його лице було бліде, його тіло немічне. Не мав він природного нахилу до пиття й тому тільки для вмертвіння покушав деколи на прохання інших дрібку вина; та за те опісля Святий два три дні не пив навіть і води, щоб покарати себе за неповздережність. Пізніше просив Єваргій гостей, щоб ніколи не запрошували Святого до пиття.

Свої науки про духовне життя подавав св. Макар у кількох словах. Поручав всім мовчання, покору, вмертвіння, самоту, а головно постійну молитву. Радив, щоб у молитві не вживали багато слів, а тільки говорили щирим серцем: "Господи, покажи мені своє милосердя так, як Ти сам найкраще знаєш. Боже, поможи мені!" Дуже любив сердечне зідхання любови й здачі на Бога: "Господи, змилисся надо мною, як Ти в своїй доброті хочеш і найкраще знаєш!" Лагідність і терпеливість св. Макара були такі великі й непереможні, що ними він навернув поганського жерця, а також багато інших осіб.

— Одного разу сказав йому диявол: "Я хочу перевищити тебе в чуваннях, постах і багатьох інших речах, але твоя покора перемагає мене й розброює".

Коли один юнак просив у св. Макара духовної науки, Святий казав йому піти на цвинтар і спочатку ганити небіщиків, а потім хвалити їх. Коли юнак сповнив приказ і вернувся до св. Макара, він спитав юнака, що йому відповіли вмерлі.

— Зовсім нічого не казали мені ні на мою ганьбу ні на похвалу — відповів юнак.

— Тепер іди — сказав св. Макар — і навчись не зворуشعватись ні зневагами ні підлесливістю. Як умреш для світу і для себе самого, значеш жити для Христа.

Іншому дав таку науку: "Приймай із Божих рук убогість так охоче, як багатство, а голод і недостачу так охоче, як достаток; тоді переможеш диявола і приборкаеш усі пристрасті.

Один монах жалувався перед св. Макарем, що в пустині він мав завжди спокуси, щоб зломити піст, зате в монастирі він міг із веселим серцем постити ввесь тиждень.

— Причиною цього є пуста слава — відповів Свя-

тий. Приємно є постити, коли люди тебе бачать, але дуже прикро, як туга за пошаною не є заспокоєна.

Інший просив ліку на нечисті спокуси. Тоді Святий почав довідуватися про причину тих спокус, а коли збагнув, що вони походили з лінівства й безділля, казав ніколи не істи перед заходом сонця, молитись під час праці і трудитись невпинно ввесь день. Спокушуваний послухався ради Святого й увільнився від спокусника.

Єретик Єракліт навчав людей, що нема воскресіння мертвих, і хитрими словами удалось було йому захитати віру багатьох учнів св. Макара. Бажавши засоромити хитких ченців, Божий слуга завів їх на цвинтар і, помолившись, кликнув по імені одного недавно вмерлого монаха. Вмерлий зараз відповів із гробу. Тоді монахи розкопали гріб і живий монах вийшов із гробу. Побачивши монаха, що воскрес із гробу, Єракліт непомірно налякався і утік. А монахи мали незаперечний доказ, що є воскресіння мертвих.

Одна вдовиця сумувала й плакала, бо її чоловік умер був, не сказавши їй, де склав дорогий застав, що його взяв від одного власника. Той власник домагався звороту заставу й погрожував вдовиці, що візьме її з дітьми, згідно з тодішнім законом, у неволю, якщо жінка скоро не віддасть заставу. Довідавшись про це, пішов св. Макар на гріб умерлого чоловіка і в присутності багатьох людей помолився, а опісля спітав його, наче живого, де він склав чужу власність. Мерлець промовив і відповів, що під ніжкою свого ліжка. Святий сказав умерлу: "Спи знов до дня воскресіння"! і чоловік замовк. А жінка справді знайшла застав на вказанім місці й віддала його власникові.

Коли одного чоловіка несправедливо посуджували, що він убив іншого чоловіка, св. Макар пішов на гріб убитого і просив його, щоб засвідчив, чи посуджений був справді його вбивником. А вмерлий відповів: "Не той мене вбив, що його невинно напастують". Здивований народ таким чудом просив св. Макара, щоб він спітав іще, хто був убивником. Та Святий відповів: "Про це не буду питати його. Для мене до-

сить, що я вирятував від напasti невинного. Передавати винних на суд не мое діло“.

До послуги гостям у гостинниці мав св. Макар монаха Івана, що через лакімство присвоїв був собі дещо з того, що було призначене для вбогих. Святий перестерігав Івана, щоб поправився, бо йнакше впаде на нього проказа, як на Гізеля, лакомого слугу пророка Єлісея. Іван не поправився і по 15 літах справді дістав проказу, умер без розкаяння й погубив свою душу.

Одного дня об'явив Бог св. Макареві, що, не зважавши на його духовні вправи, він не дійшов іще до такої досконалості, як дві заміжні жінки в одному містечку. Святий зараз вибрався в відвідини до дому тих жінок, щоб пізнати їхній спосіб плекання чесності. Там він довідався, що ті жінки звертали особливу увагу на те, щоб не сказати ні одного пустого, гарячкового слова. Вони старалися всіма силами бути завжди покірними, терпеливими, лагідними, повними любові для близькіх; у всім старались достроюватися до бажань своїх чоловіків й інших людей, як тільки це не противилось Божому законові. Здавались у всім на Божу волю, а вирікались своєї власної. Всі свої праці старались виконувати в великім зібранні духа, до чого помагали їм часті побожні зідхання, що ними вони старались прославляти Бога й посвячувати Божій славі всі свої сили духа й тіла.

В 376 році аріянин Лукій, що прогнав був із Олександрії архієпископа Петра, наслідника св. Атанасія, і силою зайняв владичу столицю, вислав у пустиню військо, щоб воно порозганяло побожних монахів; багато з них засвідчили тоді своє прив'язання до св. віри своєю кров'ю. Найславніших аскетів: обох Макаріїв, Ісидора, Памба й кількох інших казав ціsar Валент післати на заслання над гирло ріки Ніла, де були великі мочари. Та й це причинилося тільки до помноження Божої слави, бо приклад святого життя й наука засланців навернули до Христової віри всіх тих поган, що жили в тій околиці. А що в тім самім часі по всій державі зростало обурення на Лукія за його переслідування св. монахів, то вкінці він дозволив їм вернутись до їхніх келій.

Коли св. Макар почув, що вже наближається кінець його земної мандрівки, відвідав монахів у Нітрійській пустині й заохочував їх до досконалого жалю за гріхи такими сердечними словами, що всі вони зо слізами в очах упали йому до стіп. "Плачмо, брати", говорив Святий, "і нехай наші очі виливають потоки сліз, заки відійдемо звідси, бо йнакше ми готові попасті в те місце, де слози будуть тільки піддержкою того полум'я, що в ньому будемо горіти".

До кращого життя відійшов св. Макар на 90 році життя, проживши з того 60 літ у пустині, де він був мабуть першим пустинником, що зайшов у ту неприємну околицю. Можна прийняти за певне, що св. Макар раз, а може й більше разів, відвідав св. Антона Великого.

ГРИГОРІЙ НІСЬКИЙ

Св. Григорій, єпископ Нісси й визнавець, був сином Василія й Емелії, а рідним братом св. Василія Великого, св. Макріни й св. Петра Севастійського. Прийшов він на світ у Кесарії, столиці малоазійської провінції Кападокії, коло 335 року.

Тому, що батько Василій умер передчасно, то вихованням і наукою Григорія займалась рідня. В однім листі він сам признається, що своє виховання й освіту він завдячує найбільше своєму старшому братові Василієві. Василій був йому за вчителя реторики й аскези, а твори Орігена, Платона, Аристотеля й інших світських письменників були йому джерелами, що з них він черпав запопадливо богословське й філософічне та взагалі своє широке світське знання. По скінченні своїх наук одружився з побожною Теосевією і обое служили вірно Господу Богу; Григорій прийняв навіть чин церковного четця. Та що мав велике знання реторики, то незабаром перейняв зовсім світську катедру красномовства.

Коли побував між молодими студентами, став невдоволений своїм заняттям, бо студенти мріяли більше про військовий ніж про академічний ступінь. Саме тоді написав до нього листа св. Григорій із Назіянзу й у ньому наставав на те, щоб Григорій зрікся "негідної слави" світського ретора та вернувся до

служби Господу Богу. Григорій послухався ради назиянського приятеля й вернувся до покірнішого та святішого уряду при Божім вітві.

На прохання старшого брата Василія почав тепер Григорій приготовлятись до священицтва і незабаром прийняв священицькі свячення. Не знаємо певне, чи Теосевія, дружина Григорія, проживала й далі разом із своїм чоловіком, тепер уже священиком, чи може перейшла жити разом із св. Макриною в монастирі; на всякий випадок не була вона перешкодою для св. Григорія, що тепер посвятився геть чисто Божій службі. Можливо, що обое жили в цілковитій повздержності. Теосевія могла бути навіть посвяченою дияконіссю. Вмерла вона скоро, ще перед 372 роком. Під час її похорону виголосив св. Григорій із Назияну прощальну проповідь, що в ній сказав такі слова: "Теосевія, вірна товаришка великого Григорія, покрилась тут посвяченою землею; вона була опорою побожних жінок, славою Церкви й благословенням нашого покоління; це життя полишила передчасно".

В тому часі, коли св. Григорій проводив кілька літ священицтва в відокремленні від світу, мабуть у монастирі над рікою Іріс, у провінції Понту, його брат Василій зводив затяжний бій із аріянською ерессю і спротивом частини свого власного священства, між яким був навіть їхній вуйко Григорій, єпископ Понту. Григорія боліло таке згіршаюче роз'єднання в їхній власній родині. Щоб довести до згоди, Григорій уложив сам листа до брата Василія так, наче б вуйко Григорій простягав до нього оливну галузку згоди. Та підступ його скоро виявився і св. Василій дав Григорієві суворе напімнення, хоч одночасно був розвеселений такою вигадкою брата.

Потребувавши певних, правовірних людей у боротьбі з аріянською ерессю, св. Василій поробив заходи, щоб св. Григорія вибрали єпископом Нісси, малого кападокійського містечка. Коли з того приводу зробили потім св. Василієві докір, то він відповів: "Краще, щоб брат приносив честь містові, аніж місто мало б приносити її братові". З тяжким серцем і мабуть неохоче прийняв Григорій єпископські свячення з рук брата Василія і виїхав до своєї далекої столиці.

Hicca була тоді розсадником аріянізму. Один дворянин бажав сам стати там епископом. Григорій мав здобути Hiccu для правдивої віри, але не мав дару управи провінцією, і це йому не вдалося. В надії, що тим поможе братові Василієві, скликав між іншим до Анкири провінційний синод епископів, але той синод йому не вдався і більше зашкодив св. Василієві, як поміг. Не диво отже, що коли при виборі послів до Папи Дамаза в Римі піддавали думку, щоб одним із тих послів був Григорій Ніський, св. Василій був іншої гадки.

А тим часом аріяни не дармували. Намісник Понту Демостен скликав з'їзд, що на ньому один із аріян оскаржив св. Григорія, що він загарбав церковне майно та що незаконно став епископом. До св. Григорія прийшли вояки, щоб арештувати його й завести до в'язниці. Григорій не противився, та коли дорогою сторожа стала простакувато поводитись із ним, св. Григорій вирятувався втечею. Тоді аріяни стали трубоїти, що втеча св. Григорія є певним доказом його вини. На те св. Василій написав їм сурового листа з заявою, що церковний скарбник увільнив св. Григорія від усякого закиду. Та не зважавши на те, галатські й понтські епископи відсудили св. Григорія від епископського престолу в Hicci і він мусів іти на заслання, під час коли його престіл дістався незаконно його противникові.

В роках прикрого заслання ходив св. Григорій від міста до міста, виказуючи помилки аріянської єресі. Хоч прикре для св. Григорія, його життя на засланні було миле Богу й спасенне душам. Про це так писав до нього св. Григорій Богослов: “Добро, що ти поширюєш його, тривале, хоч ти сам не маєш тривалого місця”.

З заслання повернувся аж 378 року, коли після смерти цісаря Валента, завзятого аріянина, став цісарем Граціан, що повернув йому волю і владичий престіл. Нарід прийняв свого законного пастиря з відвертими руками. Та ту його радість перемінила скоро в смуток передчасна смерть св. Василія. Не минув рік, як св. Григорій поховав свого великого брата, а вже довелось йому замкнути очі й сестрі Макрині. Бра-

та Василія не застав був уже між живими. Та з сестрою Макриною він мав іще нагоду поговорити перед смертю про душу й воскресіння. Ту розмову пеперопів пізніше св. Григорій на письмі.

Після смерти св. Василія став св. Григорій Ніський людиною великого значення і впливу в Церкві. Перед ним розкрилось поле широкої й спасеної діяльності. В тім часі відбувся синод у Антіохії, що займався помилками секти мелетіян, спільніків аріян. Зібрані там епископи доручили св. Григорієві велику місію усунення того неладу, що його спричинила була ересь у Палестині й Арабії. Цісар Теодосій видав наказ, щоб у тій далекій місійній подорожі мав св. Григорій на свої послуги державні поштові коні й вози.

В часі тієї візитаційної об'їздки вибрали його митрополитом міста Севасті в Вірменії й держали його кілька місяців у тій, як казав, "ававилонській неволі". Та Григорій оборонився від тієї гідності і залишився до смерті єпископом Нісси.

На Вселенськім Соборі, що відбувся в Царгороді 381 року, займав св. Григорій передове місце. Його вважали там за головну опору Церкви, а цісар Теодосій у своєму едикті подав Григорія між тими єпископами, що бути з ними в церковній злуці визначало бути правовірним, добрим християнином. Той собор потвердив ухвали нікейського Собору й робив заходи, щоб положити кінець аріанізму. Коли вмер голова собору Мелетій з Антіохії, Григорій виголосив похоронне слово. Пізніше бував іще Григорій кількома наворотами в Царгороді, де виголосив прощальну мову на похороні цариці Флакцилі, Теодосієвої жінки, а також його дочки Пульхерії, під час Собору 394 року. Крім того промовляв св. Григорій Ніський на інtronізації св. Григорія з Назіянзу на царгородського архієпископа.

Під кінець свого життя відвідав св. Григорій іще раз св. Землю. Різні надужиття, що їх допускались прочани, а також сильна схизматицька атмосфера, що загрожувала правовірним, зробили на нього прикре враження так, що Григорій у своєму листі про прощу до св. Землі каже, що вона не є обов'язкова, а

про себе самого заявляє, що він нічого не скористав із відвідин св. місць у Палестині. Після 394 року не було вже про нього ніякої чутки.

Св. Григорій був добродушний, не дуже щасливий в управі й практичному житті. За те почувався краще як учений богослов-теоретик. З природи глибокий мислитель, а до того між Отцями четвертого віку найкраще образований у поганській філософії, він не вдоволявся тільки обороною вже вирішених правд віри, але брався за розв'язку питань, що були ще не відкриті, та мріяв про те, щоб усю християнську науку зібрати в одну пов'язану систему. В своїх філософічних поглядах стояв Григорій найбільше під впливом Платона й новоплатонізму. В красномовстві перевищував його св. Григорій із Назіянзу. Проповіді Григорія Ніського важкі змістом, довгі, штучної, реторичної форми. Такий самий і його письменницький стиль. Важкий стиль, при одночасній абстрактності й субтельності змісту, робить трудним читання його творів.

Що до письменницької творчості, то св. Григорій Ніський оставил по собі багату літературну спадщину й так різнопородну змістом, що заступлені в ній трохи не всі роди старохристиянської літератури: екзегеза, догматика й полеміка, аскетика, мови й листи. Найкращі його догматичні твори. З аскетичних творів тішились популярністю два твори: 1) Про дівиство, 2) Життя св. Макріни, написане зараз після її смерті. Св. Григорій був під великим впливом церковного письменника Оригена, прийнявши від нього алгоритмичне пояснювання св. Письма. Твори Григорія перетикані його власними міркуваннями, різними від переданої науки Церкви. Та він здає собі справу з тієї різниці, що заходить між переданою науковою Церкви і його приватним, науковим міркуванням, тому сам навіть перестерігає читачів, кажучи: "Коли за Божою поміччю вспімо вияснити оцю правду, то добре; де одначе наші пояснювання не вийдуть вдоволяючими, там будемо обов'язані задержати певне й незмінне передання, перейняті від Отців". (До Авлавія).

Вже за життя, а ще більше після смерті, був св. Григорій Ніський у великом почитанні як той, що го-

ловно причинився до впадку аріянізму й прийняття нікейсько-царгородського символу віри, з виразнішим означенням правди про Святого Духа: “І в Духа Свя-того, Господа животворящаго, іже от Отца і Сина іс-ходящаго, іже со Отцем і Сином спокланяєма і сосла-вима, глаголавшаго пророки“. Сьомий Всесвітній Со-бор у Нікеї надав навіть св. Григоріеві Ніському по-чесну назву “Отець Отців“. Та новітні церковні пи-сьменники уже не так дуже захоплюються св. Гри-горієм з Нісси.

Св. Григорій умер около 395 року.

ІВАН ЗОЛОТОУСТ

Св. Іван Золотоуст, який прийшов на світ 344 року в сирійськім місті Антіохії, був щасливою дитиною, бо мав розумну й побожну матір Антусу. Коли вона, після передчасної смерти чоловіка, осталася вдовою з двома маленькими дітьми, то не піддавалася шкідливому смуткові, але мужньо й розумно почала відразу виконувати всі обов'язки господині дому, матері й побожної християнки. Поганин Лібаній, учитель малого Івася, був такий захоплений розумом і чеснотою Антуси, що говорив: "Які чудові жінки знаходяться між християнами!"

Антуса старалася дати дітям якнайкращу освіту, і тому посылала їх на науку до найкращих учителів, які були тоді в візантійській державі. Але вона ще більше дбала про те, щоб дати дітям досконале християнське виховання, що є найціннішим скарбом людини. Завдяки такій дбайливості матері Івась здобув собі основне знання філософії, заблистів даром і знанням красномовства, а передусім збагатився досконалим знанням Христа, Його вчення, прикладу й

духа. Він навчився бути глибоко покірним, а також панувати над своїми грішними похочуваннями духа й тіла. З природи скорий до гніву, він постійною чуйністю й напруженням волі з успіхом опановував порушення своєї нетерпеливості. Його скромність обичаїв, лагідність, любов до близких і велика второпіність робили його любимцем усіх тих людей, що з ними він входив у взаємини.

Природні таланти, висока освіта й велика чеснота робили Івана здібним до найвищих державних урядів, але він про них не думав. Його думки були зайняті Богом, а бажанням його серця було життя на самоті, посвячене тільки Божій службі. Тим часом, заки це сталося, він почав займатися адвокатурою. В тому часі, в товаристві своїх молодих приятелів, він почав ходити до театру й інших розривкових місць. Не мавши ще тоді й двадцяти літ життя, він почав наражувати себе на моральний упадок. На щастя Бог чував над своїм вибранцем і скоро дав йому пізнати, що він увійшов на ховзьку дорогу. Налякавшись тієї пропasti, що над нею він опинився, він вирішив покинути негайно небезпечний для його душі світ. Щоб перервати свій зв'язок з легкодушними побратимами, він почав одягатися в просту, грубу одежду, багато постити, довго молитися та спати на твердім помості. Свій природний потяг до пустої людської слави він почав успішно перемагати прилюдним понижуванням себе. Коли давні приятели почали насміхатися з нього, він цим радів, бо це було корисне для його душі. Його єдиним предметом любові став тоді розп'ятій Христос, а його наймилішим зайняттям молитва й самозречення.

У тому часі був антіохійським патріярхом св. Мелетій. Пізнавши Іванову чесноту, він запросив його до своеї палати, де подавав йому різні поучення, а опісля висвятив на церковного четця. В тому часі Іван навчився передусім мовчання, що так потрібне, щоб забезпечитися перед гріхами язика. По трьох роках перебування коло св. Мелетія, на настійчиве прохання матері, він вернувся додому, де однак дальше продовжав своє тихе й скромне життя. Коли по двох роках він почув, що на найближчім синоді єпископів

мають його і його приятеля Василя вибрati на епископів, він утік з Антіохії і вернувся аж тоді, коли довідався, що опорожнені епископські престоли були вже обсаджені іншими людьми. В тому часі він написав шість цінних книг про священство. Мав він тоді двадцять шість літ.

Проживши ще чотири роки з матір'ю в Антіохії, Іван оселився між побожними пустельниками, що жили тоді близько Антіохії. Спочатку він боявся, що не зможе так тяжко працювати, молитися вдень і вночі, їсти раз-у-день, по заході сонця, сухий хліб, як це робили ті побожні самотники, що між ніх він зайшов, але згодом силою волі примусив себе вести з ними спільне життя досконалого самозречення та провів між ними шість щасливих літ. Він був би остався й довше між ними, але тяжко занедужав і мусів вернутися до Антіохії.

Прийшовши до здоров'я, він почав послуговувати в церкві. Незабаром св. Мелетій висвятив його на диякона, а 386 року епископ Флавіян висвятив його на священика та назначив своїм головним намісником. Впродовж дванадцяти років він заступав старенького епископа, проповідав та з великою любов'ю опікувався вбогими. Тому, що в Антіохії було тоді сто тисяч християн, то він проповідав кілька разів у тиждень, а часто кілька разів денно. Погани, жиди й еретики відчули силу його слова. Він викорінював застарілі надужиття, усував гріхи і освячував ціле місто. Здавалося, що ніщо не може опертися силі його вимови, ревности й побожності. В часі Великого Посту 387 року, коли нарід зневажив був і порозбивав статуї цісаря й його родини, Іван виголосив двадцять одну сильну науку про статуї.

У 397 році, після смерті царгородського патріярха Нектарія, цісар вирішив покликати на опорожнений патріарший престол Івана. Побоюючись однаке, що антіохійці не скочуть пустити від себе улюблено-го душпастиря, казав потайки вивезти його з міста та привезти до Царгороду, де він був висвячений на епископа і засів на патріаршім престолі (398 р.).

Першим кроком нового пастыря було те, що він зменшив домашні видатки, а заощаджені гроші приз-

начив на підмогу для вбогих, передусім хворих. Одночасно казав збудувати багато лікарень, що іх він піддержував своєю допомогою. В палаті завів зразковий лад між службою, яку він сам дуже дбайливо добирає. Щоб піднести релігійність між народом, він видав різні розпорядження для духовної обнови свого духовенства, у чім однак поробив деякі помилки через свою суворість. У цій обнові духовенства було однак головне те, що він сам робив те, що приказував робити іншим.

Коли Іван став пастирем Царгороду, то скоро завважив, що тамошні жінки носили непристойну, занадто коротку й прозору одежду, через що наражували мужчин на спокуси й моральний упадок. Св. патріярх сильно виступив в обороні християнської моралі, осуджуючи тих легкодушних жінок, які були причиною згіршення. Він говорив їм: "Скажіть мені: кого світ осуджує? кого судді карають? Тих, що п'ють отруту, чи тих, що приготовляють її та дають шкідливий напіток? Це ви мішали той нещасний пугар; це ви подали смертоносне питво; ви більш злочинні від отруйників, бо смерть, що її ви спричиняєте, більш жахлива; бо ви вбиваєте не тіло, але душу. І це ви не робите ворогам ні примушенні конечністю, ні побуджені кривдою, але з нерозумної марності й гордості". Сильні слова правди св. пастиря западали жінкам у душі, і вони почали одягатися по-християнськи. Подібно він викорінював проклони, навертав поган і еретиків.

До грішників був св. патріярх надзвичайно ласкавий і приймав їх з любов'ю, кажучи: "Як ти впав другий раз, а може навіть тисячу разів у гріх, прийди до мене, і ти будеш уздоровлений". Але перед нерозкаяними грішниками він не поступався. Був також сильний і суворий у вдережуванні церковної дисципліни. Як одного року люди пішли в Велику П'ятницю приглядатися кінським перегонам, а в Велику Суботу були в театрі, де була нагода до згіршень, то він так був цим засмучений, що на Великдень виголосив одну з найсильніших проповідей проти забав і вистав у театрі й цирку.

З батьківською любов'ю він опікувався посвяче-

ними Богу дівицями та старався, щоб піднести по їхніх монастирях духовне життя. Вдів закликав до життя покути, відокремлення й побожності; між ними була славна св. Олімпія, яка була опікункою побожних удів, а одночасно старалася про харч для св. патріярха. Він її звичайно сам один, пізно й мало; зате для гостей мав іншу їdalньо, де кожний діставав усього подостатком. Однак у загальному він був проти виставних банкетів.

Убогі мали в св. патріярсі щирого приятеля. Щоб мати на милостиню для них відповідний фонд, він казав попродати дороге устаткування зі своєї палати, а навіть повернув на ту ціль деяке церковне начиння, що похвалив св. Августин. Одночасно спомагав теж лікарні і казав збудувати кілька нових.

Ще більше лежало йому на серці добро душ. Він раз-у-раз молився за їхнє спасіння, а крім цього своїми сердечними науками старався просвічувати їх розум та порушувати їх серця, щоб вони тікали від злого, а робили тільки те, що добре й спасенне. З його пастирської ревности користали не тільки його вірні, але й люди по далеких країнах, як наприклад у Палестині й Персії. До скитів і готів вислав на проповідь Христової віри окремих єпископів.

Св. патріярх сам багато молився, і людей заохочував до частої молитви. Мужчин заохочував, щоб разом зі священиками приходили на нічні богослужби. Він говорив ім: “Багато ремісників устають вночі до праці, вояки стоять на стійках; чи ви не могли б зробити стільки для прослави Бога?” Жінок заохочував, щоб з дітьми вставали вночі й молилися по своїх домах; діти таким чином привикнуть до молитви, а тоді цілі domi стануть наче церквами. Зокрема виголошував сердечні науки про Пресв. Євхаристію й заохочував вірних до частого св. Причастя.

Коли деяким високопоставленим особам грозила кара смерти, він випрошуував нераз для них у цісаря помилування; коли один збунтований військовий начальник хотів здобути Царгород, св. патріярх пішов до його табору і ласкавими словами намовив його до відступлення від облоги міста.

Св. патріярх мав багато страждань, що його спричинювали йому лихі єпископи, а передусім захланна

цариця Євдоксія. Коли одного разу він виголосив проповідь проти легкодушності й виставності жінок в одежі, цариця, наче б то особисто зневажена цією проповіддю, постаралася про осудження св. патріярха та прогнання на заслання. Коли ж народ цьому спротивився, а крім цього місто навістив землетрус, перелякані цариця сама попросила цісаря, щоб він скасував присуд і відкликав патріярха з заслання. Однаке його не довго оставили в спокою. Цариця, обурена на нього за його нову проповідь проти згіршаючих забав, що відбувалися під пам'ятником цариці перед церквою св. Софії, постаралася про друге прогнання св. патріярха з Царгороду.

Під час цього заслання його водили з місця-на-місце, так що він не мав спокою. Крім цього йому докучала велика спека, безсонність, гарячка й шорстка поведінка сторожі. Папа старався оборонити св. патріярха і в цій справі посылав післанців до цісаря, але це долю засудженого не поправило. Щобільше, його казали відвести на заслання аж над Чорне море. Однак св. патріярх вже туди не дійшов. У місті Комонах, у Кападокії, він від вичерпання й знущань тяжко занедужав, так що не міг далі йти. Його завели до молитовні св. мученика Василіска. Вночі йому явився св. мученик і передрік йому, що завтра воно вже будуть разом. Почувши таку вістку св. патріярх непомірно зрадів. Він одягнувся в найкращу білу одежду, наче вибираючись на своє небесне весілля. Прийнявши передсмертне св. Причастя, він показав свою останню молитву, що її він закінчив словами: "Слава Богу за все!" Сказавши "амінь", він перехрестився і віддав спокійно Богові свою праведну душу. Сталося це 407 року.

За його цінні духовні твори св. Церква надала йому почесне названня "Учитель Церкви", а за красномовні науки він став відомий у всім християнськім світі як — св. Іван Золотоуст.

По наших українських церквах ми майже кожного дня згадуємо св. царгородського архиєпископа Івана Золотоуста, як відправляемо Службу Божу, що її він упорядкував для вжитку в церквах східнього обряду.

ПОРФІРІЙ ГАЗЬКИЙ

Коли св. Порфірієві було 25 літ, він покинув свою шляхетську й багату родину в місті Тесалоніці в Македонії, опустив свій рідний край і помандрував до Єгипту. В Єгипті він вступив до Скитського монастиря та почав вести Богу посвячене життя. По п'ятьох літах богоімельного життя він вибрався до Єрусалиму, щоб відвідати свв. місця, освячені побугом божественного Спасителя. Знайшовши собі печеру над Йорданом, замешкав у ній і провів там п'ять літ надзвичайно суворого життя; аж заразлива пошестъ примусила його опустити печеру та вернутися до Єрусалиму.

В Єрусалимі він щодня обходив набожно св. місця й приступав до св. Причастя. Під час тієї богоімельної мандрівки спирається на палицю, бо був дуже слабосилій. Саме в тому часі прибув до Єрусалиму також паломник Марко, який згодом описав життя св. Порфірія. На Марка зробило це сильне враження, як бачив св. Порфірія при його набожнім відвідуванні свв. станиць. Одного разу Марко пробував помогти Святому, як він із трудом підіймався церковними сходами догори, та св. Порфірій не прийняв тієї послуги, кажучи: "Не годиться, щоб я, що прибув сюди просити прощення гріхів, приймав послугу, щоб злегшили собі труд; скоріше нехай я маю якусь трудність і невигоду, щоб Бог, побачивши це, змилосердився надо мною".

Св. Порфірій мав у тому часі одну журбу: він не зробив був ніякого ладу з своїм маєтком, як викодив із дому; став отже просити Марка, щоб пішов до Тесалоніки, продав його посілість і приніс йому гроші до Єрусалиму. Марко вибрався негайно в дорогу; вернувся по трьох місяцях і приніс Святому чотири тисячі і п'ятьсот золотих.

Коли св. Порфірій побачив Марка, широ зрадів

і сердечно обняв його. Та Святий був такий змінений, що Марко ледве пізнав його: він виглядав свіжо й молодо, а з великої блідости не було й сліду. Побачивши здивування Марка, Святий сказав із усмішкою: "Не дивуйся, Марку, що бачиш мене в доброму здоров'ї, а тільки подивляй невимовну доброту Христа, що легко може оздоровити те, на що люди втратили вже надію". А коли Марко спітав, як це сталося, Святий відповів: "Тому сорок днів, коли я відчував великий біль, я пробував вийти на гору Голгофту. Тоді я зімлів і впав у захоплення, в якому мені здавалося, що я бачу нашого Спасителя на хресті й розкяяного розбійника коло Нього. Я промовив до Христа: Господи, згадай мене, як прийдеш у Своє Царство, а Він у відповідь казав розбійникам допомогти мені. Той піdnіс мене з землі й казав підйті до Христа. Я піdbіг до Христа, а Він зйшов із хреста й сказав мені; Візьми це дерево (хреста) в свою опіку. Я послухався Його й узяв хрест на свої плечі та пустився в дорогу. На тому місці я пробудився, але вже не відчував ніякого болю ні не осталось ніякого сліду з моєї давньої недуги".

На Марка зробили ці слова св. Порфірія й попередній приклад його чесноти таке глибоке враження, що він вирішив остатись раз-на-завжди із св. Порфірієм, що здобув, як думав Марко, повну владу над своїми змисловими похочуваннями, дав докази великої второпостії й визначався духом молитви. Всі гроши, що їх Марко приніс із Македонії, роздав св. Порфірій убогим у Палестині й Єгипті так, що опісля мусів заробляти собі на прожиток. Він навчився робити черевики й виправляти шкуру, а Марко, що був вправний у писанні, заробляв на хліб переписуванням книг. Він хотів, щоб св. Порфірій користав із його заробітку, але Святий відповідав словами св. Павла: "Хто не працює, нехай не єсть".

Таке життя праці й умертвіння вів св. Порфірій до свого сорокового року, коли то єрусалимський патріярх, що добре пізнав чесноту св. Порфірія, майже проти його волі висвятив його 393 року на священика й віddав йому в опіку частину Господнього хреста, що зберіглася в золотім кивоті. Св. Порфірій і тепер

не змінив способу свого життя й далі жив зіллям і хлібом, що його споживав по заході сонця, за винятком неділі, коли то приймав поживу в полуночі і до звичайної страви додавав сира, оливій та вина. Таке життя вів Святий аж до самої смерті.

Три роки пізніше (396) вмер у Газі, палестинськім місті, епископ і тамошні католики просили Івана, митрополита Кесарії палестинської, щоб висвятив їм такого епископа, що міг би ділом і словом протистояти силі погані, які були в місті в більшості й вороже ставилися до християн. Коли митрополит молитвою й постом готувався до вибору нового епископа, Бог у видінні приказав йому покликати з Єрусалиму сторожа Господнього хреста, священика Порфірія.

Коли патріарх Єрусалиму, на прохання митрополита Івана, приклікав до себе св. Порфірія і приказав йому піти до Кесарії палестинської, зголоситися в митрополічій палаті і за тиждень вернутися, Святий спочатку затривожився, але скоро заспокоївся й сказав: "Нехай діється Божа воля!" Увечері того дня він приклікав Марка й сказав: "Брате Марку, ходім і поклонімся свв. місцям і хрестові Господньому, бо ми вже не скоро зможемо зробити це знову". Марко спитав Святого, чому він так говорить, а той відповів, що попередньої ночі об'явився йому Христос і сказав: "Віддай скарб хреста, що його ти бережеш, бо я одружу тебе з жінкою, щоправда вбогою й погордженою, але надзвичайно побожною й чесною. Пострайся, щоб добре прикрасити її, бо хоч я погорди гідною вона виглядала б, то вона моя сестра. Це подав мені Христос останньої ночі до відома і я боюсь, що мене обтяжать гріхами інших, коли я стараюсь спокутувати свої, — та нехай діється Божа воля". Поклонившись отже свв. місцям і хрестові Господньому, при чім св. Порфірій молився довше, як звичайно, він замкнув Господнього хреста в золотім кивоті й заніс ключ до патріарха, який дав їм на прощання своє благословення. Після того Святий пустився в дорогу з Марком і трьома іншими товарищами.

Наступного дня, в суботу, вони прибули щасливо до Кесарії, де зайдли до митрополичної палати. Коли

митрополит побачив св. Порфірія, прийняв його з радістю та запросив на вечерю. По вечері вони довго розмовляли, а опісля пішли на короткий спочинок, щоб могти опісля своєчасно взяти участь у північній богослужбі. Коли настала неділя, прибули до церкви запрошені християни з Гази і в їхній присутності митрополит висвятив св. Порфірія на єпископа Гази. Покірний Божий слуга прийняв той високий уряд із боязню, в щирому переконанні, що він негідний такого високого достоїнства. Його нові вірні з Гази старалися потішити його, як могли, а Святий здався на Божу волю й поміч. Перебувши один день у Кесарії, св. Порфірій пустився з своїми вірними до Гази. Прибули вони туди в середу вночі надзвичайно втомлені, бо погани, довідавшись про їхній прихід, попсували були дороги й понакидували туди терня та дерев'яних колод так, що наші мандрівники ледве з трудом добилися до міста.

В Газі були три католицькі церкви, а поганських було багато, між ними найкраща головного божка Марнаса. Трудне було завдання св. Порфірія, та він надіявся в усім на Бога й Бог помагав йому.

Того року, коли св. Порфірій прибув до Гази, випала була велика посуха й загрожував неврожай та голод. Погани приписували це нещастя приходові нового християнського єпископа, бо їхній божок предсказав їм, що з його приходом спаде на місто нещастя. Коли по приході св. Порфірія два місяці не падав дощ, погани сім день приносили в храмі божка Марнаса жертви й молилися за дощ. Та дощу не було. Між народом було велике роздразнення й грозила небезпека, що погани припишуть за те вину християнам і зроблять який погром. У тім горі св. Порфірій звернувся за поміччю до Бога. Наказавши своїм вірним постити, скликав їх опісля до церкви на північну богослужбу, а вранці повів народ походом довкола міста, завів до старенької церкви св. Тимотея за містом і там усі перебули день на молитві й пості. Коли ввечері верталися додому, застали міську браму замкненою, бо погани не хотіли впустити їх до середини. Близько дві години стояли всі зо св. Порфірієм перед містом і сердечно молилися. Господь не осоро-

мив своїх вірних дітей. Над заходом сонця повіяв сильний вітер і впав великий дощ. Тоді погани зраділи, охоче відчинили браму міста, прилучилися до християн та разом із ними славили Господа окликами: "Христос один є Богом! Він один переміг!" Ця подія й чудесне оздоровлення однієї жінки зробили на поган таке глибоке враження, що багато з них навернулося до Христової віри. Решта поган, що не прийняли тієї ласки, затривожені поступом християнства, ще завзятіше стали докучати християнам, а головно виключенням їх від торговлі й усіх прилюдних урядів. Щоб оборонити себе й своїх вірних від поганського переслідування, св. Порфірій вислав Марка з зажаленням до цісаря, а опісля ще й особисто вибрався з митрополитом Іваном до Царгороду.

Коли обидва святителі прибули до Царгороду, на самперед відвідали св. Івана Золотоуста, Царгородського патріярха. Він прийняв їх із радістю, любов'ю й гостинно, а коли довідався про ціль їхнього прибуття до столиці, представив їх двірському урядникові Амантієві, що завів їх до цариці Євдоксії. Одережавши від них благословення, вона обіцяла попросити цісаря, щоб він прихильно поладнав їхню справу. Але цісар відмовився сповнити їхнє бажання. Євдоксія повідомила обох владик про неприхильну відповідь цісаря Аркадія, але водночас обіцяла далі старатися впливати на цісаря по думці їхнього прохання й потреби. Святителі подякували цариці за її зичливість і сказали: "Потрудись, царице, для Христа, а Він за твій труд дасть тобі сина, що на твоїх очах стане цісарем і довгі роки поживе в усікім цісарськім добробуті". Цариця зраділа таким благословенням, бо, мавши три донечки, сердечно бажала сина. Предсказання владик справді сповнилося: Бог дав цариці сина із тієї причини запанувала на царськім дворі велика радість. Щаслива Євдоксія хотіла коечне помогти єпископам, щоб однак не наразити себе знову на відмову цісаря, який може боявся роздразнювати поган знищенням їхніх святынь, вирішила виеднати цісарську згоду дотепним способом. Прикладавши владик до себе, казала їм подати прохання на письмі, щоб цісар казав збурити поганські святыні і

прикоротив поганську сваволю, а водночас щоб дав і матеріяльну поміч християнським церквам та духовенству; те прохання казала цариця вложити малому царенкові Теодосієві в ручку. Коли після хрещення принесли дитину до царської палати й передали цариці, вона поцілуvalа його й занесла до цісаря. Побачивши його радість, стала просити Аркадія, щоб він казав сповнити перше прохання, передане їхньому синові в той день загальної радості. Цісар прочитав прохання і сказав: "Тяжке це прохання, та ще тяжче було б не сповнити першого зарядження нашого сина". Прикладав отже митрополита Івана і св. Порфірія та казав виготовити для них відповідну грамоту з прихильним полагодженням їхньої справи, а водночас вислав до Гази чесного і справедливого патриція Синегія, щоб допильнував точного сповнення царського приказу. А цариця, при прощенні з владиками, дала окремо св. Порфіріеві багато золота, щоб поставив у Газі муровану церкву й дім для чужосторонних мандрівників. Також і цісар додав від себе для обох єпископів багаті дари в церковнім посуді й золоті. Владики провели свято Христового Воскресіння в Царгороді, а опісля пустились у поворотну дорогу.

Коли вже прибули до Палестини й висіли з корабля близько Гази, врадувані християни вийшли їм назустріч із піснями й хрестом попереду походу.

Привітавшись із своїм вірним народом, пустилися обидва єпископи до міста, а з ними ввесь похід із хрестом. Коли так проходили через міську площа, що на ній стояла статуя Венери, яка мала подавати дівчатам поради щодо вибору чоловіків, той поганський ідол упав, мабуть сам від себе, на землю й розтріскався на дрібні кусні. По десятюх днях прибув до Гази Синегій із сильним відділом війська, прочитав людям ціарське зарядження, а опісля казав спалити вісім поганських святынь, зробити общук по хатах і порозбирати поганські статуй та попалити чарівницькі книжки. Багато поган просили тоді св. Хрищення, до чого св. Порфірій допустив їх аж по довгій пробі й щоденній катехизації.

На місці святині головного божка Марнаса вирі-

шив св. Порфірій збудувати нову, муровану церкву. Після молитви почав св. Порфірій перший носити каміння на Божий храм. За його прикладом пішли інші християни і при співі псалмів почалася будова, що тривала п'ять літ. Цариця прислала на прикрасу церкви 30 мармурових стовпів. На сам Великдень 408 року св. Порфірій посвятив церкву й тоді, повний радості, сказав: "Надіюсь на Бога, що Він, звеличавши наше стадо, ще помножить його так, що ця церква буде замала". Завдяки апостольській ревності Святого й багатьох чудес, що їх Бог робив за його молитвами, справді значно побільшилось число християн і більша частина міста стала вільна від явного ідолопоклонства та забобонів.

Спочив св. Порфірій у Бозі 26 липня, 420 року, по 24 літах ревної апостольської праці над спасінням людських душ. Моці Святого спочили під церквою, що її він сам збудував у місті Газі.

Життя св. єпископа Порфірія було завжди однакове, повне покори, молитви й посту. Для себе був скупий, але для інших щедрий. Із церковних доходів складав фонд для вічної допомоги вбогим, що їм із тих грошей мали кожного Великого Посту давати милостиню.

КИРИЛО ОЛЕКСАНДРІЙСКИЙ

В 4 сторіччі по Христі був олександрійським патріярхом Теофіль. На його дворі виховувався його небіж Кирило, що залюбки завчав св. Письмо й писання св. Отців. Їхнім навчанням був Кирило так захоплений, що ніколи не давав піддергки такій науці, що її він не навчився з їхніх творів.

Після смерті Теофіля 412 року нарід вибрав Кирила його наступником на патріяршім престолі. В тому часі в Олександрії баламутили нарід еретики новатіяни, які поширювали фальшиву науку, начебто великим грішникам не можна відпускати гріхів ні приймати їх до церковної спільноти. З невідомих нам причин, Кирило казав позамикати їхні церкви і позабирати з них церковне устаткування. Згодом казав також прогнати з міста жидів, що нападали на християн і деяких навіть убили. Цісар Теодосій одобрив цей крок.

В 428 році став єпископом Царгороду Несторій, який почав навчати нарід, що в Христі Іусусі є дві особи та що Пресв. Діва Марія не була Богородицею, а тільки Христородицею, що породила Христа-люди-

ну. Коли патріарх Кирило прочитав фальшиве навчання Несторія, написав йому листа з лагідним напімненням, щоб перестав інакше вчити, ніж уся Католицька Церква. На цього листа Несторій прислав патріархові зарозумілу й згірду відповідь. Коли обидві сторони відкликалися до Папи, Папа Келестин осудив фальшиву науку Несторія та загрозив, що скине його з єпископського престола й виключить із Церкви, якщо впродовж десятьох днів прилюдно не відкличе свого фальшивого навчання. Патріарсі Кирилові доручив Папа допильнувати виконання папського присуду. Кирило вислав Несторові до підпису 12-точкову католицьку заяву. Коли ж Нестор не хотів покаятися, відбувся 431 року в місті Ефесі, в Малій Азії, Третій Вселенський Собор, що на ньому двісті єпископів за проводом Кирила, як папського легата й представника, поновили папський присуд. Згодом прибуло до Ефесу, ще сорок один єпископів, що, за проводом антіохійського патріарха Івана, стали в обороні еретика Несторія та схвалили кинути церковну клятъбу на Кирила й інших правовірних єпископів, які були на Соборі. Коли обидві сторони відкликалися до цісаря, він казав ув'язнити і Кирила і Несторія. З Кирилом поводилися гірше, ніж з еретиком Несторієм, а навіть мали прогнати його з краю на заслання. Врятували його три папські представники, що ще в пору прибули до Царгороду і роз'яснили цісареві спірну річ. Кирилові привернули його почесне місце. Він подякував Богу за терпіння і заявив, що за св. віру він готов навіть пролити свою кров. Згодом примирилися з Кирилом і ті єпископи, що спочатку піддержували еретика Несторія. Безбоязкість, рішучість і жива віра патріарха Кирила врятували в Ефесі св. справу.

По повороті до Олександрії Кирило аж до смерті дбайливо беріг чистоти св. католицької віри та старався вдержувати єдність і мир між своїми вірними. По небесну нагороду відійшов св. Кирило 444 року.

Писання св. Кирила Олександрійського засвідчують, що він визначався великим почитанням Пресв. Євхаристії і дуже підкresлював спасенні наслідки св. Причастя для душ, що лучаться з Христом. Він став

також відомий, як великий оборонець гідності Пресв. Богородиці. Зокрема, завдяки його сильному переконанню й енергійному виступові в цій речі, ми маємо сьогодні певне вияснення догми про воплощення Божого Сина й певно знаємо, в що маємо вірити в зв'язку з цим таїнством нашої християнської віри.

Вісті про св. Кирила Олександрійського знаходимо в його власних писаннях, а також у творах церковних істориків Сократа, Созомена й Теодорета.

АРСЕНИЙ ВЕЛИКИЙ

Теодосій Великий, східно-римський ціsar із 4 сторіччя, бажав дати своїм синам, Аркадієві й Онорієві, щонайкраще виховання. Коли на його прохання західно-римський ціsar Граціян звернувся з цим ділом до св. Дамаза, тодішнього сареві покликати до цієї відповідальної праці Арсенія, римського диякона, що походив із сенаторського роду та визначався високою освітою, так духовною, як і світською. Граціян порозумівся з Арсенієм і вислав його до Царгороду.

В Царгороді зробив Арсеній на цісаря Теодосія якнайкраще враження своїм знанням і поважним поводженням. Ціsar відразу призначив

його на виховника й учителя своїх синів, при чим приказав їм поважати Арсенія і слухатися його як рідного батька. Коли одного разу ціsar увійшов був до шкільної залі, щоб подивитися, як сини вчаться, і побачив, що сини під час науки сидять, а Арсеній стоїть, приказав Арсенієві в школі завжди сидіти, а синам з пошани до вчителя стояти.

Як виховник цісарських синів, Арсеній мав на царськім дворі найкраще помешкання, дорогу одежду

й багато слуг. Однак він не був тим захоплений, бо царські сини не брали собі до серця ні Арсенієвих поучень ні батькових напімнень. Передусім старший Аркадій був упертий і раз загрозив Арсенієві, що вб'є його. Крім цього Арсеній не любив галасливого життя на царськім дворі і завжди тужив за тишиною відокремленого життя, що його не заколочував світовий гамір. Коли отже по десятюх роках учительської праці на цісарськім дворі почув виразний Божий поклик: "Тікай від товариства людей, то будеш спасений", він покинув Царгород і виїхав кораблем до міста Олександрії в Єгипті, де замешкав в одному монастирі. Коли ж його нові брати-черці почали називати його "батьком цісарів", що не було йому приемне, бо з його учнів нішо добре не вийшло, тоді він покинув Олександрію і помандрував на пустиню.

В давніх часах тих новоприбулих, що бажали стати черцями, не відразу приймали до монастиря, але попереду виставляли нераз на тяжку пробу. Так було і з Арсенієм. Коли він прийшов у Скитську пустиню в Єгипті, то попросив пустельників, щоб прийняли його до їхньої чернечої спільноти. Черці догадувалися з його добірної одежі й поведінки, що він мусить бути якоюсь чільною особою, гому насамперед просили його, щоб він розказав їм історію свого життя, що він зробив із великою простотою й щирістю. Опісля завели його до поважного абата Івана, щоб узяв його під свою опіку.

Коли настав час вечірі, аbat Іван сів разом із черцями, а Арсенія оставив посеред ідаліні, наче цілком і не бачив його. Згодом узяв з стола буханець хліба і кинув Арсенієві під ноги, кажучи цілком байдужно: "Як хочеш, то іж". Арсеній без вагання сів на землі і з веселим обличчям почав заспокоювати свій голод. Поведінка Арсенія так сподобалася абатові Іванові, що він відразу сказав до своїх черців: "Ідіть до своїх келій із благословенням Господнім. Ця особа спосібна до чернечого життя". Так виховник царських синів став черцем-пустельником.

Арсеній опустив Царгород потайки, так що спочатку на царськім дворі ніхто не знав, де він обертається; аж після смерти цісаря Теодосія довідалися,

що він став пустельником. Молодий цісар Аркадій, колишній учень Арсенія, прислав тоді до нього післанця з проханням, щоб вернувся до Царгороду та став його дорадником або щоб принаймні зайнявся розподілом царської милостині для монастирів і вбогих. Арсеній відповів цісареві: “Нехай Бог простить нам усім наші гріхи. А щодо розподілу грошей, то я неспосібний до такої відповідальності, бо я вже вмер для світу”.

Коли Арсенія постригли в черці, він поводився дуже покірно, як останній із усієї братії, а водночас дуже ревно прикладався до всіх чернечих вправ. Однак, хоч він щиро старався наслідувати в усім своїх співбратів, то деколи зробив іще щось таке, чого не було видно між черцями, як наприклад закладав світовим звичаєм ногу на ногу. Тому, що таку привичку вважали між черцями за знак легкодушності й розсіяння, то старші черці вирішили звернути Арсенієві увагу, але таким способом, щоб його не надто вразити. Коли отже при найближчій нагоді були черці разом, один із них заложив собі ногу на ногу, а другий напімнув його, що черці цього не роблять, бо це непристойне; упімнений чернець прийняв це заваження без слова спротиву. Арсеній відразу зрозумів, що вся ця наука була звернена до нього, і він із того часу дбайливо звертав увагу на своє зовнішнє уложення.

В час перебування на царськім дворі Арсеній носив кращу за інших одежду; щоб тепер покарати себе за таку марність, він носив найгіршу рясу з усіх скитських черців. Кожного дня був Арсеній звичайно зайнятий плетенням мат із пальмового листя. При цій роботі треба було мачати листя в воді, щоб листя не крушилося; цієї води Арсеній не виливав, тільки додливав до неї свіжої. Коли один чернець спітав його, чому він не виливає брудної води, Арсеній відповів, що хоче покарати себе за давнє вживання пахощів.

Згадка про колишнє життя в достатках спонукала його жити в надзвичайному вбожестві; коли на віть у тяжкій недузі не мав конечних речей і мусів просити трохи грошей, щоб міг купити дещо необхідне, то радів і дякував Богу, що він знайшовся в та-

кому положенні, що аж мусів просити милостині в Його ім'я. Коли його недуга продовжилася, один ієромонах заніс його до кімнатки коло самої церкви і тут примістив на ліжку, вкритім звірячими шкурами й подушкою; деяким пустельникам і така невелика пільга представлялася як розніжнення. Одного разу царський сенатор приніс йому грамоту з завіщанням, що ним один із умираючих родичів записав Арсенієві свій маєток; Арсеній був, би подер те завіщання, якщо сенатор був би не здергав його завваженням, що його, як царського післанця, можуть покарати за зле виконання доручення. Тоді Арсеній віддав грамоту сенаторові, але маєтку таки не прийняв, кажучи: "Я вмер скоріше від свого родича, тому не можу стати його спадкоємцем".

Ніхто не зінав, які пости накладав на себе Арсеній у своїй келії, проте можна було догадатися, що вони були тяжкі, бо з того невеликого приділу кукурудзи, що йому приносили на прожиток, він віддавав частину тим своїм учням, що приходили до нього в відвідини.

Життя в великій стриманості дає людині можливість обходитися без довгого сну. Про Арсенія оповідав його учень Данило, що він цілі ночі проводив на молитві й чуванні; коли ж мусів спочити, то по довгих нічних молитвах він засипляв на короткий час сидячи, після чого знову вертався до своїх духовних вправ. В суботу ввечорі він звичайно починає своє чування по заході сонця, і так з піднесеними до неба руками молився аж до наступного ранку, коли проміння сходячого сонця впало на його обличчя.

Арсеній ніколи не відвідував інших пустельників і стрічався з ними тільки під час спільніх духовний вправ. Коли поважний пустельник Марко спитав його одного разу, чому він так тікає від стрічі з ними, Арсеній відповів: "Бог знає, як щиро я люблю вас усіх; але я зрозумів, що я не можу бути в тому самому часі з Богом і людьми, і мені годі погодитися з тією думкою, щоб я мав опустити Бога, щоб розмовляти з людьми".

Хоч Арсеній не ходив по чужих келіях на розмову, проте він охоче давав пустельникам різні ду-

ховні поучення, як вони просили такої духовної милостині. Між поученнями давніх Отців знаходяться теж деякі вискази св. Арсенія. Він часто говорив: "Я завжди за щось жалував, як я розмовляв з людьми, але я ніколи не жалував, що я мовчав". В його устах був нераз той висказ, що ним св. Євтим і Бернард заохочували себе до більшої ревности: "Арсеніс, чому ти покинув світ і чого ти прийшов сюди?" Коли одного разу питали його, чому він, така високоосвічена людина, просив поучення й поради в такого пустельника, що цілком не знати світського письменства, він відповів: "Я не є необзанайомлений з навчанням греків і римлян; однак я не завчив іще навіть азбуки знання Святих, у чім цей сповидно неосвічений пустельник є мистцем". Арсеній ніколи не хотів вияснювати св. Письма і охотніше слухав, ніж говорив, а це тому щоб позбутися свого власного погляду в тих речах і цінення своєї власної спосібності. Коли в Нітрійську пустиню прибув Євагрій із Понту, що вславився був своєю високою наукою в Царгороді, то не міг надивуватися, що вчені люди не робили поступу в чеснотах, а неграмотні єгиптяни, які не знали навіть абетки, доходили до високого ступня розважування Божих речей. Арсеній таку дав йому відповідь: "Ми не робимо поступу в чесноті, бо ми переповнені тим зовнішнім навчанням, що надуває; а ті неграмотні єгиптяни мають правдиве почуття своєї власної немочі, сліпоти й невистачальності, і саме це робить їх спосібними успішно трудитися над плеканням чесноти".

Арсеній мав трьох учнів, Олександра, Зоїля й Данила; в життєписах єгипетських пустельників нераз є згадка про цих трьох учнів, славних із своєї святості. Цього вони навчилися від свого св. вчителя.

Як любитель самоти й мовчання, Арсеній рідко виходив до гостей, що приходили відвідати його. Одного разу прибув до нього в відвідини олександрійський патріарх Теофіль з високою старшиною й кількома іншими особами та просив Арсенія, щоб він поговорив із ними про яку духовну річ для добра їхніх душ. Тоді Арсеній спитав своїх гостей, чи вони готові піти за його вказівками, а коли вони притакнули,

він сказав їм: “Я прошу вас, щоб ви, довідавшись колинебудь, де перебуває Арсеній, оставили його йому самому і заощадили собі клопоту приходити до нього”.

Давні життеписці нічого так не описують в Арсенія, як його дару сліз, що ними він оплакував свої людські немочі, а головно слабодухість цісаря Аркадія і нерозум його брата Онорія. Св. Августин говорив про такі слізози Святих, що “слізози побожності солодші за театральні радощі”, а св. Іван Літвичник написав: “Я повний здивування, як роздумую над св. жалем; і мені дивно, як змислові люди можуть уважати це за терпіння. А поправді, то в ньому є приемність і духовна радість, так як мід у вощчині. Бог у невидимий спосіб навідує і потішає таке серце, що його скрушив цей святий смуток”. Цей самий великий і досвідчений учитель високої молитви прирівнює св. Арсенія до ангелів, кажучи, що він тому так рішуче ухилявся від стрічі з людьми, бо не хотів втратити того ціннішого, що ним був Бог. Св. Арсеній уважав за головний і необхідний обов'язок черця ніколи не мішатися ні до якої дочасної справи та не слухати світових новинок.

Св. Арсенієві було 40 літ, як він покинув царський двір у Царгороді, після чого він провів у пустині близько 55 літ якнайсуворішого життя. Був він високого росту і приемного вигляду, тільки занадто вихуділий від тяжких і постійних постів; його волосся було цілком сиве, борода довга аж по пояс. Коли варвари почали нападати на черців у Скітській пустині і вбивати їх, він три роки провів в околиці міста Олександрії, а дванадцять літ близько міста Мемфіс.

Коли св. Арсеній відчув, що наближається кінець його земного життя, сказав до своїх учнів, що були біля нього: “Однієї тільки речі прошу від вашої любови, щоб тоді, як я вмру, ви згадували мене в св. богослужбі. Якщо в своєму житті я зробив щось, що було прийняте Богом, завдяки Його милосердю я знайду його тепер знову”. Коли черці побачили в останніх годинах його життя, що він заливається слізами, спитали його: “Отче, чому ви плачете? Чи ви, так як інші, лякаєтесь смерті?” А він відповів: “На ме-

не напав великий страх, а поправді, то він ніколи не давав мені спокою з того часу, як я перший раз прийшов на пустиню“.

Звичайно всі Святі служать Богу в тривозі, маючи постійно в пам'яті Божий суд; тільки що їхній страх получений з вірою в безмежну Божу любов і милосердя. Святий Дух так розділює свої дари й ласки, щоб ці настрої виступали в деяких виразніше, ніж в інших.

Не зважавши на свій страх, св. Арсеній Великий передав Богу свою душу в спокою, повну віри й тієї покірної надії, що її зроджує в душі досконала любов. Умер приблизно 449 року.

СИМЕОН СТОВПНИК

Одного разу прийшов з батьками до своєї католицької церкви в містечку Сисані, близько сирійської границі, син убогого пастуха, 13-літній Семен. Того дня читав священик св. евангеліє про вісім блаженств із науки Ісуса Христа на горі: "Блаженні вбогі духом, бо їхне є царство небесне; блаженні плачучі, бо вони будуть потішенні; блаженні чисті серцем, бо вони оглядатимуть Бога". (Мат. 5: 12). Ті Христові слова так захопили душу малого пастушка, що він звернувся до

одного старого чоловіка та став просити в нього вияснення, як треба розуміти ці блаженства та як можна запевнити собі обіцяне там щастя. Той старий чоловік, що мав Божого духа, повчив малого пастушка, що до правдивого щастя доходиться постійною молитвою, нічними чуваннями, постом, слізьми, впокоренням і терпеливим переношенням переслідувань та що життя на самоті найкраще надається до вправи в таких чеснотах.

Як Семен почув ті слова, відійшов набік, припав чолом до землі та став гаряче просити Бога, щоб завів його на ту дорогу, яка веде до щастя й досконалості. Після цієї молитви заснув і мав видіння. Йому здавалося, що він копає яму під будову дому; під час копання він чотири рази приставав, щоб трохи віддихнути, і за кожним разом чув приказ: "Копай глиб-

ше!“ Вкінці одержав запевнення, що яма досить глибока та що тепер зможе вже закласти підвалини, а на них збудувати яке схоче будовання.

Коли пробудився, не вертався вже до батькової череди, але пішов до найближчого монастиря та став просити настоятеля, щоб прийняв його за останнього монастирського слугу. Ігумен Тимотей не відразу прихилився до його прохання; тоді Семен ляг перед монастирською брамою на землю і пролежав так без їди й пиття кілька днів і ночей. Коли ігумен побачив таку покору й терпеливість юнака, відчинив укінці перед ним монастирську браму, і Семен із великою радістю переступив монастирський поріг.

Впродовж перших чотирьох місяців він завчив напам'ять усього псалтиря, якого святі вискази стали надзвичайно помагати йому часто підносити серце до Бога. Хоч іще молодий новик, він нарівні зо старими монахами вів життя великого вмертвіння, а любов'ю й покорою прихилив до себе їхні серця.

По двох роках Семен перейшов до іншого монастиря, де ігуменом був Геліодор, що 62 роки прожив у тім монастирі, визначався даром молитви й так був відлучений від світу, наче б зовсім не знав його. На новому місці Семен іще збільшив своє вмертвіння; коли монахи того монастиря їли раз-у-день, він їв тільки раз-у-тиждень, в неділю. Коли на приказ ігумена він мусів зменшити свої вмертвіння, тоді почав ховатись із ними від очей монахів. У таємниці він скрутлив собі з пальмового листя мотуз, обв'язав ним тісно своє тіло й так довго носив того мотуз під рясою, аж від глодання поробилися на тілі рани. Коли про це довідався ігумен, казав Семенові зняти рясу, але вона так була прилипла до тіла, що мусіли три дні поливати її рідиною й змягчувати, щоб відійшла від ран; а мотуз так був уже в'ївся в тіло, що ледве відлучили його від нього. Після цього, від великого болю Семен лежав якийсь час наче мертвий. Коли згодом вигоївся зо своїх ран, ігумен Геліодор видалив його з монастиря, щоб інші монахи мали пересторогу й без дозволу настоятеля ніколи не робили такі небезпечні вмертвіння.

По виході з монастиря знайшов собі Семен самот-

ню пустельню у стіп гори Теланісси. Було це перед Великим Постом. Тоді прийшла Семенові думка, щоб за прикладом Христа, провести ввесь св. Піст без ніякої поживи. Коли цей свій задум виявив священикові Вассі, той позволив йому це зробити, але для безпеки приніс йому 10 буханців хліба й трохи води та поставив у його келії. По 40 днях прийшов Васса знову до Семенової келії і побачив, що хліб і вода були ненарушені, а сам Семен лежав простертий на землі без сліду життя. Змочивши мокрою губкою його уста, Васса привів його до притомності, а опісля подав йому св. Причастя. Теодорит, єпископ Киру, який згодом описав життя св. Семена, зазначує, що після цієї першої спроби Семен до кінця життя таким самим способом проводив Великий Піст, тільки що спочатку він прославляв Бога стоячи, як почав ослабати, то молився сидячи, а під кінець Посту, як уже зовсім зчеснігся, то лежав на землі. Правдоподібно під кінець життя він зменшив свої сворії вмертвіння.

В своїй пустельні під горою прожив Семен три роки. Яким милим мусів бути Богу той юнак, що молився, постив і думав тільки про те одне, щоб якнайкраще прославити Бога!

По трьох роках перебування в цій пустельні під горою збудував собі Семен келію на самім вершку гори, але без даху, щоб із любови до Бога терпіти ще холод, спеку й усяку негоду; а щоб незмінно відержати в цій постанові, казав прикувати себе ланцюгом до скелі. В тому часі відвідав його один єпископ, а побачивши Семена прикованого до скелі, сказав йому, що Божому Слузі мають помагати видержати в постановах сильна воля і Божа ласка, а не залізний ланцюг; Семен покірно прийняв звернення єпископа і зараз казав приклікати коваля та зняти ланцюга з ноги. Тоді вже й без ланцюга ніколи не опустив свого місця.

Після цього почали прибувати до нього люди, щоб дістати від нього пораду, благословення чи оздоровлення з недуги. В своєму великому довірі до нього та пошані старалися бути якнайближче нього, а деякі старалися тоді конечне діткнутися його св. особи. Слава св. Семена була вже тоді така велика, що лю-

ди з різних сторін почали напливати до нього цілими гурмами. Єпископ Теодорит пише, що "дорога до нього була подібна до ріки й здавалося, що це море, до якого течуть із усіх сторін ріки, бо до Семена приходили не тільки ті, що жили в поблизьких оселях, але також ізмаїльтяни, перси й вірмени, іберійці й іхні сусіди. Приходили також і такі, що жили на найдальших границях заходу, еспанці, британці й італійці. В Римі слава св. Семена була так розповсюджена, що майстри на дверях своїх робітень прибивали образок, який представляє св. Семена, і глибоко вірили, що завдяки його молитвам буде їх Господь благословити. Про його молитви старалися римські імператори й радилися його в важливих справах. Не тільки римська держава, але й варварські та невірні народи дивувалися з його небувалого способу життя.

Св. Семеон, що любив самоту й спокійне життя постійної молитви, не був задоволений із того напливу людей. Щоб забезпечитися від розсіяння, він поставив 423 року стовп високого на 6 ліктів, а на ньому будку широку на 2 лікті, і там, віддалений від землі й людей, прославляв Бога. Згодом той стовп мав 12, 22 і 40 ліктів. Будка на стовпі була така тісна, що він ніколи не міг лягти на спочинок ні сісти, але тільки стояв або спирався до стіни. Так приймав похіжу, так спочивав, а найбільше на тім високім стовпі між землею і небом молився й робив поклони. Один побожний мандрівник, що прийшов раз відвідати св. Семена, дивився, як він молиться й робить у своїй келії поклони, і налічив таких поклонів 1244 і далі не рахував, бо не міг так довго дивитися додори. Його одежею була звіряча шкура, а наоколо цієї носив заливний ковнір. Поживу приносили йому поблизькі пастухи, що ділилися з ним своюю вбогою стравою. На своїм стовпі провів св. Семеон 37 літ; звідси пішла й його назва "Стовпник".

Таке повне самозречення життя св. Семена було наслідуванням земної мандрівки Божого Сина, що говорив про себе: "Лиси мають нори, і небесні птиці гнізда, а Син Чоловічий не має де голову склонити". (Мт. 8: 20). Також і його довголітнє стояння на стовпі було наслідуванням Ісуса Христа. Як Христос під-

вищений на хресті приносив небесному Отцеві своїм терпінням і смертю безконечну жертву за людські гріхи, так і св. Семен Стовпник бажав своїми покаянними ділами нагороджувати Богу за людські провини. Він бачив довкола себе багато людського беззаконня, а головно в славнім тоді з розгульного життя місті Антіохії, звідки нечесть заливалася дооколишні села; він не мав змоги припинити людську сваволю ні покарати грішників, але він міг молитися за їхне навернення й нагороджувати Богу за надужиття грішників своїм самозреченням і надзвичайним умертвінням. І він це робив, по взору свого Спасителя та з чистої любові до свого Творця і нещасних через свої гріхи близких.

Коли люди, наче води річок, почали плисти під стовп св. Семеона, коли царі почали висилати до Божого мужа післанців із листами, а поганські племена своїх шейків за порадами та з проханнями, зібралися на нараду пустинники з Тебайди і вислали до нього своїх післанців, щоб перевірити, чи Семен веде таке надзвичайне й дивне життя з Божого Духа, чи з власної гордовитості й бажання пустої слави. Післанці прибули під стовп св. Семена і казали йому іменем братів пустинників злізти зі стовпа. А Божий слуга не казав двічі повторювати собі приказ, тільки поставив ногу на драбину, щоб злізти на землю. Побачивши такий покірний послух, пустинники казали йому залишитися на стовпі, бо пізнали в ньому Божого Духа.

Стояння св. Семена на стовпі серед спеки і стужі, вдень і вночі таке сильне робило враження на людей, що просвітило тисячі тих, що лежали в грі: й фальші. Бог дав йому силу робити чуда, передбачати майбутні речі. Розголос про ті чуда розходився широко так, що погани тисячами приходили до нього, слухали його науки і приймали св. Христову віру. Бо згодом він почав обдаровувати прихожий народ словом Божої науки. Про ті роки в житті св. Семена пише епископ Теодорит: "Описати все, що зробив св. Семен для спасіння людських душ, було б те саме, що хотіти змірити глибину океану... Та найбільше дивувала всіх довготерпливість святого. Як день так

ніч він стояв, а всі його бачили, бо частина його будки розпалася, і постійно молився, або був поклони. Перед церковними святами, від заходу сонця до ранішнього світла, він стоїть з піднятими додори руками. А при всім тім він такий покірний, наче б був найгірший із усіх людей. Він для всіх однаково доступний і добрий. Прийнявши від Бога дар премудрості, він кожний день навчає народ і багатьох своїми науками навчив, як треба шукати небесного світу, а тікати від земної марності, легковажити те, що є, а жити надією майбутнього життя. Часто вирішував справи між суперниками, що йшли до нього на суд, і завжди приводив їх до згоди“.

Коло стовпа побудували для прочан дві камінні загороди-мананди, що оточували стовп св. Семеона; досередини під стовп ніколи не вільно було заходити жінкам. Раз прийшла відвідати св. Семена рідна мати, що 27 літ не бачила сина. Коли св. Семена повідомили, що прийшла до нього мати, він казав попросити її, щоб трохи припочила, а тоді він побачить її. Та як тільки св. Марта, бо таке було її ім'я спочила при дверях, зараз покликав Бог її душу до себе так, що під стовп принесли вже тільки мертвє тіло матері; св. Семеон тільки подивився на її мертвє тіло і гаряче помолився за її душу.

Всі, що бачили св. Семена, не могли натішитися видом його лиця та солодкими словами його науки. Звичайний порядок щоденного життя Преподобного був ось-який: Всю ніч і вранці до 9 години стояв на молитві; в 9 годині повчав народ і слухав різних прохань людей, потім оздоровляв недужих, лагодив суперечки, а з заходом сонця знову забирається до молитви. В своїх науках виступав також проти поганства, жидівських наруг і еретицьких фальшів, а все те для добра й спокою св. Церкви. Розумними листами спонукав царів і князів до Божого страху, милосердя й любови супроти близніх. Він так багато трудився, що його труди перевищали людські сили.

Злий дух, що з завистю дивився на святість життя Семена, одного разу з'явився йому в виді світлого ангела, з огненним возом і кіньми, наче б сходив із неба, і сказав до святого: "Дивись, Семене, Бог післав

мене, щоб узяти тебе, як Іллю, на огненому возі до неба, бо вже надійшов час, щоб ти спочив від своїх трудів, прийняв вінець небесної нагороди, побачив свого Творця та поклонився Тому, що створив тебе на свій образ, щоб ти був разом з св. ангелами, пророками, апостолами й мучениками, які бажають тебе бачити". Святий, не пізнавши диявольської омані, промовив: "Господи, чи ж Ти мене грішника хочеш узяти до неба?" — і вже підніс був праву ногу, щоб вийти на віз, а одночасно й праву руку, щоб перехреститися, — та в тій хвилині диявол зник, наче порох зметений вітром. Пізнавши диявольську оману, каявся св. Семен, що дав себе підійти, а щоб покарати ногу, що нею хотів станути на возі, стояв на тій одній нозі за покуту цілий рік.

Близько Антіохії жив один сильний і лютий розбійник, що нападав на людей і робив їм багато лиха. Проти цього розбійника змовилось усе місто, щоб його спіймати, а він, що як лев утікав перед гонителями, прибіг до Семенового стовпа, обняв його і став гірко оплакувати свої гріхи. Незабаром прибігла погоня та стала домагатись, щоб св. Семен видав їм їхнього ворога. А Божий слуга відповів: "Мої діти, не я привів його сюди, але Бог, що хоче каяття; як можете ввійти досередини загороди й спіймати його, я не бороню". Погоня не зважилася ввійти під стовп і вернулася з остраком до Антіохії. Розбійник сім днів стояв під стовпом, плакав, визнавав свої гріхи й так широ жалував за них, що аж жаль було людям дивитися на нього. Коли з Антіохії знову прийшла погоня, щоб таки забрати розбійника, вже застали тільки його мертвє тіло; він у міжчасі вмер. А св. Семен сказав їм: "Той, що привів його до мене, в супроводі великого числа ангелів прийшов і взяв його очищеного каяттям до Себе". Тоді всі прославляли Бога, що не хоче смерти грішника, але щоб навернувся й жив.

Хоч св. Семен 37 літ не сходив з своего стовпа, то багато поган навернув до Христової віри так, наче б ходив по землі й навчав їх. Перси, вірмени, ісмаїльяни самі цілими сотнями приходили під стовп св.

Семена, слухали його огненних слів св. правди, а просвічені ними крушили мертві поганські ідоли та простили св. Хрищення.

Цісар Маркіян, чоловік св. Пульхерії, часто приїжджав до св. Семеона в простій одежі, щоб не звертати на себе увагу людей і тим спокійніше перебувати на молитві й розмові з Божим слугою. Після Вселенського Собору в Халькедоні написав св. Семен до Маркіяна листа в справі постанов Собору.

Коли цариця Євдокія, вдова по Теодосієві Молодшім, що попала була в євтихіянську ересь, бажала вернутися до католицької віри й написала до св. Семена листа з проханням поради, св. муж відіслав її до св. Євтимія Великого. Цариця послухалася його ради; згодом, за молитвами та вказівками св. Євтимія, вернулася до св. віри й поєднана з Богом спокійно закінчила своє життя. Також антіохійського патріярха він навернув від несторіянської ересі до католицької віри, а деяких відлучених єпископів наклонив до прийняття постанов халькедонського Собору. Такий вплив мав св. Семен через своє надзвичайне й святе життя та різні свої чуда.

Бог веде нераз деякі душі надзвичайними дорогами, на яких інші люди впали б жертвою омані й самолюбства, тих небезпечних руйнників нашої побожності. Але нам треба знати, що святість вищенозваних душ не лежить у їхніх чудах і надзвичайних ділах, тільки в великій любові, терпеливості і покорі; це саме зробило великим і св. Семеона Стовпника. Надзвичайний спосіб його життя був доказом тієї ревности, з якою він вирікався себе й любови до земних творив, а шукав тільки злукі з одним Богом та досконалого сповнення Його св. волі. Його дивні діла можемо подивляти, а наслідувати нам треба його живу віру і геройську любов до Бога та близжніх, бо тільки на любові можемо збудувати незнищиме будовання свого вічного щастя.

Під час стояння на стовпі мав св. Семен ту радість, що одного разу відвідав його сам антіохійський патріярх Домн і подав йому на стовпі св. Причастя; ту ласку робили йому також інші почитателі Свято-

го так, що він мав спромогу часто кріпiti свою душу злukoю з Христом в Пресв. Євхаристiї.

Про останнi днi його життя оставил нам вiстку учень св. Семеона, монах Антiн, що описав життя свого св. учителя. Вiн пише: "Була це п'ятниця. Нарiд, як звичайно, гурмою горнуvся по благословення, та святий не виходив iз будки. А коли не показався й другого дня, я вийшов на стовпа, дивлюся, а вiн стоить як звичайно, з руками пiднесеними догори, тiльки його лицe сяло надзвичайно красою. Я думав, що святий молиться духом, i не смiв непокоїти його. Та бачу, що все тiло без життя, тодi я дiткнуvся його i пiзнав, що Бог покликав його до своеї слави".

Про смерть святого повiдомили зараз епископа Антiохiї Мартирия i старосту Арбадурiя, що прибув пiд стовп iз 6000 воякiв, бо боявся, щоб мешканцi тих сторiн не взяли тайком тiло святого. Незабаром прибуло також 7 епископiв. А з усiх усюdив наче повiнь напливали десятки тисяч народу. Гори наоколо вкрилися хвилями людських голiв, вiд свiтла незлiчених свiчок i димiв кадила утворився над землею облак, а плач чоловiкiв i жiнок заглушував усе. Цiлi хmари повiтряного птаства злетiлись, наче б i вони хотiли своїм спiвом пошанувати похорон святого. Четверто-го дня пiслi смерти поклали тiло святого на мари i повезли до Антiохiї. В придорожнiй мiсцевинi, що звалася Мерос, надбiг бiснuvатий чоловiк, який цiлими роками волочився по тiй околiцi й жив серед цвintariща, а коли тiльки дiткнуvся домовини й сказав: "Св. Семене, змилосердись надо мною"!, то злий дух оставил його i нещасний став зовсiм здоровий.

З Антiохiї все, що жило, вийшло святому назустрiч. Серед спiву, плачу й гомону дзвонiв зложили тiло в церквi св. Касияна, де воно спочивало доти, доки не збудували на честь св. Семеона окрему церкву. Згодом поставили там також i манастир. Бог прославляв мощi святого численними чудами, i вони були в великому почитаннi народу. Також на тiм мiсцi, де стояв стовп святого, як пише Евагрiй життеписець, збудували люди на честь св. Семена Стовпника гарну церкву й великий манастир; там святий подавав людям чудесну помiч у всякiй недолi, а щороку в

день його свята з'являлася над стовпом велика зоря, що освічувала всю околицю.

Умер преподобний наш о. Семеон Стовпник 459 року, проживши 103 роки. Евагрій засвідчує, що бачив незнищенну голову св. Семена. Коли цісар Лев I хотів перенести його св. мощі до Царгороду, то антіохійці відповіли йому: "Наше місто не має мурів, бо допустом Божим упали нам несподівано. Нехай же ж тіло св. Семена, яке ми спровадили до нашого міста, буде нам замість стіни й твердині". І цісар прихилився до бажань антіохійських почитателів св. Семена.

ЄВТИМІЙ ВЕЛИКИЙ

Народження св. Євтимія було овочем сердечних молитов побожних подругів Павла й Діонісії, а також заступництва св. мученика Поліевкта. По скорій смерті Павла, шляхетного й багатого громадянина міста Мелітина в Вірменії, вихованням молодого Євтимія зайнявся мелітинський єпископ Отрій. Коли Євтимій зробив завідателем манаславих наук, а також у молитві й умертвінні, єпископ Отрій висвятив його на священика і зробив завідателем монастирів у Мелітині.

Молодий священик відвідував часто монастир св. Поліевкта і нераз цілі ночі проводив сам на молитві на сусідніх горах; це робив він зокрема від посвятка Богоявлення аж до кінця великого посту.

Найбільшим бажанням св. Євтимія в тім часі було те, щоб жити на самоті. Його серце бажало покинути світ і на цілковитій самоті проводити дні й ночі на роздумі над святыми правдами та на досконалім приставанні з самим Богом. Коли йому було 29 літ, він одного дня покинув потайки місто й виїхав до св. Землі. Відвідавши там набожно Єрусалим і ті місця, де жив і терпів божественний Спаситель, св. Євти-

мій замешкав в одній із келій, що була близько лаври Фарану, шість миль поза Єрусалимом.

В лаврі всі монахи мали окремі хатинки-келії, а тільки церкву мали спільну, куди сходились на богослужбу.

Його зайняттям стала тепер постійна, гаряча молитва, що її без перешкоди заносив перед престіл свого Творця. Під час того, коли його душа розмовляла з Богом, його руки виробляли кошики, що іх потім продавав і так заробляв собі на щоденний прожиток та на милостиню для вбогих.

По п'ятьох літах такого самітнього життя зайшов св. Євтимій із пустинником Теоктистом ще яких 10 миль далі в пустиню, в напрямі Єрихону і там обидва замешкали в печері, що її знайшли в глибокій дебрі.

Там, як оповідає св. Кирик, почалось для них справді святе життя. Євтимій не єв нічого ввесь тиждень, крім суботи й неділі, і тільки в ті дні розмовляв із іншими. Не лягав ніколи, а спав сидячки або стоячи, придержуючись мотуз, що звисав із склепіння печери, щоб не впасти під час сну. Живились обидва святі пустинники усяким сирим зіллям.

Коло 411 року почав св. Євтимій дозволяти побожним пустинникам, щоб поселювались близько його печери. Так згодом постав манастир. Тоді св. Євтимій доручив настоятельство того манастиря св. Теоктистові, а сам відійшов у глиб пустині Рува над Мертвим морем, де проводив дні на цілковитій самоті в тій печері, що в ній колись Давид скривався перед Савлом. Тільки в суботи й неділі приймав тих, що приходили до нього за духовними порадами.

Своїх монахів заохочував, щоб не їли ніколи до сита, але одночасно суворо забороняв усяку винятковість у постах чи яку іншу окремішність, що не була спільною практикою, і п'ятнував це як знак пустої слави й власної волі. За його прикладом монахи запускались по посвятку Богоявлення в глибоку пущу й перебували там аж до квітневої неділі, коли то сходились знову разом до манастиря, щоб відправити богослужбу страсного тижня. Увесь свій час проводили

на молитві й ручній праці так, що мали доволі на прожиток, а також на милостиню для вбогих.

В тім часі привернув св. Євтимій знаком св. хреста й короткою молитвою здоров'я синові арабського князя Аспебета, Теребонові, що мав спараліковану половину тіла. Коли Аспебет, що перше надармо вживав для оздоровлення сина помочі перських фізично-магічних штучок, побачив таке чудо, попросив св. Хрищення й прийняв ім'я Петра. Згодом стільки арабів пішло за прикладом князя Аспебета і прийняло Христову віру, що ерусалимський патріярх Ювеналій висвятив Петра на єпископа, щоб міг служити духовним потребам тих ново-християн. В 420 році збудував Петро св. Євтимієві лавру при шляху між Ерусалимом і Срихоном, але Євтимій і далі проживав на самоті, а монастирем завідував через дібраних настоятелів, що для них відповідні поуки мав у недлі.

Покора св. Євтимія й любов з'єднувала йому серця всіх, хто тільки говорив із ним. Даром сліз перевищував мабуть великого Арсенія.

Кирило зо Скитополя засвідчує, що св. Євтимій робив багато чудес, звичайно знаком св. хреста. Коли одного разу почала докучати людям велика посуха, святий перестерігав людей, щоб покутою старались відвернути від себе небесну кару. Тоді велика громада людей прийшла з хрестами й зо співом “Господи помилуй” перед його келію та благала його, щоб помолився за них до Бога. А він їм на те: “Я грішник, як я міг би відважитись, щоб станути перед Богом, що гнівається на наші гріхи? Припадьмо перед Ним разом до землі і Він вислухає нас”. Люди послухались св. Євтимія, а він пішов із кількома своїми монахами до каплиці і молився лежачи хрестом на землі. І зараз небо затягнулося хмарами й раптом пішов обильний дощ так, що той рік був дуже врожайний.

В переконанні, що така Божа воля, св. Євтимій приймав щораз більше учнів, що зголосувалися до нього, і таким чином постала при його печері нова лавра, що звалась Євтимієва. До тієї лаври св. Євтимій приймав тільки таких монахів, що вже перебули попереду довгий час у монастирі в лаврі Теоктиста

й були вже заправлені до постів та інших монастих чеснот. Поруч молитви, всі вони займалися ручними роботами, бо лінощи вважалися найсоромнішим гріхом. Про це так навчав св. Євтимій своїх монахів: "Наслідуймо апостола Павла, що трудився вдень і вночі, і не тільки вистерігався неробства, але ще й іншим служив своїми трудами, про що сам так пише: Ви самі знаєте, що своїм потребам і тих, що зо мною, служили ці руки. (Д. Ап. 20, 34). Якщо світські люди завдають собі стільки труду й терплять та журяться невпинно, щоб прогодувати своїх жінок і дітей, та й із своїх трудів приносять жертву Богу, дають милостиню вбогим і платять усякий податок, то ми, монахи, не мали б трудитися для невеличких потреб свого тіла? Мусимо трудитися, щоб не попасти в неробство й не ждати чужої праці, а це по приказу апостола, "Коли хто не хоче працювати, нехай і не єсть".

Хоч св. Євтимій перебував у найглибшій пустині, то не спускав свого ока зо справ Церкви. Коли зібрався Вселенський Собор у Єфезі (431 р.), він вислав туди, як свого представника, єпископа Петра. Так само в Соборі Халкідонськім (451) узяв участь через своїх представників. Після Собору в Халкідоні прийшло в Палестині до великого заміщення. До Єрусалиму прийшов монах Теодосій, еретик, що перевів на євтихіянську ересь багато монахів, а також і царицю Євдокію, вдову по Теодосієві Молодшім, що після смерті свого чоловіка проживала в Єрусалимі. Дійшло до того, що Теодосій прогнав із Єрусалиму патріярха Ювеналія і сам засів на патріяршім престолі. Зараз почав, як хижий вовк, у найлютіший спосіб мучити і вбивати тих із поміж священиків, що не хотіли прийняти ересі. Навіть у пустиню посылав відділи війська, щоб убивали вірних св. Церкві пустинників. Тоді то й св. Євтимій шукав захисту в найдальшій глуші пустині Рува. Коли ж по 20 місяцях Теодосій тайком утік із Єрусалиму, тоді св. Євтимій вернувся до своєї лаври.

Тим часом царицю Євдокію почали мучити докори сумління за те, що вона піддержувала євтихіянську ересь. Її тривога ще більше зросла, коли вандали спустошили Рим і забрали з собою в полон до

Африки її дочку й дві внучки. Тоді вона післала людей за порадою до св. Семена Стовпника. Св. Семен відповів цариці, що її родинні нещастя були Божою карою за той гріх, що вона покинула й переслідувала правдиву віру, та казав їй піти за вказівками св. Євтимія. Тому, що св. Євтимій не допускав до своєї лаври ніякої жінки, то цариця Євдокія казала збудувати в належній віддалі в пустині вежу і просила, щоб св. Євтимій прибув туди зо своїми поуками. Його домагання було таке, щоб цариця розв'язалася з євтихіянами й їхнім безбожним патріярхом Теодосієм та прийняла постанови Халкідонського Собору. Цариця прийняла його доручення, так як Божий приказ. Після свого повороту до Єрусалиму вона вернулася до Католицької Церкви й єдності з патріярхом Ювеналієм. За її прикладом пішло також дуже багато людей. Останні роки свого життя провела Євдокія в покаянних і побожних ділах. У 459 році забажала цариця зробити велику жертву на прожиток монахів і післала по Євтимія, щоб прибув у тій справі до її вежі. Та Святий тільки переслав їй відповідь: "При твоїх дверях жде тебе вже смерть. Навіщо тобі журитись нами? Ти журися тим, що потрібне до доброї смерті. Для нас можеш зробити тільки одне: молися за нас до Бога". Цариця вмерла по кількох місяцях.

Коли св. Євтимієві було 90 років, об'явив йому Бог, що хоче вже покликати по небесну нагороду першого учня Теоктиста. Св. Євтимій вибрався до лаври і там на руках свого духовного батька віддав Теоктист Богові свою праведну, повну заслуг і чеснот душу.

Одним із останніх учнів св. Євтимія був св. Савва, що разом із праведним Дометіяном були невідступними товаришами богомільного життя св. Євтимія в останніх роках його земної мандрівки.

В 473 році, 13 січня, прибули до печері св. Євтимія Мартирій і Ілля, що їм святий випророкував, що будуть єрусалимськими патріярхами. Вони з кількома іншими монахами бажали товаришити св. Євтимієві під час його великопосного покаяння в глибині пущі. Та цим разом він сказав їм, що останеться з ними

весь тиждень і розпрощається з ними наступної неділі. Тими словами давав до пізнання, що тоді він розпрощається з ними вже назавжди. По трьох днях зарядив загальне чування в навечеря свята св. Антона і тоді виголосив духовну науку до своїх духовних синів, заоочуючи іх до покори й братньої любови. Потім призначив Іллю своїм наступником, а також предрік улюбленому своєму учневі Дометіянові, що він сьомого дня поспішить за св. Євтимієм до крашого життя.

Св. Євтимій умер дня 20 січня, в 95 році життя, з чого 68 літ провів у пустині. Душу Святого, що линула до неба, побачив св. Гарасим і прибув зараз на похорон; прибув також патріярх Атанасій Тіло святого зложили 7 дня після смерти в тій самій печері, де він проживав. Кирило Скитопільський засвідчує, що св. Євтимій нераз являвся по своїй смерті і за його причиною діялося багато чудес, чого він сам був часто свідком.

Вірний Дометіян по смерті свого великого вчителя, що з ним прожив 50 літ, не відходив уже від його могили; він молився там вдень і вночі та ждав сповнення того, що сказав св. Євгимій. Пророцтво Святого сповнилося. Осьмого дня після смерті св. Євтимія знайшли Дометіяна вмерлого коло грбсу незабутнього вчителя. Заснув там спокійно серед молитов

Св. Сава наказав зараз після смерти св. Євтимія святкувати на честь Святого окреме свято; того прип'єржуються досі так у грецькім, як і в латинськім обрядах. Грецький обряд називає святого Євтимія — Великим.

ТЕОДОСІЙ ВЕЛИКИЙ

В Кападокії, провінції Малої Азії, в славній батьківщині св. Василя Великого, в місточку Гарисі, народився 473 році хлопець, що мав стати великим Божим угодником. Тією щасливою дитиною був наш преподобний отець Теодосій Великий, наставник монастирів.

На своє велике щастя мав св. Теодосій дуже побожних батьків, Проресій і Євлогія, бо такі були їхні імена, своїм прикладом побожного життя вчили молодого Теодосія бути завжди близько Бога й церкви. Церковні настояителі, що бачили його велику побожність, посвятили його на церковного четця.

Читання св. Письма, часта молитва, участь у церковних богослужбах і перебування близько Бога захованого в Пресвятій Євхаристії зродили в душі молодого Теодосія гаряче бажання досконалішого життя. Тому попрощався він зо своєю рідною, покинув рідні сторони й пустився в далеку мандрівку до Єрусалиму, щоб там на тих місцях, що їх посвятив своїм життям і зросив своєю пресвятою Кров'ю сам Ісус Христос, наповнити своє серце святыми зворушеннями, закріпити свою побожність, а потім здалека від людей віддатись виключно богомільному життю.

Дорогою звернув до Антіохії й там коло міста

відвідав славного св. Семеона Стовпника, що за Божим просвіченням висказав пророцтво про майбутність св. Теодосія, а саме, що він має бути батьком духовних синів-монахів, та подав йому відповідну поуку.

З благословенням св. Семеона пішов тепер Теодосій просто до Єрусалиму, а коли поклонився святым місцям, став роздумувати, що за життя вибрati собi: життя спільноти в монастирі, чи життя самітнього пустинника? Передбачивши небезпеки пустинного життя, де не можна кожного дня мати ні прикладу святих братів ні поучень і опіки старших, досвідчених монахів, св. Теодосій рішився на спільне життя й замешкав на горі Сіон, при побожнім старику Лонгіні, де за його проводом переходитив наче свій початковий вишкіл-новіціят того життя, що до нього заохочував сам Христос, коли казав: "Коли хто хоче йти за Мною, нехай відречеться себе самого, і візьме свій хрест, і йде за Мною". (Мат. 16, 24).

В тому часі збудувала побожна жінка Глиkerія при головній дорозі, що вела до Вифлеєму, церкву на честь Пресвятої Діви Марії й просила Лонгіна, щоб призначив свого учня Теодосія управителем тієї церкви. Теодосій дуже не мав охоти вертатись між людей, проте з послуху перейшов на нове місце. Та як тільки спостеріг, що люди починають оказувати йому надто велику пошану, покинув тайком те місце й замешкав у печері, на вершку однієї гори, де 30 літ провів на молитві, пості й чуванні. За ввесь той час не з'їв ні кришки хліба: його поживою була сира городина й дике зілля.

Згодом почали приходити до нього богомільці, що бажали остатись із ним. Св. Теодосій не противився, та бажав задержати при собі тільки шістьох-сімох. Пізніше почувався змущеним прийняти більше таких учнів, а вкінці прийшов до пересвідчення, що це буде миліше Богу, якщо він прийматиме кожного, хто тільки бажатиме щиро служити Господу Богу в монашому житті.

Св. Теодосій клав в основу релігійної досконалості постійну пам'ять про смерть. Тому своїх нових учнів учив насамперед того, щоб часто думали про

смерть, а це поможе їм зробити поступ у інших чеснотах. Щоб монахи мали перед своїми очима постійну пригадку смерти, казав викопати великий гріб, що мав бути спільним гробом для всіх братів, а одночасно проповідувати щодня кожному монахові правду: "пам'ятай, що вмреш", і таким чином помагати всім вправлятися постійно в умертвінні. Коли вже гріб був готовий, св. Теодосій, як згадується в давнім його життеписі, завів перед нього своїх монахів і сказав: "Гріб уже готовий; хто хоче спочити перший у ньому?" Тоді виступив священик Василь, припав св. Теодосієві до ніг і сказав: "Поблагослови мене, отче, щоб я був перший". Св. Теодосій казав відправити за його душу всю завпокійну богослужбу і сорокового дня о. Василь, без ніякої видимої недуги, віддав у Божі руки свою душу. Така подія мусіла зробити на всіх монахів велике враження і скріпити їхнього духа са-мозречення.

Коли біля св. Теодосія було вже 12 монахів, стала їм така немила пригода, що раз на самий Великден не стало їм хліба так, що не мали просфори для відправи Служби Божої. Деякі монахи стали нарікати, та Святий казав їм надіятись на Бога й потішав їх, що небесний Отець певне не забуде про них. І справді, незабаром прислав якийсь доброчинець валку муловіз усъякою поживою.

Святість і чуда св. Теодосія стали притягати багато учнів, що бажали посвятитись у монашім житті на виключну службу Богу. Тому, що дотеперішня печера не могла помістити стільки народу, св. Теодосій вирішив поставити новий, великий монастир. Бажавши пізнати, де Бог хотів би мати той монастир і церкву, взяв св. Теодосій кадильницю, насипав вугілля й ладану, але без жару, і почав ходити по полі та просити Бога, щоб сам показав, де має станути будова. В однім місці, що звалось Катизм, близько Вифлеєму, вугілля в кадильниці саме розгорілось і вгору піднявся милий запах кадила. То був знак від Бога, що те місце Він вибрав собі на те, щоб звідти підносілись до неба милі пахощі Безкровної Жертви й монаших чеснот. Коли скінчилася будова, монастир наповнився скоро побожними черцями. При монасти-

рі були 4 церкви. В першій церкві була грецька відправа; в другій сходились вірмени, араби й перси; в третій бесси з наддунайських околиць а між ними й монахи слов'янського походження. Кожна нація в своїй церкві свою відправу аж до евангелія, а потім сходились усі до грецької церкви, де були вже до кінця грецької Служби Божої разом приступали до св. Причастя. Четверта церква була для тих, що відвували прилюдну покуту, а також і виздоровців із люнатизму й утрати розуму, що, як тоді думали, було ділом злого духа й карою за пересадне вмертвіння; там вони переходили своє покаянне очищення. При монастирі були три захисти: один для недужих, другий для старих і немічних, третій для божевільних. Тут усім подавали всяку духовну й дочасну поміч. Були там також і гостинниці для подорожніх, що їх приймали дуже гостинно. Як деколи не ставало харчів для всіх гостей, сильна віра й гаряча молитва св. Теодосія розмножувала їх чудесно так, як колись Христос розмножував хліби й риби в пустині. У весь монастир виглядав наче місто святих посеред пустині, де ланували лад, мовчанка, любов і спокій.

Свій великий монастир і все чернече життя св. Теодосій упорядкував на взір великого патріярха східньо-монашого життя, св. Василія Великого, що вже сто літ тому щасливо започаткував спільне чернече життя. Правила чернечого життя св. Василія стали тепер правилом життя в обителі св. Теодосія. Там усі монахи мешкали спільно під одним дахом, разом молилися, разом приймали поживу й усе майно належало спільно до всіх монахів. Значну частину дня й ночі перебували монахи на богослуженні й спільніх молитвах у церкві, а решту вільного часу проводили при корисних, ручних роботах, щоб приготувати все потрібне до щоденного прожитку, а також прогнати від себе нудьгу, що її викликає безділля.

Душою всієї обителі був св. Теодосій, що ревніше за всіх інших послуговував біжнім. З великою любов'ю відвідував хворих, очищував їм рані й струпи, змивав кров і гній, цілував і потішав прокажених, годував і поїв немічних, а всім оказував велику любов і подавав потрібну поміч чи потіху. Салюстій, еру-

салимський єпископ, що бачив те велике діло св. Теодосія й пізнав його святість, займенував його наставником усіх монахів у Палестині подібно, як св. Саву настановив був наставником усіх пустинників. Ті два Божі вгодники жили в великій приязні й часто сходились на спільні духовні розмови. А коли настав час тяжкого досвіду, вони спільно боролись і терпіли за правдиву Христову католицьку віру. Своїми братьми преподобний о. наш Теодосій управляв не так суровістю, як лагідністю, подаючи себе самого за приклад кожному. Та хоч наказував винних лагідно, його слова були повні сили, бо, через нього промовляла не людська мудрість, але ласка Святого Духа, що Його проводові піддав св. Теодосій усе життя.

Лагідний у всім, св. Теодосій був одночасно твердий і ревний в обороні св. віри; коли світська влада хотіла насиллям відтягнути праворівній народ від правдивої Христової Церкви. св. Теодосій, наче паличий огонь або сікучий топір. став міжнародно в обороні св. справи.

Це виявилось під час еретицьких заходів цісаря Анастасія. Той цісар, як приклонник ересі монофізітів, що то за проводом Евтихія баламутили народ, наче б то Христос мав тільки одну, Божу природу, без людської, прогнав із єпископських престолів антіохійського патріярха Флавіяна й ерусалимського Іллю, а вірним Сирією казав слухати безбожного еретика Севера. На вістку про те св. Теодосій разом із св. Савою виступили відважно в обороні прав патріярха Іллі та його наслідника Івана. За порадою своїх дорадників цісар не робив спочатку ніякого спротиву цій діяльності святих мужів через те, що вони мали великий вплив на людей. Та пізніше пробував приєднати св. Теодосія грішми, що їх у великій сумі післав був Святому на добродійні цілі. Св. Теодосій прийняв цісацький дар, щоб не образити цісаря, і роздав гроші убогим; коли ж Анастасій прислав незабаром св. Теодосієві до підпису ще й еретицьке визнання віри надіявшиесь, що він стане по його боці, Святий дав цісареві відповідь повну апостольської сили. В своїм листі св. Теодосій не тільки опрокинув еретицьку науку Евтихія, але ще й заявив, що готовий і жит-

тя віддати за правдиву Христову віру й Церкву. Відвага св. Теодосія зробила на цісаря велике враження. Переможений тією відвагою й силою доктричних доказів, цісар написав тепер Теодосієві приязного, миролюбного листа. Та той мир не тривав довго. Незабаром з'явилися цісарські едикти проти католиків. На першу вістку про те св. Теодосій опустив свою тиху, чернечу келію й пішов від монастиря до монастиря, з міста до міста, наказуючи всім держатись непохитно чотирьох Вселенських Соборів: нікейського, царгородського, ефеського й халкідонського, де була проголошена непофальшована Христова віра, а одночасно були осуджені герезіярхи: Арій, Македоній, Несторій, Діоскор і Свтихій. В Єрусалимі всією силою проповідував із амвону зібранию народові тодішнє правовірне гасло: "Як хто не приймає чотирьох загальних соборів, як чотирьох евангелій, нехай буде виклятий!" Така смілива й ревна оборона св. віри 90-літнього старика додавала відваги заляканому цісарським едиктам народові. Проповіді Святого мали спасений вплив на людей. Бог ствердив слово Святого кількома замітними чудами. Одним із них було те, що в Єрусалимі видужала відразу жінка від недуги рака, як тільки діткнулась одежі Святого. Безбожний Анастасій прогнав за те св. Теодосія з краю. Однак він не був там довго, бо Анастасій скоро вмер, а його наступник Юстин, католик, що з простого вояка дійшов до цісарського престолу, привернув св. Теодосієві волю.

По повороті з-заслання прожив іще св. Теодосій 11 літ, як звичайно, дуже вмертленого, суворого життя. Його покора була така велика, що коли почув суперечку двох монахів, падав їм до ніг і доти клячав між ними, доки не поєднались. Іншим разом кинув був Святий клятву на одного монаха за його велику провину. Виновник у своїй впругості сказав, що він зо свого боку кидає клятву на св. Теодосія. Святий прийняв спокійно ту зневагу й почав так поводитись, наче б справді був обложений церковною клятвою, щоб тільки таким нечуваним прикладом покори й терпеливости привести до покаяння злого монаха. Лা-

гідне поводження Святого увінчалось бажаним успіхом.

Останній рік свого життя провів Святий у тяжкій недузі, під час якої давав раз-у-раз докази геройської терпеливості й здачі на Божу волю, бо коли ті, що бачили його терпіння, радили йому, щоб просив у Бога полегшення, св. Теодосій не хотів послухатись такої ради кажучи, що це було б знаком нетерпеливості й позбавило б його небесного вінця.

Перед самою смертю скликав усіх братів, дав їм іще останнє поучення й предрік багато подій, що мали збутись по його смерті. Перейшов св. Теодосій до кращого життя 529 року, проживши на землі 105 літ. На похорон Святого зійшлася уся околиця; прибув також єрусалимський патріарх Петро. Під час самого похорону прославив Бог свого вірного слугу чудами. Поховати казав себе св. Теодосій у тій печері, що в ній розпочав своє Богу посвячене життя. Називалось те місце "печерою трьох царів", бо в ній мали ночувати три мудреці тоді, як приїжджали зо Сходу з поклоном до новонародженого Христа.

Один старшина, що йшов у похід проти Персів, просив, щоб дали йому ту волосінницю, що її св. Теодосій носив на своїм тілі. Свою перемогу над ворогами він приписував помочі св. Теодосія.

1970-1971
1971-1972
1972-1973
1973-1974
1974-1975
1975-1976
1976-1977
1977-1978
1978-1979
1979-1980
1980-1981
1981-1982
1982-1983
1983-1984
1984-1985
1985-1986
1986-1987
1987-1988
1988-1989
1989-1990
1990-1991
1991-1992
1992-1993
1993-1994
1994-1995
1995-1996
1996-1997
1997-1998
1998-1999
1999-2000
2000-2001
2001-2002
2002-2003
2003-2004
2004-2005
2005-2006
2006-2007
2007-2008
2008-2009
2009-2010
2010-2011
2011-2012
2012-2013
2013-2014
2014-2015
2015-2016
2016-2017
2017-2018
2018-2019
2019-2020
2020-2021
2021-2022
2022-2023
2023-2024
2024-2025
2025-2026
2026-2027
2027-2028
2028-2029
2029-2030
2030-2031
2031-2032
2032-2033
2033-2034
2034-2035
2035-2036
2036-2037
2037-2038
2038-2039
2039-2040
2040-2041
2041-2042
2042-2043
2043-2044
2044-2045
2045-2046
2046-2047
2047-2048
2048-2049
2049-2050
2050-2051
2051-2052
2052-2053
2053-2054
2054-2055
2055-2056
2056-2057
2057-2058
2058-2059
2059-2060
2060-2061
2061-2062
2062-2063
2063-2064
2064-2065
2065-2066
2066-2067
2067-2068
2068-2069
2069-2070
2070-2071
2071-2072
2072-2073
2073-2074
2074-2075
2075-2076
2076-2077
2077-2078
2078-2079
2079-2080
2080-2081
2081-2082
2082-2083
2083-2084
2084-2085
2085-2086
2086-2087
2087-2088
2088-2089
2089-2090
2090-2091
2091-2092
2092-2093
2093-2094
2094-2095
2095-2096
2096-2097
2097-2098
2098-2099
2099-20100

САВА ОСВЯЧЕНИЙ

Св. Сава, один з найславніших чернечих патріярхів у Палестині, прийшов на світ 439 року в Малій Азії, близько міста Кесарії Кападокійської. Коли його батько, що був військовим старшиною, був приділений до служби в Єгипті, то перед від'їздом на нове місце призначення, разом з дружиною передав свого синка Саву й свою посілість в опіку братові своєї жінки. Але Саві було прикро жити в дядьковім домі, бо дядина так шерстко поводилася з ним, що коли йому було вісім років, він утік до свого стрия Григорія. Коли ж між обома родинами настала ворожнеча через завідування маєтком, малий Сава, що любив спокій, утік від стрийка до поблизького монастиря. Настоятель монастиря прийняв його і широко зайнявся його релігійною освітою й вихованням у всіх чернечих чеснотах.

По кількох роках його дядьки, засоромлені своєю нехристиянською поведінкою, помирилися, а також разом вирішили, щоб Саву забрати з монастиря, звернути йому батьків маєток і одружити. Але Сава, що пам'ятав своє прикре життя на світі, а також був захоплений життям у монастирі, вже не хотів вертатися на світ. Оставшись у монастирі, він, хоч з чер-

ців наймолодший, перевищував їх усіх своєю великою побожністю.

Коли йому було вісімнадцять років, він, за згодою ігумена, вибрався до Єрусалиму, щоб там приглянутися життю пустельників. За порадою св. Євтимія, він вступив там до його монастиря, що ним керував св. Теоктист. Тут Сава почав іще ревніше служити Богові, проводячи цілі дні на ручній праці, а значну частину ночі на чуванні й молитві. Бувши сильним і енергійним, він з любов'ю помагав усім братам у їх праці, сам носив до монастиря воду й рубав дрова.

По якомусь часі вислав його ігумен разом з іншим черцем для полагодження якогось ліда в місті Олександриї. Тут несподівано він стрінувся зі своїми батьками. Надзвичайно врадувані зустріччю з сином, батьки хотіли задержати його вже при собі та передати йому батькову посаду. Коли ж Сава не захотів вертатися на світ, то просили його, щоб він принаймні прийняв від них трохи грошей. Щоб зробити їм пріємність, Сава прийняв три золоті, що їх він по повороті до монастиря негайно віддав настоятелеві.

Коли Саві було тридцять літ, св. Євтимій дозволив йому перебувати п'ять днів у тижні в далекій печері, де він постійно молився й виплітав з пальмових галузок десять кошиків денно. До монастиря вертався в суботу рано, щоб у неділю бути з братами на св. богослужбі. Згодом, він разом зі св. Євтимієм і черцем Доміціяном проводив Великий Піст у пустині Кварантанії, де, як казали, перебував сорок днів і ночей серед посту сам Христос по своєму хрещенні в Йордані. В пустиню відходили вони по Йордані, а верталися в Квітневу неділю. Оповідають, що як одного разу Сава зімлів на пустині від спраги, то св. Євтимій помолився, стукнув палицею до землі і чудесним способом добув для нього воду, що, як тільки її напився, негайно вернула йому силу й свіжість.

По смерти св. Євтимія перейшов Сава в єрихонську пустиню, де проживав зі своїми черцями св. Герасим. Тут він прожив чотири роки в печері на скелі, над річкою Кедрон; сходiti в долину і видряпуватися вгору він мусів при помочі прив'язаного

шнура. Звичайно він живився диким зіллям, що росло на скелях, хіба часом поблизькі люди, які довідалися про св. пустельника, принесли йому кращу поживу. По воду мусів ходити до далекого джерела.

Спочатку жив Сава в своїй печері сам один. Згодом; коли до нього почали приходити мужчини, що бажали за його проводом вести Богові посвячене життя, він збудував для них лавру, тобто такий монастир, де черці мешкали в окремих хатинках--келіях, що їх вони ставили собі довкола церкви. По якомусь часі було вже в цій лаврі сто п'ятдесят черців, але між ними не було ні одного священика. Це тому, бо Сава був такої думки, що ніхто з черців не повинен з покори приймати таке високе достоїнство. Коли ж деякі черці почали на це нарікати і звернулися з цією справою до єрусалимського патріярха, то він 491 року спонукав Саву, щоб для добра братів прийняв св. Тайну Священства. Мав він тоді п'ятдесят три роки.

Коли вмер його батько, то старенька мати приступала до нього і за його духовним проводом служила Богові. Вона передала йому тоді поважну суму грошей. За ці гроші він збудував для хворих і чужинців дві лікарні. А в Єрихоні поставив ще один монастир і лікарню. Крім цього казав поставити ще окремі молитовні для єгиптян і вірмен, щоб могли мати богослужбу в своїх рідних мовах.

У 493 році єрусалимський патріярх призначив Саву архимандритом усіх єгипетських пустельників; архимандритом тих черців, що жили по монастирях, був св. Теодосій Великий.

Сава мав такий звичай, що кожного року в Великому Пості, а то й частіше, відходив у глибину пустині і там перебував якийсь час на самоті, зайнятий постійною молитвою й постом. Деяким черцям це не подобалося, і вони внесли скаргу на свого архимандрита до патріярха. Коли ж патріярх не признав їм слухності, тоді майже шістдесят черців покинули лавру і оселилися на окремій місці. Сава не гнівався за це на них, і коли їм став докучати недостаток, він з любов'ю казав завезти їм харчі й направити церкву. Незабаром у його монастирі прийшло до такого заміщення, що його самого прогнали з монастиря. Вер-

нувся він туди назад аж на приказ нового єрусалимського патріярха Іллі.

Про Саву оповідають, що одного дня він ліг спочивати в такій печері, що була лев'ячим леговищем. Коли лев вернувся до печери і побачив людську одежду, то вхопив зубами за одежду і витягнув надвір разом з Савою. Сава спокійно піднявся і вернувся до печери, де лев не зробив йому вже ніякої прикористі. Коли ж згодом стало Саві невигідно жити разом з левом в одній печері, бо лев почав йому докучати, то Сава сказав йому, що як він не може спокійно поводитися, то краще йому забратися з печери. Лев зараз відішов.

Коли цісар Атанасій, підо впливом єретиків-монофізітів, почав проганяти католицьких єпископів з їх престолів, Сава, хоч уже мав сімдесят літ, на прохання патріярха Іллі вибрався до Царгороду, щоб роз'яснити всю справу цісареві та стати в обороні католицької віри. Коли він став перед цісарською палацовою в драній свитині, то старшини, що робили там службу, всіх людей допустили до цісаря, тільки Саву, що виглядав як жебрак, завернули з-перед брами. Сава, не сказавши на це ні слова, відійшов набік, став у кутку та почав проказувати церковне правило. Тим часом цісареві передали листа від єрусалимського патріярха, що був повен похвали для архимандрита Сави. На приказ цісаря відшукали тоді негайно св. архимандрита та привели його до цісаря. Цісар казав Саві й тим ігуменам, що прийшли були з ним, просити собі в нього чого тільки забажають. Сава не бажав нічого для себе, тільки просив цісаря, щоб привернув спокій св. Церкви та оставил католицьке духовенство в спокою. Цісар не хотів прихилитися до цього прохання, і після послухання прогнав з Єрусалиму патріярха Іллю. Згодом Сава ходив по різних містах, роз'яснював людям правди католицької віри та багато з них намовив покинути єресь і нечесне життя.

Коли Саві минуло вже було дев'ятдесят років, зробили самаряни повстання. На прохання Петра, нового єрусалимського патріярха, він знову вибрався до Царгороду на побачення з цісарем. Коли цісар хотів

дати дар для його монастирів, Сава дару не прийняв, тільки просив, щоб цісар звільнив населення в Палестині від деяких податків, поставив в Єрусалимі лікарню для чужинців, збудував твердиню для охорони черців перед нападами грабіжників та щоб видав розпорядження проти самарянських бунтівників. Цісар виконав усі його бажання.

Коли одного дня цісар був зайнятий полагоджуванням тих справ, що їх Сава порушив у своєму проханні, Сава, що був тоді в цісаря, вийшов з цісарської кімнати на молитву, щоб проказати третій Час. На зауваження черця Еремії, який був тоді з ним, що так не годилося робити, Сава відповів: “Цісар виконує свій обов'язок, а ми мусимо виконати свій”.

По повороті до своєї лаври св. Сава незабаром тяжко занедужав. Зрозумівши, що вже наближається кінець його життя, він назначив свого наступника і дав йому потрібні вказівки, а опісля чотири дні лежав мовчки на самоті, приготовляючись розмовою з самим Богом до відходу в кращий світ. Своє святе життя він закінчив 5 грудня 532 року, проживши всіх літ дев'ятдесят чотири, з чого п'ятдесят дев'ять літ провів у пустині. Св. Саву, як чільного наставника давніх черців, почитают у цілій Христовій Церкві.

ІВАН МИЛОСЕРДНИЙ

На острові Криті, в місті Аматунті, жив у п'ятому сторіччі багатий чоловік Іван. Коли Богу сподобалося забрати йому скоро з цього світу його жінку й дітей, він почав опікуватися вбогими та спомагати їх величими милостинями, а сам ставався жити тільки для Бога й щасливої вічності. Святість його життя була така загальна відома, що коли в Олександрії опорожнився патріарший престіл, його вибрали приблизно 608 року олександрийським патріархом. Мав він тоді поверх г'ятдесят літ.

Коли після вибору Іван прибув до Олександрії, то насамперед приказав зробити йому докладний список його "панів". Тими панами вінуважав усіх убогих у місті, що мають велику можливість виднати потрібні ласки тим, які були для них добре на землі. Убогих в Олександрії знайшлося сім тисяч п'ятсот душ, і милосердний патріарх узяв їх під свою опіку та спомагав їх своїми милостинями в їхніх потребах.

У дні висвячення на єпископа він видав сувере розпорядження, щоб купці вживали справедливої ваги й міри; таким чином хотів забезпечити всіх убогих перед кривдою. Своїм урядовцям і слугам рішуч

че заборонив брати від людей дарунки, щоб ніхто нікого не міг ними підкупити. Кожної середи й п'ятниці він сидів цілий день на лавці під церквою, щоб кожне могло без перешкоди прийти до нього з своїми потребами й жалюми. І він нікого не відправляв без помочі чи потішенння.

Приїхавши до Олександрії, застав Іван у патріяршій касі вісімдесят тисяч золотих; усі ці гроші він відразу розділив між лікарні й монастири. Всі свої пізніші доходи він розділював між убогих; за його прикладом робили це теж інші багаті люди, що складали на його руку свої пожертви для вбогих. Коли його службовці нарікали, що через його милостині для вбогих убожє патріярша церква, він відповідав їм, що Бог сам подбає про них. Щоб вияснити їм спонуку свого милосердя, він оповів їм, що замолоду він бачив у видінні гарну жінку з оливним вінком на голові. Це було милосердя. Ця жінка сказала Йому: "Я є найстарша дочка великого царя. Якщо ти радієш моєю появою, я представлю тебе великому володареві світу. Ніхто не має на нього стільки впливу, що я, бо я Йому була нагодою до того, щоб Він зійшов з неба та став людиною для відкуплення світу".

Коли перси напали на Сирію і пограбували Єрусалим, патріярх Іван заопікувався всіма скитальцями, що втекли до Єгипту, а для вбогих в Єрусалимі вислав велику суму грошей, тисячу фунтів заліза, тисячу мішків кукурудзи, стільки ж фасолі й риби, тисячу бочок вина й тисячу єгипетських робітників, щоб помогли віdbудувати поруйновані церкви. Вислав теж єпископа й двох абатів, щоб викупили полонених. А єрусалимському єпископові Модестові написав, що як би міг, то сам прибув би до Єрусалиму, щоб власними руками потрудитися біля св. діла.

У своїх ділах милосердя він не зражувався ні великою кількістю потребуючих, ні ніякою втратою, ні власним зuboжінням; не зважавши на все, він непохитно надіявся на Боже Провидіння. Завдяки цьому довір'ю Йому ніколи не бракувало потрібних засобів.

Коли один чоловік, що Йому св. патріярх поміг сплатити довги, надто сердечно висказував свою вдячність, патріярх перервав йому його подяку, кажучи:

“Брате, я ще не пролив за тебе свою кров, що мені приказує зробити Ісус Христос, мій Пан і мій Господь”. Один купець, що його патріярх Іван двічі порятував у нещасті після розбиття корабля, за третім разом одержав від патріярха повний корабель збіжжя. Буря загнала цей корабель до Англії, де в тому часі докучав людям голод. Купець продав половину збіжжя за добре гроши, а решту виміняв на оливу і з добрым зиском вернувся додому.

Патріярх Іван вів суворе й убоге життя, що проявлялося в іді, одежі й домашнім устаткуванні. Коли одна достойна особа в Олександрії довідалася, що патріярх має на своїм ліжку тільки одне мізерне покривало, то купила дорогої килима і зложила його патріярхові в дарі з проханням, щоб він уживав його для приемності жертвовавця. Патріярх уживав килима тільки одну ніч, але й її він провів неспокійно, докоряючи собі, що він спочиває так розкішно, а його пани (вбогі) не мають де приміститися. Наступного дня він негайно продав килима, а гроши роздав убогим. Коли та особа довідалася про це, то відкупила килима і знову дала патріярхові в дарунку. Це повторилося тричі. За третім разом патріярх засміявся і сказав: “Побачимо, хто перший утомиться такою роботою”.

Патріярх Іван добре зінав св. Письмо, але не любив світового красномовства. Пастирські обов'язки, молитви й читання виповняли його ввесь вільний час. В своїх промовах він був надзвичайно обережний і завжди вважав, щоб не сказати пусте слово. Про світові справи говорив тільки з конечності й дуже коротко. Як почув, що люди говорять щось лихе про своїх сусідів, то негайно пробував звернути розмову на іншу річ, а навіть заборонив таким обмовникам приходити до патріяршої палати, щоб не було якого згіршення.

У тому часі був такий звичай, що як вибрали нового цісаря, то різьбарі приносили йому 4-5 кусників мармуру та просили його, щоб він вибрав собі один на будову пам'ятника. Патріярх казав викопати собі гріб, а коли гріб був уже дополовини викопаний, то казав одному чоловікові приходити під час великої

врочистості й говорити патріярхові: "Мій пане, ваш
гріб недокінчений; прошу видати наказ, щоб його до-
кінчили, бо ви не знаєте години, коли вас заскочить
смерть". Згадка про суворий рахунок, що його маємо
здавати перед Богом, спонукувала його нераз до вис-
казу почування великої боязни. Його особливою чес-
нотою була однак покора, і всі його слова й дії ви-
ражували глибоке почуття власної грішності й ма-
ловартності.

Кожну зневагу вважав патріярх Іван за свій ве-
ликий зиск і щастя. Він завжди розброював своїх
ворогів своєю лагідністю і часто клонився до стіп тих,
що його зневажили, щоб просити в них прощення.
Коли воєвода Микита наложив на людей нові подат-
ки, що були великим тягарем для вбогих, патріярх
попросив до себе воєводу та спокійно почав просити
полегшення для вбогих. Воєвода розсердився і з гні-
вом вийшов з палати патріярха. Під вечір патріярх
вислав воєводі ось яку пригадку на апостольські сло-
ва: "Сонце заходить, нехай сонце не заходить над
вашим гнівом". На воєводу зробили ці ласкаві слова
таке глибоке враження, що він негайно прийшов до
патріярха, зі сльозами в очах попросив прощення, а
одночасно прирік, що ніколи не слухатиме більше до-
нощиків. Патріярх закріпив його в цій постанові ка-
жучи, що він сам ніколи не приймає оскарження на
когось, доки не переслухає оскарженого, та що він
зробив постанову карати якнайсуворіше тих, що по-
ширюють наклепи, щоб відстрашити інших від такої
провини. Коли один шляхтич, не зважавши на патрі-
ярші напімнення, не хотів простити провину своєму
ближньому, патріярх запросив його одного ранку до
своєї каплиці на Службу Божу, де попросив його по-
молитися спільно "Отче наш". Коли дійшли до слів:
"І прости нам наші провини, так як ми прощаємо
своїм винуватцям", патріярх замовк, і їх проказав
уже сам шляхтич. Тоді патріярх казав йому поваж-
но застановитися над цими словами. Просвічений дум-
кою, що він може тільки тоді надіятися прощення
власних гріхів, коли щиро простить всяку провину
своєму противникові, він від великого зворушення

склонився патріярхові до ніг і щиро примирився зі своїм противником.

Св. патріярх часто перестерігав людей, щоб нікого скоро й пристрасно не осуджували, бо "умовини легко обманюють нас; урядовці мають просліджувати справи й засуджувати злочинців; але чого мають приватні особи займатися провинами своїх сусідів, як хіба на те, щоб їх оправдати?" I він наводив багато прикладів з життя святих осіб, що їх несправедливо люди осудили.

Коли патріярх завважив, що багато людей під час богослужби, яка була тоді дуже довга, забавляються під церквою, він одного разу вийшов перед церкву і сів між тими людьми, що були під церквою, кажучи: "Мої діти, пастир мусить бути зі своєю чередою". Це так засоромило людей, що згодом вони вже ніколи не стояли в часі богослужби під церквою.

У 616 році намовив його олександрійський воєвода, щоб разом з ним поїхав з чолобитнею до цісаря. Коли вже були в дорозі до Царгороду, св. патріярх мав об'явлення, що незабаром умре. Тоді він сказав воєводові: "Ти запрошуеш мене до земного царя; але небесний Цар закликає мене до Себе". Після того він казав завести себе на острів Кипр, де незабаром помер у ріднім місті Аматунті. Сталося це того ж 616 року.

АНАСТАСІЙ ПЕРСЯНИН

Коли 614 року перський король Хозрой II збурив місто Єрусалим і вивіз до Персії того св. хреста, що на ньому був розп'ятий Ісус Христос, тим хрестом і християнською вірою зацікавився перський вояк Магундат. Був він сином голосного тоді в Персії чародія Бая, а також сам був добре обізнаний із різними навчаннями та штучками перських магів.

Пізнання християнських правд віри таке сильне враження зробило на Магундата, що після повороту з війни проти грецького цісаря Іраклія він покинув військову службу й замешкав у місті Гіераполі, де перебував в одного перського християнина, золотника.

Новий господар брав Магундата з собою до церкви на богослуження, де він зацікавився образами, що представляли різні події з життя свв. мучеників. Повний подиву для їхньої мужності, він став іще докладніше розпитувати про Христову віру, що за неї свв. мученики віддали своє життя, а вкінці забажав стати християнином. Із тим бажанням він покинув Гіераполь, що був під перською владою, і вибрався до Єрусалиму, де в церкві Христового Воскресіння прийняв св. Хрищення з рук Модеста, намісника патріярха Захарії, що його Хозрой вивіз у неволю. При св. Хрищенні він одержав грецьке ім'я Анастасій (воскресший), що пригадувало йому його воскресіння з духовної смерти до нового життя. До св. Хрищення Анастасій приготувався надзвичайною побожністю, що після того не змаліла, коли він 8 днів у білій одежі ревно молився та слухав доповняючої науки про св. віру.

Після цих щасливих для Анастасія днів він вирішив вступити до монастиря, недалеко Єрусалиму, щоб краще виповнити свої хресні обітниці. Ігумен Юстин казав йому перше завчити грецьку мову й псалтиря, а опісля постриг його в ченці й дав йому монашту рясу, 621 року.

В монастирі Анастасій багато терпів через прикрі

спокуси, що їх викликали в ньому ті давні магічні практики й забобони, що їх колись він навчився був від батька; також давнє вояцьке життя й багатство заманювали його до повороту на світ. В хвилинах неспокою душі він рятувався тим, що все щиро розкривав перед своїми духовними провідниками, гаряче молився й сумлінно сповняв усі монаші обов'язки. При тім він за любки читав життя Святих, а головно свв. мучеників; тоді він плакав над їхніми терпіннями, бажав наслідувати їхню ревність у вірі й сердечно благав Господа, щоб і йому дав таку ласку, щоб він міг терпіти за св. віру і вмерти як мученик.

По сімох літах життя в манастирі Анастасій одержав дозвіл відвідати деякі сsv. місця; згодом прибув він до Кесарії Палестинської, що була під владою персів. При міських воротах його пізнали перські вояки й сказали по-перськи: "Оце відступник!" Св. Анастасій звернувся до них і відповів по-перськи: "Що ви говорите? Я не є відступником, а слугою моого Господа, Ісуса Христа!" Тоді вояки придержали його і повідомили про все свого команданта, що казав вкинути його тимчасово до в'язниці. Там св. Анастасій три дні не хотів прийняти від погані ніякої їди, бо тільки бажав умерти за Христову віру. Коли до Кесарії прибув перський князь Марзабан, Анастасія завели перед нього, щоб вирішив його долю. Довідавшися, хто був Анастасій, князь пробував намовити Святого, щоб вернувся до віри своїх батьків, а це принесе йому багатство й славу. Св. Анастасій поглянув на небо й сказав:

— Ніколи того не буде, щоб я вирікся Тебе, Христе Царю!

Тоді князь:

— Чи ти не лякаєшся короля, що, довідавши про тебе, скаже тебе розп'яти?

Та Святий відповів:

— Чому ж я мав би лякатися людини так само смертної, як ти? Як навіть уб'є мое тіло, то душі не зможе вбити.

Побачивши, що св. Анастасій непохитно держиться Христової віри й не послухається його намови, казав скувати його за шию й ноги і так закованому в

заліznі кайдани носити разом із іншими в'язнями каміння на будову муру; в міжчасі написав листа до короля з-запитом, що має зробити з Анастасієм. В тому часі Святий почував себе надзвичайно гірко. Деякі його давні знайомі й сусіди, що були в Кесарії й бачили його в такому пониженні, соромилися його й серед насмішок били його, сіпали й накладали на його пле-чі найтяжче каміння. Та св. Анастасій переносив усе з радістю з любові до Христа.

Перегодя казав Марзабан знову привести св. Анастасія перед себе і спитав:

— Чому вперто держишся християнства? Вернися до своєї першої віри, бо як ні, то донесу про тебе королеві Хозроєві.

Святий відповів:

— Пиши, що хочеш про мене. Я християнин і ще раз повторяю, я християнин.

Тоді казав князь простягнути Святого на землі й доти бити його кнутами, аж поки відречеться Христа. Коли слуги хотіли простерти його й держати, він просив їх не робити того, обіцявши охоче зробити все, що вони скажуть, бо як казав: "я хочу добровільно терпіти за свого Христа подібно, як кожний у час спеки жде студеної води". По цих словах перехристився й віддав своє тіло на рани, тільки просив, щоб дозволили йому зняти рясу, щоб не чин, але його тіло терпіло нечесть. А хоч довгий час били його тоді по нагому тілі проте св. Анастасій у тім великім болю навіть не ворохнувся ні не зойкнув, а тільки до Бога, що за Нього терпів, підносив свої очі й душу. Марзабан знову пробував намовити Анастасія, щоб приніс жертву на честь огня, сонця й місяця, що їх перси почитали за богів, та Святий відповів, що він ніколи не може признати за божество звичайних творив, що їх Бог створив для нашого вжитку. Після того його відвели до в'язниці.

Тим часом вістка про страждання св. Анастасія за Христову віру дійшла до його монастиря. Всі отці й браття раділи тим щастям свого брата Анастасія; ігумен поручив його святым молитвам монахів, а до

Анастасія вислав тайком двох ченців, щоб занесли йому листа з сердечними словами заохоти до видергливості аж до кінця.

Св. Анастасій сидів у в'язниці скований разом за шию й ногу з одним слугою князя, що відбував кару за якусь провину. Святий мав звичай кожної ночі вставати опівночі на молитву. Щоб не будити свого товариша недолі, втомленого цілоденним ношенням тяжкого каміння, Святий тепер не вставав до молитви, тільки голову трохи підносив і так прославляв Бога. Ця молитва така була Богу мила, що однієї ночі, як це засвідчив один жид, що був тоді також у в'язниці, ясне світло освітило в'язницю, мужі в ясних одеждах оточили св. Анастасія, а один із них золотою кадильницею обкаджував св. Мученика з пошаною.

Коли Марзабан одержав відповідь від короля Хозроя, закликав перед себе св. Анастасія і сказав:

— Король приказує тобі, щоб ти тільки одним словом відрікся Христа, а тоді будеш випущений і підеш, куди скочеш, чи до християн, чи до монахів, чи до своєї батьківщини.

Св. Анастасій відповів:

— Не дай Боже, щоб я мав відректися Христа чи то думкою чи словом.

Тоді князь почав говорити до нього потиху:

— Ти певне стидаєшся тут багатьох своїх знайомих і не хочеш перед ними відректися явно свого Христа. Та як хочеш, то можеш передо мною самим і двома свідками відректися своєї віри, сказавши тільки: відрікаюся Христа, а я зараз випушту тебе.

Святий відповів:

— Ні перед тобою ні перед іншими не відречуся свого Господа, ні явно, ні потайки, ні в сні не дам себе нічим примусити до того.

Побачивши постійність Святого, сказав князь:

— Згідно з даним мені приказом відішлю тебе в кайданах до короля в Персії.

А св. мученик на те:

— І без кайданів сам піду до вашого короля, бо ж добровільно хочу терпіти за свого любого Владику Христа.

А що св. Анастасія не можна було ні погрозами

ні облесними обітницями склонити до відступства від св. віри, то Марзабан казав вкинути його ще на 5 днів до в'язниці, щоб опісля разом з іншими в'язнями відіслати в Персію.

Був тоді в Кесарії комерціярій, тобто королівський податковий урядник, християнин. За його старанням одержав св. Анастасій дозвіл піти 14 вересня, в день свята Воздвиження Чесного Хреста, до церкви на богослужіння. Присутність св. Анастасія й його розмова з християнами та спасенні напімнення додали їм відваги, скріпили байдужих у вірі, а всіх зворушили до сліз. Пообідавши з комерціярієм, св. Анастасій вернувся до в'язниці.

В призначений день св. мученик опустив Кесарію з двома іншими в'язнями під сильною сторожею. З Анастасієм пішов також один братчик, щоб дорогою робити йому можливі прислуги, а на місці бачити кінець і все вірно розказати опісля в монастирі. Той монах описав згодом історію мучеництва св. Анастасія.

Сльозами радости прощали його кесарійські християни; в інших місцевинах стрічали його християни з такою пошаною, що Святий аж лякався, щоб людська слава не відібрала йому вінця безсмертної слави. З Гіераполя та з-над річки Тигра написав він листа до свого ігумена й просив у всіх братів св. молитов.

Коли вже прибули до Варсалое в Ассирії, недалеко річки Ефрату, де тоді перебував король Хозрой, вкинули в'язнів до тюрми та стали вижидати королівського рішення. Від Хозроя прийшов один старшина, що ставався обітницями багатства наклонити св. Анастасія до відступства від Христової віри. Та Святий відповів:

— Моя вбога ряса засвідчує, що я з серця погорджую світовою виставністю. Почесті й багатства короля, що й сам мусить скоро вмерти, не є для мене ніякою спокусою.

Наступного дня старшина вернувся до в'язниці і ставався залякати Святого різними погрозами. Та він відповів спокійно:

— Мій пане судде, не турбуйтеся мною так бага-

то. За ласкою Христа я не змінюся, тому прошу сповнити своє бажання без зайвого шуму.

Після того старшина казав бити його немилосердно палицями, а одночасно, по-перському звичаю, лаяти св. мученика та погріжувати, що робитимуть йому це щодня, доки буде жити, за те, що він погорджував ласкавістю короля.

Така мука Святого тривала три дні. Третього дня казав мучитель покласти його навзнак, а тоді два чоловіки такою важкою колодою притискали йому ноги, що аж тіло роздавлювали до самої кости. Св. Анастасій терпів і мовчав. Спокій і терпеливість св. Анастасія здивували старшину і він пішов знову до короля спитати, що далі робити з безбоязним християнином.

Тим часом управитель в'язниці, сам християнин, хоч із боязни перед утратою зайняття не випустив св. Анастасія на волю, проте дозволив усім відвідувати його в в'язниці. Зараз позбігалися до св. мученика місцеві християни, стали цілувати його ноги й окови та ховати на пам'ятку різні речі, що їх св. мученик був діткнувся. Анастасій обурювався й оборонявся від такої почести, та ніяк не міг позбутися людей що з любові горнулися до нього.

Коли вернувся старшина, казав знову бити Святого, та він переносив ті побої так непорушно, наче був камінною статуює, а не тілом і кров'ю. Опісля казав мучитель прив'язати йому до ніг важкий тягар і повісити за одну руку; так мучився Святий дві години серед погроз і обітниць, на що однак він не звертав найменшої уваги. Побачивши свою невдачу, побіг старшина знову до короля по дальші накази, а той казав усім християнам відібрати життя. Старшина зараз вернувся і казав над берегом річки, в своїй присутності, задушити двох товаришів подорожі св. Анастасія й 66 інших християн. Під час того знову пробував намовити Святого, щоб вернувся до перської віри, а за те зроблять його високим судовим урядником. Св. Анастасій наче не чув тих слів, тільки, звівши очі до неба, дякував Богу за кінець життя й говорив, що він вижидав повільної смерті від порубання на кусні, та побачивши, що Бог дає йому легшу смерть, він із радістю приймав соромну смерть невіль-

ників. Після того його задушили, а там відрубали голову. Його тіло викинули на жир собакам, та вони похерли всі тіла, а Анастасіевого навіть не доторкнулися; здавалося навіть, що вони стерегли, щоб хто інший не порушив св. мощів. Сталося це 22 січня, 628 року.

Коли настала ніч, той монах, що прийшов був із Кесарії зо св. Анастасієм, підкупив сторожу, забрав тіло св. мученика, заніс до монастиря св. Сергія і там поховав. У монастирі остався братчик аж до смерті короля Хозроя, якого незабаром убили. Тоді забрав із собою Анастасіеву полотенну туніку без рукавів і вернувся до монастиря та розповів усім, як св. Анастасій прославив Бога мученицькою смертю. Мощі Святого перенесли згодом до Царгороду, а вкінці до Риму.

Сьомий Вселенський Собор, що видав рішення проти іконоборців (787), одобрив почитання образів, зроблених на основі чудотворної ікони св. Анастасія, що її переховували тоді в Римі й почитали разом із його головою. Мають вони й досі бути там у церкві св. Вінкентія й Анастасія.

... — 638

11 березня

СОФРОНІЙ ЄРУСАЛИМСЬКИЙ

В старовиннім сирійськім місті Дамаску, дона св. апостола Павла, бре відомім із наверненемешкали в 6 сторіччі побожній чільні християни, що звалися Плінтос і Мира. Мали вони також сина Софрана. За старанням дбайливих батьків одержав Софрон замолоду високу освіту. Нації ціддавався він та пильно, що з напруження очей мало не втратив зору. Грецьку філософію знов так добре, що його називали "софістом".

Але більше від світського знання притягала молодого Софрана духовна, божественна мудрість. Він почав завчати св. Письмо, відвідувати св. місця, славні з життя Ісуса Христа, й різні монастири, де познайомився із славними пустинниками, що посвятили своє життя виключній Божій службі, і всюди набирав нового знання й досвіду.

Коли Софрон відвідував монастирі коло Єрусалиму, зайшов також до монастиря св. Теодосія Великого. Там він познайомився з славним пустинником, Іваном Мосхом, ученим і побожним священиком. До свого нового знайомого він прив'язався як син до батька й учень до доброго вчителя та став його невідступним побратимом аж до його смерті. Побувши якийсь час разом у тім монастирі, обидва други перейшли в Йорданську пустиню, а опісля до лаври св.

Сави, де знову задержалися якийсь час. Згодом пустилися в подорож по Сирії, Малій Азії й Єгипті, де мабуть коло 580 року постригся Софрон у ченці й одягнув чернечу рясу. Під час своєї мандрівки Софрон старався добре пізнати спосіб життя й духа людей посвячених Богу, щоб, завдяки доброму прикладові святих мужів і їхнім поученням, зробити поступ у власнім духовнім житті.

Під час побуту в славнім єгипетськім місті Олександрії вони відвідали св. патріярха Івана Милостивого, що широко полюбив їх за їхню побожність і мудрість і два роки держав їх при собі, щоб допомагали йому впорядкувати епархію та викорінювати євтихіянську ересь. В Олександрії написав Іван Мосх разом із Софроном свій твір “Лимонар” (Цвітник). В тій книзі Іван оповів усі цікаві духовні приклади, що їх він сам бачив, або що їх йому оповідали різні монахи.

Софрон описав у тому часі життя й чуда свв. мучеників Кира й Івана, видужавши чудесно при їхніх свв. мощах від недуги очей.

Тим часом перський король Хозрой розпочав війну з греками, зайняв Сирію, Фенікію й Палестину, 614 року здобув Єрусалим і вивіз до Персії дерево св. Хреста Господнього та єрусалимського патріярха Захарію, а опісля рушив походом на Олександрію. Тоді св. патріярх Іван Милостивий опустив Олександрію і вибрався до Царгороду в товаристві св. Софрана й Івана Мосха. Дорогою св. патріярх занедужав і вмер у місті Аматунті, а св. Софрон із учителем Іваном і 12 іншими братьми пустилися в подорож до Риму. По кількох роках Іван Мосх умер, а тоді св. Софрон, згідно з бажанням покійного, перевіз його тлінні останки до Палестини і поховав при монастирі св. Теодосія.

По повороті св. Софрана з Риму грецький ціsar Іраклій переміг персів і 629 року св. Хрест Господній і патріярх Захарій знову вернулися до визволеного Єрусалиму.

По скорій смерти патріярха Захарія й його наступника Модеста, єрусалимським патріярхом вибра-

ли 634 року св. Софрана, що його побожність, наука й чиста католицька віра були добре відомі. Невдовзі по своїм виборі св. патріярх скликав усіх єпископів свого патріярхату до Єрусалиму на синод, що осудив ересь одновольців або монотелітів, які признавали в Христі тільки одну волю. Та ересь скоро поширилася, бо її піддержував ціsar Іраклій і царгородський та олександрійський патріярхи. Св. Софрон написав тоді листа, що в ньому ясно виложив чисту католицьку віру й опрокинув монотелітські фальші. Того листа вислав св. Софрон Папі Онорієві й патріярхові царгородському Сергієві. За впливом Сергія Папа не виступив тоді рішуче проти ересі і тому стягнув на себе закид, наче б то він склонювався до ересі.

Побачивши, що майже всі східні єпископи склонилися до монотелітської ересі, св. Софрон набрав переконання, що він тим більше має обов'язок із усією ревністю обороняти правдиву Христову віру. Одного дня він завів свого єпископа-помічника, Степана з Дорії, на Голгофту і там зобов'язав його в ім'я Христа, що на тому місці терпів муку, щоб він "пішов до Апостольської Столиці, де є основи святої науки, та щоб він доти молився, доки ті, що є при владі, не прослідять і не осудять новости". Степан вибрався до Риму і там справді перебував 10 літ, аж Папа Мартин I скликав 649 року Латеранський Собор і осудив ересь одновільців.

Тим часом на св. Софрана спала інша журба: на Палестину напали сарацини і по дволітній облозі здобули 638 року Єрусалим. В тому часі св. патріярх робив усе можливе, щоб піддержати духа своїх вірних, нераз із нараженням свого життя. На саме Різдво, коли під мурами міста стояли вже сарацини, св. Софрон виголосив надзвичайно зворушливу проповідь. Коли Єрусалим упав, він пішов на скитальщину і скоро потім від смутку вмер, мабуть в Олександрії (638 р.).

Св. патріярх Софрон оставил нам писану спадщину. Крім життеписів і синодального листа, св. Софрон писав різні пісні.

В одній із своїх проповідей він згадує про звичай виносити в середності для почитання Господнього хреста.

... — 656
20 січня

МАКСИМ ІСПОВІДНИК

Св. Максим був одним із тих великих католиків східного обряду, що по-геройськи, своїм життям і писаним словом, ранами й терпінням аж до самої смерті боровся відважно з еретиками за правдиву Христову віру та за повагу Апостольської Столиці в Римі. За те й назвала його Церква почесним названням — Христового визнавця.

Народився св. Максим коло 580 року в Царгороді, в заможній і побожній родині. Коли підріс, ціsar Іраклій покликав його на свій двір і зробив своїм головним писарем. Були це часи дуже важкі для Христової Церкви. Ширилася ересь за ерессю. Ледве скінчилося аріянство, а вже прийшла ересь монотелітів або “одновільців”, що баламутили народ, наче б то в Ісусі була тільки одна воля й одне діяння, хоч у Нього, як у Богочоловіка, були дві волі й дві діяльнності: Божа й людська. На більше горе католиків становили у проводі еретиків два патріярхи: царгородський Сергій і олександрійський Кир, а до них явно пристав і сам ціsar Іраклій. Один тільки ерусалимський патріярх св. Софрон мужно ставав в обороні правдивої віри.

Царському писареві прикро стало служити такому володареві, що зійшов на манівці, тому зрікся уряду на ціарському дворі і постригся в ченці в хризопільськім монастирі (тепер Скутарі коло Царгороду).

Хоч св. Максим проживав досі на царському дворі, то це не перешкодило йому стати добрим монахом. Минуло всього кілька років, а вже монах Максим так визначився ревністю в молитві і вмертвінні, праці, любові й інших чеснотах, що монахи вибрали його своїм настоятелем-ігуменом. На тому становищі він написав кілька розвідок про високу, містичну злуку з Богом.

У тім часі патріярх Сергій намовив ціаря Іраклія, щоб він підписав “ектесіс” (пояснення віри), тоб-

то нове визнання віри в розумінні еретиків одновільців, і приказав усім і всюди вірити, що Ісус Христос, хоч був Богом і чоловіком, то мав тільки одну волю й одне хотіння та діяння. Коли св. Максим почув, що проти одновільців виступив на Заході Папа Іван IV і відкинув цісарський “ектесіс”, він вийшов із монастиря і пустився в далеку подорож до Африки й Палестини, де вступав до єпископів і заохочував їх, щоб непохитно стояли при правдивій вірі й не приймали еретицького віроісповідання. Там відвідав він також св. Софрана, єрусалимського патріярха, що перебував тоді в пустині, а якого Максим називав своїм батьком, учителем і провідником. Коли св. Софрон незабаром умер, св. Максим сам став головним оборонцем правдивої віри на Сході перед одновільцями й цісарем Іраклієм.

Тимчасом повмирали Сергій і Кир, а також і цісар Іраклій. Хоч цісар перед смертю відкликав свій еретицький наказ, то Церква не зазнала спокою. Між царгородськими патріярхами велася боротьба за патріярший престіл. Один із них називався Пир. У листі про того Пира писав св. Максим: “Коли Римська Столиця признає Пира за еретика й виклятаого, то це зовсім певне, що кожний, хто виклинає тих, що осудили Пира, виклинає Римську Столицю, це значить — Католицьку Церкву... Нехай він постарається передусім, щоб заспокоїти Римську Столицю, бо як вона буде заспокоєна, то всі згідно назвуть його побожним і правовірним... Ця Апостольська Столиця, яка одержала загальну найвищу владу й силу в'язати й розв'язувати в усіх Божих церквах у світі від самого воплоченого Божого Сина й усіх святих Соборів”. В 645 році Григорій, намісник африканської провінції й друг Максима, довів до диспути між Пиром і Максимом. Пир навернувся до Католицької Церкви і виїхав до Риму, до Папи Теодора I, щоб перед ним відректися монотелитської ересі.

Три роки пізніше жорстокий наслідник Іраклія, цісар Констанс II, видав цісарський декрет “типос” (образ віри) для піддержки ересі одновільців. Тоді Папа Мартин I скликав до Риму лятеранський собор, який осудив той цісарський декрет. Це так розлюти-

ло цісаря, що казав ув'язнити Папу й вивезти його 653 року в Херсон (Корсунь) над Чорним Морем, де Папу так мучили й морили голодом, що 655 року св. Мартин закінчив своє життя смертю визнавця.

В лятеранськім соборі взяв участь також св. Максим із двома учнями Анастасіями, священиком і монахом. Св. Максим так виразно представив на соборі страждання Церкви, зухвалість еретиків і злощасне встрявання цісаря в справі св. віри, що звернув на себе увагу всієї держави. Коли згодом св. Максим виступив проти цісарського еретицького декрету перед цісарським послом, його також ув'язнили й потягли до Царгороду. Мав тоді св. Максим 75 літ. Під час допитів закинули йому, що він робив протидержавну змову та що при піддержці Риму проти цісарського декрету він осуджував Церкву в Царгороді. На те сміливо відповів св. оборонець католицької віри: “Я не осуджу ні однієї, та я скоріше втрачу своє життя, ніж відступлю в найменшій точці від віри”. Розправа закінчилася засланням св. Максима до містечка Візії в Тракії. Така доля стрінула також обох Анастасіїв, його учнів. Святий визнавець натерпівся там доволі від холоду, голоду й опущення.

По кількох місяцях вислали до нього, за проводом Теодосія, єпископа Кесарії в Бітинії, комісію, що мала відбути з Максимом переговори в справі св. віри. Максим так переконливо заговорив до цісарських вислаників про дві природи в Христі та про злобу мовчанки в справах віри, коли треба було ставати в її обороні, що єпископ Теодосій пізнав ясно, що правда по боці католиків, і обіцяв навіть, що підчиниться Апостольській Столиці. Дав також св. Максимові трохи грошей і одежі. По тій конференції превезли св. Максима до монастиря в Регії. Незабаром прибув туди знов єпископ Теодосій із висланиками цісаря та з заявою, що цісар наділить його різними почестями, якщо він прийме його “типос”. Тоді пригадав св. Максим Теодосієві його попереднє приречення, що його він зробив був “на св. евангелію, хреста й образ Божої Матері”. Та Теодосій відповів холодно: “Що я можу зробити? Цісар змінив свій погляд”. Проте Максим далі стояв непохитно при правдивій вірі. За те

плювали йому в лице, били його, забрали йому гроті і все, що мав, а наступного дня потягли до Селембрії, а там до Перберів, де вже мучились у тюрмі його учні й помічники, обидва Анастасії.

Коли вже шість довгих літ провели свв. визнавці в Перберах у недостатках і терпінні, тоді привели їх знову до Царгороду перед суд еретиків. Там усіх трьох засудили на бичування, вирізання язика, відрубання правої руки, водження на глум по всіх 12 дільницях міста, а вкінці на досмертну в'язницю. Позбавлені язика — не могли вже проповідувати правдивої віри, а позбавлені рук — не могли писати правовірних поучень; та вони могли ще визнавати віру геройською терпеливістю серед мук і мужністю в годині смерти. І вони це робили.

Великий Божий слуга Максим оставил нам у спадщині релігійні твори, наприклад пояснення св. Письма і творів Дениса Ареопагіта, розмову двох монахів про духовне життя й різні листи, чим здобув собі ім'я — батька східної містики. Та головною його спадщиною для нас і всієї Католицької Церкви був його геройський приклад визнання правдивої віри й непохитної вірності св. Апостольській Столиці.

ІВАН ДАМАСКИН

Жив у сьомому столітті в Сирії, в місті Дамаску, побожний християнин Іван, що був скарбовим урядовцем мухаммеданського князя каліфа. Був він людиною багатою і мав у різних частинах Палестини свої добра.

Приблизно 676 року народився Іванові син, що йому при св. Хрестенні надали теж ім'я Іван. За місцем свого народження, він став згодом відомий як — Іван Дамаскин. Коли Івась став підростати, батько подбав про те, щоб він одержав добре християнське виховання й загальну освіту. Головним учителем Івася був сицилійський чернець Кузьма, що його Іванів батько викупив був тоді з арабської неволі. Кузьма був глибоко вченюю й праведною людиною, і він з любов'ю ставався передати своє знання й християнську побожність своєму здібному учневі. Разом з Івасем учився ще юнак Кузьма, що був, мабуть, прибраним сином Іванового батька. Обидва юнаки охоче прикладалися до всякої науки, а передусім до св. богословія, на що учитель звертав особливу увагу.

Хоч Івась одержав був добру богословську осві-

ту, проте, як здається, він не мав спочатку наміру стати Богові на службу в духовнім стані, бо як став дозрілим мужчиною, то перейняв по батькові його державну посаду. Але хоч він був урядовцем мухаммеданського каліфа й світською людиною, то його життя було щиро християнське, прикрашене різними чеснотами, а передусім покорою.

Державним урядовцем був Іван кілька років. Він утішався на дворі каліфа пошаною, одержував добру винагороду за свою працю й міг без перешкоди вести на світі спокійне життя, але це його не захоплювало. Його велика любов до Бога потягла його до вищого, досконалішого життя, що було б геть чисто посвячене прославі Бога. Йдучи за цим потягом, він зрікся своєї посади, покинув світ і вступив до монастиря св. Сави близько Єрусалиму. Разом із ним посвятився Богові на службу в монастирі також його прибраний брат Кузьма.

У монастирі вони обидва з великою ревністю включилися відразу в чернече життя своїх нових співбратів. Настоятель лаври доручив одному старому й досвідченному черцеві, щоб був Іванові за духовного вчителя. Цей учитель дбайливо опікувався своїм новиком та подавав йому різні поучення, як стати досконалим черцем. Між іншим, він говорив йому: "Ніколи не чини власну волю. Вчись у всім умерти собі самому, щоб віддалити з серця всяке прив'язання до творив. Жертвуй Богові свої діла, страждання й молитви. Не величайся своїм знанням ні яким іншим привілеем, але пересвідчись, що з себе самого ти ніщо, тільки невіжа й неміч. Прощай усяку марнницю, не довіряй своєму розумінню та не бажай божественних видінь ні надзвичайних Божих ласк. Віддали від себе все, що пригадує світ. Зберігай точно мовчання та пам'ятай, що й добре говорити несвоєчасно не годиться". Іван старався вірно придержуватися порад свого духовного вчителя.

У тому часі розгорілася була на християнськім Сході релігійна боротьба, що її викликали противники почитання св. образів. Коли вістка про це дійшла до Іvana, він написав три добре оброблені послання,

що ними він старався оборонити давній християнський звичай почитання св. образів.

Іван і Кузьма дуже точно придержувалися в щоденнім життю всіх монастирських приписів і звичаїв, так як це робили інші черці. Крім цього, як учени люди, вони в вільному від молитви й праці часі пи-сали релігійні книжки та складали побожні пісні. Тому, що цього ніхто інший у монастирі не робив, то Іванів учитель спротивився цій новості, передусім складанню пісень. Коли одного разу вмер одному черцеві родич і Іван, для потішення його, написав та почав співати жалібну пісню: "Вся суeta человіческая", його вчитель, як почув цей спів, то так обурився на Івана, що викинув його зі своєї келії і аж тоді дозволив йому вернутися, як він відбув дуже прикуру по-куту. На щастя, вночі явилася Івановому опікунові Божа Мати і сказала йому, щоб він не боронив Іванові писати книжки й складати пісні. З того часу Іван уже без перешкоди займався своєю письменницькою працею.

Коли єрусалимський патріярх довідався про святе життя й глибоку науку Івана і Кузьми, то при-кликав їх до себе і висвятив Івана на священика, а Кузьму на маюмського єпископа. Незадовго по висвяченні Іван вернувся до свого монастиря і зайнявся перевіркою та поправкою своїх писань. Він тоді пови-кresлював усі такі вискази, що були заходито цвітисти, та зробив свій виклад простішим і поважнішим. Його твори проти іконоборців були загально відомі й читані та стягнули на нього ненависть іконоборців, передусім цісарів. Якщо вони не заподіяли йому за них ніяку кривду, то тільки тому, що він проживав поза межами римської держави.

По повороті з Єрусалиму проживав св. Іван Дамаскин до кінця свого життя в монастирі св. Сави. В тому часі він займався тільки письменницькою працею. Його твір "Виклад православної віри" був довго шкільним підручником. Його вважають теж батьком схолястичної філософії. "Октоіх", що його вживаемо при відправі церковного правила, в великій частині

був його твором. Він написав теж багато гарних канонів на свята Господські, Богородичні й Святих.

Св. Іван Дамаскин дожив глибокої старости, однак рік його смерти не є певний. Він був останнім з грецьких Отців Церкви, першим з християнських філософів, що держалися філософічного навчання Аристотеля, а поруч св. Романа Солодкопівця найбільшим поетом Східної Церкви. У 1890 році Апостольський Престол проголосив його Учителем Церкви.

ТАРАСІЙ ЦАРГОРОДСЬКИЙ

Коли царгородський патріярх Павло III із жалю, що спонуканий погрозами цісаря Лева IV підписав еретицьке віроісповідання проти почитання свв. образів, зрікся престолу й 784 року закінчив своє життя в монастирі, на його наступника, за передсмертною порадою Павла, вибрали одноголосно писаря молодого Константина і його матері Ірини, Тараса.

Новий патріярх походив із старовинної родини царгородських шляхтичів-патриціїв. Замолоду він одержав був побожне виховання, а коли перебував на цісарськім дворі, то серед двірських нагод до пустотії слави й тілесних розкошів вів життя побожного монаха.

Св. Тарас був противний своєму виборові на патріярха, бо він був тієї думки, що патріярхом повинен бути вибраний священик, а також і тому, що в царгородськім патріярхаті багато лиха накоїла була католикам образореча ересь, а головно три попередні цісарі, що всіма силами старалися поборювати почитання свв. образів. В час вибору св. Тараса патріярхом відносини почали вже бути поправлятися, бо

цариця Ірина, що управляла державою за свого 10-літнього сина Константина VI, хоч була жорстока, то в серці була правовірною католичкою та старалася своїм впливом закінчити переслідування монахів і взагалі католиків за почитання свв. ікон. Коли св. Тарас побачив, що йому неможливо відказатися від вибору на патріярха, він прийняв його за умовиною, що негайно буде скликаний новий Вселенський Собор для усунення неясного розділу Східної Церкви, що його спричинило іконоборство. Одержанавши від цариці таке запевнення, св. Тарас прийняв повну Тайну Священства в день свята Христового Різдва.

Як тільки відбулося урочисте посадження св. Тараса на патріяршім престолі, він зараз написав листа до Папи Адріяна з повідомленням про свій вибір і уплянований Собор. Також і цариця написала від себе й сина листа з проханням, щоб Папа особисто прибув до Царгороду на Собор, а принаймні вислав своїх учених представників. Крім того св. патріярх повисилав листи до патріярхів в Олександрії, Антіохії й Єрусалимі. Згодом Папа вислав двох представників. Гакож і патріярхам, що не могли особисто прибути через сарацінську займанщину, удалось із великим трудом прислати своїх заступників.

Коли до Царгороду прибули згадані висланники Христового Намісника й патріярхів, а воднораз і підчинені їм різні епископи, Собор мав розпочатися в церкві свв. Апостолів 786 року. Але образоборці підбурigli військо до бунту й воно загрозило всім Отцям Собору смертью. На бажання цариці Ірини відклали Собор на наступний рік. Собор відбувся цим разом спокійно в місті Нікеї, як сьомий Вселенський. У актах Собору на першому місці подані імена папських представників, на другому св. Тараса, на третьому заступників східних патріярхів. Собор мав сім окремих засідань і в ньому брало участь 360 епископів, крім інших свв. священиків і визнавців. Собор вирішив, що почитання свв. образів є побожним і згідним із Христовою вірою звичаем: воно є почитанням свв. осіб, представлених на образах; однак почитання свв. образів не є богоочітанням, що належиться самому Богу. По Соборі вислано відповідні листи до

всіх церков із повідомленням про постанови Собору, а головно до Папи Адріяна, що півердив усі постанови Собору.

Послушний постановам Собору, св. Тарас щиро потрудився над відновою почитання свв. образів у царгородському патріярхаті. Він трудився також невтомно над усуненням святоукупства, тобто набування церковних урядів за гроши, а його життя було зразком безкористолюбності супроти духовенства й вірних. При його столі й у палаті не було нічого з пишноти його попередників. Бажавши служити іншим, він ледве дозволяв слугам зробити щось для нього самого. Спав св. патріярх мало, а всією його розривкою була свята молитва й читання книжок. Він не любив виставності між духовенством, тому заборонив йому вживати червоних шовкових одягів і золота, заохочував їх до вмертвіння змислів, а зокрема сурово виступав проти небезпечних для моралі театральних вистав. Коли до столу подавали йому страви, він часто забирає їх зо стола і власноручно роздавав їх убогим, а щоб нікого не обминути, він відвідував всі доброчинні установи й лікарні в Царгороді. Всіх, що приходили до нього з якою справою, приймав ласкаво, з любов'ю, вважно прислухувався до їхніх прохань, потішав у смутку, помагав у нужді, вставлявся за покривджених та обороняв їх. Не зважавши на свій високий стан і шляхетський рід, св. Тарас вів своє життя простим способом, одівався сам і ніколи не дозволяв, щоб хто помагав йому; зате він охоче послуговував іншим.

Як патріярх, св. Тарас постійно навчав своїх священиків і вірних, так живим словом як і писаними посланнями, католицької віри й морального життя; а за правду й чесноту не боявся стягнути на себе гніву навіть найможніших противників. Виявилось це кілька літ пізніше по Соборі, коли св. Тарасові довелося виступити проти самого цісаря.

Цісар Константин одружився був молодо з Марією, внучкою св. Філарета Багатомилостивого. Поживши з нею сім літ, він так зненавідів її, що хотів конче розвестися з нею, до чого головно доводила його грізна любов до жінчиної дворянки Теодоти. Щоб

оправдати своє нечесне й згіршаюче поведення, цісар кинув на молоденьку царицю наклеп, що вона хотіла отруїти його. Вістка про це розійшлася була між народом, однак ніхто не зважувався сказати нещасному цісареві правди в очі. Але св. Тарас це зробив. Коли цісар почав робити заходи, щоб приеднати для свого грішного наміру св. патріярха і в зв'язку з тим вислав одного дня до св. Тараса свого довіреного старшину з повідомленням, що Марія робила змову на його життя й тому він просить патріярха уневажнити його перше подружжя, а поблагословити друге, св. Тарас відповів поважно післанцеві: "Не знаю, як імператор може домагатися від своїх підданих чесного життя в чистоті після того, як він сам дастъ їм згіршаючий приклад. Я певний, що цариця невинна і я скоріше вмру, ніж дам благословення на нове подружжя". Цісар надіявся ще, що може особистим з'ясуванням справи краще зможе розположити патріярха в свою користь, тому приказав приклікати св. Тараса до себе на розмову. Коли Святий прийшов із стареньким Іваном, намісником олександрійського й ерусалимського патріярхів на съомі Соборі, цісар хотів з'єднати собі патріярха облесністю, тому сказав: "Я не можу нічого затаїти від вас, ба вважаю вас наче своїм батьком. Ніхто не може заперечити, що я можу розвести з такою жінкою, що наставала на моє життя. Цариця Марія варт кари смерти або досмертної в'язниці". Опісля показав патріярсі повну отрути посудину, що її мала приготувати для нього цариця. Переконаний, що Константин хоче його обманути та що на дні всієї справи лежить тільки грішна, непогамована пристрасть до Теодоти, патріярх дав Константинові рішучу відповідь: "Не виступай, царю, проти Божого закону й таємним підступом проти правди! Тобі годиться діяти явно, з чистим сумлінням, а не задумувати в таємниці нарушення Божого закону. Знаючи, як і всі інші, невинність цариці, наклепом ганьбиш свого царського жезла. Я не розв'яжу твого законного подружжя й не дам благословення на беззаконне вінчання. Як ти переступиш Божу заповідь, я говорю тобі перед Богом: хоч ти цар, я не допушту тебе до св. прічастя Христових Тайн". Також і праведний Іван перестері-

гав цісаря перед грішним кроком. Однак спасечні напімнення Божих слуг не тільки що не опам'ятали царя, але ще гірше роздразнили його; він прогнав їх зневажливо з палати.

Зараз після того прогнав із цісарського двору царицю Марію й силою замкнув її в монастирі, а сам, проти Божих і церковних законів, казав себе звінчанти священикові Йосифові, скарбникові царгородської церкви, хоч той шлюб був неважний. Св. Тарас стався всіма способами розірвати грішний зв'язок Константина, але всі його зусилля осталися без успіху, бо ціsar був глухий на всі спасенні упімнення, а наявіть погрожував, що як його не оставлять у спокою, то знов відновить образорочу ересь. Згіршення, що його давав ціsar своїм нечесним життям, мало надзвичайно лихі наслідки: багато цісарських намісників, урядників і вельмож прогнали своїх шлюбних жінок і жили в чужолостві. Проти такого зіпсуття обичаїв св. Тарас безбоязно виступав у своїх проповідях, за що ті явногрішники ненавиділи патріярха й прискаржували його перед цісарем, а той докучав св. Тарасові таким чином, що проганяв на заслання його приятелів і слуг. Патріярх не давав залякати себе і всі прикроці переносив терпеливо, кажучи: "Більше боюсь гніву Царя-царів, ніж неласки земного цісаря". Таємні шпигуни слідкували за кожним кроком патріярха й ніхто не міг без дозволу приступити до нього.

Ta несподівано сталася страшна подія. Мати Ірина, непомірно жадна влади над імперією, підбурила проти сина передових старшин у війську й урядників на царськім дворі й одного дня вони ув'язнили цісаря, вкинули в тюрму й там, на приказ Ірини, викололи йому очі, як це він сам був зробив попереду своїм трьом дядькам. Своє криваве діло зробили змовники так жорстоко, що по кількох днях ціsar закінчив своє нещасне життя, 797 року. Після смерті сина Ірина царювала п'ять літ. Тоді патріцій Никифор зробив змову, проголосив себе цісарем, а царицю Ірину прогнав на острів Лесбос, де вона приденням заробляла собі на прожиток. На тому засланні вона через рік умерла в смутку й недолі.

За володіння Никифора св. Тарас уже спокійно

вів своє життя постійного вмертвіння й ревного душпастирства. Коли його навістила недуга, він, хоч уже з трудом міг удержатись на ногах, старався набожно відправляти Службу Божу. Перед самою смертю, як це засвідчує самовидець, нікийський єпископ Ігнатій, св. Тарас був у захопленні й тоді розмовляв із різними духами темноти, що обвинувачували його в різних провинах. Святий відповідав на кожне оскарження, а коли не міг уже говорити, то рукою відганяв напасників. Увесь час тієї дивної душевної боротьби патріярх дрижав на тілі, а на присутніх, що добре знали святе життя Тараса, напав був великий ляк. Але згодом Святий заспокоївся, його лице випогодилося і він у великім спокою віддав Богу свою святу душу, 806 року, на 22 році патріярхату. Тіло св. патріярха поховали в монастирі, що його він сам збудував був над Босфором. Його гріб прославив Бог численними чудами.

12 березня

ТЕОФАН ІСПОВІДНИК

Одним із родичів грецького цісаря Константина Копронима був Ісаак, префект Егейських островів. Хоч цісар був еретиком-іконоборцем, то Ісаак із своєю жінкою Теодотією вели побожне, католицьке життя. Коли Бог обдарував їх сином, що народився на саме Богоявлення (по-грецьки "Теофанія"), вони назвали його Теофаном. Як хлопчині було три роки, вмер Ісаак, передавши перед смертю Теофана із усім майном в опіку самому цісареві.

Цісар дав Теофанові за виховника одного з своїх урядників, що був побожним католиком; він у чистій католицькій вірі виховував малого Теофана, який уже від ранньої молодості мав наклін до монашого життя.

Коли Теофан дійшов до своїх літ, сталося так, що він вступив у подружній стан із Іриною, дочкою багатого й славного сенатора Лева. В молодих, побожних подругів не було дітей; деякі письменники подають, що вони, за обопільним побожним порозумінням, склали були по шлюбі обіт досмертної чистоти.

Коли в Малій Азії, в місті Кизиці, зворохобився був через голод народ, цісар вислав туди св. Теофана з дорученням, щоб привернув у місті лад і спокій. Під час подорожі, що в ній брала участь також його жінка Ірина, їм довелося іхати річкою Риндакос повз Сигріянські гори, де проживало багато пустинників. Щоб натішитися побожним життям Богу посвячених мужів, вони нераз причалювали човном до берега і відвідували прибережні монастири. В однім місці припала йому до вподоби, що він був би відразу поселився в ній і проживав тільки для Бога; але що він мав сповнити важливий обов'язок, то поплив далі до Кизики, де свою лагідністю й второпністю скоро привернув лад і спокій у місті. В вільному часі він охоче спішив знову до сигріянських монахів на

довгі спільні молитви; тоді також запізнався св. Теофан із побожним пустинником Григорієм Синклеллом, тобто писарем св. патріярха Тараса, який передсказав йому, що він стане колись монахом.

Коли св. Теофан вернувся до Царгороду, тут невдовзі після того вмер цісар, а що його матір Бог по кликати був іще скоріше до Себе, то св. Теофан порозумівся з жінкою і вони обое вирішили покинути світ та провести решту свого життя в монастирі. Жінка Ірина вступила до жіночого монастиря в Бітинії, де вела святе життя, а св. Теофан поспішив у знайомі Сигріянські гори, до свого приятеля, о. Григорія, де постригся в ченці і збудував монастир у місцевині, що звалася Поліхроніон. Згодом він збудував другий монастир на острові Калонімі, продавши там своє сільце. Невдовзі до його монастиря вступило багато монахів. Вибравши їм розумного й побожного ігумена, він разом із усіма братами піддався від його духовний провід і свої дні проводив на молитві, покаянних ділах, та на переписуванні св. книг. Коли після смерті ігумена монахи хотіли вибрати його своїм настоятелем, він не хотів прийняти того уряду і вернувся назад на своє перше місце на Сигріянській горі. Та й тут не довго був він самітний; його побожність і дар чудес почали стягати до нього різних людей, так, що він збудував їм новий монастир, званий пізніше "Велике село", і там уже остався як ігумен.

В 787 році був св. Теофан запрошений на VII Вселенський Собор у Нікеї, що одобрив почитання свв. образів; після того почали завіщувати свв. ікони по церквах, домах, церковних ризах і посудинах та ставити їх на прилюдних площах.

Коли цісарем став Лев Вірменин, то знову почав усякими способами поборювати почитання свв. образів. Свідомий великої поваги св. Теофана, цісар ставався з'єднати для тієї справи св. ігумена чемністю й ласкавими листами. Але Святий був далекий від того, щоб дати зловити себе на царську земну ласку. Він добровільно відрікся світу й його дібр, жив тільки хлібом і водою, спав на плетінці, а замість подушок вживав камення. Крім того від 50 року життя до-

кучало йому жовчеве каміння й інша внутрішня недуга так, що з давнього мужа осталася тільки одна тінь. Такій людині нічим були всі скарби світу. Одного дня післав йому цісар ось такого листа: "Твій лагідний і уймаючий характер робить мені надію, що ти своїм голосом одобриш мої бажання відомій справі. Це дуже проста дорога, щоб здобути мою ласку, разом із такими численними багатствами й почестями, що ними в силі цісар наділить тебе, твій манастир і рідню. Але як ти відкажешся сповнити мое бажання в тій справі, ти стягнеш на себе мое найбільше невдоволення та спричиниш біду й нещастя собі й своїм приятелям". Однак Святий не дав звести себе обітницями ні залякати погрозами і він відповів цісареві: "Бувши в літах і надзвичайно зломаним болями й неміччю свого тіла, я не маю тепер ні вподоби ні наклону до таких речей, що ними я для Христа погордив у своїй молодості. А щодо моїх манастирів і приятелів, то я поручаю їх Богу. Якщо ти думаєш довести мене до призволу своїми погрозами так, як дитину, що боїться прута, то шкода твого труду. Бо хоч я не можу ходити й мені дошкалюють багато інших немочей, то я маю в Христі надію, що Він зробить мене спосібним в обороні Його справи перетерпіти найгірші муки, які ти можеш завдати моєму слабосилому тілу".

Одержанавши таку відповідь, цісар вислав кількох післанців, щоб вдалися з св. Теофаном у дискусію та старалися намовити його до сповнення цісарського бажання, але вони не мали й найменшого успіху. Тоді цісар казав дати Святому 300 бичів і замкнути на два роки до тісної, смердячої темниці, де він примиряв із голоду й западав щораз гірше на здоров'ї. Його манастир у "Великім селі" казав цісар збурити, а монахів порозганяти. По дволітній в'язниці засудив його цісар на заслання на острів Самотрацький, де він по 17 днях віддав Богу свою праведну душу, 817 року. Тіло Святого поховали в дерев'яній домовині, при якій чудесно видужували хворі. Після смерті Лева Вірменіна знову походилися давні учні Теофана, від-

будували “Велике село“ і перенесли мощі Святого до монастирської церкви, де їх Бог прославив численними чудами.

Св. Теофан оставил Хроніку, тобто коротку історію світу з поданням головних подій від 284-813 років. До 284 року написав Хроніку його приятель, Григорій Синкелл.

.... — 826

11 листопада

ТЕОДОР СТУДИТ

Св. Теодор Студит належить до найславніших черців християнського Сходу. Прийшов на світ у Царгороді приблизно 760 року і походив з такої побожної родини, що ціла вступила до монастиря. Мати Теоктіста з дочкою вступили до жіночого монастиря в Царгороді, а батько Фротин із трьома синами переїхали до свого маєтку в Саккудіоні і тут розпочали чернече життя. Недалеко від них, у монастирі на Горі Олімпі, був аввою Теодорів дядько св. Платон. В хвилині, коли Теодор, найстарший Фротинів син, посвятився на виключну службу Господеві, йому було 22 роки. Незабаром дядько Платон злучився з ними і став їхнім ігуменом. Коли Теодор засвоїв собі потрібне богословське знання, дядько вислав його до Царгороду, де його висвятили на священика. В тому часі о. Теодор зробив великий поступ у християнській досконалості й наукі. Пізнавши цінні прикмети свого сестрінка, св. Платон зрікся незабаром настоятельства й, за згодою черців, передав його 794 року Теодорові.

Коли тодішній молодий ціsar Константин VI увійшов у незаконний зв'язок з близькою родичкою

Платона й Теодора, вони обидва рішуче спротивилися цій грішній цісарській поведінці. Намагання цісаря, щоб грішми й дарунками з'єднати собі Теодора, були зовсім безуспішні. Коли цісар приїхав до купелевого місця близько Теодорового монастиря, св. ігумен навіть не вийшов привітати цісаря. Це так розлютило Константина, що він вернувся до Царгороду і негайно вислав своїх старшин, щоб відвели Теодора й інших вірних йому черців до Солуня на заслання. З цього заслання вернувся Теодор по кількох місяцях, як царева мати Ірина відібрала в сина державну владу.

У 799 році Теодор покинув зі своїми черцями давній монастир, що був загрожений нападами арабів, і прибув до Царгороду. Тут він перейняв т. зв. монастир Студіон, що його збудував був 463 року римський консул Іван Студій. Завдяки Теодоровій святості й розумному духовному проводові, число черців зросло в Студіоні до тисячки. Для своїх черців написав він тут новий устав, що докладно впорядковував усе їх життя.

Крім чернечого уставу, писав Теодор також проповіді і поучення про почитання св. ікон, церковні пісні і розправи про чернече життя, які, в порівнянні з розправами багатьох інших східних аскетів, визначалися духом поміркованости. Пустельникові він говорив: "Не плекай самолюбну суворість. Іж хліб, принагідно, пий вино, носи черевики, передусім у зими, та вживай м'яса, коли його потребуєш". Осталося по нім також поверх 500 листів.

По вісімох літах спокійної праці в Студіоні настали для Теодора знову прикрі дні. Насамперед казав новий ціsar Никифор Iув'язнити його й інших черців за те, що противилися його призначенню царгородським патріярхом Никифором, який був світською людиною. У в'язниці сидів Теодор 24 днів. Згодом, коли Теодор не хотів признати важним подружжям незаконний зв'язок цісаря з Теодотою ні не хотів оправдати священика Йосифа, який відважився поблагословити цей зв'язок, казав цісар відвести Теодора на заслання на острів коло Византії й замкнути у в'язниці. Разом з Теодором був теж ув'язнений його брат

Йосиф, пізніший архиєпископ Солуня, і дядько Платон. З заслання написав Теодор листа по Папи Лева III і повідомляв його, що діється в Царгороді. Папа прислав Теодорові відповідь, що нею похвалив його второпність і постійність у прикрих досвідчуваннях. Тим часом Теодорові противники поширили в Римі наклеп на нього, що він еретик та що він тому робить заколот, бо його не вибрали на патріярха; одночасно його черців порозганяли по різних монастирях, при чім цісарські урядовці робили їм різні прикрощі. Теодор й інші його родичі просиділи в в'язниці майже два роки, аж до смерті цісаря Никифора 811 р.

По повороті з в'язниці Теодор поєднався з новим патріярхом Никифором, і тоді вони вже разом виступили проти нового цісаря Лева Вірменина, що заборонив почитати св. образи. Теодор явно й відважно заявив, що цісар не має права мішатися до церковних справ, а коли цісар прогнав патріярха Никифора з краю, Теодор приказав усім своїм ченцям вийти в Квітневу неділю зі св. образами в руках та влаштувати великий похід вулицями Царгороду. Під час походу черці співали: "Пречистому Твоєму образу покланяємся, Благий..." З того дня почали всі вважати Теодора провідником католиків. Коли він даліше відважно заохочував духовенство й народ, щоб усі почитали св. ікони, казав цісар знову прогнати його з Царгороду на заслання. Теодор цим не знеохотився. З заслання він даліше своїми бадьорими листами піддержував духа католиків, які осталися без провідника. Коли його листи попали до рук державних урядовців і вони передали їх цісареві, він приказав відвести Теодора в далеку місцевину, а в'язничному сторожеві Микиті приказав його бичувати. Коли Теодор почув, що сторож має його бичувати, негайно скинув одежду і наставив себе охоче зневажливому й болісному бичуванню так зворушили Микиту, що він не відважився піdnяти руку на Божого слугу. Щоб однак царські люди, які стояли під в'язницею, могли бути переконані, що Микита бичував Теодора, він кинув на ліжко овечу шкуру і сильно кілька разі ударив по ній, так щоб вони почули ці удари; опісля проколів собі рамя, кров'ю помазав бича і показав

людям під в'язницею. Теодор остався в в'язниці і далі писав листи до всіх патріярхів і Папи св. Пасchalіса I. Йому він писав: "Слухай, Богом настановлений пастирю Христового стада. Ти одержав ключі небесного царства; Ти скеля, що на ній збудована Христова Церква; Ти Петро, бо Ти займаєш його столицю. Прийди нам на поміч". Коли Папа вислав до Царгороду легатів, Теодор написав за це Папі листа з подякою, що в ньому він сказав: "Ти є з самого початку чистим джерелом правдивої віри. Ти певна пристань, вселенської Церкви, її захорона перед ерецицькими бурями й Богом вибране місто захисту".

Три наступні роки Теодор разом з вірним черцем Миколою багато натерпілися в в'язниці взимі від холоду, а вліті від спеки, спраги й голоду, бо в тому часі їм кидали через віконце тільки щодругий день малій буханець хліба. Вони були б може померли з голоду, якщо б один королівський урядовець, який принаїдно переїжджав коло в'язниці й довідався про жалюгідне положення невинних в'язнів, не був приказав подавати їм кращу їду.

Коли цісареві Левові попав до рук новий таємний Теодорів лист, що ним він заохочував вірних, щоб рішуче протиставилися негідній іконоборчій ересі, він приказав префектові Сходу, щоб покарав автора листа. Немилосердний префект казав жорстоко бичувати черця Миколу, що написав листа, а опісля завдати ще сто ударів і самому Теодорові. Від цього побиття Теодор довгий час не міг ні спочивати ні їсти і був би загинув, якби вірний Микола не був закроплював його каплями юшки. Коли Теодор прийшов трохи до себе, тоді Микола почав помалу лікувати його рані, при чім мусів нераз відрізувати шматки його завмерлого тіла. Після бичування Теодор три місяці терпів жахливі болі. Згодом прибув до в'язниці цісарський старшина, який забрав його й Миколу до Смирни. Вдень вони мусіли відвідувати дорогу пішки, а наніч їх заковували в кайдани. В Смирні перебув Теодор під суворим доглядом іконоборчого архиєпископа 18 місяців.

У 820 році вбили цісаря Лева Вірменіна. Його наступник Михайло дозволив усім вигнанцям вернути-

ся до рідного краю. Теодор написав цісареві листа з подякою за привернення волі, а одночасно закликав його, щоб був у єдності з Римом та дозволив почитати без перешкоди св. образи. Цісар на це не пристав і навіть не дозволив Теодорові перейняти управу Студіону. Тоді він покинув Царгород і вибрався в відвідини до інших монастирів у Малій Азії, щоби заохочити черців до постійності в католицькій вірі. Він говорив їм: "Зима минула, але весна ще не прийшла. Огонь уже погас, але дим іще остався". Моральна повага Теодора була в тому часі така велика, що його самого його черців Студитів уважали за представників чистої католицької віри.

По повороті з заслання Теодор прожив іще шість років. Своє багатотрудне життя закінчив 826 року на острові св. Трифона близько Царгороду. Перед смертю прийняв св. Тайни, попрощався зі своїми черцями та сказав їм, щоб позасвічували свічки й заспівали похоронну пісню: "Блаженні непорочні..." Коли дійшли до слів: "Во віки не забуду оправданій Твоїх, яко в них оживил мя еси...", він, проспівавши ці слова, віддав спокійно Богу свою праведну душу. Вісімнадцять літ після смерти св. Теодора патріарх св. Методій казав перенести його св. мощі до Царгороду та зложити разом з мощами його брата, св. Йосифа Солунського, побіч мощів дядька св. Платона в студитському монастирі. Так на християнськім Сході, як і Заході, стали почитати св. Теодора Студита як чернечого законодавця та оборонця першості Апостольського Престолу в Римі й почитання св. образів.

Ім'я св. Теодора Студита стало відомим по різних християнських країнах передусім через т. зв. типікон, тобто чернечий устав. Пристосовуючи давні загальні чернечі правила св. Василія Великого до потреб монастиря в Студіоні, Теодор подав свої точні приписи про щоденний порядок чернечого життя, а саме про церковні богослужби, пости, вибір настоятелів, покупти й кари. Хоч у тих часах звичайно кожний монастир творив собі свій власний устав-типік, проте бували устави славних законодавців, що їх нераз без

зміни переймали й інші монастири. Таку славу мав і чернечий устав св. Теодора Студита. Своїм святым життю, енергією й добрим чернечим уставом св. Теодор відновив чернече життя не тільки в Студіоні, але мав теж великий вплив і на інші монастири, тому його вважають обновником чернечого життя на християнському Сході.

В Україну привіз цей студитський устав 1072 року грецький чернець Михайло і передав його св. Теодосієві Печерському. Св. Теодосій пристосував студитський устав до умовин чернечого життя в Печерській Лаврі, додавши до нього деякі свої правила. Цей устав під назвою "Устав св. Теодосія" поширився по всіх давніх українських монастирях. За наших часів відновив студитський устав в українськім народі бл. п. Слуга Божий митрополит Андрій Шептицький (1901 року).

Особливість студита — жити згідно з давніми чернечими звичаями. Студитська одежда — чорна, вбога ряса, підперезана ремінним поясом з кільцем на кінці, що звисає набік; на голові каптур, а з каптура звисає спереду і ззаду довгий широкий пас чорної матерії так низько, як сягає ряса. Харч невибагливий, келія мала й убога.

Черці-Студити діляться на окремі ступені. Новики — це ті юнаки, що тільки-но прийшли до монастиря та завчають богоугодні студитські звичаї; вони ще не носять ряси. Архаї-послушники мають рясу й ремінний пояс; це вже дійсні новики. Далі йдуть архаї-рясоноси, що складають річні обіти впродовж двох років, а по цих двох роках складають вже чернечі обіти-приречення малого образу, і тоді вже називаються архаї-хрестоноси або схимники. П'ятий ступінь черців-Студитів, це ті, що складають чернечі обіти великого образу.

Перше й головне зайняття Студитів, це молитва, хор-богослужба. Чернець-Студит має поділений день на три рівні частини: вісім на молитву, вісім на працю, а вісім на відпочинок. Правлять кілька разів на день спільно церковне правило по своїх церквах, а на віві опівночі встають на молитву. Співають за старо-

винними напівами, а хто був на одній їхній відправі, то до кінця життя матиме незатерте враження.

Другою особливістю Студитів є хліборобсько-реміснича ділянка. Городництво, садівництво, скотарство, пасічництво, лісництво, зразкове хліборобство, винниця — це їхня праця. Крім цього вони мали млини, гарбарні, ткальні, печатню й малярську школу. Виховують теж молодих хлопців на ремісників.

Крім черців-братів, мають Студити також черців-священиків, що називаються в них звичайно "еромонахи". Вони служать духовним потребам черців і приманастирської людності, а деякі з них працюють по місійних станицях. Займаються теж науковою працею.

Черці-Студити, духовні сини св. Теодора Студита, це носії старохристиянського молитовного духа, захоронники східно-церковного чернецтва, збережники українського передання в богоочітанні й мистецтві, зразкові хлібороби й виховники хліборобсько-промислової молоді. Кожний студитський монастир між українським народом, це наша культурно-молитовна станиця.

НИКИФОР КОНСТАНТИНОПІЛЬСЬКИЙ

Св. Никифор мав доброго батька; називався Теодор. Коли візантійський ціsar Константин Копронім почав переслідувати католиків за почитання св. образів Никифорів батько, що був добрим ціsarським писарем, а ще кращим Божим слугою, став в обороні католицької справи. Розлючений ціsar відібрав йому посаду, опісля казав бичувати його, мучити, а вкінці прогната з Царгороду до міста Нікеї, де він по шістьох роках умер як св. визнавець.

Мавши такого святого батька, молодий Никифор виростав на мужа сильного вірою й побожним життям. Одночасно він з великим успіхом проходив тодішні школи, де здобував собі загальне знання. Зокрема він визначався знанням філософії, музики й був добрым промовцем. В тому часі, коли його батько карався на засланні, жив Никифор у Царгороді самий. Згодом, після смерті батька, він проживав разом із своєю побожною матір'ю, Євдокією, що по похороні чоловіка вернулася з Нікеї до Царгороду.

Коли в Царгороді переміг на цісарськім дворі вплив цариці Ірини, що стала в обороні Католицької Церкви та привернула їй давні права, Никифора покликали на царський двір і наділили давніми батьковими достоїнствами. Завдяки своїй чесності, доброму характерові й здібності, він незабаром став першою силою в візантійській державі. Під час сьомого Вселенського Собору в Нікеї (787 р.), що в ньому Никифор брав участь як представник цісаря, Отці Собору вибрали його головним писарем Собору.

Хоч Никифор був любимцем цісарського двору й мав там на кожному кроці нагоду до веселого й розкішного життя, проте він не мав світового духа. В вільному часі, коли інші дворяни безжурно забавлялися, Никифор читав св. книги і багато молився. Згодом, під впливом свого потягу до духовного життя, він збудував навіть у самітній і затишній околиці над Чорним Морем свій власний монастир. Пізніше, коли побачив, що на цісарськім дворі наростає велике непорозуміння між молодим цісарем і царицею-матір'ю Іриною, він одного дня зрікся своєї посади на цісарськім дворі, покинув столицю і оселився в своїм монастирі. Тут, разом з іншими побожними мужчинами, що покинули світ, він почав жити виключно для Бога й спасіння своєї душі. В тому часі він був іще світською людиною.

Тим часом умер патріярх Тарас. Цісарський двір був тієї думки, що гідним його наступником може бути Никифор, тому відразу покликав його до перейняття патріяршого престола. Але тому спротивилися О. Студити й іхні приклонники, що вважали за незгідне з церковними законами, щоб на патріярха вибирати світську людину. Коли з тієї причини Никифор отягався з рішенням, цісар виразним домаганням спонукав його перейняти опорожнений престол царгородського патріярха. Під час своїх свячень, Никифор держав у руках свою працю, що її він написав в обороні почитання св. образів, а по свяченнях зложив її за віттарем як знак своєї заяви, що він завжди оборонятиме передання Христової Церкви. Никифор зробив тоді ту помилку, що не повідомив зараз про перейняття патріяршого престола Христового Наміс-

ника в Римі, як це було тоді в звичаю. Зробив він це аж тоді, як св. Теодор Студит і його партія помирилися з патріярхом. Тоді Никифор написав до Папи листа, оправдався з того, що відразу не повідомив Папу про свій вибір, склав довге визнання католицької віри та прирік, що на майбутнє він своєчасно повідомлятиме Рим про важливіші події в своїм патріярхаті.

Патріарх Никифор був добрим управителем Христової Церкви в своєму патріярхаті й рука-у-руку з св. Теодором Студитом, старався з великою терпеливістю піднести мораль і дисципліну по монастирях та між духовенством. Однак цьому стали на перешкоді сумні події, що діялися на царськім дворі, а передусім еретицькі погляди пізншого цісаря Лева Вірменіна і його переслідування католиків за почитання св. образів. Коли цісар пробував з'єднати собі Никифора для своєї еретицької справи, св. патріарх рішуче відкинув цісарську намову: "Ми не можемо змінити старовинного передання; ми почитаємо св. ікони, подібно як хрест і св. євангелію". А еретицьким єпископам, що закликали його на свою нараду в цісарській палаті, він відповів: "Хто дав вам таку владу? Якби це був той, що керує кораблем старого Риму, я готовий. Якби це був олександрійський наступник св. євангeliста Марка, я готовий. Якби це був патріарх Антіохії або Єрусалиму, я не противлюся. Але хто ви є? в моїй епархії ви не маєте ніякого права". Опісля прочитав той канон, що проголошував виключеними з Церкви таких духовників, які відважилися б виконувати якийсь чин судовластя в епархії іншого єпископа. Тоді іконоборчі єпископи зо свого боку відсудили Никифора від патріяршого престола. Після того його противники пробували кілька разів позбавити його життя, а вкінці цісар прогнав його з краю на заслання, де він провів іще 15 літ життя в своїм монастирі над Босфором. Наступний цісар готов був привернути Никифорові вільність і патріярший престол, якби він був погодився нічого не говорити про почитання св. ікон; але на це не дозволяло йому його сумління, і він до самої смерті остався на засланні (828 р.).

звідки безбоязно обороняв св. правду своїми писаннями.

В 846 році, за патріярха св. Методія, казала цариця Теодора спровадити з великою вроčистістю моніхи св. визнавця Никифора до Царгороду і зложити їх до почитання в церкві св. Апостолів.

МЕТОДІЙ ЦАРГОРОДСЬКИЙ

В місті Сиракузах на Сицилії проживало в 7 сторіччі католицьке по-дружжя, що належало до передових і багатих громадян. Був у них син Методій, талановитий юнак, який здобув собі високу освіту. Коли він скінчив свою науку в родиннім місті, вибрався до Царгороду, щоб там старатися про відповідне становище на цісарському дворі. Але Бог скерував кроки Методія цілком на іншу стежку. Стрінувши в Царгороді одного побожного черця, він так захопився життям посвяченним Богу, що негайно вирішив закинути думку про світову посаду і вступити до монастиря. Збудувавши власним коштом монастир на острові Хіос, почав Методій жити в ньому тільки для Бога. Але не довго довелося Методієві заживати щастя посвяченого Богу ченця. Незабаром звернувся до нього з покликом тодішній царгородський патріярх св. Никифор, щоб він перейшов до Царгороду та зайнявся апостольською працею в самій столиці.

В 814 році відновив цісар Лев Вірменин переслідування тих католиків, що давнім християнським зви-чаем почитали св. образи. Методій, разом із патріяр-

хом, сміливо стали в обороні почитання св. ікон. Коли цісар прогнав за це св. Никифора на заслання, Методій поспішив до Риму, мабуть, щоб повідомити Папу про сумні події на християнськім Сході.

За наступного цісаря Михайла, Методій повернувся з Риму до Царгороду і привіз св. Никифорові папського листа. Однак цісареві не сподобався цей лист, він назвав Методія, що привіз цього листа, бунтівником, казав бити його бичами, а отісля прогнати на заслання, де він багато натерпівся. Перед своєю смертю цісар дарував Методієві волю; він повернувся до Царгороду вихуділій і ослаблений, але з давнім бадьорим духом.

По коротким спокою, наступний цісар Теофіль відновив переслідування католиків. Він приклікав до себе Методія та почав накидатися на нього за його попередню працю, а передусім за вищезгаданого листа, що його Папа, як казав цісар, написав за намовою Методія. Але Методій безбоязно відповів: "Якщо образ у твоїх очах такий безвартісний, то чому ти, осуджуючи почитання Христових образів, водночас не осуджуєш пошани, що її люди віддають твоїм образам? Поправді, то ти не тільки цього не робиш, але ще помножуєш їхне число". Розгніваний цісар казав побити Методія і кинути до підвалу своєї палати.

В 842 році вмер Теофіль і управу держави за свого малолітнього сина Михайла III, перейняла цариця Теодора, що стояла за стару католицьку віру. З її наказу припинилося переслідування почитачів св. ікон, відклікано духовенство з заслання, до тридцятьох днів знову завіщено в царгородських церквах св. образи. Нарід радів. На місце іконоборця, царгородським патріярхом став Методій, що при піддержці цариці привернув у Царгороді католицьку віру з усіма її старовинними звичаями.

За старанням Методія відбувся в Царгороді собор, що потвердив постанови попереднього Вселенського Собору в Нікеї, а на пам'ятку привернення католицького почитання св. образів, приказав святкувати першу неділю Посту як "Неділю Православ'я".

Патріярхом був чотири роки. Вмер 16 червня 847 року на водну пухлину.

... — 869; — 885
11 травня

КИРИЛО І МЕТОДІЙ

Найбільшим скарбом, що його люди можуть мати на землі, є Христова віра, кожній людині конечно потрібна до спасіння душі. Католицька Церква, за проводом Христового Намісника в Римі, єже дві тисячі літ запошадливо трудиться, щоб поширити цю світу в усьому світі.

До найславніших провідників Христової віри належать, між іншими, св. Кирило й Методій, два рідні брати, що з великою любов'ю та посвятою всіх своїх сил працювали над поширенням християнства між слов'янами. Різні слов'янські народи, які сьогодні втішаються скарбом Христової віри, а також і своєрідною культурою, між своїми першими добродійцями вдячним серцем згадують св. Кирила й Методія, що колись живою слов'янською мовою й слов'янськими церковними книгами навчали їхніх предків християнських правд віри і слов'янського письма.

Походили ці наші великі слов'янські вчителі з грецької родини, в якій було семеро дітей. Народилися вони в місті Солуні (Тессалоніка), столиці Македонії, де їхній батько, на ім'я Лев, був друнгарієм, тобто одним із помічників стратега, найвищого краєвого військового урядовця в візантійській імперії. Св. Методій прийшов на світ 815 року, св. Кирило, наймолодший із усіх дітей, мабуть 827. Лев був замож-

ною людиною і його родина належала до перших у місті.

Найціннішим скарбом Лева і його родини була християнсько-католицька віра. Приклад щирої побожності й страху Господнього батьків удержував і серця дітей близько Бога. До християнського виховання додавали дбайливі батьки також і добру освіту. Про св. Кирила, який перед вступленням до монастиря називався Константин, оповідають, що коли йому було сім літ і він мав розпочати свою науку, то бачив дивний сон. Йому приснилося було, що одного разу їхній стратег зібрав усіх солунських дівиць і сказав йому: “Вибери собі одну з них, котра тобі люба, на подругу й поміч”. Константин розглянувся і, перебравши всіх, побачив одну найкращу з усіх, ясну з лиця, прикрашену золотим намистом і перлами та всіма прикрасами; на ім'я їй було Софія, тобто мудрість. Цю Софію вибрав собі Константин. Коли хлопчина оповів свій дивний сон батькам, вони заохотили його, щоб він вибрав собі “мудрість за подругу, бо тоді через неї позбудеться багато лиха”. (Прем. 8:9; 10:9). Цей хлоп'ячий сон Константина про його заручини з Софією вказує на його обіт чистоти й замилування в мудрості; це наче відблиск душі й усього життя майбутнього Божого слуги, повного чеснот і досконалості посвяти Божим справам. Методій, як старший від Константина, певне вже скоріше з іншими дітьми Лева розпочав свою науку.

В школі, завдяки своїй надзвичайно скорій пам'яті, Константин учився найкраще з усіх своїх побратимів. По шкільній науці побільшував своє знання дбайливим самонавчанням.

З часом шкільної науки зв'язане Константинове захоплення творами й чеснотами св. Григорія з Назіянзу, великого християнського богослова й поета. Св. Григорія, що теж був сонними видіннями заохочений до любови чистоти й мудrosti, вибрав собі Константин за приклад до наслідування та за свого небесного опікуна. В час цього захоплення він виписав був навіть на стіні своєї кімнати звеличину похвалу св. Григорієві: “О Григоріє, тілом людино, а душою ангеле! Бувши тілом людиною, ти став ангелом,

бо твої уста, немов Серафим, прославляють Бога та освітлюють увесь світ навчанням правдивої віри. Прийми й мене, що припадає до тебе з любов'ю й вірою, та стань мені вчителем і просвітником“. Захоплений потягаючим прикладом Григорієвої любові до чистоти й мудrosti, Константин всім своїм юнацьким серцем полюбив цю ідею та вирішив, за небесною опікою св. Григорія, дестроїти до неї все своє життя. В тому часі, коли світ, у виді гарних дівиць, заманював його до легкого й розкішного життя, що усміхалося йому, як багатому паничеві, він забажав і постановив “стати ангелом, своїми устами прославляти Бога та освічувати світ навчанням правдивої віри“. Це він робитиме з того часу постійно й непохитно до останнього удару свого святого серця.

Який дух проявлявся в молодім Константині, пізнані також із його пригоди з соколом. Звичаєм тодішніх багацьких дітей, мав Константин свого сокола, з яким нераз ходив на лови. Коли одного дня він вийшов у поле і пустив свого сокола, знявся вітер і заніс птицю в невідоме місце. Константин так від того затужив, що два дні нічого не їв. Згодом почав він роздумувати: “Отаке то це життя, що замість радості, прибуває сум... З цього дня піду іншою стежкою, кращою від першої, а в життєвій суєті не загублю своїх днів“. Цей випадок із соколом дуже цікавий, бо він виразно змальовує нам Константина як небуденого юнака, що “шукає світу понад світом“. По цих ловах із соколом Константин наче прощається з цим скороминущим світом і його розривками та справами, а віддає себе беззастережно справам того вищого й кращого світу, що про нього говорив сам Христос: “Шукайте першусього Божого Царства і його справедливости, і все інше додасться вам“ (Мат. 6:33).

З життя Константина в Солуні можемо зв'язати ще одну річ, а саме — його думку про апостольську працю між слов'янами. В Солуні була велика церква св. Димитрія, замученого в 4 сторіччі за Христову віру. Св. Димитрія почитали солуняни як сильного небесного заступника, що не тільки обороняв місто від нападів слов'ян, але й навертав їх на християнство. Підо впливом різних переказів про св. Димитрія со-

лунського та читання творів св. Григорія Богослова могло зродитися в душі побожного юнака бажання посвятити себе згодом апостольській праці над наверненням слов'ян до Христової віри.

Думка про проповідування Христової віри саме слов'янам могла зародитися в ніжнім і побожнім серці юнака Константина підо впливом його приставання з слов'янами, які жили в місті Солуні на послугах по грецьких домах, може навіть у його родиннім домі, а також і з тими слов'янськими рільниками, що жили в околиці Солуня і нераз привозили туди на продаж городину й інші плоди сільського господарства. Константин бачив, що слов'яни вбогі, пониженні, непросвічені Христовою правдою, і він забажав попрацювати для їхнього добра. З цією думкою він почав частіше розмовляти з ними про віру, довідувався про далекі слов'янські краї та завчав слов'янську мову, що згодом мала стати великим засобом у поширенні християнства між слов'янами.

Завдяки скорому розвиткові, Константин незабаром дійшов до того, що солунської науки було йому замало і він забажав мати нових учителів. Коли отже до Солуня прибув у тому часі якийсь чужинець, що знов граматику, тобто філологію, Константин зараз поспішив до нього і сердечно просив його, щоб він навчив його граматики. Але хоч жадний науки юнак і просив і велику заплату обіцяв тому чужинцеві, він чомусь не схотів сповнити Константинового бажання. Тоді засмучений юнак вернувся додому та став сердечно молитися, щоб Бог помог йому здобути вищу освіту.

Приблизно 840 року, коли Константинові було 14 літ, умер йому батько. Коли вмирав, плакала мати за долю свого наймолодшого сина: "Ні про що я не турбууюся, тільки про цю дитину; що з нею станеться?"... А вмираючий Лев сказав: "Май віру, дружино, і надійся на Бога, що Він пішле йому батька й такого управителя, який управляє всіма християнами". Ця батькова надія скоро сповнилася. Незабаром мати пішла назустріч Константиновому бажанню здобути високу освіту і вислава його до Царгороду.

В візантійській столиці покійний Лев, як вицій

державний урядник, був добре відомий. Державним логотетом-канцлером був тоді при цісарськім дворі Теоктист, може навіть родич Лева, дуже впливова людина. Він був одним із управителів, що помагали цариці Теодорі управляти державою в імені малолітнього цісаря Михайла III. Коли отже прийшов час Константинового переїзду на науку до Царгороду, його мати звернулася до Теоктиста, щоб заопікувався її сином.

В Царгороді була тоді вища надвірна школа, що її заклав був Бардас, брат цариці; учителями в тій школі були високоосвічені люди — Лев Філософ і Фотій. Лев знов доброе поезію, реторику, математику й філософію, а Фотій історію, право, медицину й філософію, зокрема ж богословію й грецьке письменство. Мавши таких учених учителів, Константин усім серцем приляг до науки. Такий пильний юнак дуже припав до вподоби логотетові Теоктистові, який не мав своїх дітей; він настановив його управителем свого дому і дозволив йому сміливо заходити до цісарських покoїв.

Теоктист любив науку і тому любив поговорити з молодим ученим. Одного разу він спитав Константина:

— Філософе, хотів би я дізнатися, що це є філософія?

Константин, що вже нераз це передумував, відповів без надуми:

— Філософія — це пізнання справ Божих і людських, наскільки людина може наблизитися до Бога; вона навчає людину бути через діла подібним образом та подобою нашого Творця.

З того часу Теоктист іще більше полюбив Константина та став радитися його в різних справах. Не шкодував також грошей на науку, і Константин одержав близкучу на свій час освіту. Згідно з духом часу, на першому місці в тодішньому навчанні стояли богословські науки, і їх досконало завчив Константин, тимбільше, що він мав до них великий наклін. “Кирило був сильний у світській філософії, але ще сильніший у духовній; він збагнув справи природи, але ще більше Того єдиносущного, що від Нього все

одержало буття з небуття“, переказує нам один житієписець.

В Царгороді застав Константин багато слов’ян, що перебували там як вояки, купці й робітники; купці мали в Царгороді навіть свою окрему дільницю св. Маманта. Живши в колі людей, де постійно були розмови про навернення слов’ян до християнської віри, молодий Константин міг іще більше скріпитися в своїх юнацьких мріях про майбутню місійну працю між слов’янами. І цілком можливо, що молодий студент заходив до слов’янських купців, може навіть до наших наддніпрянців, і розмовляв із ними про віру та прислухувався до їхньої мови, що йому згодом так дуже стала в пригоді.

Логотет Теоктист був Константинові добрим опікуном. Полюбивши його, як свого рідного сина, він почав думати про майбутність молодого вченого. На самперед задумав одружити його. З цією думкою він одного разу сказав Константинові:

— Краса твоя і мудрість змушують мене дуже любити тебе. Я маю хрищеницю вродливу та багату, роду доброго та великого; коли хочеш, віддам її тобі за дружину. А від цісаря прийми тепер велику честь та княжіння та сподівайся більшого, бо скоро станеш стратегом.

Але Константин із спокоєм справжнього філософа відповів:

— Так, великий це подарок... для того, хто його потребує. А для мене нема нічого більшого над науку... Набувши нею премудрості, хочу пошукати прадідівської чести й багатства.

Був це виразний натяк на те, що він хоче відректися світу та посвятити себе геть чисто на службу Богові. Почувши таку мудру відповідь, Теоктист на одружіння більше не наставав, але зате, в порозумінні з царицею Теодорою, подбав, щоб Константина висвятили на священика, на що наш побожний юнак охоче пристав. Молодому священикові відразу дали високу посаду хартофілакса св. Софії, тобто його зробили писарем патріярха св. Ігнатія і він завідував архівом і бібліотекою патріярха, був заступником патріярших прав і мав велике значення в патріяршім

суді та при різних свяченнях духовних осіб. Міг тоді Константин мати поверх 20 літ.

Але ця висока посада не принесла йому задоволення, бо заколочувала йому життя молитви й науки різними буденними справами, що їх він мусів полагоджувати, як патріярший писар. Побувши отже недовго коло патріярха, Константин тайком покинув Царгород і заховався в однім монастирі на Босфорі. Цим затишним монастирем міг бути монастир св. Маманта, серед руської колонії київських купців. Mrявивши про місійну працю між слов'янами, міг Константин своє перебування в цьому монастирі використати для дальншого підготовлення себе до свого улюбленого діла. В цім монастирі провів Константин шість місяців тихомирного життя. Після цього його відшукали його царгородські опікуни та спонукали стати професором філософії в вищій придворній царгородській школі. Тепер він уже урядово став ученим "Константином Філософом", за якого його вже й попереду вважали приятелі завдяки його надзвичайному розумові.

В тому часі любили в Царгороді всякі диспути. Одну таку диспуть мав Константин із колишнім патріярхом Іваном, що його скинули були за іконоборчу ересь. Константин переміг у тій диспруті іконоборця та близькуче оборонив звичай почитання св. образів. Дуже можливо, що в час свого учителювання в Царгороді почав Константин працювати над зложенням слов'янської азбуки й перекладом церковних книг на слов'янську мову.

Що робив у тому часі його старший брат Методій? Його життеписці не записали нам подробиць із його юнацьких літ, однак це певне, що й він мусів одержати від батьків добру освіту, як це звичайно бувало по багатьох боярських родах. В однім старовиннім життеписі є натяк, що Методій добре знав право, що було б цілком відповідне для боярського сина, який думав про державну службу. Був він при тім лагідної вдачі, милого зовнішнього вигляду й усіма люблений. Живши в Солуні серед побожної родини, а зокрема вкупі з належичною побожним і розум-

ним Константином, з яким в'язала його до самої смерті сердечна братня любов і пізніша апостольська праця, певне й Методій був перейнятий вищими ідеями, що їм служив колись солунський християнський мученик Димитрій, який послужив Христовій справі апостольською працею й жертвою свого життя. Подібно, як Константин, також і Методій знов слов'янську мову і напевно був також зазнайомлений із задумами брата про місійну працю між слов'янами.

Згодом життєві дороги обох братів на якийсь час розійшлися. В той час, коли Константин із великим запалом прикладався до різних наук, довідався цісар про бистрість Методія і призначив його управителем-князем якоєю слов'янської землі. Про це міг подбати логотет Теоктист. Перебування між слов'янами дало Методієві добру нагоду до кращого пізнання їхнього життя, звичаїв і мови та чимало приспособило його до його майбутньої апостольської праці між ними. Управителем слов'янської землі, мабуть Македонії, був близько десять літ. Після цього, замість поступати дорогою блискучого успіху високого цісарського урядника, Методій раптом зрікся княжіння і вступив до монастиря на славній горі Олімп у Бітинії, в Малій Азії, де постригся в ченці та одягнувся в чернечу рясу. Покинув Методій світ, певне, тоді як Бардас, брат цариці Теодори, вбив канцлера Теоктиста, приятеля їхньої родини, саму царицю замкнув у монастирі та став іменем цісаря Михайла управляти державою. В тому часі був теж засуджений на прогнання з Царгороду св. патріярх Ігнатій, який зрікся престола, а на його місце був выбраний патріярхом Фотій.

Під боком візантійської імперії лежав мохаммедансько-арабський (сарацинський) халіфат. Арабська культура в 9 сторіччі була висока; світські науки, передусім математика, процвітали тут краще, ніж в інших краях. Все те запалювало арабам духа і манило їх помірятися своєю культурою з самими навіть греками, тоді найкультурнішим народом у світі. Арабська столиця Багдад була в часах розквіту другим Царгородом по своїй культурі та вищих школах. З сарацинами мали греки нераз війни, а також релігійні спори, передусім за Пресв. Трійцю, що найбільше відрізняє християн від мохаммедан.

Коли Константин був у Царгороді професором, прислали сарацини до цісаря Михайла прохання - визов, щоб ім післано відповідних мужів на диспуту про Пресв. Трійцю. Цю місію доручили Константинові, який покірливо відповів: "З радістю йду за віру християнську; бо що я маю солодшого на цьому світі, як жити або вмерти за Пресв. Трійцю?" Переглянувши мохаммеданський коран, Константин вибрався з кількома побратимами до мохаммеданського халіфа в Багдаді і вів там з ученими сарацинами богословські диспути.

Поїздка Константина до сарacen на релігійну диспуту мала в його житті велике значення. Поперше, це була перша його поїздка, під час якої він ширше побачив дійсне життя і набрався досвіду, так потрібного йому в його дальших місіях. Подруге, в цій місії Константин стрінувся з слов'янами, яких було багато в халіфаті, і побачив, як слов'яни-погани кидали свою віру та ставали мохаммеданами. Як ревний християнин, він іще більше запалився бажанням пошукати доцільніших способів, щоб привести слов'ян до Христа та відвернути їх від Мохаммеда. Потрете, під час сарацинської місії Константин віч-на-віч познайомився з богослужінням в арабській народній мові, що його арабам-християнам арабська влада заборонила відправляти в грецькій мові. Це придалося йому при перекладі св. Письма й богослужбових книг на слов'янську мову. Ця сарацинська місія могла відбутися приблизно 855 року.

Коли Константин вернувся з сарацинської місії, йому стало дуже тяжко жити в тім Царгороді, що в ньому було в тому часі багато церковного й політичного заміщення. Сучасний римський бібліотекар Анастасій оповідає, що "Фотій проповідував, ніби кожна людина має дві душі. Константин Філософ, муж великої побожності, найближчий його приятель, докопряв Фотієві, кажучи: "Навіщо ти сіеш у народі такий фальш і цим погубив стільки душ?" Коли Фотій відповів, що він не передбачував ніякого зла, а тільки хотів вивідатися, що зробив би з такою ерессю патріярх Ігнатій, Константин сказав: "О мудросте цьогосвітня, одурююча й руйнуюча! Ти кидав стріли до великого

натовпу і не знов, що хтось же з нього мусить бути ранений!... Всім добре відомо, що як задимлені очі не бачать так далеко, хоч які були б вони велики та відкриті, так і очі твоєї мудrosti, хоч великі й широкі вони, але бувши цілком осліплени димом жадоби та заздрощів, не всилі бачити справедливу стежку. Ось тому ти правду сказав, що не сподівався, щоб твій удар когось поранив, бо ж, мавши таке осліплене загаданими заздрощами почуття проти патріярха, ти й не догадувався, чого накоїв“.

Що Константин не погоджувався з Фотієм теж і в інших речах, можемо догадуватися з того, що від патріярха Фотія він не мав ніякої високої церковної посади. Незабаром після цього Константин, як подає один його життеписець, ”відрікся від цього світнього та оселився на одному спокійному місці; він прислухувався тільки до себе самого (до своєї душі); нічого не оставляв він на завтрашній день, але все роздавав убогим, покладаючи турботи на Бога, що щоденно дбає про всіх. Одного дня в свято слуга скаржився йому: Нічого не маю на вроочистий цей день. Константин відповів йому: Той, що нагодував колись ізраїльтян у пустині, подасть і нам тут поживу. Піди та поклич хоч п'ятьох убогих, покладаючись на Божу поміч. А коли настала обідня пора, зараз приніс один чоловік багато всякої їжі та й десять золотих... І Константин за все те подякував Богу“.

Цим ”спокійним місцем“ для Константина був, певне, один з підміських монастирів. Коли брат Методій прочув, що Константин покинув бурхливий і грішний Царгород, він покликав брата на Олімп, де цей ”почав жити і молитися Богові безперстанку, розмовляючи тільки з книжками“.

Олімп, ”гора ченців“ у Бітинії, славився книжковими багатствами, а ще більше св. мужами. Чернече життя було тут суворе, кожний чернець проходив тут добру школу. Олімп дав багато єпископів, митрополитів, навіть патріярхів. Олімпійські отці не боялися говорити правду самим патріярхам, а навіть і царям за їхні несправедливі напади на Церкву, передусім у час образорства. Під час церковного заколоту за

Бардаса й Фотія значна частина олімпійських монахів стояли за патріярха св. Ігнатія.

На Олімпі Методій став дійсним монахом, хоч іще не священиком; Константин тільки проживав у монастирі, але монахом тоді ще не був. Брати дуже польовали Олімп і, згідно з тодішнім звичаем, може навіть заснували там свій родинний монастир або стали доброочинцями одного з них. Свої дні проводили на молитві й читанні книжок, а також на обговорюванні улюбленої справи — місійної праці між слов'янами. В переконанні, що до такої праці треба конечно слов'янських церковних книг, вони запопадливо трудилися над дальшим перекладом таких книг на слов'янську мову.

На Олімпі провели Константин і Методій може зо два роки.

За часів Константина й Методія греки були в добрих взаєминах із хозарами, народом тюрського походження, що володіли землями над Чорним і Каспійським морями, в Криму і в нашій Придніпрянщині з Києвом. Пануючою була тут жidівська віра, що її держалися головно каган-князь і придворні вельможі. Крім жidівства, дуже поширило в Хозарії була також мохаммеданска віра, передусім між вояками арабського походження. Але найбільше було в Хозарії поган, передусім слов'ян, яким жиди й мохаммедани докучали своєю релігійною пропагандою. Щоб здергати її, хозарські погани, може навіть за наовою грецьких купців і послів, порадили їм попросити поради й помочі у греків. Хозарські кагани не були тому противні, і погани, певне слов'яни, запросили їх до себе на релігійну місію й диспуту. Про це так пише "Італійська Легенда": "У той же час до згаданого імператора прийшли посли хозарські, які просили й молили його післати до них якогось ученої мужа, що правдиво навчив би їх католицької віри. Вони добавили між іншим: Тепер то жиди на свою віру, і навпаки, сарацини на свою віру намагаються нас навернути. А ми не знаємо, до кого найкраще нам пристати, тому порішили попитати ради про свою віру та спасіння в великого й католицького імператора, найбільше покладаючись на вашу вірність та старинну дружбу".

Імператор Михайло пішов назустріч такому проханню і доручив виїзд на хозарську місію Константинові й Методієві. Вони охоче погодилися на таке предложення. Методій заявив, що "готов умерти за християнську віру", а Константин був такий повний запалу, що на цю нову місійну працю готов був піти "пішки й босоніж, без усього, чого не велів Господь носити своїм учням". Але тому, що це було посольство від імператора, то св. братам, для більшої вро-чистоти, додали помічників і відділ війська. Константин був провідником місії, а Методій брав у ній участь як дипломат і досвідчений управитель, що покірно служив молодшому братові в святім ділі, зокрема св. молитвою.

Головною місійною станицею в час хозарської місії стало для Константина й Методія місто Херсонес, тобто Корсунь, що з давнього часу був головним грецьким культурним огнищем на Кримськім півострові. Християнство було в Херсонесі відоме, мабуть, ще з часу самого св. апостола Андрія. Згодом поширювали його тутешні т. зв. херсонські епископи. З Риму прибували сюди різні християни, що їх цісарі проганяли за св. віру на заслання. Межуючи з мало-культурними народами на півночі, був Корсунь правдивим культурним мостом між Візантією і погансько-слов'янською північчю. Корсунь був дуже близький і суміжний із хозарською землею і тут задержалися св. брати, щоб добре приготуватися до важливої місії.

Перша річ, що нею зайнявся Константин у Корсуні, було завчення тих мов, що ними треба було йому вести диспути в Хозарії. Різних мов учився Константин уже в Царгороді; в Корсуні доповняв своє знання, а передовсім звертав увагу на місцеву вимову. Найкраще з тих мов знав Константин слов'янську мову.

Під час свого побуту в Корсуні Константин знайшов св. Свангелію і Псалтиря, що були написані руською (київською) мовою, а також знайшов і чоловіка, що говорив тією саме мовою, і розмовляв із ним. Навчившись від нього київської вимови, що її він трансформував до відомої йому болгарсько-солунської, він скоро почав по-київському читати і говорити.

Щодо вищеподаних перекладів, то можна прийняти як цілком можливе, що в Києві, для потреб християнської громади, яка там існувала ще перед прибуттям Константина й Методія на хозарську місію, відправлялося християнське богослуження в грецькій мові та що якийсь священик слов'янин або грек, що добре вмів по-слов'янському, переклав потрібні йому для проповіді уривки з св. Євангелії і Псалтиря на місцеву київську мову. Коли опісля Константин переклав богослужбові книги та св. Письмо на слов'янську мову, то при тім покористувався також тими знайденими в Корсуні перекладами і в своїй праці брав на увагу також і київську мову.

Переглянувши в Корсуні Біблію, Коран та завчивши потрібні йому до диспути мови, вибрався Константин із своєю дружиною до Хозарії на місію. Прибувши до столиці хозарського кагана-князя, мав Константин три довгі диспути на релігійні теми з жидами, мохаммеданами й поганами. Він так бістро відповідав на всі питання й закиди присутніх, що під кінець третьої диспути перший княжий радник-поганин сказав до всіх людей: "Християнському цісареві дав Бог владу над усіма народами та досконалу мудрість; така й віра їхня, поза нею ніхто не доступить до вічного життя. Слава Богові на віки!" I всі додали: "Амінь!" Тоді схвильований Константин промовив до всіх крізь слізози: "Браття і отці, друзі й діти! Оце Бог післав повний розум та достойну відповідь. Коли є ще й тепер який противник, то виходь і переможи мене або сам будеш переможений! Хто послухається, — нехай охриститься в ім'я Пресв. Трійці; а хто не хоче, — нехай омине мене цей гріх, — побачить він у день судний, коли сяде Бог судити народи..." Тоді присутні відповіли: "Не вороги ми собі, але потроху, хто може, накажемо, нехай христиться добровільно, хто хоче, від сьогодні..."

Сам хозарський каган був дуже вдоволений Константиновою науковою. Перед виїздом Константина з Хозарії хотів каган дати йому багаті дарунки, але той не прийняв їх, тільки випросив собі до двісті полонених, мабуть християн. Імператорові Візантії вислав іще каган листа з подякою, в якому, між іншим,

написав: "Ти прислав нам, царю, такого мужа, який показав нам словом та чином що віра християнська свята. Пересвідчившись, що це віра правдива, ми наказали охриститися, хто хоче, сподіваючись, що й самі доспімо того".

Значення хозарської місії була в тому, що Константин поклав добрий початок під навернення хозар, які прийняли Христову віру кілька десят літ пізніше.

В зв'язку з місією Константина й Методія в Хозарії зродився здогад, що ця місія св. братів відбулася на запрошення князів Аскольда й Дира, після їхнього невдачного нападу на Царгород 860 року. Ті слов'яни, що врятувалися з невдачного походу, приписали своє нещастя силі християнського Бога, бо вони бачили, як греки врочисто молилися, з процесіями обходячи місто. Крім цього вони бачили в Царгороді на власні очі ввесь бліск християнської культури і тому порішили прийняти християнство. Коли руське посольство прибуло до Царгорода, ціsar і патріярх вислали на Русь Кирила й Методія. Відправляючись до слов'ян, брати взяли з собою також і свої переклади церковних книг, що до того часу були вже в них готові. Константин ходив властиво на місію не до дійсних хозар, але до слов'ян. Якийсь час перебував Константин і в Києві, і тут, при дворі київського канана-князя, він диспутував із жидами й мюхаммеданами. Тоді, 861-2 рр., відбулося перше хрещення киян. Для цієї християнської громади в Києві Константин приніс свої переклади і в церкві св. Іллі вже з того часу відправляли богослужби слов'янською мовою. Мала київська громада християн скоро розрослася і вже 988 року міг Володимир проголосити християнство державною вірою.

Константинові й Методієві руська місія принесла багато користі. Вони близько пізнали східне слов'янство, знайшли місцевий переклад Євангелії й Псалтиря на київську мову, навчилися київської вимови та глибше пізнали силу богослужби на народній мові, що було для них дуже потрібним і корисним при дальшій праці, як слов'янських апостолів.

З побутом Константина в Корсуні зв'язували давні життєписці Святих іще одну важливу подію, а са-

ме — знайдення мощів св. Клиmentа, четвертого Римського Папи, що мав бути прогнаний римським ціsaрем Траяном до Корсуня на заслання за Христову віру і втоплений у морі коло 99 року по Христі. Мощі св. Клиmentа мав Костянтин віднайти і забрати з собою до Царгороду, а опісля до Риму. Теперішні історики є тієї думки, що Константин знайшов тлінні останки може якогось іншого мученика Клиmentа, але не Римського Папи.

Закінчивши свою місію в Хозарії, св. Кирило й Методій узяли з собою частину знайдених мощів, що їх у добрій вірі вважали за св. мощі Христового Намісника, і виїхали з Корсуня до Царгороду. Після повороту вони склали перед ціsarem і патріярхом докладний звіт із своєї хозарської місії. Надзвичайно вдоволені вислідами місійної праці св. братів, ціsaр і патріярх хотіли добре нагородити їх. Методія хотіли висвяtitи на архиєпископа, але він відкazався від цього достоїнства; прийняв тільки ігуменство в монастирі Поліхрон, де була цінна бібліотека, яка може й тягla туди Методія. Хоч він був ігуменом, однак він не був іще висвячений на священика. Константин, як світський священик, остався по місії при патріяршій церкві св. Апостолів у Царгороді, де він вів тихе й спокійне життя. Можливо, що й він, подібно як і Методій, зrікся якогось високого достоїнства або може, ослаблений місійними трудами й тяжкими подорожами, мусів остатися якийсь час без особливого призначення, щоб порятувати своє здоров'я.

Але спочивати довелося Константинові й Методієві недовго. Несподівано їх покликали на нову місійну працю серед слов'ян у Моравії. Тут вони розвинули широку апостольську діяльність, що здобула ім славу "Слов'янських Апостолів", а слов'янським народам принесла велику користь. До цього часу праця св. братів не була виключно для слов'ян; моравська місія була повною посвятою для того народу, що "ним ніхто ніколи не займався", як каже життеписець св. Методія. Вся попередня праця Константина й Методія була тільки підготовленням до моравської місії, якій вони віддали всі свої сили та з якої вже ніколи не вернулися.

Щодо Моравії, то в часах Константина й Методія вона була великою слов'янською державою, яка об'єднувала великі простори слов'янських земель. Основою цієї держави була Моравія, але до неї належала також Паннонія (Західня Мадярщина) і князівство Нітранське. Її землі лежали від Магдебургу аж до Стрия і в склад її входила частина західно-українського народу. В час виїзду Константина й Методія на місію до Моравії, великим князем був там Ростислав; крім цього, під його рукою був іще в Паннонії князем Коцел, а в Нітранськім князівстві племінник Ростислава — Святополк.

Моравія була постійно загрожена німцями, що старалися підкорити собі Моравію і держати її в залежності від себе. За свою незалежність мусили моравани пролити багато крові в тяжких війнах.

Поширенням християнства в Моравії до приходу Константина й Методія займалося німецьке духовенство латинського обряду, за проводом пассавського й зальцбургського архиєпископів. Тому, що ці душпастирі належали до нації завойовників, з якими моравани мусили кривавитися на війні, а також тому, що вони не знали добре слов'янської мови, то справа поширення й закріплення християнства в моравській державі не мала вигляду на задовільний розвиток. Моравани приходили щораз більше до переконання, що церковна залежність від сильного сусіда-займанця веде їх одночасно до залежності політичної, тому в них зродилося бажання заснувати в себе Церкву незалежну від німців. Оливі до цього огню могли найбільше доливати таки німецькі духовники, що були більше національними діячами, ніж проповідниками Христової віри.

Також сам релігійний і культурний стан мораван домагався такої зміни. Моравани стояли культурно нижче від німецького народу. Частина з народу була вже охрищена, але християнської віри вони добре не знали і не розуміли, бо не мали своїх моравських священиків, що промовляли б до людей рідною мовою, так як це було, наприклад, в Німеччині.

Ці потреби свого рідного народу найкраще розумів тоді його князь Ростислав, тому він запопадливо

шукав певного й успішного способу полагодження всіх тих пекучих справ. Саме тоді він почув про місійну працю між слов'янами Константина й Методія. З тією думкою, що грецькі місіонери могли б і в Моравії уладити місію з слов'янськими проповіддями, книгами й богослужбами, а візантійський цісар міг би може подати йому збройну поміч у його боротьбі з німцями й болгарами, що спільно готувалися до нападу на Моравію, Ростислав вислав негайно своє посольство до Царгороду з бажанням знайти собі там церковних учителів і наставників та політичних приятелів. Зокрема просив Ростислав післати в Моравію єпископа для організації моравської Церкви. Зв'язана з цим майбутнія залежність віддаленої Візантії не була Моравії небезпечна.

Для вирішення прохання моравського посольства цісар Михайло скликав нараду, яка прихильно посталася до пляну князя Ростислава. На місійну працю знову вирішили покликати Константина й Методія. На цю нараду казав цісар прикладати Константина, і моравське посольство в його присутності повторило своє прохання. Константин був тоді хворий, тому пробував вимовитися від нового великого труду. На те сказав йому Бардас або Фотій: "Знаю, що ти хворий, але потрібно, щоб ти туди пішов, крім тебе ніхто інший цієї роботи не зробить". А цісар додав: "Чи чуєш, Філософе, таку річ? Крім тебе ніхто цього не зробить; на тобі багаті дарунки, візьми свого брата, ігумена Методія, та йди. Ви ж бо обидва солуняни, а солуняни завжди добре говорять по-слов'янському". Після того Константин уже не відказувався від моравської місії і заявив: "Хоч і струджений я і хворий, але з радістю піду туди, коли тільки мають вони абетку для своєї мови".

Що хворий Константин погодився піти на таку нову тяжку працю, то до цього склонили його дві спонуки. Першою була Божа слава й спасіння багатьох душ. Як святий Божий слуга, Константин хотів віддати всі свої сили Божій справі. Другою спонукою міг бути його грецький патріотизм. Успішне поширення християнства в моравській державі й заложення місцевої Церкви за опікою Візантії буде записане

в історії як заслуга його рідної батьківщини. Прислужитися такій корисній справі Константин був готовий, хоча б це треба було зробити останками його сил, що завжди є ознакою великих і святих душ.

На цій царській нараді згадав Константин, що в його місійній праці в Моравії йому треба буде слов'янських “буков”, тобто абетки й перекладів церковних книг. На це ціsar із Бардасом відповіли йому: “Коли тільки ти захочеш, то Бог подасть тобі те, що посилає Він усім, що просять без сумніву, і відчиняє тим, що стукають”. (Лук. 11:9). Така прилюдна й урочиста заява володаря була для Константина доброю запорукою, що набудуче ніхто з високих грецьких кругів не зможе робити йому закиду, що він робить щось невідповідне, противне традиції грецької Церкви, яка вживала в богослужбах тільки грецької мови. Можливо, що Константин тому порушив на царській нараді справу вживання слов'янської мови в церковній богослужбі, бо знав, що в Царгороді є люди такого погляду, що церковною мовою можуть бути тільки мови єврейська, грецька та латинська, якими Пилат казав зазначити на хресті причину розп'яття Ісуса Христа. Проти виступів таких “пилатників” забезпечився Константин заявкою імператора.

Коли Константинові доручено поїхати з братом Методієм на св. місію в Моравію, то він був уже до такої праці якнайкраще підготований. Підготовлення до місійної праці між слов'янами розпочалося було в Константина ще за його молодих літ, у батьківській хаті в Солуні. Тоді він досконало завчив слов'янську мову. Схильний із природи до глибокого роздумування над релігійними питаннями та до стриманого, Богу посвяченого життя, вихований на творах Отців Церкви та скорий до захоплення святыми справами, Константин уже в молодих роках запалився думкою про проповідування слов'янам Христової науки. Він полюбив був слов'янський народ, що вів злидене життя понижених рабів і забажав щирим серцем свято-го юнака тому народові, “що ним ніхто ніколи не займався”, занести світло Христової правди та помогти йому хоч трохи піднестися з стану великого при-ниження.

Близьча знайомість із слов'янським світом перевонала Константина, що свою місійну працю між слов'янами він зможе повести тільки при помочі їхньої слов'янської мови, бо тільки її вони всі розуміли. Така свідомість воднораз спонукувала його призадуматися й над тим, як би то скласти слов'янську абетку та при її помочі зладити відповідні переклади св. Письма й церковних книг, що їх буде треба до відправи св. богослужби в слов'янській мові. Таке переконання спонукало його взятися згодом до поважної праці над цією річчю.

Слов'янську абетку склав Константин на основі грецького скорописного письма, відповідно до звуків болгарсько-солунської мови, що її він зновував від молодості. В цій своїй мозільній праці він міг покористуватися якоюсь абеткою, що нею слов'яни пробували передавати свої звуки й слова ще перед ним. Цю невпорядковану слов'янську абетку Константин впорядкував під час свого професорування в Царгороді, а опісля в час перебування в монастирі на Олімпі так видосконалив, що 855 рік можемо подати як правдоподібний час, коли вже була готова до вживання впорядкована Константином слов'янська абетка. Після знайдення руських перекладів церковних книг у Корсуні, він, певно, зробив іще не одну поправку в своїй абетці, а таким чином і наші українські предки з Києва докинули свою цеглинку до великої всеслов'янської події — упорядкування абетки. В цій своїй праці Константин напевно користав також із досвіду та зауважень свого брата Методія, який міг знати слов'янську мову навіть ішче краще від нього, бо був десять літ князем слов'янської землі і мав добру нагоду засвоїти собі їхню правильну вимову.

Коли Константин мав уже готову слов'янську абетку, тоді з великим запалом узявся до надзвичайного і для слов'ян спасенного діла — перекладу св. Письма й церковних книг на слов'янську мову, до чого найкраще надавалося його життя з братом Методієм у монастирі на Олімпі. Коли туди прийшов (860 р.) поклик цісаря, щоб св. брати іхали на місію в Хозарію, Константин мав уже готові основні переклади священих книг і вже з ними він виїхав до

Корсуня. До перших Константинових перекладів належали частини св. Євангелії, призначені до читання на неділі й свята, а згодом він додавав інші частини св. Письма, молитов і богослужбових книг. Коли Константина призначили на моравську місію, він певно вже в Царгороді і ввесь час довгої подорожі прислухався до вимови моравських слов'ян і це потім брав до уваги при вжитку вже перекладених книг та при дальших додаткових перекладах. В самій Моравії праця Константина була смілива й трудна. Слов'янська мова була тоді невироблена, варварська, як її називали, небагата на потрібні вислови, що їх треба було до висказання думок св. Письма. Але в переконанні, що це принесе багато слави Божому імені та спасіння досі християнством мало просвіченим слов'янам, Константин із непереводним запалом продовжав свою тяжку працю.

В старовиннім життєписі св. Константина-Кирила поданий зміст листа цісаря Михайла III, що його він вислав був у тому часі до князя Ростислава: “Бог, що наказує кожному прийти до розуміння правди і прагнути до вищого стану, бачивши твою віру та ревність, зробив це тепер у наш час, подавши книги вашою мовою, якої не було й перед тим, а не тільки в перші літа, щоб і вас зараховано до великих народів, які славлять Бога своєю мовою. І оце ми післали тобі того (Константина), кому ці книги Бог об'явив, мужа чесного та добре віруючого, надзвичайно вченого та філософа. Прийми ж подарок більший та цінніший від усього золота, срібла, каміння дорогоцінного та багатства скороминучого... Попильний разом з ним, спішно зміцнивши справу, цілим серцем пощукати Бога, а загального спасіння не відкидай. Попильний завжди не лінуватися, але ходити дорогою правдивою, щоб і ти, привівши їх (піddаних) своєю ревністю до розуміння Бога, прийняв за те нагороду в цей вік і вік будучий за всі душі, що хочуть вірувати в Христа, Бога нашого, з цього часу і до кінця віку, лишаючи пам'ять своїм нащадкам, подібно великому цісарю Константину”.

На апостольську працю в Моравію вибралися Константин і Методій з родинного дому, тобто перед

від'їздом відвідали ще рідну матір у Солуні, яка при прощанні передала їм матерній заповіт, щоб, як хто з них перший умре, другий брат приніс його тіло у братський монастир і там поховав. Коли св. брати вибиралися в дорогу, вони, певне, взяли з собою й інших помічників, може навіть і священиків, бо єдиний священик Константин ніяк не міг би був дати собі ради з відправою богослужби в просторій тоді моравській державі. Не маємо тільки вістки, чому Методія не висвятили перед виїздом на священика, а Константина на єпископа, хоч князь Ростислав цього останнього в Царгороді просив. Не думали тоді також св. брати й про те, що їхня праця буде надзвичайно трудна та що вони обидва впадуть на полі духовного бою за св. справу і не спочинуть по місійних трудах у своїм братськім монастирі на Олімпі.

Наші св. брати вирушили до Моравії 863 року. Моравський шлях ішов із Царгороду через західню Болгарію, Дунай і горі Дунаем. Про Константина й Методія постало багато легенд, що вони працювали в Болгарії. Можливо, що наші св. брати, які навчилися в Солуні болгарської мови і цією мовою робили свої переклади св. книг, саме в сусідній Болгарії, попереду всіх інших країн, ставили свої перші кроки в апостольській праці між слов'янами. Згодом, вже після їхньої смерті, їхні учні відновлять і продовжуватимуть цю їхню працю в Болгарії.

Коли Константин і Методій прибули в Моравію, князь Ростислав прийняв їх з великою пошаною. Так годилося зробити, бо приходили вони як Божі слуги, що мали заснувати в Моравії з тugoю вижидану слов'янську церковну організацію, а водночас як післанці візантійського імператора, що з листом і дарами посылав їх до князя Ростислава. Дослідники звичайно вказують, що св. брати осіли в Велеграді, тодішній велико-моравській столиці.

Італійська легенда каже, що “коли Константин і Методій під Божим покровом прибули на моравську землю, то люди тієї землі, довідавшись про прибуття їх, надзвичайно зрадили, бо вони чули, що ці мужі несуть із собою моці св. Клиmenta і Євангелію, яку переклав на їхню мову згаданий Константин Філософ“.

Коли наші св. брати поспішали в Моравію, то вони добре здавали собі з цього справу, що вони йдуть у такі землі, де між наверненими слов'янами неподільно панувала католицька віра і латинський обряд їхніх христителів, німецько-католицьких священиків та епископів. Щодо католицької віри, то Константин і Методій не мали ніяких труднощів ні застережень, бо вони походили з католицької родини, в цій вірі були виховані батьками й професорами, і в цій вірі вели святе життя та місійну працю. Видимим знаком цієї католицької віри Константина й Методія було почитання св. Климента, Римського Папи, що його моші, як вони думали, вони знайшли були в Корсуні, а тепер набожно везли з собою в Моравію, щоб у св. Клементі, колишньому Христовому Намісникові, мати могутнього небесного заступника в час тяжкої апостольської праці.

Зате справа обряду вимагала надзвичайного рішення. Моравським християнам, давнім і майбутнім, грецькі місіонери не могли служити богослужбою грецького обряду, до якого вони цілком не були призвичаєні; їм треба було й надалі полишити форму латинського обряду, що ним послуговувались в Моравії німецькі священики. Але щоб з'єднати собі маси мораван, як хрищених так і нехрищених, брати, порозумівшись із князями, почали творити своєрідний, слов'янський обряд, що в ньому Служба Божа була, мабуть, перекладена на слов'янську мову з латинської, а інші богослужження були взяті частинно з латинського обряду, частинно з грецького. Люди бачили, що нові місіонери відправляють добре відому їм правдиву Службу Божу, а одночасно й багато милішу їм, бо іхньою слов'янською мовою й моравськокільською, тому щиро горнулися до своїх нових апостолів. Перед моравськими князями й місіонерами розкривалася ясна майбутність, що в ній можна було вже тепер бачити подвійне добро: навернення моравських слов'ян на Христову віру і створення окремої, від німецької влади незалежної слов'янської митрополії.

Щоб осягнути таку величну ціль, св. брати відразу взялися до праці. Злагодивши, що цієї праці в про-

сторій моравській державі буде їм надто багато, вони насамперед заклали духовну школу-семінарію, що мала підготувати якнайбільше будучого духовенства. Велика потреба рідного слов'янського духовенства вимагала скорого висвячення Константинових і Месдієвих учнів на дияконів і священиків, тому першими їхніми учнями, були, певне, самі дорослі люди, випробувані вже на якийсь попередній праці, а тепер захоплені творенням своєї рідної слов'янської церковної організації. З цієї школи вийшли добре згодом відомі учні св. братів — Климент, Горазд, Наум, Сава та Ангелар. Шкільними підручниками в цій школі були ті слов'янські переклади св. книг, що їх Константин і Методій привезли з собою з Царгороду. Учні вчилися з них читати і писати, згідно з моравською вимовою, опісля переписували їх і приготовляли собі потрібні до будучої праці церковні книги. Крім цього учні св. братів училися відправляти церковні богослужіння та проповідати слов'янською мовою. Спосібніші могли завчати також грецьку й латинську мови.

На початках місійної праці в Моравії була вчительська праця Константина й Методія їхнім головним зайняттям. Але в догідному часі вони обходили села і міста та вливали до ушей невірних слова життя, "навчаючи народ здобувати прощення гріхів через хрещення", як каже Моравська Легенда. Що св. брати хрестили мораван, то про те все свідчить, між іншим, образ із 10 сторіччя, знайдений у Римі під церквою св. Клиmenta: на образі намальований св. Кирило або Методій, як хрестить молодого слов'янина.

В поширюванні християнства між мораванами мали св. брати й деякі особливі труднощі. Охрищені часто й далі держалися своїх поганських забобонів, і Константин і Методій мусіли добре натрудитися, щоб відзвичаїти своїх нових вірних від старих вірувань. Зокрема багато мороки мали наші св. апостоли з самовільними розводами і нечесними подружжями новохрищенців. Такі речі приносили св. братам чимало гірких хвилин.

З поширенням у Моравії християнства, пекучою стала справа збільшення числа церков. Є вістки, що Константин посвятив 863 року церкву св. Петра в Оломунці, а церкву св. Клиmenta в чеськім місті Лютомишлі. Новозасновані церкви щедро вивіновував князь Ростислав. У хвилинах вільних від учительської й місіонерської праці, наші св. брати, певне, викінчували переклади на слов'янську мову потрібних церковних книг.

Про тодішню працю Константина й Методія в Моравії переказала нам Італійська Легенда засвідчення, що вони "розпочали запопадливо піклуватися справою, навчати моравських дітей грамоти, настановляти в Божім законі і своєю побожністю викорінювати різні забобони, що їх вони знайшли серед народу; вирвавши таким чином основно з того недоброго поля різне шкідливе коріння, вони посіяли зерно божественного слова. Були вони в Моравії чотири й пів року, навчили той народ католицької віри і оставили там усі книги необхідні для церковних богослужб".

Найбільшою заслугою Константина було те, що він перший увів в ужиття відправу богослуження в живій слов'янській мові, приготовившись попереду до того впорядкуванням слов'янської абетки і перекладом св. Письма та церковних богослужбових книг на слов'янську мову. Коли св. брати прибули в Моравію, почали відразу проповідати і відправляти богослуження по-слов'янському. Така новість була дуже корисна для спасіння душ, а спиралася на св. Письмі, яке засвідчує, що в день П'ятдесятниці апостоли говорили різними мовами. Одобрив цю новість також і царгородський патріярх, що висилав Константина й Методія на св. місію в Моравію. Слов'янська мова стала в Моравії на рівні з латинською й грецькою мовами перед Божим престолом.

Введення в Моравії церковної богослужби живою слов'янською мовою було також найбільшою культурною подією в історії, всього слов'янства. Із того часу не тільки моравани, але й усі слов'яни стали поруч тих великих народів, що славлять Бога своєю мовою. Моравани добре поставилися до цієї події: більшість із них були надзвичайно вдоволені слов'янським бо-

гослуженням. В Константиновій слов'янській церкві моравани вперше відчули, що вони не підданці наїзників, але вільний народ у рідній вільній державі.

Нема найменшого сумніву, що поширювання християнства між моравськими слов'янами при помо-чі слов'янської мови було ділом розумним і Божим. Це, певне, робили частинно й німецько-латинські свя-щеники, бо інакше ніхто з слов'ян не був би розумів їхньої науки. Цілком природним було також і те, що проповідь живою народньою мовою підносила мораван на дусі, вливалася в них почуття власної гідності та збуджувала в них самостійницькі думи. Моравські слов'яни мали таке саме природне право до церков-ної й політичної незалежності на своїй рідній землі, як мали німці на своїх німецьких землях. То було добре, що німецько-латинське духовенство поширюва-ло між моравськими слов'янами християнство, коли там не було своїх священиків. Коли ж законний во-лодар Моравії, князь Ростислав, запросив до такої праці нових католицьких місіонерів, що давали мора-ванам іще щось краще, як німці, то до цього він мав право, і німецьке духовенство не повинно було ста-вити праці Константина й Методія ніякої перешкоди. Але сталося інакше. Німецьке духовенство не хотіло признати за мораванами природного права до церков-ної самостійності і повело проти Константина й Ме-тодія та їхнього діла завзяту боротьбу. В своїй про-паганді противники св. братів почали вживати заки-дів, що слов'янською мовою не можна відправляти богослуження, тільки єврейською, грецькою й латин-ською, бо так Пилат написав був надписи на хресті Господнім. Такою пропагандою вдалося німецькому ду-ховенству збаламутити частину мораван, які виступи-ли проти слов'янського богослуження, думавши, що латинська Служба Божа більше "панська". Зашкодив справі й сам Константинів приятель Фотій своїм ви-ступом проти Риму і запереченням першоти Папи, бо дав противникам св. братів основу до закиду, що й вони, висланники Фотія, заражені духом Фотієвої неправовірності й церковного роз'єднання.

Щоб здержати підривну роботу німецько-латин-ського духовенства, а одночасно й виеднати потвер-

дження перекладів священих книг на слов'янську мову, благословення на слов'янську богослужбу й увесь слов'янський обряд, мусіли Константин і Методій звернутися до Апостольського Престола в Римі, що мав канонічну зверхність над християнами в Моравії, Паннонії й тамошнім латинським духовенством, та безпосередньо представити і вияснити всю справу Христову Намісникові. Порозумівшись отже із князем Ростиславом, що теж бажав нав'язати безпосередній зв'язок із Апостольським Престолом, Константин і Методій пустилися в подорож до Риму. Із собою взяли також своїх учнів із надією, що в Римі вдастся їм висвятити їх на дияконів і священиків. Самому Константинові й Методієві ця подорож до столиці християнства й Христового Намісника, Римського Папи, була особливо дорога й мила, бо під час неї св. брати мали нагоду власними очима оглянути те Вічне Місто, що було столицею християнства та переховувало найцінніші пам'ятки з часів геройського християнського мучеництва. Вони були раді відвідати місця освячені працею та кров'ю верховних апостолів Петра й Павла, а зокрема поклонитися і віч-на-віч висказати почування католицького серця і свої апостольські задуми самому Папі, голові християнства й намісникові Ісуса Христа на землі. Наші св. брати відвували вже неодну подорож, але ні одна не була така мила їхнім католицьким серцям, як подорож до Риму.

Поки Константин і Методій вибралися в дорогу до Італії, насамперед вступили до паннонського князя Коцела, що вже попереду запрошуав їх на місійну працю в паннонськім князівстві. Князь Коцел був ставленником князя Ростислава і прихильником поширення християнства в слов'янськім обряді, тому він був радий приходові св. братів до Паннонії на місійну працю. Пізнати це з того, що Коцел зібрав для них 50 учнів, яких вони мали підготовити до прийняття священицтва. Виконавши свою апостольську працю в Паннонії, яка могла тривати близько рік, вирушили вкінці наші св. брати до Італії. За собою оставляли вони 4 роки апостольської праці в Моравії й Паннонії, яка князям і більшості народу була дуже

мила. Згідно з своїм звичаєм, не прийняли вони за свій важкий труд ніякої матеріальної нагороди.

Першим італійським містом, що в ньому Константин і Методій на якийсь час задержалися, була Венеція. Прибувши до Венеції, наші св. брати відвідали місцевого митрополита Віталіса і розповіли йому свою справу, якою він чимало зацікавився. У той час відбувався в Венеції, мабуть, якийсь собор і в місті було багато духовенства. Все воно дуже зацікавилося справою заложення слов'янської церковної організації, а передусім введенням "варварської" мови до богослужби. Більшість того латинського духовенства були "триязичниками", які не похваляли Константинової праці й ідеї. Але митрополит дозволив йому явитися на соборі і там пояснити та боронити свою неувалу новину. Давній Константинів життеписець оповідає, що венецькі противники слов'янського обряду "підняли триязичну ересь, кажучи: Скажи-но нам, чоловіче, як же це ти написав тепер книги для слов'ян і навчаеш із них, бо ж книг тих ніхто до цього часу не писав — ані апостоли, ні Папа Римський, ні Григорій Богослов, ні Єронім, ні Августин. Ми знаємо тільки три мови, що ними можна в книгах славити Бога: єврейську, грецьку й латинську". Константин розпочав свою відповідь логічними доводами: "Та чи ж Бог не посилає дощу рівно на всіх? Чи може сонце також не сяє всім? (Мат. 5: 45). І чи не однаково ми дихаємо повітрям? І як ви не стидаєтесь призначати тільки три мови, наказуючи всім іншим мовам та племенам бути сліпими й глухими?... А ми ж знаємо багато народів, що мають книжки і славлять Бога кожний своєю рідною мовою; відомі ось ті: вірмени, перси, авазги, іверигрузини, сугди (з Криму), готи, обри (авари), турки, хозари, араби, єгиптяни, сури (сирійці) і багато інших... Коли ж не хочете переконатися від цього, то пізнайте Суддю з св. Письма. Давид виголошує, кажучи: "Співайте Господеві, уся земле, співайте Господеві пісню нову (Пс. 95). Хваліте Бога всі народи, і величайте його, всі люди" (Пс. 116). А Марко говорить: "Ідіть по всім світі й проповідуйте євангеліє всім людям; хто увірує і охриститься, той спасений буде, а хто не повірить, той буде засуд-

жений; а знаки тим, хто увірує, такі будуть: моїм іменем виганятимуть бісів і говоритимуть новими мовами". (16: 15-17). А св. Павло каже до Коринтян: "Я хочу, щоб усі ви говорили мовами, а передусім, щоб пророкували... В церкві краще сказати п'ять слів зрозумілих, корисних і для інших, аніж силу слів незрозумілою мовою". (І Кор. 14).

"Цими словами й іншими більшими засоромив їх Константин і пішов, покинувши їх", закінчує життеписець свій опис венецького диспуту. Виглядає, що Константин опісля сам описав цей диспут на науку своїм учням, щоб мали готовий матеріал для оборони перед противниками слов'янської мови в богослуженні. Константинів життеписець переповів цей венецький диспут саме на основі власного Константинового твору. Цим твором покористувався згодом Методій при обороні слов'янського богослужіння на суді в Римі, а його доводи повторив також коротко Папа Іван VIII в листі до князя Святополка (880 р.).

В той час, коли Константин і Методій усі свої сили духа й тіла посвячували на те, щоб поширити і закріпiti між слов'янами християнсько-католицьку віру, в Царгороді діялися сумні й жахливі речі. Константинів учитель Фотій, що став патріярхом на місце прогнаного з Царгороду патріярха Ігнатія, старався добитися в Римі підтвердження свого вибору. Коли цього не одержав, скликав (867 р.) протипапський собор і відлучився від Риму. Незабаром казав цісар Михайло вбити свого дядька й управителя держави Бардаса, а після цього царський конюх і любимець, Василь Македонець, убив теж самого цісаря і сам зайняв царський престол. Два дні пізніше він скинув із патріяршого престола Фотія і знову покликав на нього св. Ігнатія.

Коли вістки про такі жахливі події в Царгороді дійшли до відома св. братів, вони, як щирі грецькі патріоти, надзвичайно засмутилися, що такі речі діялися в їхній батьківщині. Зокрема дуже прикрим для цих двох сердечних приятелів Фотія було те, що він не схотів прийняти рішення Папи Миколи I., але збунтувався проти нього і розбив церковну єдність. На їхню подорож до Риму впала без їхньої вини важка тінь...

Несподівано прийшов до Венеції лист від Папи Миколи I., що ним він сам запрошуває Кирила й Методія прибути до Риму. Довідавшись, що в Венеції пereбирають ті два славні грецькі місіонери, що мали знайти мощі св. Клиmentа, Римського Папи, він був радий побачити їх і поговорити з ними про цю річ, а також про церковні справи в Моравії, звідки німецьке духовенство, певне, посидало на них скарги за їхню незалежну працю в тім краю. Могло бути в Папи також і бажання запросити св. братів на місяйну працю в Болгарії, яка в тому часі просила опіки й помочі з Риму.

Константин і Методій прибули до Риму в січні 868 року. В Вічнім Місті Папа з римським духовенством і народом прийняли св. братів дуже вроčисто та з великою пошаною. Всі були зацікавлені мощами св. Папи Клиmentа, що їх вони привезли з собою до Риму, а також і самими св. братьми, яких прибуцття до Риму випередила слава їхнього надзвичайного апостольства. Тільки що Константина й Методія вітав уже не Папа Микола I., який між тим умер, але його наступник, Папа Адріян II.

Прибувши до Риму, наші св. брати замешкали, мабуть, в однім із грецьких монастирів, що їх тут було в тому часі чимало, та почали заходитися коло видання в Папи одобрення слов'янських книг і богослужби, а також висвячення слов'янських священиків, що їх конечне треба було до дальшої апостольської праці між слов'янами. Константин знайшов у Римі впливових приятелів і прихильників нового слов'янського обряду. До них належали папський писар Анастасій і велетрійський епископ Гавдериk. Обидва вони розмовляли з Константином про знайдення, як тоді думали, мощів св. Клиmentа. Єпископа Гавдерика вважають автором "Італійської Легенди", в якій є повні пошани вискази про св. братів. Ці впливові особи, певне, добрим словом представляли справу слов'янських місіонерів Папі Адріянові, бо він поставився до св. братів і їхнього діла дуже прихильно. Але є також і вістки, що були противники слов'янського обряду й мови, і їх мусів Константин перемагати своїми доводами. Папа казав книги перевірити, а що все

було зладжене дуже дбайливо й добре, то вкінці Папа одобрив ті книги і дав дозвіл відправляти богослужбу слов'янською мовою.

Була це велична хвилина не тільки в житті св. Константина й Методія, але і в історії всієї слов'янської культури, коли голова Христової Церкви, сам Римський Папа, визнав ідею св. братів, щоб відправляти богослужбу живою народньою мовою, згідно з заповітами св. Письма, а самі переклади їх гідними благословення. Була це історична днина, коли сам Апостольський Престол у Римі визнав слов'янську мову рівноправною з усіма іншими мовами, і слов'янський народ із того часу "ввійшов до числа великих народів, які славлять Бога своєю мовою". Прийнявши слов'янські книги, Папа Адріян посвятив їх і поклав у церкві на вівтарі (Марія Маджоре і св. Петра).

Другою важливою для Константина й Методія подією в час їхнього побуту в Римі було висвячення їхніх учнів, що їх вони привезли з Моравії й Паннонії. Ті учні, що були місцевого слов'янського походження і добре знали слов'янську мову, мали розпочати перші ряди місцевого духовенства на рідній землі й продовжати працю своїх св. учителів. Старовинний життеписець Константина пише про цю подію, що по благословенні слов'янських книг, "наказав Папа двом епископам, Формозові й Гавдерику, висвятити слов'янських учнів; і коли святили їх, то зараз відправляли слов'янською мовою в церкві св. апостола Петра, наступного дня в церкві св. Петроніли, на третій у церкві св. Андрія, а потім у церкві великого вселенського апостола Павла, і всю ніч співали, молячись по-слов'янському. А наступного дня знову правили Літургію над його св. гробом, мавши на поміч епископа Арсенія, одного з семи епископів, та бібліотекаря Арсенія. А Філософ не переставав разом із своїми учнями приносити Богові за все те достойну хвалу". Тоді висвятили на священика також і св. Методія, що був досі звичайним монахом.

Таким чином перша частина завдань св. братів була близькуче закінчена: сам Христовий Намісник і видимий голова Католицької Церкви поблагословив богослужбу в народній слов'янській мові та казав ви-

святити перших рідних священиків для слов'янського народу.

Нові церковні й політичні умовини, які заіснували в Моравії й Паннонії, вимагали створення окремої церковної слов'янської митрополії. Цього просив через посольство й князь Ростислав. Папа Адріян сповнив те бажання і вирішив висвятивти Константина на моравського архиєпископа. Однак до цього не прийшло, бо в Римі Константин іще тяжче занедужав і вже не мав сили вернутися в Моравію. Замість цього він вступив у Римі до монастиря та прийняв чернечу рясу, а також і нове чернече ім'я — Кирило. В монастирі прожив св. Кирило-Константин іще 40 днів. Своє святе й багатотрудне життя закінчив цей великий апостол і добroчинець слов'ян 14 лютня 869 року.

Давній життеписець св. Кирила оповідає про його смерть в живих та сумних словах: "А коли настала година заспокоїтися і перейти до вічного життя, Кирило підняв свої руки і молився зо слізами, про-казуючи: Господи, Боже мій, що створив усі стани ангелів і безплотні сили, що нап'яв небо і поставив землю і все з небуття привів до буття, Ти завжди вислухуеш тих, що чинять Твою волю, бояться Тебе і бережуть Твої заповіти; вислухай же й мою молитву, охорони вірний Свій народ, до якого Ти був приставив мене, свого негідного та непутяцього слугу, застуши його від безбожної та поганської злоби тих, що зневажають Тебе, вигуби триязичну єресь, побільши свою Церкву, поєднай усіх у щирій згідності, зроби людей вибраними, щоб вони були однієї думки про Твою правдиву віру та про правдиве визнання; вдихни до сердець їх слово послуху Тобі. Бо це ж Твій дар, коли Ти прийняв на проповідь Євангелії Свого Христа нас негідних, що заохотилися на добре діла і чинили вгодне Тобі. Що Ти дав мені, передаю Тобі Твое; керуй ними Своєю сильною рукою, покрий їх захистом Своїх крил, щоб усі хвалили Твое ім'я Отця, і Сина, Святого Духа, амінь. Поцілував Кирило всіх святих поцілунком і сказав: Благословенний Бог, що не віддав нас на здобич у зуби таємних ворогів наших, але сітки їх пірвав і визволив нас від запропашчення".

Зворушливе було також передсмертне прощання св. Кирила з братом Методієм. З серцем повним глибокого смутку за долю брата й розпочатої любої справи, промовив св. Кирило до св. Методія: "Отче, брате, були ми з тобою, як оті два воли спряжені, тягнучи одну борозну... І оце я падаю на полі, покінчивши свої дні. Ти дуже залиблений у свою гору (манастир на Олімпі), але не смій ради гори покинути свою науку (в Моравії), бо нею ти зможеш скоріше спастися". Це був передсмертний заповіт братові; після цього св. Кирило-Константин спочив у Бозі, мавши 42 роки.

По волі Господній, св. Кирило зійшов із цього світу передчасно, в самому розгарі великої праці. Він уже хворий виїхав на місію в Моравію. Місійна країна, де безконечно було різної праці, потребувала його на кожному кроці. І він працював, не зважавши на своє слабе здоров'я; скрізь він проповідував, святитив церкви, закладав школи, навчав учнів, хрестив поган, викорінював забобони, навчав вірного й чесного подружнього життя, — трудився до кінця. До того мусів вести диспути і боронити св. діла від тих противників, що були ворожі слов'янському обрядові. Вони мали йому помагати, а вони затруювали йому життя. А коли перед самим Христовим Намісником близкуче оборонив свою ідею й працю між слов'янами, впав на полі бою.

Життеписець св. Кирила оповідає, що як він умер, то брат Методій став просити Папу, щоб дозволив йому завезти братове тіло на Олімп. Він говорив: "Мати закляла нас, що коли хто з нас перший умре, нехай брат принесе тіло того до свого братнього монастиря і тут поховає". Папа наказав покласти Кирилове тіло в домовину, забити залізними цвяхами і так держав його сім днів готове в дорогу. Але порадили Папі римські епископи: "По багатьох землях ходив Кирило, а Бог привів його сюди і тут прийняв його душу; тут його належить і поховати, як мужа чесного". Папа відповів: "За Константинову святість та за його любов поховаю його, порушивши римський звичай, у своєму гробі в церкві св. апостола Петра". Тоді брат почав просити: "Не послухалися ви мене

і не віддали мені його; коли вам угодно, нехай же спочиває він у церкві св. Климента, що з ним Константин і сюди прийшов". Папа наказав так зробити. "Поховали тіло св. Кирила з домовиною праворуч вівтаря в церкві св. Климента, де почали діятися чуда. Бачивши це, римляни ще більше почали шанувати і поважати Кирила, вони змалювали Кирилового образа над його гробом та стали світити перед ним вдень і вночі, хвалячи Бога, що прославляє тих, що Його славлять".

Є здогади, що св. патріярх Ігнатій, перед висилкою св. Кирила на місійну працю в Русі-Україні, висвятив був його на епископа.

Коли вмер св. Кирило, на прохання князя Коцела поспішив Методій, тепер уже як священик, до Паннонії і відновив розпочату перед виїздом до Риму місійну працю. Тут помагало йому вже нововисвячене в Римі слов'янське духовенство.

В тому часі князь Ростислав переміг німців, що знову напали були на Моравію, і значно скріпив та побільшив свою державу; на півдні її кордони йшли до Дунаю і аж до верхів'я Стрия. Таке близькуче становище дало Ростиславові можність покінчити справу утворення осібного слов'янського архиєпископства. На нього поставлено тепер кандидатуру Методія і вислано його вдруге з посольством до Риму за висвяченням. Висвячено Методія на архиєпископа мабуть на початку 870 року. Як архиєпископ, мав він тоді більшу владу, ніж митрополит; до того Папа зробив його папським легатом на слов'янські землі. Для слов'янських земель була це надзвичайно велична хвилина: нарешті здійснилися давні мрії Ростислава та моравських патріотів про свого архиєпископа й свою окрему церковну єпархію.

Відсилаючи Методія, вже як архиєпископа й легата, до слов'янських земель, Папа Адріян II дав йому відповідного вроčистого листа до всіх трьох слов'янських князів. У цім листі, між іншим, Папа писав: "Ви просили вчителя не тільки в цього (римського) святительського стола, але й у благовірного цісаря Михаїла, і він післав вам блаженного філософа Константина з братом, поки ми поспіли. А вони,

дізnavшися, що ваші землі належать до апостольського стола, крім канонічного нічого не зробили, але прийшли до нас, несучи моці св. Клиmenta. А ми з постриженою радістю порішили, після попереднього іспиту та висвятивши його з учнями сина нашого (Константина), післати до вашої землі Методія, мужа досконалого розуму й правовірного, щоб він навчав вас, як ви того просили, перекладаючи книги на вашу мову, — повний церковний круг... А коли хто інший зможе достойно й правовірно перекладати, нехай буде воно святе й благословенне від Бога й нас, і від усієї католицької апостольської Церкви, аби тільки вам легше навчитися Божих заповітів...“ Лист цей надзвичайно важливий, бо це перша урядова грамота, що нею затверджував голова Христової Церкви богослужження живою мовою. Висвяченням Методія Папа Адріян II відновляв давню сирмійську митрополію, що колись належала безпосередньо римському престолові.

Коли Апостольський Престіл у Римі поладнав справу вживання слов'янської мови в церковних книгах і богослужбах та, згідно з проханням слов'янських князів і потребами слов'ян у моравській державі, висвятив Методія на архиєпископа, вернувся Методій насамперед до Паннонії, де ждала його недокінчена апостольська праця. Крім проповідування християнства, Методій, певне, багато праці вкладав у підготовлення слов'янського священства, що було дуже потрібне в просторій митрополії. Нарід, поучуваний рідною слов'янською мовою, щиро горнувся до Методія і його слов'янських помічників.

Однак спасенна праця Методія тривала тільки пів року. Німецьке духовенство в Паннонії з зальцбургським архиєпископом не хотіло підчинитися рішенням Папи Адріяна, але почало виступати проти Методія. В 871 році вислали вони до Риму “Меморандум” із скаргою на Методія, що він “у своїй бундючній мудрості вигнав латинську мову, науку й споконвічні латинські букви...“ А що в тому часі князь Святополк зрадив свого зверхника, князя Ростислава, і піддався німцям, які знову заволоділи Моравією, то латинське духовенство навіть не ждало на відповідь

Папи, тільки ув'язнило Методія і, після несправедливого та понижуючого суду, запроторило його до в'язниці в одному монастирі. Була це сумна картина, коли перший слов'янський архиєпископ і папський легат, закований у кайдани і безборонний, півтретя року карався в в'язниці за те тільки, що з найбільшою посвятою проповідав слов'янам Христову віру їхнім рідним словом та хотів піти назустріч їхній національно-державницькій ідеї. Такий удар упав на Методія й слов'янський обряд через національний і обрядовий шовінізм, який завжди стоїть у противенстві до Христового заповіту: "Шукайте перше Божого царства і справедливості його". Разом з Методієм ув'язнили його противники й Методієвого покровителя, князя Ростислава, та тяжко його покарали: вони засудили його на досмертну в'язницю і видовбали йому очі... У в'язниці князь Ростислав скоро вмер.

Вістка про несправедливе ув'язнення Методія дійшла вкінці до Риму; переслав її Папі сам Методій якимсь післанцем або може й сам князь Святополк, який розкаявся і став до оборони слов'янських земель перед наїзниками, як це робив колись князь Ростислав. Папа Іван VIII, наступник Адріяна II, дуже енергійно взявся до визволення Методія. Для розсліду всієї справи Папа призначив свого легата, анконського єпископа Павла, якого вислав у Німеччину до короля та до зальцбургського і пассавського єпископів. Легатові Павлові дали в Римі писану Інструкцію, що він має сказати тим, які скривдили Методія. З цієї Інструкції довідуємося, що противники св. Методія без канонічної основи осудили єпископа, якого післав сам Апостольський Престол, били по щоках, держали серед зими під дощем і голим небом, закували в кайдани, кинули в тюрму, заборонили відправу богослужби і майже три роки держали його здалека від його катедри, не зважавши на його прохання до Апостольського Престола, що їх він посилив упродовж тих трьох літ, та які мабуть не доходили до Риму, бо їх дорогою переловлювали. Під загрозою церковних кар, Методія випустили вкінці з тюрми 874 року, коли то Моравія знову стала вільною й міцною. Нарід з великою радістю вдруге стрічав свого любо-

го вчителя. Життеписець св. Методія оповідає, що “прийняв його князь Святополк із усіма мораванами та поручив йому всі церкви й священиків по всіх містах“. Методій зараз приступив до своєї архиєпископської праці, яка, по словах згаданого життеписця, причинилася навіть до зростання політичної сили Моравії. “З того дня сильно почала зростати Божа наука і священики множитися по всіх містах, а нехристі почали вірувати в правдивого Бога, відкидаючи свої забобони. А тим більше почала ширитися на всі сторони Моравська влада і щасливо перемагати ворогів, як і самі вони (моравани) розповідають“.

З таким поширенням моравської влади, довелося Методієві працювати вже не тільки в самій Моравії, але й по сусідніх слов'янських землях, де нарід жив іще в поганстві. В цій апостольській праці допомагали Методієві його учні, передусім Горазд, Климент, Ангелар, Наум і Сава. В своїй праці Методій нераз стрічався з різними труднощами. Наприклад один із Святославових совітників одружився з невісткою; Методій напоминав його, а коли це не помогло, змушений був виключити його з церкви,

У всіх своїх богослужбах Методій придержувався започаткованого ним і св. Кирилом слов'янського обряду, основаного, мабуть, на латинській основі, з слов'янською вимовою та перекладами церковних богослужб із латинського і грецького обрядів. Вказують на те “Київські Глаголицькі Листки“, що є уривком слов'янського перекладу з великого латинського служебника — Missala. Цей уривок є для нас засвідченням, що на західнослов'янських землях існувало в 9. сторіччі своєрідне слов'янське богослуження, яке, згідно з умовинами місійної праці в Моравії, започаткували св. Кирило й Методій.

Хоч Папа Іван VIII визволив Методія з в'язниці, проте його вороги й далі не давали йому спокою, цим разом настроюючи проти нього самого князя Святополка, що не був захоплений слов'янським обрядом і християнським життям. Особливо діяльними в цих ворожих затіях були два священики: Іван з Венеції і німець Віхінг, що мали вплив на дворі Святополка, де Служба Божа далі відправлялася в латинській мо-

ві. Цей вплив мав такий сумний наслідок, що, мабуть, 879 року післав князь Святополк до Риму вищено названого Івана Венецького з оскарженням Методія, що він не є правовірним католиком, бо не вживає в Службі Божій висказу про Святого Духа “от Отця і Сина ісходящаго” і далі відправляє богослуження не латинською, але “варварською” мовою, тобто слов'янською. Крім того вислав князь Святополк до Риму Віхінга, найбільшого ворога Методія й заколотника, та просив Папу, щоб казав висвябити його Методієви на єпископа-помічника.

Папа написав до Методія листа, наказуючи йому негайно прибути до Риму, щоб із його власних уст почути, чи він по-католицькому вірить і навчає, так як це він усно й на письмі обіцяв робити під час свого першого побуту в Римі. На поклик Христового Намісника Методій знову поспішив до Риму. Тут перед самим Папою й римськими єпископами св. Методій склав таке виразне й шире визнання католицької віри, а водночас так успішно оборонив, одобрене вже Папою Адріяном II, уживання слов'янської мови в церковних книгах і богослужбах, що Папа Іван VIII, почувши правду з уст св. Методія, відкинув усі закиди його противників і з св. благословенням відіслав його до Моравії на його архиєпископський престіл. Цей суд над св. Методієм у Римі перед самим Римським Папою має для нас велике значення, бо він є найкращим засвідченням, що св. Методій, хоч був грецького обряду й щирим приятелем патріярха Фотія, проте постійно був вірним сином Католицької Церкви і завжди признавав Римського Папу головою Христової Церкви на землі.

Відпускаючи св. Методія з Риму оправданим, дав йому Папа, для передачі князеві Святополкові, надзвичайно цінного листа, що в ньому, між іншим, читаємо: “Іван єпископ, слуга слуг Божих, любому Святополкові, славному приятелеві. Ми бажаємо, щоб ти довідався, що коли брат наш Методій, достойний єпископ св. моравської Церкви, разом із Семізисом, твоїм довіреним, прибули до порога св. апостолів Петра й Павла і перед наше папське обличчя та сказали нам ясну правду, то ми довідалися про правдивість твоєї

прихильності та про любов усього твого народу, яку ви маєте до св. апостольського престола й нашого батьківського серця... Ми випитували цього Методія, вашого високодостойного архиепископа, в присутності братів наших епископів, чи то так він вірує в Символ правовірної віри та чи так він співає св. Літургію, як це, як відомо, держить св. Церква римська і як це поширили і навчали св. Отці на шести Вселенських Соборах, згідно з євангельськими постановами Господа нашого Ісуса Христа. А Методій визнав, що він вірує й співає згідно з євангельською й апостольською науковою, як цього навчає св. римська Церква та як це передали Отці. Ми знайшли його правовірним у всіх церковних науках і свідомим корисних для Церкви речей, тому відсилаємо його знову до вас, щоб він і надалі управляв повіrenoю йому Церквою. Приказуємо вам прийняти його, як власного свого пастыря — з почестями, відповідно увагою та радістю, бо ми наказом нашої апостольської влади затвердили за ним привілей його архиепископства і постановили, що за Божою поміччю повинно це бути наявні ненарушеним, подібно до того, як і наші попередники своєю владою постановили і затвердили права та привілеї всіх церков Божих, а саме, щоб Методій пильно, ніби перед Божими очима, виконував свій духовний обов'язок, згідно з канонами. Бо ж наряді Божий довірено йому і за їхні душі відповідати він Богові... Ми постановляємо, що пресвітері, диякони та клирики всяких чинів, слов'янського чи якогоЯ іншого племени, що мешкають у твоїй землі, повинні коритися та в усьому слухатися собрата нашого, вашого архиепископа, так що вони нічого не повинні робити без його відома... Вкінці, слов'янські книги, що їх склав відомий Константин Філософ, щоб ними виголошувати потрібні хвали Богові, ми справедливо похвалюємо; і ми наказуємо, щоб цією мовою оповідалися проповіді та дії Господа нашого Христа. Бо ж не трьома тільки, але всіма мовами змушує нас свята влада хвалити Бога, влада, що наказує так: "Хваліть Господа всі народи, хваліть Його всі люди". Цей лист Папи Івана VIII-го був великим тріумфом для св. Методія.

Вернувшись із Риму, Методій зараз передав папського листа князеві Святополкові, який повинен був оголосити його людям, щоб усім стало відомим, який має бути в моравській Церкві порядок. Святополк, що недавно посылав листа до Папи з оскарженням Методія, з оголошенням листа не поспішав. Це використав нерозкаяний ворог св. Методія, тепер, на нещастя, його помічник, епископ Віхінг, і почав замість того поширювати підробленого листа від Папи до Святополка, наче б то Папа осуджував Методія за його некатолицьку науку, забороняв богослужбу слов'янською мовою, наказував передати владу Віхінгові, а самому вертатися, звідки прийшов. Такий фальшивий лист викликав у Моравії велику колотнечу та заміщення.

Методій вислав тоді знову післянця до Папи з повідомленням, що робить Віхінг. Папа негайно прислав Методієві відповідь новим листом, в якому, між іншим, читаемо: “Те саме оповідали ми і в нашім апостольськім листі до славного князя Святослава, якого, як запевняєш, ти передав йому, і ніякого іншого листа ми йому не писали. А тому епископові (Віхінгові) ми ні відкрито ні таємно нічого не наказували і не доручали йому робити щось інше, ніж те, що ти робиш... А коли ти за Божою поміччю вернешся сюди, то ми бажаємо, пильно вислухавши обох, довести за Божою поміччю до справедливого кінця все те, що зроблено протизаконно, і все, що вищезгаданий епископ, всупереч своєму обов'язкові, зробив проти тебе; і ми не занехаємо знищити його непокори приговором нашого суду“.

Довідавшись усієї правди від самого Папи та потішений його сердечним листом, Методій став домугатися від князя Святополка, щоб він оголосив попреднього папського листа, що Святополк укінці зробив, на сором усім ворогам св. Методія й слов'янського обряду. Коли ж вони й після того не переставали колотити і баламутити народ та усувати слов'янське богослужіння, Методій був змушений удатися до останньої міри: він виключив із Церкви Віхінга та всіх його прихильників.

Після цієї церковної клятвби вороги, мабуть, при-

тихи. По новій війні з німцями князь Святополк переконався на ділі, як сприяли йому сусіди, і взаєми-ни між князем і Методієм покращали; в 884 році був Святослав на посвяченні церкви св. Петра й Павла в Брні. Методієві стало тепер легше працювати. На той час припадає також поїздка св. Методія до рідного Царгороду, де він не був 20 літ. З Методієм, певне, були тоді деякі його учні.

В час апостольської праці св. Кирила й Методія між слов'янами велику ролю відіграли церковні кни-ти в слов'янській мові. Хоч головна заслуга в цій справі припадає св. Кирилові, то й св. Методій, спочатку з братом, а згодом сам, трудився над перекла-дами св. Письма й потрібних церковних книг. Під кі-нець життя він зібрав усі братові й свої переклади, а може також і деяких учнів, і впродовж кількох мі-сяців склав із них одного збірника. В цій праці по-магали йому його здібніші учні, а передусім два "скоро-писці", що попереписували на чисто готові тексти. Цей біблійний кодекс був прецінним дарунком св. Методія для слов'янських народів. Слов'янські пере-клади св. Кирила й Методія визначалися високою дос-коналістю. Св. брати дбали про ясність у вислові думок та про чистоту й правильність слов'янської склад-ні. Завдяки тому св. Кирило й Методій були не тіль-ки першими, історично нам відомими, слов'янськими перекладачами, але й першими творцями слов'янської літературної мови й письменниками. Через невироб-леність слов'янської мови така праця св. братів була дуже трудна, а через це й дуже заслугуюча, бо ввесь цей труд вони приймали на себе для Божої слави й спасіння слов'ян, якими тоді ніхто не займався.

Хоч св. Кирило й Методій трудилися головно для мораван, проте вони були апостолами всіх слов'ян, бо вони самі й через своїх учнів працювали над поши-ренням Христової віри між болгарами, сербами й хор-ватами, словаками, поляками, чехами й українцями. Так зв. Моравська Легенда розповідає, що св. Мето-дій охристив чеського князя Боривоя і його жінку Людмилу. Між нашими українськими предками пра-цювали св. брати під час Хозарської місії (861 р.), а також з нагоди своєї праці в Моравії, коли її кордо-

ни сягали аж по Стрий і Буг. Ці західні українські землі, карпатські й галицькі, належали тоді до епархії св. Методія, і він, певне, вводив там християнство.

Безупинна апостольська праця, а зокрема постійні напасті противників слов'янського обряду, включно з дошкульною трилітньою тюрмою, виснажили вкінці сили св. Методія і він почув, що наближається кінець його земної мандрівки й духовної боротьби.

В квітневу неділю 885 року хворим прийшов Методій до церкви, поблагословив світську владу, духовенство й увесь народ та сказав: "Стережіть мене, діти, до третього дня". Господь, мабуть, попереду об'явив йому його смерть. Перед смертю промовив до своїх учнів: "Мої любі, ви знаєте силу еретиків у злобі, знаєте, як вони, перевертаючи Боже слово, стараються найрізнішими способами напоїти близкіх неправдивою й нечистою науковою, уживаючи двох засобів, переконування та жорстокости, першого для простіших, другого для боягузів. Але я сподіваюся і молюся, щоб ваші душі захоронилися від одного і від другого; бо ж ви не захопитеся словесними переконаннями, не піддастеся марній принаді... Ви будете ходити серед зради; по моїй смерті прийдуть до вас люти вовки, що не жаліють отари, щоб звести за собою народ. Стійте проти них і будьте міцними в вірі".

На третій день на світанку, 6 квітня, в вівторок Великого Тижня, сказав Методій: "В Твої руки, Господи, передаю свою душу!" і спочив на руках своїх священиків.

Учні св. Методія й засмучений народ поховали свого архиєпископа з великою пошаною. Вістка про близьку смерть улюблена пастиря широко розійшлась була по Моравії, тож до Велеграду потяглися товпи народу, щоб попрощатися з улюбленим духовним батьком. Учні поклали тіло св. Методія в домовину, відправили церковну Службу латинською, грецькою й слов'янською мовами та поховали в його катедральній церкві. А безчисленна товпа народу відпровадила його з свічками, оплакуючи доброго вчителя й пастиря. Місце посмертного спочинку св. Методія тепер невідоме.

Після смерти св. Методія спасенне діло св. бра-

тів стрінула сумна доля. В Римі вмер щирий оборонець св. Методія, Папа Іван VIII, і в Моравії прийшла до голосу, за проводом виключеного колись із Церкви найбільшого ворога св. Методія — єпископа Віхінга — німецька партія, що завжди виступала проти св. братів і слов'янської мови в богослужбі. Новий Папа, який не знав моравських церковних справ, повірив хитрому Віхінгові і заборонив слов'янську богослужбу. Князь Святополк, що виявив повне незрозуміння великих кирило-методіївських ідей, підпав під вплив їхніх ворогів. Наслідком усіх цих перемін було те, що учні св. Кирила й Методія були осуджені й прогнані з Моравії. Моравія вернулася до латинського обряду.

В 894 році вмер Святослав і князем Моравії став його син Моймир. Він бачив помилки батька в церковній справі, тому вирішив піти давніми слідами Ростислава і відновити слов'янсько-католицьку митрополію. Папа Іван IX прихильно поставився до прохання князя Моймира і казав висвятити для Моравії слов'янського архиєпископа й трьох єпископів-помічників. Для Моравії знову настали кращі часи: відновилася власна митрополія, воскресла праця св. Кирила й Методія. Але ненадовго. В 907 році прийшло до війни з мадярами, в якій моравське військо було знищено, князь Моймир убитий, край сплюндрований, Велеград зруйнований, катедральна церква св. Богородиці, де був похований св. Методій, спалена, а рештки народа розбіглися на всі боки. На моравській землі завмерла й апостольська праця св. Кирила й Методія; осталися хіба її потаємні прихильники.

Учні св. Методія, засуджені на вигнання та при допомозі німецького війська відправлені в наддунайські околиці, розійшлися в різні сторони. Хоч сумна була та подія, проте вона мала чимале значення, бо причинилася до схристиянщення слов'янського світу та перенесення великих ідей св. Кирила й Методія до всіх слов'янських народів.

Головним пристановищем вигнаних із Моравії учнів св. Методія стала Болгарія. Болгарський цар Симеон, що мав широкі освітні пляни, з охотою прийняв учнів св. Методія, які зробили між болгарами багато доброї місійної й письменницької роботи. В Бол-

гарії учні св. Методія придумали легшу слов'янську абетку і на честь св. Кирила назвали її — кирилицею. Тут також, відповідно до нових умовин, переклали для вжитку при відправі Службу Божу з грецької мови, а тим самим ввели в Болгарії чистий грецький обряд. Згодом, за св. Володимира, з приходом болгарського духовенства на працю до Києва, цей слов'янсько-грецький обряд запанував неподільно в українській Церкві і є в ужитті до цього часу.

Можемо прийняти за певне, що деякі учні св. Методія, яким Болгарія була надто далека й чужа, перейшли на більше їм наше Підкарпаття, а згодом і до Галичини, де вони, під охороною місцевих князів, могли спокійно вести свою духовну працю. Ці учні певно вдержували зв'язки з болгарським католицьким патріярхатом в Охриді, де першим єпископом був Климент Охридський, учень св. Методія. Звідти вони могли діставати потрібні церковні книги й нових місіонерів. Недавне віднайдення решток старовинних монастирів і церков у Галичі, а передусім церкви імені св. Кирила й Методія, вказує на те, що християнство закріпилося було в Галичині скоріше, ще перед охищеннем Руси-України (988 р.), і прийшло туди з моравської митрополії св. Методія. Ті священики, що прийшли були з Болгарії працювали над поширенням християнства між нашими предками за часів св. Володимира і принесли з собою в Русь-Україну слов'янські книги, богослужби й св. християнсько-католицьку віру, продовжали спасенну працю великих слов'янських учителів, св. Кирила й Методія. І для нас це велика радість, коли ми можемо бути такого переконання, що весняне проміння християнсько-католицької віри падало й на нашу українську землю з люблячих сердець та апостольських уст великих слов'янських учителів Кирила й Методія та їхніх учнів.

Святе життя й спасенна апостольська праця Кирила й Методія робили на людей велике враження, що вони зараз після їхньої смерті почали почитати їх за Святих. Кирила почали почитати за Святого зараз у Римі після його похорону в церкві св. Клиmenta. Згодом це почитання почало звертатися разом до обох св. братів. Передусім сильним і давнім бу-

ло шанування пам'яти св. слов'янських апостолів на землях моравських, чеських, південно-слов'янських і польських. Підо впливом південних слов'ян започатковано почитання св. братів також між українським, білоруським і навіть московським народами. Різні письменники описували їхне життя, працю й чесноти, на честь їх складали церковні богослужжби. В 1883 році видав Папа Лев XIII окремого папського листа-енцикліку ('Гранде мунус'), яким доручив святкувати пам'ять св. Кирила й Методія в цілій Католицькій Церкві. Тільки Царгород, який вислав св. братів на місію в Моравію, ніколи не признав їм належного почитання, хоч вони до смерті осталися вірними синами свого грецького народу і своєю працею та святістю були його славою. По розриві Візантії з Римом, її великі сини, через свою вірність Христовому Намісникові в Римі, не могли знайти в Візантії призnanня й любові.

За повну посвяти і надзвичайно корисну нам працю св. Кирила й Методія, ми повинні раз-у-раз виявляти їм свою вдячність щирим і сердечним почитанням їх. Бо почитання — це єдиний дар, що його ми можемо офірувати Святым.

Найкращим і найдостойнішим почитанням св. братів буде наслідування їхнього святого життя, вірності Католицькій Церкві серед найбільших труднощів і апостольської праці над з'єднанням усіх слов'ян у католицькій вірі. Така була остання воля самих св. братів. До цього заоочочує нас сердечними словами Папа Лев XIII: "Нехай усі почитають і просять св. Кирила й Методія, щоб відповідно до ласки, яку мають у Господа, заступали в усіх східніх державах християнство, щоб католикам випросили видержливість до кінця, а нез'єдиненим волю з'єднання з правдивою Церквою".

ЗМІСТ

Ігнатій Богоносець	9
Полікарп Мученик	15
Юстин Апологет	23
Антоній Великий	29
Миколай Чудотворець	37
Пахомій Великий	45
Іларіон Великий	53
Атанасій Великий	57
Єфрем Сирієць	81
Василій Великий	87
Мелетій Антіохійський	107
Кирило Єрусалимський	113
Теодор Освячений	119
Григорій Богослов	123
Макарій Єгипетський	133
Григорій Ніський	139
Іван Золотоуст	145
Порфірій Газький	151
Кирило Олександрійський	159
Арсеній Великий	163
Симеон Стовпник	171
Євтимій Великий	181
Теодосій Великий	187
Сава Освячений	195
Іван Милосердний	201
Анастасій Персіанін	207
Софроній Єрусалимський	215
Максим Ісповідник	219
Іван Дамаскин	223
Тарасій Царгородський	227
Теофан Ісповідник	233
Теодор Студит	237
Никифор Константинопільський	245
Методій Царгородський	249
Кирило і Методій	251

